วิจัยพัฒนาการศิลปศึกษาและสุนทรียภาพของเด็กไทย ฯ

349	รายงานการวิจัยเรื่องวิวัฒนาการศิลปศึกษาและ	วิรุณ ตั้งเจริญ	707 ว237ว ร.4	31011101500171

707
ว2370
ร 3

รายงานการวิจัย

เรื่อง

วิวัฒนาการศิลปศึกษาและสุนทรียภาพของเด็กไทยในปัจจุบัน

26 ส.ค. 2528

โดย

วิรุณ ตั้งเจริญ

159051

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง "วิวัฒนาการศิลปศึกษาและสุนทรียภาพของ เด็กไทยในปัจจุบัน" ในขอบ เขตที่ เกี่ยวกับวิวัฒนาการของศิลปศึกษาในระบบโรง เรียน ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จากระบบการศึกษาในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมุ่ง เน้นที่การศึกษาของชาติ หลักสูตรศิลปศึกษา แบบ เรียนศิลปศึกษา และแนวคิดทางศิลปศึกษา ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. วิวัฒนาการทางศิลปศึกษา เกี่ยวข้องกับระบบการ เมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในแต่ละยุคสมัย

2. วิวัฒนาการทางศิลปศึกษาและระบบการศึกษาไทย เกี่ยวข้องกับการยอมรับอิทธิพลจากต่างประ เทศในแต่ละยุคสมัย

3. วิวัฒนาการหลักสูตรศิลปศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน มีแนวโน้มจากวิชาวิสามัญมาสู่วิชาสามัญ

4. วิวัฒนาการแบบ เรียนศิลปศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน มีแนวโน้มจากแบบ เรียนที่มุ่ง เน้นการลอก เลียนแบบมาสู่แบบ เรียนที่ เปิดกว้างทางทักษะ

5. วิวัฒนาการแนวคิดทางศิลปศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน มีแนวโน้มจากแนวคิดใน เชิงงานช่างมาสู่งานศิลปะ

6. แผนการศึกษาชาติ หลักสูตรการศึกษา และหลักสูตรศิลปศึกษาในปัจจุบัน เป็นผลกระทบมาจากการ เปลี่ยนแปลงสังคมหลัง 14 ตุลาคม 2516

7. สุนทรียภาพของ เด็กไทยในปัจจุบันสัมพันธ์กับศิลปะร่วมสมัยและวัฒนธรรมในชุมชนปัจจุบัน

ABSTRACT

The study on Development in Art Education and Esthetics of Modern Thai Children focuses its scope of investigation on the development in art education in the school system at elementary and secondary education levels for the present, laying a particular stress on the national art education curricular formulation, art education textbooks, and the art education conceptualization that may be summarised as follows:

1. How development in art education relates in the greater context of political, economic, social and cultural framework through the ages;

2. How development in Thai art education and overall educational system relates to the exposure to and acceptance of foreign influences through the ages;

3. How development trends in art education curricula depart from the conventionally specialist toward the present day generalist;

4. How the development in art sducation material has tended to depart from the past emphasis of "Art as a way of developing an imitating skill" toward the present notion of "Art as a way of liberating the horizon for skill development";

5. How development in art education conceptualization has left behind the artesan to espouse to the arristic;

6. How the present national educational plan, educational curricula and the art education curricula reflect the efects of the post October 14, 1973 social change;

7. How present esthetic conceptualization of Thai children relates to the contemporary art development and the present community cultures.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง "วิวัฒนาการศิลปศึกษาและสุนทรียภาพของเด็กไทยในปัจจุบัน" สำเร็จลงได้ด้วยพลังใจและพลังความกรุณาจากผู้มีพระคุณหลายท่าน คือ คุณแม่อำไพ ตั้งเจริญ คุณหญิงเต็มสิริ บุณยสิงห์ อาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ อาจารย์อำนาจ เย็นสบาย อาจารย์ผดุง พรมมูล อาจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ รวมทั้งญาติพี่น้องบุตรและเพื่อนที่ให้กำลังใจในการทำงานตลอดมา

วิรุณ ตั้งเจริญ

5 พฤษภาคม 2527

สารบัญ

สารบัญ

บทนำ		1
บทที่ 1	วิวัฒนาการของการศึกษาไทย	4
	การศึกษาในสมัยสุโขทัย	4
	การศึกษาในสมัยอยุธยา	6
	การศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์	8
บทที่ 2	หลักสูตรการศึกษาไทย	22
	การศึกษาในอดีตที่ไม่ได้กำหนดหลักสูตร	22
	แผนการศึกษารัตนโกสินทร์ยุคปรับตัว	24
	รัตนโกสินทร์ยุคระบอบประชาธิปไตย	28
	แผนการศึกษาแห่งชาติ 2520	61
บทที่ 3	วิวัฒนาการของศิลปศึกษา	79
	ศิลปศึกษาในอดีต	79
	ศิลปศึกษารัตนโกสินทร์ยุคปรับตัว	83
	ศิลปศึกษาในระบอบประชาธิปไตย	100
	ศิลปศึกษาในหลักสูตรปัจจุบัน	131
บทที่ 4	หนังสือแบบเรียนศิลปศึกษา	142
	แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงลอกเลียนแบบ	143
	แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงศิลปะนามธรรม	153
	แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงศิลปะร่วมสมัย	157
บทที่ 5	วิวัฒนาการแนวคิดทางด้านศิลปศึกษา	174

มูลเหตุของปัญหา

หลังจากประเทศไทยปรับตัวมาสู่โครงสร้างสังคมแบบใหม่ จากอำนาจศูนย์รวมเบื้องบน มาสู่การกระจายอำนาจลงเบื้องล่าง จากการเดินไตทางสติปัญญาและการดำรงชีวิตที่มีขอบเขต มาสู่การแสวงหาและการดำรงชีวิตที่มีเสรีภาพ จากการศึกษาที่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและการศึกษาเพื่อผู้มีอำนาจเบื้องบนมาสู่การศึกษาเพื่ออนาคตและการศึกษาเพื่อมวลประชาชน

จากการเปลี่ยนแปลงข้างต้น การศึกษาได้รับการพัฒนาให้มีบทบาทกว้างขวางขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระบบโรงเรียน การพัฒนาทางการศึกษาจะขึ้นอยู่กับการวางอุดมการร่วมในระดับชาติ โดยมุ่งความสอดคล้องกับอุดมการทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่อุดมการทางวัฒนธรรมไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมนัก ทำให้การก้าวไปของอุดมการทางการศึกษาและอุดมการด้านอื่น ๆ ถูกเหนี่ยวรั้งไว้ด้วยสภาพของวัฒนธรรมในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมที่ไม่ได้รับการพัฒนาให้สมดุลกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ

ศิลปศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระบบโรงเรียน และเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างวัฒนธรรมด้วย ได้รับการพัฒนาขึ้นมาอย่างช้า ๆ และไม่จริงใจนัก ดังจะเห็นได้จาก หลักสูตรที่ให้ความสำคัญไม่มากนัก และกระบวนการเรียนการสอนที่ละเลยกันตลอดมา ซึ่งปัญหาเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการรับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างสุ่มเลือก คือ เลือกให้ความสำคัญเฉพาะวิชาการใหม่ ๆ ที่คนไทยไม่มีความรู้ความสามารถมาก่อน วิชาการใดที่เรามีอยู่บ้างแล้วหรือมีอยู่แล้ว ก็จะให้ความสำคัญลดรองลงไป ศิลปศึกษาก็ได้รับผลกระทบเช่นนั้นด้วย

ศิลปศึกษาในปัจจุบันได้รับการพัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่งทั้งทางด้านบุคลากร ทางด้านวิชาการ ทางด้านกระบวนการเรียนการสอน และทางด้านกิจกรรมศิลปะ แต่ก็ยัง

ไม่เป็นไปอย่างเป็นเอกภาพในเชิงอุดมการ หรือยังไม่เป็นไปอย่างทั่วถึงในระดับประเทศ ซึ่งจุดอ่อนเช่นนี้ควรได้รับการพัฒนาต่อไป

การพัฒนาในเชิงอุดมการทางศิลปศึกษานั้นเป็นปัญหาอันยิ่งใหญ่ เพราะต้องวิเคราะห์ทั้งสภาพแวดล้อมที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม ต้องวิเคราะห์ทั้งอดีตและปัจจุบัน อันจะมีผลไปสู่แนวโน้มในอนาคต ถ้าการวิเคราะห์เป็นไปได้ทุกมิติเช่นนี้ ก็ย่อมเป็นที่หวังได้ว่า จะสามารถสังเคราะห์แนวคิดต่าง ๆ มาเป็นอุดมการร่วมทางศิลปศึกษาได้

ด้วยเหตุนี้ การสืบสวนถึงวิวัฒนาการทางศิลปศึกษาจากอดีต ทั้งด้านประวัติความเป็นมา หลักสูตรทางการศึกษา หลักสูตรศิลปศึกษา และแนวคิดจากอดีตย่อมเป็นแกนร่วมในการเข้าใจอดีต และจะเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลไปสู่อุดมการร่วมทางศิลปศึกษาในอนาคตได้

<u>ขอบเขตของปัญหา</u>

การค้นคว้าเริ่มต้นด้วยการปูพื้นความเข้าใจด้วยระบบการศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยเน้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งแยกพิจารณาเป็น 3 ยุค <u>ยุคแรก</u> นับจากรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนกระทั่งถึงการตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว <u>ยุคที่สอง</u> จากการตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก จนกระทั่งถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว <u>ยุคที่สาม</u> จากจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาความเป็นมาข้างต้น ก็มุ่งเข้าสู่โครงสร้างสำคัญทางการศึกษา คือ แผนการศึกษาและหลักสูตร ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยมุ่งหลักฐานที่ปรากฏหลักฐานเด่นชัด นับตั้งแต่แผนการศึกษา พุทธศักราช 2436 ในรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการเริ่มต้นปรับตัวจากพื้นฐานสังคมแบบเดิมมาสู่สังคมแบบใหม่ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า เป็นการปรับตัวเพื่อรอรับการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย และเน้นถึงการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลมาจากแผนการศึกษาชาติบีพุทธศักราช 2520

เมื่อได้ข้อมูลจากแผนการศึกษาทั้งหมด ก็แยกเฉพาะหลักสูตรศิลปศึกษาออกมาพิจารณา โดยแบ่งการพิจารณาออกเป็น 3 ตอนให้สอดคล้องกับการแยกพิจารณาแผนการศึกษา ซึ่งมีความสอดคล้องกับเงื่อนไขทางสังคม คือ หลักสูตรในยุคปรับตัว จากหลักสูตรฉบับแรกจนกระทั่งถึงหลักสูตรบีพุทธศักราช 2464 หลักสูตรยุคระบอบประชาธิปไตย จากหลักสูตรบีพุทธศักราช 2480 ซึ่งเป็นระยะหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย จนกระทั่งถึงหลักสูตรบีพุทธศักราช 2503 และ หลักสูตรปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว

ต่อจากนั้นก็มุ่งศึกษาค้นคว้าแนวคิดทางด้านศิลปศึกษา จากหลักฐานที่ค้นคว้าได้ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษารูปแบบและแนวคิดจากหนังสือเรียนทางศิลปศึกษา เพื่อให้สามารถมองเห็นภาพวิวัฒนาการศิลปศึกษาชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งด้านอุดมการและกระบวนการ

ในตอนสุดท้าย เป็นตอนสรุปอุดมการและกระบวนการศิลปศึกษาในปัจจุบัน จากอุดมการและกระบวนการทางศิลปศึกษาที่นักศิลปศึกษาถือปฏิบัติกันอยู่ ได้ส่งผลไปยังเด็กและแสดงปรากฏการณ์ให้เห็นคุณค่าทางสุนทรียภาพ ทั้งในทางรูปธรรมและนัยะที่ชี้ไปสู่นามธรรม

เป้าหมายของการค้นคว้า

1. เพื่อค้นหาประวัติความเป็นมาทางการศึกษาและแผนการศึกษาของชาติ
2. เพื่อค้นหาความเป็นมาของหลักสูตรศิลปศึกษา
3. เพื่อค้นหาวิวัฒนาการของแนวคิดทางด้านการเรียนการสอนศิลปศึกษา
4. เพื่อรวบรวมความคิด วิถีทาง และรูปแบบศิลปศึกษาในปัจจุบัน

บทที่ 1

วิวัฒนาการของการศึกษาไทย

การศึกษาในสมัยสุโขทัย

ถ้าจะถือเอาการมีภาษาหรือตัวอักษรประจำชาติ เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงถึงความมีเอกลักษณ์ และความเป็นชาติที่มีอารยธรรมแล้ว การประกาศ "700 ปีลายสือไทย" ในปีพุทธศักราช 2526 ย่อมเป็นการประกาศถึงเอกลักษณ์และอารยธรรมของชาติไทยด้วย

เมื่อพระเจ้ารามคำแหงมหาราช พัฒนาอักษรไทยขึ้นใช้และจารึกอักษรไทยไว้ในศิลาจารึก เมื่อปี พุทธศักราช 1826 นั้น นับเป็นจุดหมายที่บ่งชี้ได้ว่า เป็นการพัฒนาการศึกษาในสมัยสุโขทัยอีกก้าวหนึ่งที่สำคัญยิ่ง เพราะตัวอักษรคือสื่อภาษาที่สำคัญทางการศึกษา ในอันที่จะจดบันทึกข้อความรู้ต่าง ๆ ให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน จากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง และจากกาลเวลาหนึ่งไปสู่อีกกาลเวลาหนึ่ง แต่ก่อนที่จะมีตัวอักษรหรือภาษาเขียนขึ้นใช้เป็นหลักฐาน ย่อมมีภาษาพูดขึ้นก่อน ซึ่งภาษาพูดนั้นก็คือสื่อทางการศึกษาในระดับหนึ่ง แต่ภาษาพูดมีขีดจำกัดทางการศึกษาอยู่ในตัวของมันเอง ในแง่การจดบันทึกหรือการถ่ายทอดรายละเอียดต่าง ๆ

ถึงแม้จะมีตัวอักษรไทยขึ้นใช้แล้วก็ตาม ประโยชน์ของตัวอักษรไทยก็จะคงอยู่ในหมู่คนมีความรู้จำนวนจำกัด มิได้แพร่หลายไปสู่ประชาชนโดยทั่วหน้า

"ในสมัยสุโขทัยนั้น ความรู้ในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ยังไม่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ไถนา ราษฎรส่วนน้อยมีอาชีพในทางช่างและทางค้าขาย อาชีพเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องอาศัยความรู้ในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ ในสมัยนั้นแผ่นดินยังอุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องแก่งแย่งแข่งขันกันทำมาหากิน ทั้งนี้ก็เพราะว่าในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ที่สำคัญก็คือ เรื่องของคุณธรรมประจำใจ ดังนั้น การศึกษาอบรมของชาวสุโขทัยโดยทั่ว ๆ ไป จึงเน้นหนักไปในด้านธรรมะและการปฏิบัติธรรมะ เราไม่มีหลักฐานว่า ชาวสุโขทัยนิยมส่งลูกหลานบวชเณรและบวชพระหรือไม่ แต่อนุมานเอาจากความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาทั้งในด้านปฏิบัติบูชาและด้านอามิสบูชาตลอดจนอนุมานเอาจากการที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงผนวชแล้ว เชื่อว่าคงนิยมกันอย่างกว้างขวาง ถ้าการอนุมานนี้ถูกต้องก็หมายความว่า จุดมุ่งหมายสุดยอดของการศึกษาของชาวสุโขทัยก็คือ จุดมุ่งหมายของพุทธศาสนา" (1)

ตามสภาพการปกครองในสมัยสุโขทัย แม้ผู้ครองเมืองจะได้ชื่อว่าเป็นพระมหากษัตริย์ ก็มิใช่พระมหากษัตริย์ในลักษณะสมบูรณาญาสิทธิราชเช่นในสมัยต่อ ๆ มา แต่เป็นพระมหากษัตริย์ในลักษณะพ่อปกครองลูกหรือผู้ที่ใกล้ชิดกับประชาชนเป็นอย่างมาก ดังจะพบหลักฐานได้จากศิลาจารึกที่บันทึกไว้เรื่องการแขวนกระดิ่งไว้หน้าประตูเมืองเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนร้องเรียนเรื่องต่าง ๆ ได้ ประกอบกับวัดหรือศาสนาพุทธก็มีความรุ่งเรืองทั้งทางศิลปวัตถุและทางธรรม วังและวัด จึงมีสภาพเป็นศูนย์กลางของการศึกษาโดยตรง

"ลักษณะการศึกษาและโรงเรียนในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น พอจะสันนิษฐานได้ว่ารัฐและวัดรวมกันเป็นศูนย์กลางแห่งประชาคม การกระทำของประชาคมย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับรัฐและวัดอยู่เสมอ ดังนั้น การกระทำของรัฐและวัดก็ย่อมเป็นผู้เรียนผู้สอนประชาคมอยู่ในตัวเสร็จ เหตุฉะนี้ ความเป็นปึกแผ่นและความสมบูรณ์พูนสุขจึงบังเกิดแก่ประชาชนในสมัยกรุงสุโขทัย" (2)

การศึกษาในสมัยอยุธยา

สภาพการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยา นับว่าเป็นการปกครองที่มีความซับซ้อนและมีแบบแผนมากขึ้น ทั้งนี้ก็เป็นผลมาจากขยนาดของเมือง จำนวนประชากร รวมทั้งการติดต่อกับต่างชาติ การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชภายใต้อำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นไปอย่างชัดเจน มีลำดับขั้นและบรรดาศักดิ์ของเจ้าขุนมูลนายมากมาย นอกจากนั้น ยังมี "ระบบศักดินา" ซึ่งเป็นระบบชนชั้นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ หน้าที่ และศักดิ์ศรีของคนในสังคม โดยใช้ที่นาซึ่งเป็นอสังหาริมทรัพย์ที่สำคัญยิ่งของสังคมเกษตรกรรมเป็นเกณฑ์ในการกำหนด ซึ่งระบบศักดินานั้นได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในทุกด้าน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้พัฒนาไปจากการศึกษาในสมัยสุโขทัย ซึ่งวังและวัดรวมเป็นศูนย์กลางของประชาคม พัฒนาไปในทางติดต่อกับประชาคมมากขึ้น การศึกษาตกอยู่กับความรับผิดชอบของวัด อย่างไรก็ดี การศึกษาก็ผลักดันให้เกิดความเจริญทางด้านอักษรศาสตร์และศิลปศาสตร์เป็นอันมาก ศูนย์กลางของประชาคมมีแนวโน้มไปอยู่ที่วัด

"1. ในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) การศึกษาได้เปลี่ยนรูปต่างไปจากการศึกษาสมัยสุโขทัย ลักษณะการศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นไปในทางติดต่อกับประชาคมเท่านั้น เพราะการศึกษาทั่วไปตกอยู่กับวัด

2. ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ พระองค์ทรงกวดขันการศึกษาทางพระศาสนามาก บุตรหลานข้าราชการคนใดที่ถวายตัวทำราชการ ถ้ายังไม่ได้อุปสมบทก็ไม่ทรงแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการ ประเพณีนี้ยังผลให้วัดทุกแห่งเป็นโรงเรียน และพระภิกษุทุกรูปเป็นครู ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ของตนตามความสามารถที่จะจัดได้

3. คำว่า <u>โรงเรียน</u> ในเวลานั้นมีลักษณะต่างกับโรงเรียนในเวลานี้ กล่าวคือ ไม่มีอาคารปลูกขึ้นสำหรับใช้เป็นที่เรียนโดยเฉพาะ เป็นแต่ศิษย์ใคร ๆ ก็สอน

อยู่ที่กุฏิของตนตามสะดวกและความพอใจ พระภิกษุรูปหนึ่ง ๆ มีศิษย์ไม่กี่คน เพราะจะต้องบิณฑบาตรมาเลี้ยงดูศิษย์ด้วย

๔. ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การศึกษาเจริญมาก มีสอนทั้งภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่า มอญและจีน เข้าใจว่า โดยเฉพาะวิชาภาษาไทย คงจะได้วางมาตรฐานดีมาแต่ครั้งนั้น เพราะปรากฏว่า พระโหราธิบดี ได้แต่งแบบเรียนภาษาไทยชื่อ จินดามณี ถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๕. สำนักเรียนนอกจากวัด ในบางรัชกาลยังมีราชสำนัก สำนักราชบัณฑิต และโรงเรียนมิชชั่นนารี ปรากฏว่าในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีโบสถ์ฝรั่งใหญ่ ๆ มากกว่าในรัชกาลก่อน ๆ และพระองค์ทรงส่งมหาดเล็กรุ่นเด็กเป็นจำนวนมากเข้าเรียนในโรงเรียนสามเณร ซึ่งพวกฝรั่งตั้งขึ้นเพื่อสั่งสอนชาวพื้นเมืองที่ประสงค์จะเข้ารีต แต่นอกจากสอนศาสนา ก็ได้สอนหนังสือและวิชาอื่น ๆ ด้วย โรงเรียนสามเณรจึงเป็นสำนักเรียนวิสามัญอีกแห่งหนึ่ง"(๓)

เกี่ยวกับหนังสือ "จินดามณี" สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ว่า(๔)

"จินดามณีเป็นตำราเรียนหนังสือไทย แต่งไว้พิสดาร ตั้งแต่หัดอ่านเขียน จนถึงหัดแต่งโคลงฉันท์กาพย์กลอน บอกไว้ในตำนานนั้นว่า พระโหราชาวเมืองโอฆบุรี (คือเมืองพิจิตร) เป็นผู้แต่ง และมีหนังสือเรื่องหนึ่ง คือ พระราชพงศาวดาร (ซึ่งหอสมุดฯ สมมติชื่อเรียกว่า "ฉบับหลวงประเสริฐ" นั้น) ในบานแผนกข้างต้นว่า สมเด็จพระนารายณ์ฯ ตำรัสสั่งให้พระโหราฯ แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ เป็นหลักสันนิษฐานว่าสมเด็จพระนารายณ์ฯ คงไปรดฯ ให้พระโหราฯ คนเดียวกัน แต่งทั้งหนังสือจินดามณีและหนังสือพระราชพงศาวดาร นอกจากนี้ ยังมีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐานต่อไปอีกข้อหนึ่งว่า เหตุใดสมเด็จพระนารายณ์ฯ จึงมีรับสั่งให้พระโหราฯ แต่งหนังสือ ๒ เรื่องนั้นด้วยปรากฏในพงศาวดารรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ ว่า เมื่อพวกบาทหลวงฝรั่งเศสแรก

เข้ามาตั้งสอนศาสนาคริสตังในพระนครศรีอยุธยานั้น มาตั้งโรงเรียนขึ้นสำหรับสอนหนังสือแก่เด็กไทยด้วย อาศัยเหตุนั้น เห็นว่าคงเป็นเพราะสมเด็จพระนารายณ์ฯ ทรงพระราชดำริว่า ถ้าฝ่ายไทยเองไม่เอาธุระจัดบำรุงการเล่าเรียนให้รุ่งเรืองก็จะเสียเปรียบฝรั่งเศส พระไหราฯ คงเป็นปราชญ์มีชื่อเสียงว่าเชี่ยวชาญอักขรสมัยอยู่ในครั้งนั้น สมเด็จพระนารายณ์ฯ จึงมีรับสั่งให้เป็นผู้แต่งตำราสอนหนังสือไทยขึ้นใหม่ ส่วนการที่โปรดฯ ให้แต่งหนังสือราชพงศาวดารนั้น จะแต่งเป็นหนังสือเรียน หรือแต่งสำหรับให้เป็นความรู้แก่ทูตต่างประเทศที่เข้ามาในครั้งนั้นก็อาจจะเป็นได้ทั้งสองสถาน แต่ควรฟังเป็นยุติได้ว่า การที่กวดขันให้ลูกผู้ดีเล่าเรียนหนังสือไทยคงเริ่มขึ้น ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ"

การศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์

1. ยุควางพื้นฐาน (2325 - 2414)

การศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ในยุควางพื้นฐาน ได้กำหนดเอาปีตั้งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นจุดเริ่มต้นของการวางพื้นฐานสังคมในทุกด้าน ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ศิลปะวัฒนธรรม สรรพวิชาและแบบแผนการดำรงชีวิตซึ่งสืบเนื่องมาจากสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี ได้รับการรวบรวมและปรับปรุง วางพื้นฐานขึ้นใหม่สำหรับสังคมใหม่ และถือเอาปี พ.ศ. 2414 ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก เป็นปีสิ้นสุดของยุควางพื้นฐานนี้ เพราะถัดจากนั้นไป เมื่อระบบโรงเรียนเดินไปขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ การศึกษาก็เป็นตัวผลักดันให้เกิดสภาพสังคมอย่างใหม่ขึ้นด้วย

สภาพของรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้การปกครองของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2325 - 2394) นั้น ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะสร้างกรุงรัตนโกสินทร์

ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงสถาพร โดยยึดถือแบบอย่างที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและกรุงธนบุรีเป็นราชธานี นับเป็นสมัยของการฟื้นฟูส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมของชาติในทุก ๆ ด้าน

"พระราชวังก็ดี วัดก็ดี มักสร้างตามแบบอย่างกรุงศรีอยุธยา ตลอดจนชื่อก็มักขนานนามตามที่เคยมีมาในกรุงศรีอยุธยา เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระเชตุพน และวัดระฆัง เป็นต้น ศิลปวัตถุสถานซึ่งสร้างทำขึ้นสมัยนี้ก็มีทรวดทรงสัณฐาน ตลอดจนลวดลายที่ถ่ายแบบมาจากกรุงศรีอยุธยา อาจกล่าวได้ว่าเป็นสมัยของการฟื้นฟูส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมของชาติ ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์ของการแสดงให้เห็นถึงความเป็นปึกแผ่น ความรุ่งเรือง ความมั่นคงของราชธานีใหม่ เมื่อเทียบกับกรุงศรีอยุธยา ตลอดจนเพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปะวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติให้คงอยู่สืบต่อไป" (5)

ทางด้านการศึกษาในยุคแรกนี้ "แหล่งให้ความรู้หรือทำหน้าที่อธิบายถ่ายทอดความเชื่อโลกทัศน์ต่าง ๆ ให้แก่คนในสังคม เพื่อสร้างความต่อเนื่องให้แก่ระบบสังคม ได้แก่ สถาบันทางสังคม ที่มีหน้าที่กำหนดและรักษากฎเกณฑ์สังคมอันเป็นระเบียบประเพณี ซึ่งในสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ สถาบันกษัตริย์ สถาบันพุทธศาสนา และสถาบันครอบครัว สถาบันกษัตริย์และสถาบันพุทธศาสนาในสมัยนี้ มีความสัมพันธ์ร่วมกัน ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สังคม กล่าวคือ สถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นศูนย์รวมอำนาจทางการเมือง โดยมีหลักเกณฑ์ความชอบธรรมที่ตั้งอยู่บนความเชื่อทางพุทธศาสนา ได้รับการกำหนดหน้าที่ในฐานะผู้นำรัฐซึ่งเปี่ยมด้วยบารมี ให้ต้องนำชีวิตประชาชนพ้นจากห้วงสังสารวัฏ ด้วยการชักชวนให้ราษฎรประกอบกุศลกรรม ศึกษาธรรมตามหลักพุทธศาสนาเพื่อสั่งสมบุญไว้ในชาติต่อไป

วัดเป็นแหล่งรวมชีวิตและจิตใจของคนในหมู่บ้าน อิทธิพลความเชื่อที่ครอบครัวได้รับการถ่ายทอดจากวัด มีส่วนกำหนดรูปแบบและความสัมพันธ์ ตลอดจนทั้งความคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตและสังคมของคนในครอบครัว ความคิดวิธีปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาดังกล่า-

ที่ถูกอบรมผ่านลงมาให้กับสมาชิกในครอบครัวอีกทอดหนึ่ง นอกเหนือจากการถ่ายทอดความรู้ในด้านเทคนิคและกรรมวิธีการผลิต อันเป็นแบบพื้นฐานของวิถีชีวิตของคนในระดับหมู่บ้าน ซึ่งกระทำกันภายในครอบครัว" (6)

เมื่อวัดยังคงเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่พลเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม วังหรือรัฐให้ความอุปถัมภ์และควบคุมการศึกษาตามสมควร วัดและบ้านเป็นผู้รับภาระในการอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ในทางวิชาชีพหรืองานฝีมือต่าง ๆ ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงได้ทรงสร้าง "โรงทาน" ขึ้น ซึ่งโรงทานนี้เป็นสถานที่สำหรับให้การศึกษาด้วย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายไว้ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 2 ว่า (7)

"ที่โรงเก่งน้อยข้างริมประตูศรีสุนทร เป็นที่สอนหนังสือเด็ก นับว่าเป็นโรงเรียนหลวง ที่ได้จัดขึ้นเป็นครั้งแรก ข้าพเจ้าได้ทันเห็นเพราะโรงทานเพิ่งรื้อในรัชกาลที่ 5 ด้วยทรงดำริเห็นว่า การทั้งปวงเปลี่ยนแปลงมา โรงทานเป็นประโยชน์แต่แก่เจ้าพนักงานผู้จัดการ มิได้เป็นประโยชน์แก่ราษฎรจริงดังแต่ก่อน จึงโปรดให้เลิกเสีย ส่วนโรงเรียนที่ตั้งอยู่ที่โรงทานนั้น จะมีมาแต่ในรัชกาลที่ 2 หรือมามีขึ้นในรัชกาลที่ 3 ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่ทราบ แต่เลิกเมื่อตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นแล้ว จึงเอามารวมกับโรงเรียนหลวง"

ในยุควางพื้นฐานของสมัยรัตนโกสินทร์นี้ มีการปรับตัวไปอีกระดับหนึ่ง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการติดต่อกับชาวต่างประเทศ ซึ่งอาจจะพิจารณาจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงได้จาก การที่ไทยได้ทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและพาณิชย์กับอังกฤษเป็นชาติแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2369 และต่อมาได้ทำสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันกับสหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. 2375 (8) การติดต่อกับชาวต่างประเทศ ยังผลให้เจ้านายและข้าราชการบางคน หันมาสนใจศึกษาภาษาอังกฤษและวิชาการสมัยใหม่กับพวกมิชชันนารีอย่างจริงจัง ที่สำคัญ คือ สมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ สมเด็จเจ้าฟ้าจุฬามณี กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์

บุคคลเหล่านี้นับเป็นกลุ่มที่มีความคิดก้าวหน้า เห็นการณ์ไกล และได้มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีของบ้านเมือง ตามแบบประเทศตะวันตกในรัชกาลต่อมา

"พระบาทสมเด็จพระจอมกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติบางอย่าง และทรงริเริ่มประเพณีใหม่ ๆ หลายอย่างตามแบบตะวันตก เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ราษฎร โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างองค์พระมหากษัตริย์กับประชาชน เช่น อนุญาตให้ราษฎรเข้าเฝ้าได้ในเวลาเสด็จพระราชดำเนิน และเปิดโอกาสให้ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน ถวายฎีการ้องทุกข์ในขณะเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานเสรีภาพแก่ประชาชน ในการนับถือศาสนาและการประกอบอาชีพ ประกาศให้ราชการสวมเสื้อเวลาเข้าเฝ้า ให้ชาวตะวันตกที่อยู่ในกรุงเทพฯ เข้าเฝ้าเสด็จขณะออกมหาสมาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงได้รับการยกย่องจากชาวตะวันตกส่วนใหญ่ว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในลักษณะใหม่" (9)

"การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเจ้านาย และขุนนางเสนาบดี ต้องริเริ่มเปลี่ยนแปลงแนววิเทโศบาย ปฏิรูประบบการทหาร และปรับปรุงการค้าของไทย ในขณะเดียวกัน การท้าทายของความคิดตะวันตกก็ทำให้เกิดการริเริ่มปรับปรุงการศึกษาของไทย การปฏิรูปการศึกษาของไทยสมัยแรก (ราว พ.ศ. 2367 ถึง 2414) ทำอยู่สองทาง และเป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้งสองทางเกิดขึ้นภายในขอบเขตของวงการศึกษา ตามขนบประเพณีโบราณ กล่าวคือ เกิดขึ้นในวัด การปฏิรูปทางแรกได้แก่ การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะทะนุบำรุงและรักษาพระศาสนา การศึกษาของพระสงฆ์ และวัฒนธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม จึงได้ทรงสถาปนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และมีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา และเขียนตำรามากขึ้น

ในระหว่างการปฏิรูปการศึกษาไทยสมัยแรกนี้ การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกก็ยังดำเนินอยู่ และกระทบกระเทือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างรุนแรงที่สุด

ในปี พ.ศ. 2410 รัฐบาลสยามจึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวเองทุกวิถีทาง เพื่อรับวิกฤติการณ์ดังกล่าว ในส่วนด้านการปรับปรุงการศึกษานั้น ต้องรับข้าราชการให้เพียงพอกับการเพิ่มข้าราชการงานเมือง จะพึ่งพาอาศัยการศึกษาในโรงเรียนแต่อย่างเดียวไม่ได้.(10)

2. <u>ยุคปรับตัว</u> (2414 - 2475)

การศึกษาในยุคปรับตัว ได้กำหนดเอาปี พ.ศ. 2414 ซึ่งเป็นปีที่ถือกำเนิดโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก เป็นปีเริ่มต้นของการปรับตัวสภาพการศึกษาตามอิทธิพลตะวันตกอย่างเด่นชัด ตลอดเวลาประมาณหกทศวรรษ จนถึงปี พ.ศ. 2475 อันเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งสำคัญยิ่ง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่ระบอบประชาธิปไตย

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงดำเนินนโยบายปรับปรุงบ้านเมืองในทุก ๆ ด้านให้ทันสมัย สืบทอดเจตนารมณ์จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนโยบายเช่นนี้ย่อมเป็นผลต่อการอยู่รอดของประเทศชาติด้วย เพราะอิทธิพลคุกคามจากชาติตะวันตกมีมาก พระองค์ได้ทรงพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศตามแนวทางตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด ระเบียบแบบแผน หรือศิลปวัตถุ เพื่อป้องกันไม่ให้จักรวรรดินิยมตะวันตกถือเป็นข้ออ้างที่จะเข้ามาแทรกแซงกิจการภายใน ยุคนี้จึงนับได้ว่า เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงปรับตัวครั้งสำคัญยิ่ง ทั้งด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาการคมนาคม การรถไฟ การชลประทาน ตลอดจนสาธารณูปโภคต่าง ๆ รวมทั้งการเลิกทาสเพื่อแสดงถึงความเป็นอารยะของชนชาติไทย

จากการก่อตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเป็นครั้งแรก และถือว่าเป็น "โรงเรียน" ที่มีระบบตามความหมายของตะวันตกนั้น ได้มีประกาศเรื่องโรงเรียนในเชิงแนวนโยบายทางการศึกษาออกมาความว่า(11)

"ประกาศเรื่องโรงเรียน

มีพระบรมราชโองการ มารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทให้ประกาศแก่หม่อมเจ้าราชวงศ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งได้นำบุตรหลานเกล้าฯ ถวายให้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณในกรมมหาดเล็กบ้าง ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์บ้างมีเป็นอันมาก

ทรงพระราชดำริ ว่า บุตรหลานของท่านทั้งปวง บรรดาที่เข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่นั้น แต่ล้วนเป็นผู้มีชาติมีตระกูล ควรจะรับราชการในเบื้องหน้าต่อไป แต่ยังไม่รู้หนังสือไทย แลขนบธรรมเนียมราชการอยู่โดยมากที่รู้อยู่บ้าง แต่ยังใช้อักษรเอกโทตัวสกดผิด ๆ ไม่ถูกต้องตามแบบอย่างก็มีอยู่มาก แลการรู้หนังสือก็เป็นคุณสำคัญยิ่งใหญ่ เป็นเหตุจะให้ได้รู้วิชาแลขนบธรรมเนียมต่าง ๆ จึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดโรงสอนขึ้นไว้ที่ในพระบรมมหาราชวัง แล้วจัดคนในกรมพระอาลักษณ์ตั้งให้เป็นขุนนาง พนักงานสำหรับเป็นครูสอนหนังสือไทย สอนคิดเลข แลขนบธรรมเนียมราชการ พระราชทานเงินเดือน ครูสอนให้สมควรพอใช้สอย ส่วนผู้เรียนหนังสือนั้น ก็พระราชทานเสื้อผ้านุ่งห่ม กับเบี้ยเลี้ยงกลางวันเวลาหนึ่งทุกวัน ครูสอนนั้นจะให้สอนโดยอาการเรียบร้อย ไม่ให้ด่าตีหยาบคาย

อนึ่งบุตรหลานของข้าราชการซึ่งยังไม่ได้นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายนั้นก็ดี ถ้าสมัครจะเข้ามาฝึกหัดเล่าเรียนหนังสือไทย ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับไว้ฝึกหัดเล่าเรียนเพื่อจะให้รู้หนังสือ ให้รู้จักคิดเลข แลขนบธรรมเนียมราชการให้ชัดเจน จะได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป ถ้าท่านทั้งปวงได้ทราบหมายประกาศนี้แล้ว จงมีใจยินดีหมั่นตักเตือนบุตรหลานของท่านทั้งปวง ให้เข้ามาฝึกหัดหนังสือไทย ถ้าเล่าเรียนได้ชำนาญในการหนังสือแล้ว ความดีงามความเจริญก็จะมีแก่บุตรหลานของท่านทั้งปวงไปสิ้นกาลนาน

ประกาศ มา ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม 3 ค่ำ ปีมะแม ตรีศกศักราช 1233 (พ.ศ. 2414)"

"โรงเรียนในความหมายของตะวันตกจึงได้เกิดขึ้น เริ่มจากโรงเรียนภาษาไทยในพระราชวัง (2414) โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ (2414) โรงเรียนวังนันทอุทยานหรือสวนอนันต์ (2421) โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ (2424) และโรงเรียนวัดมหรรณพาราม

(2428) ซึ่งเป็นโรงเรียนสำหรับบุตรหลานของราษฎรทั่วไป เราอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า การเปิดโรงเรียนแต่ละโรงดังที่กล่าวมา กินเวลาห่างกันหลายปี คำอธิบายในเรื่องนี้ที่น่าจะเป็นไปได้ก็คือ เพราะความตื่นตัวของเรายังมีน้อย แม้ขุนนางชั้นสูง สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) แม้เคยได้รับผลประโยชน์จากการเรียนภาษาและวิทยาการของตะวันตกมาแล้ว แต่ก็ไม่ได้คิดจัดทำให้ภาษาและวิทยาการของตะวันตก ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางแต่อย่างใด (ในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ) ต้องรอให้เป็นพระราชดำริ และโรงเรียนแห่งแรก ๆ ก็เป็นเรื่องจัดทำในวงแคบมาก เฉพาะเชื้อพระวงศ์ นอกนั้นยังมีปัญหาอย่างอื่น เช่น ไม่มีครูสอน ส่วนตำราเรียนที่เป็นภาษาไทยในเฉพาะด้านเช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ยังไม่มี นักเรียนต้องเรียนเป็นภาษาอังกฤษภูมิศาสตร์อังกฤษ หรือตามแต่ครูชาวต่างประเทศจะมีความรู้ ปัญหาเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่า การจัดการศึกษาของเราในระยะแรก ๆ เต็มไปด้วยความขลุกขลักเพียงใด[12]

ความจริงแล้วขณะนั้นโรงเรียนของราษฎรโดยทั่ว ๆ ไป มีอยู่ตามวัดแล้ว แต่เป็นการเรียนการสอนที่ไม่เป็นระบบ เป็นไปตามความคิดความอ่านหรือความรู้มากบ้างน้อยบ้างของพระ เมื่อตั้งโรงเรียนหลวงขึ้น โรงเรียนหลวงจึงนับได้ว่าเป็นแบบอย่างต่อการสอนในวัดโดยทั่วไป และต่อมาเมื่อโรงเรียนหลวงขยายตัวออกไป ก็ขยายตัวไปตั้งตามวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมของประชาชน ศาลาวัดก็คือตัวโรงเรียนที่รัฐไม่ต้องลงทุนแต่อย่างใด เมื่อการศึกษาในระยะแรกมุ่งเน้นอบรมสั่งสอนคนไปเป็นข้าราชการ ภาระการอบรมสั่งสอนทางด้านศีลธรรมจรรยาก็ยังคงตกอยู่กับพระและบ้านอีกเช่นเดิม

ทางด้านหน่วยงานรัฐที่จะรับผิดชอบทางด้านการศึกษาในระบบใหม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประกาศตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นรับผิดชอบในปี พ.ศ. 2430 ความว่า[13]

"ประกาศตั้งกรมศึกษาธิการ

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า การเล่าเรียนวิชาเป็นการสำคัญของราชการบ้านเมือง แต่ก่อนมายังหาได้จัดตั้งขึ้นเป็นแบบแผนให้แพร่หลาย แลยังหาได้มีเจ้าพนักงานสำหรับบังคับบัญชาราชการฝ่ายการเล่าเรียนทั้งปวงไม่ บัดนี้ได้ทรงทำนุบำรุงการเล่าเรียนให้เป็นแบบอย่างเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้มาก แลได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีเจ้าพนักงานรับกระแสพระราชดำริ จัดการนั้นตลอดมา เมื่อการเล่าเรียนเจริญขึ้น ผู้ซึ่งรับราชการในการเล่าเรียน คือ เจ้าพนักงานสำหรับบังคับจัดการเล่าเรียน แลอาจารย์ผู้ฝึกสอนวิชาเป็นต้นนั้นก็มีมากขึ้นโดยลำดับ ผู้ซึ่งรับราชการในตำแหน่งการทั้งปวงเหล่านี้ก็เป็นข้าราชการ รับราชการแผ่นดินฉลองพระเดชพระคุณส่วน 1 เหมือนกับข้าราชการกรมอื่น ๆ แต่ยังหาได้มีตำแหน่งในราชการไม่ เพราะราชการฝ่ายการเล่าเรียนยังไม่ได้ตั้งสังกัดขึ้นเป็นกรม 1 เหมือนกับประเทศอื่น ๆ

บัดนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน ซึ่งสำหรับจัดการเล่าเรียนทั้งปวงรวมเป็นกรม 1 เรียกว่า กรมศึกษาธิการ ผู้ซึ่งได้รับกระแสพระราชดำริ เป็นหัวหน้าพนักงานจัดการเล่าเรียนทั้งปวง สังกัดขึ้นอยู่ในกรมศึกษาธิการ ตามตำแหน่งซึ่งได้รับราชการนั้นทุกคน ให้กรมศึกษาธิการนี้เป็นกรม 1 ในราชการฝ่ายพลเรือน เหมือนกับกรมอื่น ๆ สืบไป

ประกาศมา ณ วันศุกร์ เดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำ ปีกุน นพศก จุลศักราช 1249 (พ.ศ. 2430)"

การจัดการศึกษาได้พัฒนาสืบมา ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงขยายการศึกษาต่อไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ทั้งประเทศ จากการประกาศจัดการศึกษาของเสนาบดีกระทรวงนครบาล (เจ้าพระยายมราช) เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2454 ดังนี้[14]

"ด้วยมีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ทรงพระราชดำริโดยพระราช

จริยาวัตร จะทำนุบำรุงให้เหล่าตรุณกุมารกุมารีทั้งหลาย ในพระราชอาณาจักรได้เล่าเรียนให้รู้หนังสือ อันจะเป็นทางที่จะประกอบกิจการงานทั้งปวง ตามชาติภูมิในภายหน้าให้ทั่วถึงกัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขยายการศึกษาสำหรับให้ตรุณกุมารกุมารีทั้งหลายได้มีที่เล่าเรียนศึกษาวิชาในชั้นต้นนี้ขึ้นทั่วทุกตำบล เพื่อให้เป็นการสะดวกแก่ประชาราษฎรทั้งปวงที่จะส่งบุตรหลานเข้าเล่าเรียนได้ในที่ใกล้บ้านเรือนต่อไป จะให้จัดตั้งกรรมการตำบลขึ้นไว้ทุก ๆ ตำบล ๆ ละ 3 นาย คือ กำนันหรือหัวหน้าตำบลนั้นคน 1 กับอธิการวัดใดวัดหนึ่งในตำบลนั้นรูป 1 กับแพทย์ประจำท้องที่ตำบลนั้น ซึ่งจะเลือกขึ้นไว้เป็นผู้ช่วยสำหรับรักษาพยาบาลในเวลาป่วยไข้นั้นอีกนาย 1 รวม 3 นาย เป็นเจ้าหน้าที่จัดการศึกษาวิชาชั้นต้นของทวยราษฎร์ทั้งปวง

เพราะฉะนั้น ให้ผู้ปกครองเด็กทั้งปวง ส่งเด็กทั้งหญิงและชาย ซึ่งมีอายุย่างเข้า 8 ปีแล้ว อันสมควรจะเข้าเรียน ให้ได้เข้าเรียนจงทุกคนในสถานโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งตามความพอใจ"

3. <u>ยุคระบอบประชาธิปไตย</u> (2475 - ปัจจุบัน)

สำหรับยุคระบอบประชาธิปไตย ก็ถือเอาปี พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นปีที่ "คณะราษฎร์" ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบเดิมมาสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยมุ่งให้อำนาจการกำหนดนโยบายและการบริหารประเทศ ตกอยู่กับประชาชน ซึ่งตลอดเวลาครึ่งศตวรรษสภาพสังคมไทยรวมทั้งการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปมาก และมีผลต่อสังคมและการศึกษาในปัจจุบันโดยตรง

"การปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย เพราะเป็นการโค่นล้มระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชหรือระบบกษัตริย์ที่มีมาอย่างช้านานในประวัติศาสตร์การปกครองไทย ซึ่งความเป็นจริงแล้ว เหตุที่มีการเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้น เป็นผลสะท้อนมาจากการปรับตัวให้เข้าสู่ยุคใหม่ของการปฏิรูปด้านต่าง ๆ ของรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5

เป็นการสร้างรัฐประชาชาติหรือชาติรัฐขึ้น ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นรัฐเดียว ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปกครองส่วนภูมิภาคในรูปของมณฑลเทศาภิบาล และการปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดชนชั้นกลาง (Middle Class) อันได้แก่ พวกที่ไม่ได้มาจากศักดินา และเป็นลูกหลานคนจีน ซึ่งเราอาจเรียกว่า พวก Non-Noble เพราะไม่ใช่เป็นคนมาจากชั้นสูง ซึ่งถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นปรปักษ์กับขุนนางตระกูลขุนนาง เป็นเครื่องมือของกษัตริย์ โดยให้มาเป็นข้าราชการและทหาร และพวกเหล่านี้ได้รับการฝึกมาอย่างตะวันตก อย่างไรก็ตาม ในระยะเวลาต่อมา พวกชนชั้นใหม่ที่เกิดความขัดแย้งกับระบบเก่า จนมีคำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103 เพื่อให้มีประชาธิปไตยทางการเมือง แต่ไม่เป็นที่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 130 ขึ้นในระยะต่อมา โดยอ้างความทุกข์ยากของชาวนา แต่ความสำเร็จของชนชั้นใหม่นั้นก็คือ การปฏิวัติในปี พ.ศ. 2475"(15)(16)

จากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้กำหนดให้หลักการศึกษาเป็นหลักหนึ่งในหลัก 6 ประการที่จะมุ่งบริหารงานกิจการบ้านเมือง ด้วยพิจารณาเห็นว่าการศึกษาจะเป็นแกนสำคัญในการผลักดันให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยประสบเป้าหมาย และประชาชนที่มีการศึกษาดีย่อมสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศชาติโดยตรง ในรายงานกิจการที่ได้เปลี่ยนแปลงขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2475 - 2479 ของกระทรวงธรรมการ ได้กล่าวถึงหลักการศึกษาไว้ดังนี้(17)

"ในหลักการศึกษา รัฐบาลนี้มีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้การศึกษาแก่พลเมืองทั่วไปอย่างเต็มที่ ให้ได้รับการอบรมในระบอบการปกครองตามแบบรัฐธรรมนูญ ให้ได้รับการศึกษาทางธรรมชาติ ทางการงาน และทางการสังคม ฝึกฝนให้รอบรู้ มีปัญญาความคิด รู้จักค้นคว้าหาเหตุผลโดยตนเอง มีจรรยาประกอบด้วยกำลังกายและกำลังใจเป็นอันดี กับทั้งไม่ละทิ้งเสียซึ่งจริยศึกษาแห่งชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของไทย มุ่งประสงค์ให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาแล้ว สามารถประกอบการอาชีพ มีอนามัยและศีลธรรมอันดี"

ตามความประสงค์ของรัฐบาลดังกล่าวมานี้ กระทรวงธรรมการได้พยายามจัดการแก้ไขปรับปรุงการงานให้ดีขึ้น จนถึงสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้แถลงหลักการในสภาผู้แทนราษฎรดังนี้(18)

"1. จะประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาให้ทั่วทั้งกรุงเทพฯ และหัวเมือง เพื่อให้ได้ปริมาณตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

2. ในส่วนการปรับปรุงคุณภาพแห่งการศึกษาทั่วไป จะแก้ไขให้พิเศษขึ้น ด้วยตั้งพิธีฝึกหัดครูทุกประเภททุกชั้นจนพอแก่การ เพราะการสอนจะสำเร็จเป็นผลดีสมหมายก็ด้วยได้มีผู้สอนแต่ล้วนเป็นครูที่ได้ฝึกหัดอบรมมาดีแล้ว

3. ในส่วนวิชาอาชีพ จะรีบจัดตั้งโรงเรียนวิสามัญศึกษาทั้งแผนกกสิกรรม อุตสาหกรรม และพณิชการให้ครบครัน ตั้งต้นแต่ประถมศึกษาขึ้นไป เพื่อจะได้ไม่มีแต่การเรียนหนังสือเป็นสามัญศึกษาไปในส่วนเดียวเหมือนเดี๋ยวนี้

4. ในส่วนการศึกษาชั้นสูง จะได้จัดมหาวิทยาลัยให้สามารถสอนชั้นปริญญาที่เราต้องการ ให้ทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยในนานาประเทศ เพื่อผู้เรียนจะได้สำเร็จการศึกษาชั้นอุดมได้ในเมืองเราเอง โรงเรียนมัธยมบริบูรณ์สำหรับสอนนักเรียนป้อนมหาวิทยาลัย ก็จะจัดให้มีในหัวเมืองด้วย เพื่อเด็กมีเชาว์ผู้เกิดในท้องถิ่นต่าง ๆ จะได้เข้าถึงการเรียนชั้นนี้ได้สะดวก

5. ในส่วนเครื่องอุปกรณ์การศึกษา เช่น แบบเรียน ห้องสมุด ทุนเล่าเรียน การกีฬา การอนุสภากาชาด การลูกเสือ ฯลฯ เหล่านี้จะจัดให้มีขึ้นแพร่หลายจนพอความต้องการ

6. จะอุปถัมภ์การศาสนา อันเป็นปัจจัยสำคัญ ในการอบรมมนุษยธรรมให้สำเร็จประโยคแห่งการอบรมนั้นยิ่งขึ้น

แผนดำเนินการทั้งหมดนี้ จะต้องดำเนินไปพร้อมกัน เพื่อให้เป็นอุปกรณ์แห่งกัน และจะเร่งรัดจัดทำตามกำลังทุนที่มีพอจะทำได้"

รัฐบาลชุดแรกได้จัดตั้งสภาศึกษาขึ้น สภาฯ ได้เสนอแผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ต่อรัฐบาล ซึ่งได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 โดยมีความมุ่งหมายดังนี้[19]

"ความมุ่งหมาย

1. ความมุ่งหมายแห่งการศึกษาชาติ คือ ให้พลเมืองทุกคน ไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนา ได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัตภาพของตน ๆ คือ พอสมควรแก่ภูมิปัญญาและทุนทรัพย์ เพื่อทุกคนได้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองในทางอาชีพ ซึ่งตนเกิดมาสำหรับกระทำ

2. เพื่อการอาชีพของตน กุลบุตรกุลธิดาควรได้รับการศึกษาทั้งสามัญและวิสามัญ ศึกษาทั้งสองฝ่าย ซึ่งกำหนดไว้เป็นชั้น ๆ ตามภูมิปัญญาและทุนทรัพย์

3. เพื่อความสมบูรณ์แห่งพลกนิกรสยาม ท่านให้จัดการศึกษาทั้งสามส่วน ล้วนพอเหมาะกัน คือ (1) จริยศึกษา อบรมให้มีศีลธรรมดีงาม (2) พุทธิศึกษา ให้ปัญญาความรู้ (3) พลศึกษา ฝึกหัดให้เป็นผู้มีร่างกายสมบูรณ์"

ตลอดเวลาของการเปลี่ยนแปลงการปกครองประมาณ 5 ทศวรรษ สภาพสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความสับสน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสับสนอันเกิดจากผู้นำทางการเมือง ที่มีการแก่งแย่งชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลา ทหารซึ่งเป็นข้าราชการประจำไม่ได้ยึดถือพันธกิจและพิจารณาขีดความสามารถอันแท้จริงของตน ระบบราชการและข้าราชการพลเรือนซึ่งควรจะเป็นแกนสำคัญในการพัฒนาประเทศ แต่กลับเป็นหน่วยงานที่หย่อนสมรรถภาพ รวมทั้งค่านิยมเก่าซึ่งเป็นค่านิยมศักดินา ที่แบ่งชนชั้นโดยพฤตินัย มีความต้องการผู้ที่ตกอยู่ใต้อำนาจบารมี และพร้อมกันนั้นก็ต้องการผู้มีอำนาจเหนือเพื่อคุ้มครองหรือใช้อ้างอิง ความสับสนจากเบื้องบนและค่านิยมที่มองไม่เห็น ได้ส่งผลกระทบมาสู่สังคมไทยเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา การเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

การศึกษาก็มีการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความสับสนด้วย นักการศึกษาบางท่านได้เสนอทรรศนะทางการศึกษาช่วงหลัง พ.ศ. 2475 ไว้ดังนี้[20]

"การปฏิวัติของคณะราษฎร์เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งได้ประกาศเจตน์จำนงเกี่ยวกับการศึกษาว่า จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎรตามหลัก 6 ประการ (แต่อุดมการก็ทำนองเดียวกัน การแถลงนโยบายของรัฐบาลในสมัยหลัง ๆ ซึ่งน้อยนักจะใกล้

ความเป็นจริง) การยกเลิกการเรียนวิสามัญ 2 ปีภายหลังการเรียนจบชั้นบังคับ (สำหรับผู้ไม่ศึกษาต่อตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2478 เพราะขัดกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย) การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 และการทำให้ภาษาไทยวิบัติโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม และภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่นานนัก ก็จะเห็นอิทธิพลปรัชญาการศึกษาของอเมริกัน (จอห์น ดิวอี) แพร่หลายในเมืองไทย ซึ่งกล่าวได้ว่า เห็นได้ชัดในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ในระหว่าง 30 ปีนี้ ผู้เขียนอยากจะกล่าวว่า ความต่อเนื่องในนโยบายหลักของการศึกษา เราเห็นไม่ค่อยชัดนัก ผู้มีอำนาจในการจัดการศึกษาของชาติไม่ใช่บุคคลที่มีอำนาจหรือเสียงแข็งในรัฐบาล ความจริงใจต่อความสำคัญของการศึกษายังเห็นได้น้อย แม้แต่คณะราษฎร์เองก็เถอะ

ในการรับปรัชญาการศึกษาของต่างชาติ ดังปรัชญาการศึกษาของดิวอีในกลางทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดก็คือ เรามีคณะที่เข้าใจแก่นปรัชญาเพียงไม่กี่คน แต่ส่วนใหญ่แล้วไม่เข้าใจ ทำให้เราได้แต่โครงหรือเปลือกของปรัชญามา ส่วนแก่นของปรัชญาเข้าไม่ถึง นอกจากนั้นการชุบมือเปิบก็ยังมีอยู่ต่อมา ดังการแปลจุดมุ่งหมายของสหรัฐอเมริกามาเป็นของไทย ดังที่ปรากฏในหลักสูตร 2503 โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของพื้นฐานของประเทศทั้งสอง อนึ่ง สมควรกล่าวด้วยว่า นักการศึกษาและนักอื่น ๆ อีกหลายนักของบ้านเราที่ชุบตัวจากเมืองนอก ออกจะมีความรู้เกี่ยวกับบ้านเมืองของตนเองน้อยมาก ดังนั้น คุณภาพและความสามารถในการดัดแปลงหลักและทฤษฎีของต่างชาติแบบไทย ๆ จึงน้อยลงไป และเรามักจะได้ยินคำพูดที่ว่า รู้ทุกอย่างแต่ทำไม่ได้

ยังมีตัวแปรอีกหลายประการที่มีผลต่อการศึกษาไทย ยังปรากฏต่อมาแม้ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดภาวะชะงักงันทางการศึกษาของชาติเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ซึ่งบางครั้งอาจเป็นเพราะมีเจตนาที่ดีเกินไป บางครั้งเพราะไม่คำนึงถึงหลักสากล บางครั้งเพราะอิทธิพลของการเมือง นั่นคือ การเร่งรัดของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่จะให้แผนการาจีเป็นผลสำเร็จภายใน 10 ปี (แทน 20 ปี แต่ปัจจุบันก็ยังไม่สำเร็จ) การขยายการศึกษาภาคบังคับ 7 ปี (แทน

6 ปี ดังที่ใช้กันในหลาย ๆ ประเทศ) การโอนการศึกษาประชาบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด การปฏิรูปการศึกษาภายหลัง 14 ตุลาคม 2516 จนปรากฏเป็นรายงาน<u>การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม</u> แต่รายงานที่มีคุณค่านี้ เกือบไม่มีโอกาสได้ปฏิบัติ"

159051

บทที่ 2

หลักสูตรการศึกษาไทย

การศึกษาในอดีตที่ไม่ได้กำหนดหลักสูตร

ในอดีต องค์กรสำคัญในสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการให้การศึกษากับประชาชน คือ วัง วัด และบ้าน สังคมในสมัยสุโขทัย เป็นสังคมขนาดเล็ก วังมีบทบาทโดยตรงต่อการให้การศึกษากับประชาชนได้ แต่เมื่อถึงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ สภาพสังคมขยายตัวขึ้นในทุก ๆ ด้าน วังจึงขาดโอกาสที่จะให้การศึกษากับประชาชนทั้งปวงได้โดยตรง แต่ถึงอย่างไรวังก็ยังคงเป็นศูนย์รวมทางอำนาจในทุก ๆ ด้านอยู่ วัดและบ้านยังคงเป็นศูนย์กลางอันสำคัญทางการศึกษา เมื่อถึงปลายยุควางพื้นฐานในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งกรุงเทพมหานครเริ่มเติบโตเป็นเมืองการค้า (Commercial City) และตอนต้นยุคปรับตัวในสมัยรัชกาลที่ 5 กรุงเทพมหานครปรับสภาพเป็นเมืองก่อนอุตสาหกรรม (Pre-Industrial City) โดยมีสภาพเป็นศูนย์กลางทางการปกครองและวัฒนธรรมนั้น[21] เมืองเริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้น โรงเรียนจึงเกิดขึ้นเพื่อขยายตัวเป็นศูนย์กลางทางด้านการศึกษาต่อไป

สำหรับการศึกษาจากบ้าน นับว่ามีบทบาทสำคัญทั้งอดีตและปัจจุบัน ทั้งการศึกษาในทางวิชาชีพ โลกทัศน์ และหนังสือ โดยที่การให้การศึกษานั้น มากน้อยแตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานของสภาพครอบครัว ต่อเมื่อระบบโรงเรียนเติบโตขึ้นสัมพันธ์กับการเติบโตของสังคม มาสู่สภาพเมืองในปัจจุบัน (Primate City)[22] สภาพครอบครัวก็เปลี่ยนไปอีกแบบหนึ่ง สมาชิกในครอบครัวต้องรับภาระทางเศรษฐกิจและใช้ชีวิตนอกครอบครัวมากขึ้น การให้การศึกษาหรือเสริมการศึกษาในทางวิชาชีพ โลกทัศน์ และหนังสือ จึงลดลง

การศึกษาในระบบวัด

การศึกษาในวัดแม้จะไม่มีระบบหรือหลักสูตรอย่างแน่ชัดแต่ตลอดมา การศึกษาในวัดก็จะมีโครงสร้างคล้าย ๆ กัน โดยเน้นความสำคัญอยู่ที่ การให้การศึกษาทางด้านโลกทัศน์ต่อชีวิตและสังคมเป็นหลัก และให้การศึกษาทางด้านการรู้หนังสือหรืออักขรวิธีเป็นรอง นอกจากนั้นยังอาจจะให้การศึกษาทางด้านวิชาชีพบ้างเป็นกรณีพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่มีมือทางด้านศิลปกรรม

สำหรับการศึกษาในวัดทางด้านโลกทัศน์และหนังสือ เสถียรโกเศศ ได้เขียนไว้ว่า (๒๓) "เด็กผู้ชายลูกชาวบ้าน ถ้าไม่มีเหตุขัดข้องอย่างไร พ่อแม่มักนำไปฝากเป็นลูกศิษย์พระ เพื่อจะได้มีโอกาสเล่าเรียนเขียนอ่านหนังสือ และศึกษาพระธรรมวินัยเบื้องต้นไปในตัว ... ครั้นเด็กนั้นเจริญวัยขึ้นแล้ว ถ้าไม่มีเหตุจำเป็นต้องกลับไปบ้านเพื่อช่วยพ่อแม่ทำมาหากิน ซึ่งเป็นการฝึกฝนวิชาชีพในสกุลของตนไปในตัวก็บวชเป็นเณร ศึกษาพระธรรมวินัยต่อไป เมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์แล้ว ก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์เพื่อสืบต่อพระศาสนา ถ้าบวชอยู่นานหน่อย ต้องช่วยงานของวัด เช่น ซ่อมแซมเสนาสนะของวัดบ้าง การเสมียนบ้าง การหมอบ้าง ทำจนมีความชำนาญ เมื่อสึกออกมาก็กลายเป็นอาชีพติดตัวไปก็มี"

การให้การศึกษาทางด้านโลกทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางธรรมะ จริยธรรมและวัฒนธรรม วัดได้พยายามให้การศึกษาไปสู่ประชาชนทุกเพศทุกวัยทั้งทางตรงและทางอ้อม และเมื่อโลกทัศน์ทั้งหลายผ่านไปสู่ครอบครัว การให้การศึกษาในบ้านก็จะเป็นกลไกสำคัญในการย้ำหรือให้การสนับสนุนการศึกษานั้นอีกทอดหนึ่ง

"วัดมีอิทธิพลเหนือชีวิตทางสังคมของคนไทย ในการกำหนดรูปแบบ ประเพณี ชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย การศึกษาที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านวัด โดยใช้การสื่อสารที่ไม่ใช่อักขรวิธีก็ยังเป็นเรื่องความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับโลกทัศน์และจุดมุ่งหมายของการใช้ชีวิตของมนุษย์ เน้นให้เห็นว่า วิถีชีวิต สถาน และพฤติกรรมของมนุษย์ ถูกกำหนดด้วยบุญกรรม ซึ่งสร้างความผูกพันให้เวียนว่ายตาย เกิดในภูมิและชาติต่าง ๆ จนกว่าผลบุญนั้นทำให้ตระหนักถึงความจริง

ของชีวิต คือ การหลุดพ้นจากวัฏสงสาร นั่นคือ นิพพาน ไม่เกิดอีก

ระบบความเชื่อดังกล่าว ได้รับการถ่ายทอดจากพระสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้อยู่ในการศึกษาเพื่อความหลุดพ้นโดยตรง ด้วยวิธีการสื่อสารต่าง ๆ เช่น การบอกเล่าในรูปของการเทศน์แสดงธรรม ในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ ตามประเพณี ... นอกจากการเทศตามเทศกาลแล้ว บทบาทของสงฆ์ในฐานะผู้นำชุมชน มีส่วนในการให้การปรึกษา ในเวลาที่เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านและของเมือง เช่น ปัญหาทุพภิกขภัย ภัยธรรมชาติ ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด การทะเลาะวิวาทกันภายในชุมชน ปัญหาเหล่านี้ พระสงฆ์สามารถให้คำตอบอันเนื่องด้วยโลกทัศน์ทางพุทธศาสนาแก่คนในสังคมได้

การบวชก็เป็นช่วงเวลาหนึ่ง ที่วัดจะให้การถ่ายทอดความรู้ทางด้านโลกทัศน์ให้แก่ชายไทยโดยทั่วไป ในช่วงนี้ถือว่าเป็นการให้ชีวิตใหม่ ซึ่งเต็มไปด้วยความคิดและการกระทำที่ถูกต้องด้วยการฝึกหัดศึกษาหลักธรรม ถ้าในกรณีที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ก็ใช้การท่องจำหลักธรรม ฝึกหัดการเทศนา และนอกจากนี้ ยังเป็นศูนย์รวมของการเกณฑ์กำลังคนเพื่อการก่อสร้างสาธารณประโยชน์ โดยถือว่าเป็นการสร้างกุศลกรรม วิธีการสื่อสารนอกจากบอกเล่าแล้ว ยังมีการสื่อสารด้วยภาพ อันได้แก่ ศิลปกรรมในวัด นับตั้งแต่แบบสถาปัตยกรรม ภาพจิตรกรรม และปฏิมากรรม อันได้แก่ พระพุทธรูปต่าง ๆ ซึ่งเป็นโสตทัศนสื่อสาร เรื่องราวในพุทธประวัติ ชาดก และวรรณกรรมพุทธศาสนา"[24]

แผนการศึกษาวัดนโกสินทร์ยุคปรับตัว

การศึกษาในระบบโรงเรียนแต่เริ่มแรก มีเป้าหมายเพื่อผลิตข้าราชบริพารไปเป็นข้าราชการ[25] โดยมุ่งให้รู้หนังสือและรู้ขนบธรรมเนียมราชการไปพร้อมกัน พร้อมกันนั้นภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษก็มีบทบาทสำคัญขึ้น ทั้งนี้เพราะในระยะนั้นมีการติดต่อกับต่างชาติมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก โรงเรียนหลวงโรงที่สอง ซึ่งตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2415 เป็นโรงเรียนสอนวิชาภาษาอังกฤษ ตั้งขึ้นในกรมมหาดเล็กเช่นเดียวกับ

โรงเรียนแรก มีชาวอังกฤษเป็นครูใหญ่หรือโรงเรียนหลวงโรงที่สามตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2421 ที่วังนันทอุทยาน ตำบลสวนอนันต์ คลองมอญ ก็มีหมอสอนศาสนาคริสต์เป็นครูใหญ่ จากโรงเรียนที่เกิดขึ้นเพื่อข้าราชบริพารในปี พ.ศ. 2414 จนถึงปี พ.ศ. 2428 จึงเกิดโรงเรียนสำหรับราษฎรแห่งแรกขึ้นที่วัดมหรรณพาราม ตำบลหัวลำโพง และหลังจากนั้นก็เกิดโรงเรียนสำหรับราษฎรตามมาเป็นลำดับ (26)

แม้การศึกษาในระบบโรงเรียนระยะแรกจะยังไม่ได้กำหนดหลักสูตรเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็ได้มีการเรียนการสอนกันดังนี้ (27)

"โรงเรียนหลวงแห่งแรกตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2414 ซึ่งมีพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจาริยางกูร) เป็นอาจารย์ใหญ่นั้น มุ่งฝึกสอนบุตรหลานข้าราชการให้รู้หนังสือไทย เลข และขนบธรรมเนียมราชการ เพื่อได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป บทเรียนที่ใช้ในโรงเรียนนี้และในโรงเรียนอื่น ๆ ต่อมา มีโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเป็นต้น ได้แก่ แบบเรียนหลวง ๘ เล่ม ซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจาริยางกูร) รวบรวมขึ้น คือ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ และพิศาลการันต์" กำหนดให้เรียนจบทั้ง ๘ เล่ม แล้วจึงจะนับว่าจบวิชาชั้นต้น

"ต่อมาความปรากฏว่า นักเรียนที่เล่าเรียนตามแบบเรียนหลวงชุดนี้ มีน้อยคนที่จะเรียนได้จบทั้ง ๘ เล่ม โดยมากเรียนได้เพียง ๓ เล่ม ทั้งนี้เพราะกระทรวงต่าง ๆ กำลังเริ่มจัดการงาน ความต้องการเสมียนมีมาก นักเรียนที่เรียนพออ่านออกเขียนได้ ก็หาตำแหน่งได้ จึงไม่มีใครอยู่เล่าเรียนจนจบ ๘ เล่ม พากันออกไปสมัครรับราชการเสียมาก เมื่อเป็นดังนี้ เจ้าหน้าที่อำนวยการศึกษาจึงปรึกษากัน เห็นว่า การที่จะจัดการศึกษาให้นักเรียนมีความรู้สูงขึ้นไปนั้น จำต้องให้นักเรียนอยู่เล่าเรียนจนจบ และวิธีที่จะให้เป็นไปตามความประสงค์นั้น จะต้องมีการสอบไล่หนังสือไทย ทำนองเดียวกับที่พระสงฆ์สอบพระปริยัติธรรมปีละครั้ง ผู้ใดสอบได้ก็ให้มีใบสำคัญแสดงว่ามีภูมิรู้ถึงชั้นนั้น ๆ เพื่อเจ้ากระทรวงที่จะได้แต่งตั้งจะได้รู้ว่าควรรับคนได้เล่าเรียนถึงชั้นไหน นักเรียนจะได้เล่าเรียนจนถึงสอบไล่ได้ถึงชั้นนั้น เมื่อปรึกษาเห็นชอบพร้อมกัน จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ก็ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย โปรดให้คิดแบบวิธีสอบไล่หนังสือไทยขึ้น และทรงตั้งข้าหลวงสอบไล่เมื่อ พ.ศ. 2427 อันเป็นการตั้งต้นของการสอบไล่ความรู้หนังสือไทย

วิชาที่สอบไล่ในครั้งแรกนั้น กำหนดเอาการเรียนจบแบบเรียนหลวงทั้ง 6 เล่ม และสอบได้ตามนั้น เมื่อสอบไล่ได้ก็ให้ได้รับใบสำคัญ แสดงว่าสอบไล่ได้ชั้นประโยคต้น ต่อมาใน พ.ศ. 2428 จึงจัดตั้งประโยคสองเพิ่มขึ้นอีก นักเรียนที่สอบไล่ได้ประโยคต้นแล้วเข้าเรียนต่อไปได้ วิชาที่สอบไล่ในชั้นประโยค 2 นั้น มี 6 อย่าง คือ ลายมือหวัดและบรรจงเขียนหนังสือใช้ตัววางวรรคถูกตามใจความไม่ต้องดูแบบ ทานหนังสือที่ผิดคัดจากลายมือหวัด คัดสำเนาความและย่อใจความ เลข บัญชี แต่งแก้กระทู้ความร้อยแก้ว และแต่งฉันท์

ต่อมาโรงเรียนหลวงได้แพร่หลายออกไปเป็นจำนวนมาก ทรงพระราชดำริเห็นว่าโรงเรียนหลวงได้เจริญขึ้นมากแล้ว แต่หน้าที่จัดการโรงเรียนสำหรับประชาชนเป็นราชการพลเรือนมาเกี่ยวเนื่องอยู่ฝ่ายทหาร เพราะได้โปรดให้เริ่มจัดการขึ้นในกรมทหารมหาดเล็กก่อน ถึงเวลาอันสมควรที่จะแยกการจัดโรงเรียนออกจากกรมทหารมหาดเล็ก จัดตั้งเป็นกรมหนึ่งในราชการพลเรือนต่างหาก จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ ประกาศตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น มีหน้าที่จัดการศึกษาของบ้านเมืองต่อไป และให้โอนโรงเรียนต่าง ๆ มาขึ้นในกรมศึกษาธิการใน พ.ศ. 2430

ต่อมาใน พ.ศ. 2431 ได้มีการเปลี่ยนแปลงหนังสือเรียนใหม่ คือ เลิกสอนตามแบบเรียนหลวง 6 เล่ม ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย จาจาริยางกูร) มาใช้แบบเรียนซึ่งกรมศึกษาธิการแต่งขึ้นใหม่ เหตุที่เปลี่ยนตำรานี้ก็เพราะ ชุดแบบเรียนหลวงทั้ง 6 เล่มนั้น สอนแต่ขบวนอักขรวิธี นักเรียนต้องเรียนถึง 3 ปีจึงจะจบชุด ครั้นเมื่อโรงเรียนหลวงสอนวิชาเพิ่มเติมขึ้นอีก และต้องการให้นักเรียนเรียนจบใน 3 ปีด้วย จึงคิดแบบเรียนขึ้นใหม่ 3 เล่ม เรียกว่า แบบเรียนเร็ว เพื่อให้นักเรียนรู้อักขรวิธีภายในปีเดียวหรือปีครึ่งเป็นอย่างช้า

เมื่อแก้ไขแบบเรียนแล้ว ก็ต้องแก้ไขหลักสูตรสำหรับสอบไล่ ซึ่งแต่เดิมกำหนดให้มีการสอบไล่ปีละครั้ง เป็นมีการสอบไล่ปีละ 2 ครั้ง เพื่อมิให้นักเรียนต้องรอสอบเป็นเวลานาน

นอกจากนั้น ได้เขียนความรู้ภาษาไทยขึ้นเป็น ๓ ประโยค อนึ่ง โรงเรียนสำหรับสอนภาษาอังกฤษ ซึ่งมีทั้งโรงเรียนหลวงและโรงเรียนเชลยศักดิ์ ได้ตั้งขึ้นหลายแห่งแล้ว ควรจะมีการสอบไล่อย่างเดียวกับหนังสือไทย จึงได้มีพระราชบัญญัติการสอบวิชา พ.ศ. 2433 วางระเบียบให้มีการสอบไล่วิชาภาษาไทยและภาษาอังกฤษขึ้น วิชาภาษาไทยแบ่งเป็น ๓ ประโยค คือ ประโยค ๑ ประโยค ๒ และประโยค ๓ สอบวิชาเขียน อ่าน คัด เรียงความ ย่อความ แต่งจดหมาย ไวยากรณ์ (ซึ่งได้แก่ อักขรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์) เลข ลูกคิด และบัญชี วิชาภาษาอังกฤษกำหนดให้มีการสอบเป็น ๘ ชั้น วิชาที่สอบมี อ่าน เขียน คัด แปล ไวยากรณ์ เรียงความ ภูมิศาสตร์ และเลข สำหรับชั้นที่ ๘ เพิ่มความรู้พงศาวดารต่างประเทศ ความรู้เหตุและเรื่องราวของการค้าขาย ความรู้ดาราศาสตร์และสรีรศาสตร์ด้วย พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้เริ่มใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2434

ใน พ.ศ. 2435 ได้ประกาศตั้งกรมธรรมการ ซึ่งเป็นกรมมีเสนาบดีอยู่แล้วขึ้นเป็นกระทรวง ความจริงกรมธรรมการนี้มีสถานะเป็นกระทรวงโดยบริบูรณ์มาแต่ พ.ศ. 2433 แล้ว เป็นแต่ยังไม่ได้ประกาศชื่อว่าเป็นกระทรวงเท่านั้น กรมต่าง ๆ ที่สังกัดกระทรวงธรรมการเมื่อแรกตั้งมีดังนี้ กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมพิพิธภัณฑ์ กรมสังฆการี ส่วนกรมธรรมการเดิมนั้น ยกเป็นกรมบัญชาการกระทรวง เรียกว่า กรมธรรมการกลาง และมีกรมราชบัณฑิตยสภาขึ้นอีกกรมหนึ่ง

ตามที่ได้จัดการศึกษาและเปลี่ยนแปลงวิธีการมาเป็นลำดับแล้วนั้น แม้จะเจริญก้าวหน้าขึ้นเสมอ ก็ยังไม่แพร่หลายไปถึงประชาชนพลเมืองได้โดยรวดเร็วทันความต้องการ ใน พ.ศ. 2435 จึงได้มีประกาศตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดทั่วไปทั้งในกรุงเทพและหัวเมือง โดยประสงค์จะขยายการเรียนหนังสือไทยให้แพร่หลายและเป็นแบบแผนยิ่งขึ้น ตามประกาศฉบับนี้กำหนดชั้นเรียนเป็นสองชั้น คือ โรงเรียนมูลศึกษาสามัญชั้นต่ำชั้นหนึ่ง และโรงเรียนมูลศึกษาสามัญชั้นสูงอีกชั้นหนึ่ง การสอนทั้งสองชั้นนี้ ใช้แบบเรียนตามพิกัดศึกษาและหลักสูตรสำหรับโรงเรียนมูลสามัญ กำหนดเวลาเรียนและธรรมเนียมต่าง ๆ ในชั้นแรกให้อาจารย์ผู้สอนกำหนดเอาเองตามที่เห็นสมควร ให้พระสงฆ์สอนศิษย์ในวัดโดยมีกำหนดว่า

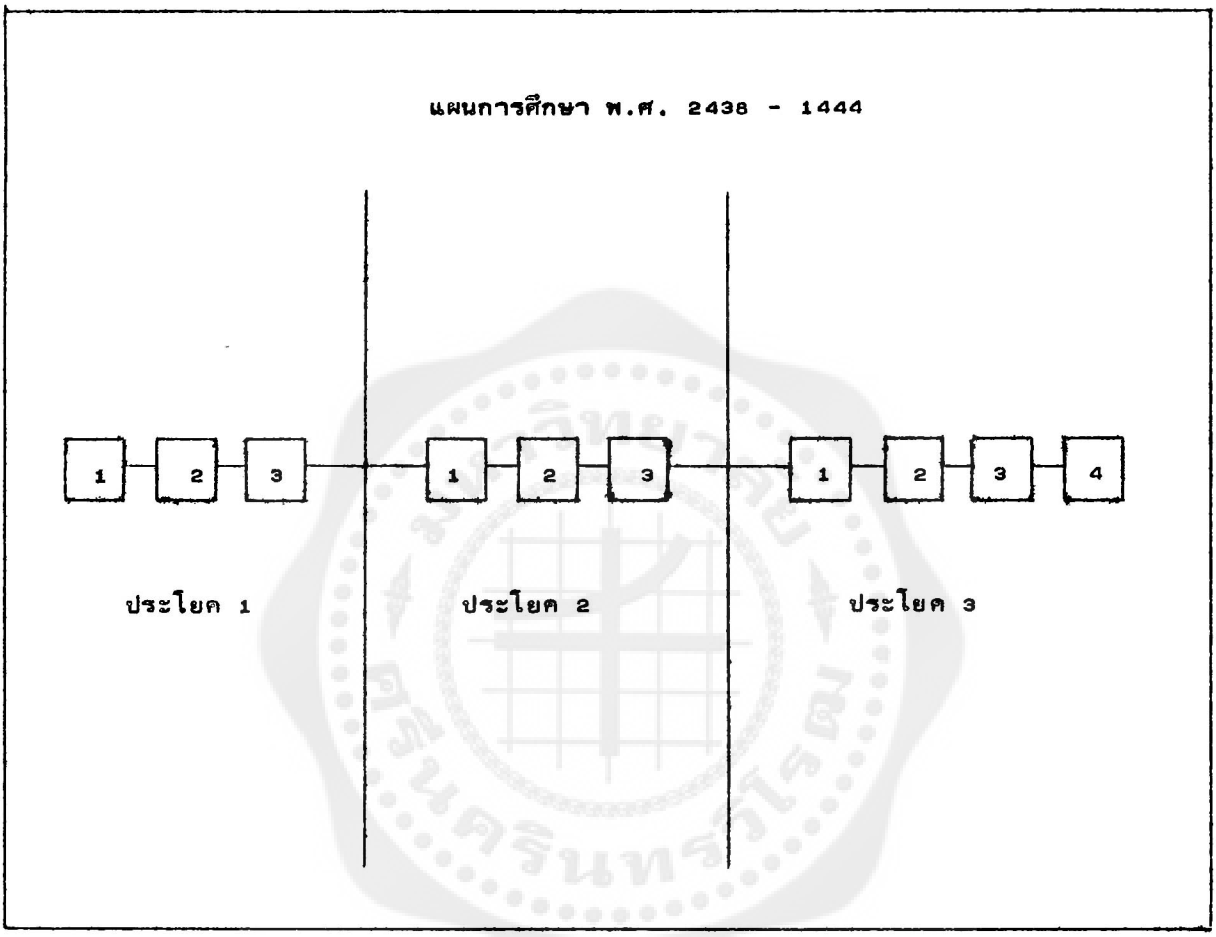
ถ้าอาจารย์ผู้หนึ่งสอนเด็กตั้งแต่สิบคนขึ้นไปถึงสามสิบ ให้นับเป็นโรงเรียนมูลศึกษาชั้นต่ำ ถ้ามีศิษย์น้อยกว่าสิบคน จะจัดการสอนโดยลำพังก็ได้ แต่ไม่นับเป็นโรงเรียน และต้องส่งศิษย์อย่างน้อย 1 คน ไปเข้าคณะที่เปิดตั้งเป็นโรงเรียน โรงเรียนที่อยู่ในแขวงกรุงเทพฯ เจ้าพนักงานจะต้องไปตรวจการเรียนเดือนหนึ่งไม่น้อยกว่า 2 ครั้ง ถ้าอยู่หัวเมือง ผู้ว่าราชการเมืองต้องตั้งกรรมการไปตรวจเดือนหนึ่งไม่น้อยกว่า 2 ครั้งเช่นเดียวกัน ในปีหนึ่ง ๆ จะต้องมีการสอบไล่ความรู้ ข้าหลวงธรรมการเป็นผู้สอบ หรือจะส่งนักเรียนมาสอบที่โรงเรียนมูลศึกษาชั้นสูงในแขวงนั้นก็ได้ ถ้าในหัวเมืองที่ไม่มีโรงเรียนมูลศึกษาชั้นสูง กระทรวงธรรมการแต่งข้าหลวงออกไปสอบ การสอบไล่ชั้นมูลศึกษาสามัญชั้นต่ำเรียกว่า สอบประโยคช้อน ผู้ที่สอบไล่ได้จะได้รับประกาศนียบัตร และจะสมัครเรียนในโรงเรียนมูลศึกษาชั้นสูงต่อไปอีกก็ได้ วัดหลวงและวัดราษฎร์ที่จัดการสอนตามแบบหลวงนี้นับเป็นโรงเรียนหลวง ถ้าผู้ใดประสงค์จะตั้งโรงเรียนมูลศึกษาสามัญทั้ง 2 ชั้น ก็ย่อมทำได้ โดยขออนุญาตกระทรวงธรรมการก่อน โรงเรียนที่บุคคลจัดตั้งขึ้นดังว่ามานี้ เรียกว่า <u>โรงเรียนเชลยศักดิ์</u> โรงเรียนมูลศึกษาสามัญทั้งสูงและต่ำ จะเปิดสอนวิชาภาษาไทยโบราณ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน หรือภาษาแขกก็ได้ โรงเรียนประเภทนี้เรียกว่า <u>โรงเรียนวิเศษเชลยศักดิ์</u>"[28]

พระราชวรมุนี กล่าวถึงการเรียนการสอนสมัยก่อนว่า[29] "การเรียนการสอนสมัยก่อน ที่จะมีเป็นแบบเป็นแผน เช่น เป็นรูปเป็นชั้นเรียน มีกำหนดเวลาแน่นอนตายตัว เป็นต้น อย่างโรงเรียนในความหมายที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ถ้าจะมีก็คงเฉพาะในวังหรือในวัดใหญ่ ๆ เท่านั้น ซึ่งก็ไม่แน่ใจนักด้วย ส่วนมากหรือกล่าวได้เป็นกลาง ๆ ทั่วไปก็ว่าเป็นการเรียนการสอนอย่างไม่เป็นแบบแผนระบบการ (Informal) ขึ้นต่อตัวครูผู้สอน และตามแต่สถานที่สิ่งแวดล้อมอำนวย คือ เด็กหรือผู้เรียนมาอยู่รับใช้เล่าเรียนศึกษาอยู่ด้วย ครูอาจารย์ก็ถ่ายทอดความรู้ให้ไป โดยตั้งใจเป็นงานเป็นการบ้าง ไม่ตั้งใจเลยบ้าง"

แผนการศึกษา 2438

หลังจากการก่อตั้งกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2435 แล้ว งานทางด้านการศึกษาของประเทศไทย เริ่มมีระเบียบและเป็นระบบมากขึ้น 3 ปีหลังจากนั้น คือปี พ.ศ. 2438 ได้มีการเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาและหลักสูตรครั้งสำคัญขึ้น ตามแนวพระราชบัญญัติการสอบวิชา พ.ศ. 2438 การสามัญศึกษาได้แบ่งออกเป็น 3 ตอน เรียกว่า ประโยค 1 ประโยค 2 และประโยค 3 แนวความคิดคงเป็นการศึกษาตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย ประโยค 1 มี 3 ชั้น ประโยค 2 มี 3 ชั้น แต่ประโยค 3 มี 4 ชั้น (ในชั้นต้นก็มี 3 ชั้นเช่นเดียวกัน แต่ได้เพิ่มขึ้นอีกชั้นหนึ่งเป็น 4 ชั้นในปี พ.ศ. 2441)[30][31]

แผนการศึกษา พ.ศ. 2438 - 2444[32]

วิชาที่ต้องเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2438[33]

ประโยค 1 ชั้น 1 - 3 อ่าน เขียนตามคำบอก ลายมือ ไวยากรณ์ เลข

ประโยค 2 ชั้น 1 - 3 อ่าน เขียนตามคำบอก ลายมือ ไวยากรณ์ เรียงความ ย่อความ เลข

ประโยค 3 ชั้น 1 - 2 อ่าน ไวยากรณ์ ย่อความ (ในเนื้อหามีเรียงความอยู่ด้วย) ภาษา (ภาษาบาลีต้องเรียนทุกคนในทุกชั้น และเลือกเรียนภาษาอังกฤษหรือภาษามลายูอีกหนึ่งภาษา) เลข พีชคณิต โคมาตร (ยูคลิด) ภูมิศาสตร์ วาดเขียน

ประโยค ๑ ชั้น ๓ อ่าน ไวยากรณ์ ภาษา เลข พีชคณิต โคมาตร ภูมิศาสตร์ ศาสตร์ (ฟิสิออลอยี) วาด เขียน

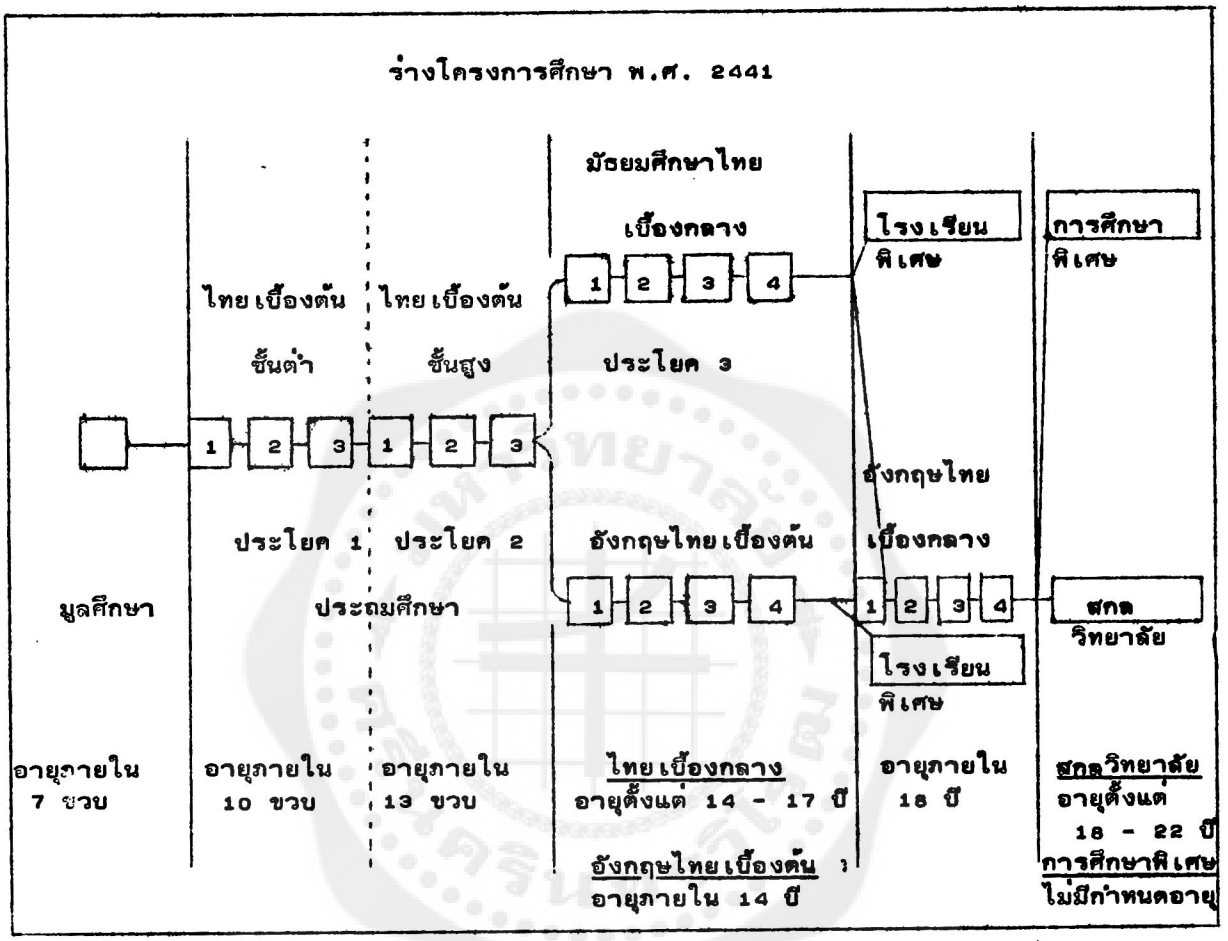
ประโยค ๑ ชั้น ๔ อ่าน แต่งความ ภาษา พีชคณิต โคมาตร ภูมิศาสตร์ ศาสตร์ (ฟิสิออลอยี มีแคนิกส์ ฟิสิกส์) วาด เขียน

แผนการศึกษา 2441

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่เป็นผลมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินประพาสทวีปยุโรปในปี พ.ศ. 2440 ได้เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) ซึ่งขณะนั้นเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ อัครราชทูตพิเศษประจำราชสำนักอังกฤษ คิดอ่านตรวจตราสืบหาแบบแผนจากอังกฤษในปี พ.ศ. 2441 พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้เสนอแบบแผนเข้ามายังกระทรวงธรรมการ กระทรวงธรรมการได้รวบรวมความเห็นและแบบแผนขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย และเป็นที่ทรงพอพระราชหฤทัยมาก (34)

แม้ร่างโครงการศึกษาฉบับนี้จะมิได้มีผลบังคับใช้ตามโครงการที่ร่างขึ้นก็ตาม แต่ก็จะเห็นได้ว่า เป็นแผนการศึกษาตั้งแต่มูลศึกษาจนถึงมหาวิทยาลัย การศึกษาสตรี การฝึกหัดครู การสร้างโรงเรียน การตรวจโรงเรียน หลักสูตรแบบเรียน งบประมาณการศึกษา เริ่มมีการกำหนดอายุนักเรียนแต่ละชั้น และแบ่งการเล่าเรียนสามัญออกเป็นชั้น ๆ ตามลำดับ นับเป็นขั้นแรกที่ได้วางรูปการลงเป็นหลักฐาน ซึ่งจะมีผลต่อการศึกษาของชาติต่อมา (35)

ร่างโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 (36)

ร่างโครงการศึกษาฉบับนี้ ได้จัดการศึกษาเป็น 2 ชนิด คือ การศึกษาสามัญและการศึกษาพิเศษ การศึกษาสามัญได้แบ่งลำดับชั้นเป็น การเล่าเรียนเบื้องแรก (มูลศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องกลาง (มัธยมศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องสูงสุด (อุดมศึกษา) ส่วนการศึกษาพิเศษ เป็นการเรียนวิชาเฉพาะด้าน เช่น ฝึกหัดครู ศิลปะ กฎหมาย การแพทย์ การช่าง หัตถกรรม ต้นกล อินเยอร์เนีย การค้า การเพาะปลูก ฯลฯ

ขั้นมูลฐาน เรียกว่า โรงเรียน ก.ข. นโม หรือกินเดอกาเตน ตามคติการเรียนมี เขียน อ่าน เลข และภูมิศาสตร์

ประถมศึกษาชั้นต่ำ (โรงเรียนไทยเบื้องต้นชั้นต่ำ) กำหนดให้เรียน ๓ ปี คดีการเล่าเรียน คือ การเขียน อ่าน เขียนตามคำบอก เลข ภูมิศาสตร์ แบบแผนสิ่งของ การวาดเขียน และการหัดร่างกาย

ประถมศึกษาชั้นสูง (โรงเรียนไทยเบื้องต้นชั้นสูง) กำหนดให้เรียน ๓ ปี มุ่งให้เรียนแบบแผนสิ่งของมูลวิทยาและการสอนพิเศษอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีก

มัธยมศึกษา สำหรับโรงเรียนไทยเบื้องกลาง (4 ปี) รวมการเรียน อ่าน เขียน เขียนตามคำบอก ไวยากรณ์ เรียงความ คณิตวิชา พงศาวดาร ภูมิศาสตร์ วิทยาการวาด การฝึกซ้อมร่างกาย เรื่องพิเศษอื่น ๆ และภาษามลายู บาลีหรือสันสกฤต ภาษาใดภาษาหนึ่ง สำหรับนักเรียนที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนอังกฤษไทยเบื้องกลาง ภาษาอังกฤษต้องบังคับให้เรียนด้วย[37]

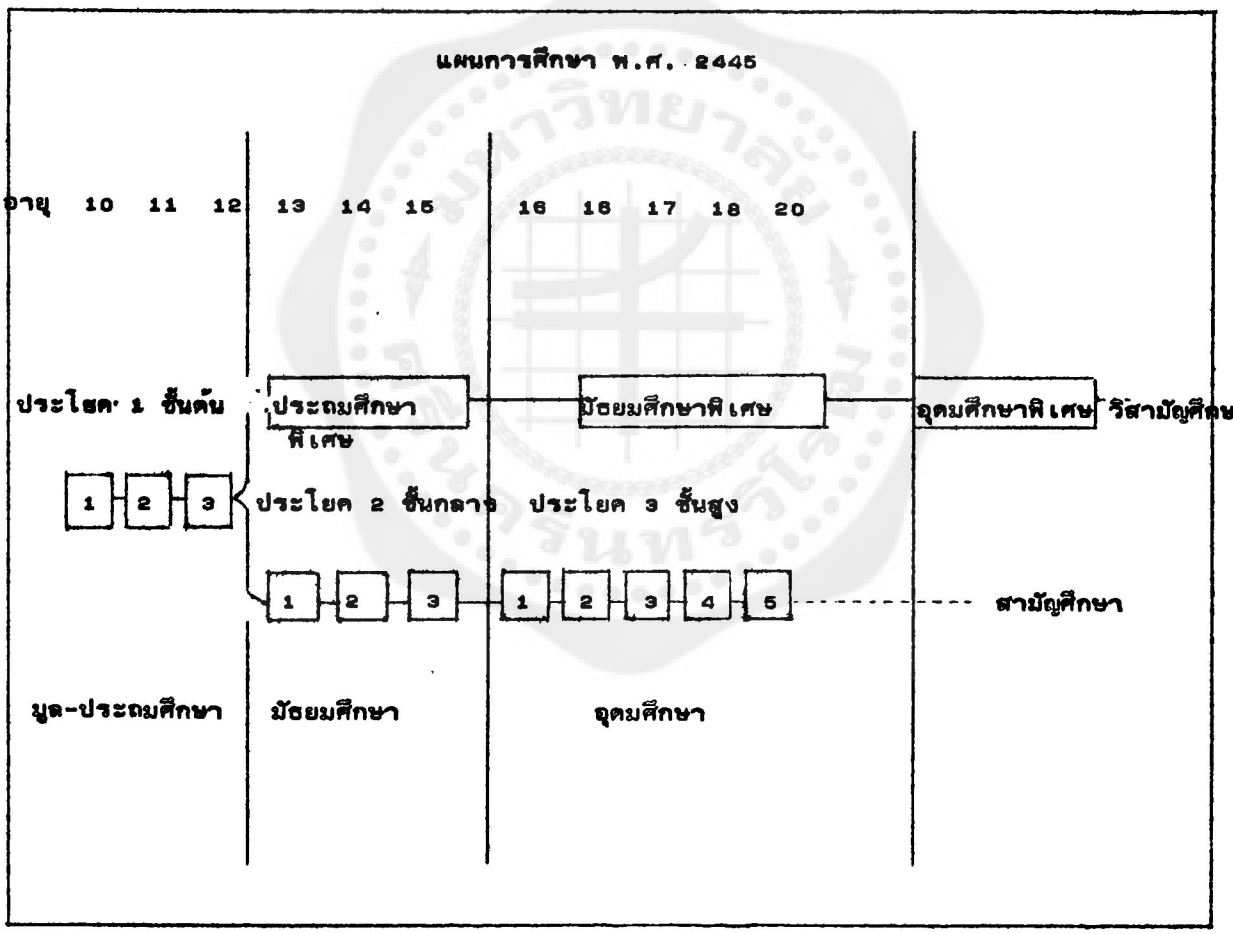
แผนการศึกษา 2445

ในปี พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ ไปรับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร (ร.๘) ณ ประเทศญี่ปุ่น พร้อมกับข้าหลวงตรวจการศึกษา ๓ นาย คือ หลวงไพศาลศิลปศาสตร์ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) ขุนอนุกิจวิธูร (พระยาอนุกิจวิธูร) และ นายอ่อน สาริกบุตร (พระยาชำนิบรรณาคม) เป็นกรรมการออกไปดูงานการศึกษาของญี่ปุ่นด้วย คณะข้าหลวงตรวจการศึกษาได้ทำรายงานการศึกษาขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เป็นที่ต้องพระราชหฤทัย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาของไทยหลังจากนั้นมา ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามร่างโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 และตามแผนการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นเป็นอันมาก เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้เขียนไว้ว่า[38]

"เวลานั้นประเทศญี่ปุ่นได้วางแผนศึกษาชาติลงแล้ว ด้วยวิธีที่ตั้งข้าหลวงตรวจแผนศึกษาของชาติต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา แล้วกำหนดวางลงเป็นแผนศึกษาชาติของ

ญี่ปุ่น คณะข้าหลวงของเราได้ประสบโอกาสดี ได้ชุบมือเปิบจากแผนศึกษาชาติของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นแผนรวมที่ใหม่ที่สุดในเวลานั้น จากรายงานของคณะข้าหลวงตรวจการศึกษาประเทศสยามจึงได้เริ่มวางแผนศึกษาชาติ และค่อยแก้ไขให้เหมาะแก่ความต้องการของประเทศเราแต่นั้นเป็นลำดับมา"

แผนการศึกษา พ.ศ. 2445[39]

จากแผนการศึกษา 2445 ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ลำดับ คือ สามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา ซึ่งวิสามัญศึกษาในระยะนี้หมายถึงโรงเรียนอาชีวะและโรงเรียนเทียบชั้นอุดมศึกษา สามัญศึกษาแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ประถมศึกษา เป็นประโยค 1 ชั้นต้น ภายในประโยค 1 แบ่งวิชาคัดทอนเป็นมูลศึกษาชั้นหนึ่งก่อน เป็นการสอบไล่ประโยคมูล ก่อนที่จะเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา เป็นประโยค 2 ชั้นกลาง อุดมศึกษา เป็นประโยค 3 ชั้นสูง และได้กำหนดอายุผู้เข้าเรียนดังนี้[40]

ชั้นประถมศึกษา คือ ประโยค 1 สุดเขตเพียงอายุ 12 ปี

ชั้นประถมศึกษา พิเศษอังกฤษ สุดเขตเพียงอายุ 15 ปี

ชั้นมัธยมศึกษา คือ ประโยค 2 สุดเขตเพียงอายุ 15 ปี

ชั้นมัธยมศึกษาชั้นสูง คือ ประโยค 3 สุดเขตเพียงอายุ 20 ปี

หลักสูตรชั้นต่าง ๆ ได้แก้ไขเพิ่มเติมใหม่ แต่ไม่ปรากฏว่าได้ทำไว้เป็นหลักฐาน เพราะกำลังจะเปลี่ยนแปลงใหม่ วิชาบางอย่างที่ไม่มีในหลักสูตรเดิมก็เพิ่มเข้ามา เช่น คำถามคำตอบ แปลศัพท์ และสนทนาโต้ตอบ วิชาบางอย่าง เช่น ภาษามคธยกออก

วิชาสำหรับสอบไล่ในประโยค 1 หรือชั้นประถมศึกษา ได้แก่ อ่าน เขียน ลายมือ ไวยากรณ์ แต่ง คำถามคำตอบ เลข บัญชี แปลศัพท์ และอธิบายข้อปัญหาสุภาษิต อธิบายปัญหาธรรมะและศฤหัสถศีล วิชาเหล่านี้แบ่งเรียนเป็น 3 ปี แต่ภายหลังยกเลิกศฤหัสถศีลเสีย เพราะหัวข้อไปเกี่ยวกับศีลของพระ มักจะเป็นทางให้เข้าใจผิด ได้ตั้งต้นสอนใหม่อีก เมื่อได้พิมพ์แบบเรียนเบญจศีลเบญจธรรมแล้ว

วิชาที่สอบไล่ในประโยค 2 หรือชั้นมัธยมศึกษา ได้แก่ อ่าน เขียน ลายมือ ไวยากรณ์ แต่ง เลข บัญชี ศัพท์ ภูมิศาสตร์ คัดอังกฤษ อธิบายหัวข้อธรรมะ และสนทนาโต้ตอบเกี่ยวกับกิริยาวาจา วิชาเหล่านี้แบ่งเรียน 3 ปีตามหลักสูตรเดิม วิชาที่เพิ่มเติมใหม่ยังไม่ได้กำหนดลงไว้ การสอบไล่เป็นแต่เพิ่มเติมวิชาบางอย่างลงไปในหลักสูตรเดิม วิชาภาษาอังกฤษได้เพิ่มเติมเข้ามาในประโยค 2 เป็นครั้งแรก

ตำราเรียนต่าง ๆ ทั้งที่แต่งขึ้นใหม่ และที่ได้เลือกคัดตัดตอนมาจากหนังสือต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่าจินตกรีนิพนธ์ เช่น เรื่องรามเกียรติ์ อิเหนา นิราสนรินทร์ ฯลฯ ก็ได้มีเข้ามาในหลักสูตรชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในยุคนี้เกือบทั้งสิ้น

<u>แผนการศึกษา 2450</u>

ในปี พ.ศ. 2449 ได้มีการจัดประชุมเทศาภิบาลฝ่ายราชการในหน้าที่กระทรวงธรรมการครั้งสำคัญ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ได้ชี้แจงต่อที่ประชุมดังต่อไปนี้[41]

"การศึกษาซึ่งได้เริ่มจัดตลอดมาแล้วนี้ ก็เพื่อฝึกหัดคนเข้ารับราชการตามความประสงค์ของบ้านเมือง ซึ่งกำลังขยายการงานออกทุกแผนกทุกทาง แต่บัดนี้ราษฎรพากันนิยมการเล่าเรียนมากขึ้นแล้ว เห็นได้โดยเปิดโรงเรียนขึ้นที่ไหน ก็มีนักเรียนเข้าเรียนเต็มที่นั่น หน้าที่ราชการจะหามีพอแก่ผู้ที่ประสงค์จะเข้ารับราชการไม่ เมื่อเช่นนี้ ผลซึ่งจะปรากฏในภายหน้า คือ ผู้เรียนไม่สมหวัง ความทะเยอทะยานอยากเข้าทำการตามวิชาที่เรียนมานี้ มีตัวอย่าง คือ ผู้ที่บิดามารดาเคยหาเลี้ยงชีพทางทำนาทำสวน บุตรที่ได้เข้าโรงเรียนแล้ว เมื่อออกทำการกลับสู้สมัคร ข้างรับจ้างเป็นเสมียน รับเงินเดือนแม้แต่เพียงเดือนละ 20 บาท ถ้าชีวิตบิดามารดาหาไม่ บางทีจะเลยขายเรือกสวนไร่นาละทิ้งถิ่นฐานเดิมของตัวเสียทีเดียวก็เป็นได้ เช่นนี้นับว่าการศึกษาให้โทษ ความผิดของการศึกษาเช่นนี้ไม่ใช่ว่าจะได้ผิดแต่เราเท่านั้น แม้อังกฤษที่จัดการศึกษาในประเทศอินเดียก็ได้ผิดมาเช่นเดียวกัน คือ ฝึกหัดคนเข้ารับราชการจนได้เหลือเฟือ ถึงแก่มีนักเรียนได้ดีกรี บีเอ, เอมเอ หางานทำไม่ได้สมหวังต้องไปเที่ยวรับจ้างทำงานอย่างต่ำ ๆ อยู่ก็มี รัฐบาลอินเดียรู้สึกความผิดที่การศึกษาชักจูงให้ราษฎรบากบั่นเข้าหาทางราชการเสียหมด จึงได้คิดแก้ไขเปลี่ยนแปลงวางรูปการศึกษาใหม่ให้ถูกต้อง และก็พึงจะแก้ได้ในเร็ว ๆ นี่เอง การแก้ความผิดข้อนี้ ฝ่ายเราก็จะต้องรีบทำเสียแต่บัดนี้ไป คือ

1. จะต้องให้ราษฎรทุกคนที่เป็นผู้ชาย (ผู้หญิงงดไว้ก่อน) ผู้มีอายุอยู่ในเวลาเล่าเรียน ได้เล่าเรียนทุกคน แต่

2. จะต้องให้เรียนเพียงมีความรู้พอสมควรแก่อัตภาพเท่านั้น เมื่อเรียนสำเร็จแล้วก็ออกไปหาเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนาของตน

3. นักเรียนที่หัวแหลม ให้เปิดช่องให้ได้มีโอกาสเรียนต่อขึ้นไปได้จนถึงวิชาชั้นสูงสุด

ในข้อที่ว่าจะให้ผู้ที่มีอายุอยู่ในเวลาเล่าเรียนได้เล่าเรียนทุกคนนั้น วิธีที่จะจัดก็ย่อมต้องให้มีสถานที่เล่าเรียนพอแก่จำนวนผู้ที่จะต้องเล่าเรียน ที่ไหนเป็นทำเลที่ประชุมชน ก็ให้มีสถานที่เล่าเรียนอยู่ที่นั้นด้วย ในที่นี้คงไม่มีใครคัดค้านว่าจำต้องเอาวัดเป็นโรงเรียน แท้จริงวัดก็เคยเป็นโรงเรียนมาแล้วแต่โบราณกาล และวัดย่อมตั้งได้ด้วยการเป็นโรงเรียนด้วยเหมือนกัน โดยเหตุที่ได้อาศัยรับความอุดหนุนจากผู้ปกครองของเด็กซึ่งมาเล่าเรียนอยู่นั้น เป็นกำลังอันใหญ่ ถ้ารัฐบาลจะไปตั้งโรงเรียนขึ้นที่อื่นแข่งกับวัด จะกลับเป็นการทำลายความเจริญของวัด อันเป็นสิ่งที่เราไม่ปรารถนาจะทำ

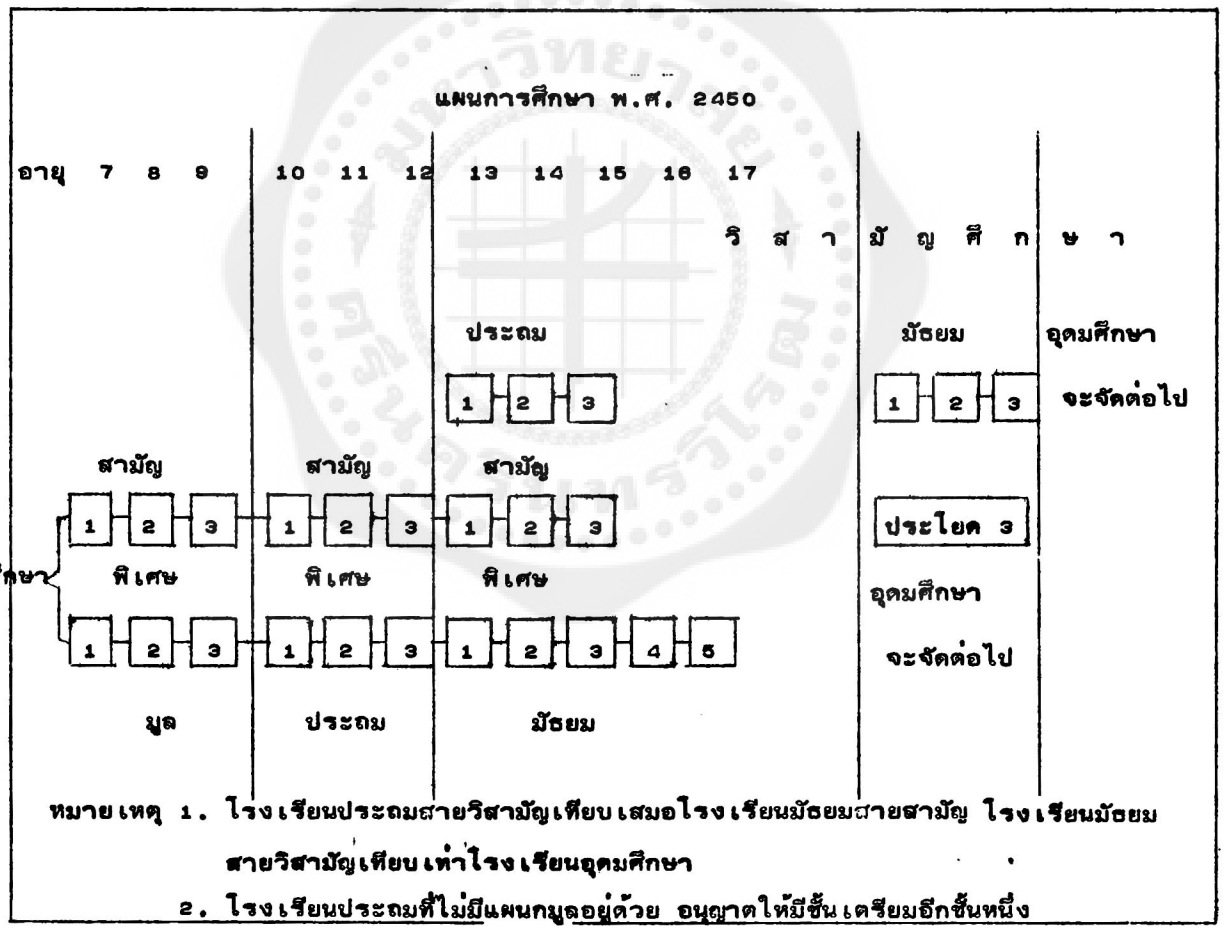
อนึ่ง วัดมีหน้าที่ที่จะสอนกุลบุตรตามพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ เพราะฉะนั้นเอาวัดเป็นโรงเรียนก็เป็นการสมควรอยู่แล้ว แต่จะให้พระในวัดทั้งปวงสอนวิชาได้เหมือนครูในกรุงเทพฯ นั้น ยังไม่ได้อยู่เอง เพราะฉะนั้นจึงควรให้สอนแต่เพียง ก.ข. นโม หรือวิชาชั้นต้นที่ง่าย ๆ ไปก่อน ตามแบบเรียนอย่างง่าย ซึ่งกรมศึกษาธิการจะเป็นผู้จัดหาแจกจ่ายให้ไปสอนได้ทั่วกัน ส่วนโรงเรียนพิเศษเช่นได้ตั้งขึ้นไว้แล้ว และยังจะตั้งขึ้นต่อไปอีกนั้น เด็กก็จะได้จัดไปส่วนหนึ่งด้วย เพื่อฝึกสอนวิชาพิเศษและวิชาชั้นสูง ซึ่งจะเปิดช่องให้กุลบุตรผู้หลักแหลมได้เล่าเรียนตลอดขึ้นไปอีกเป็นลำดับ แต่การสอนวิชาสามัญชั้นต้นตามที่กล่าวมาแล้วนั้นจำต้องให้มีขึ้นทุกวัด

คราวนี้ว่าด้วยแบบเรียน แบบเรียนที่จะใช้สอนทั่วทุกวัดสำหรับวิชาชั้นต้นนั้น ในเวลานี้ควรให้มีแต่เพียง 4 เล่มก่อนก็พอ คือ แบบหัดอ่าน 1 แบบเรียนเลข 1 แบบเรียนวิทยา 1 กับแบบเรียนจรรยา 1 แบบเรียนเหล่านี้จะต้องแต่งขึ้นให้เป็นอย่างง่าย และให้เหมาะแก่

ความประสงค์ ซึ่งจะให้เป็นความรู้สำหรับพลเมืองทั่วไป แล้วพิมพ์ขึ้นอย่างละมาก ๆ แจกจ่ายไปทั่วถึงโดยไม่คิดราคาก่อน"

จากการประชุมของเทศาภิบาลฝ่ายราชการในหน้าที่กระทรวงธรรมการครั้งนั้น ได้มีผลต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาชาติ มาสู่แผนการศึกษา พ.ศ. 2450 และตามมาด้วยหลักสูตรมูล ประถม และมัธยมสามัญสำหรับสตรี ในปี พ.ศ. 2451

แผนการศึกษา พ.ศ. 2450[42]

หมายเหตุ 1. โรงเรียนประถมสายวิสามัญเทียบเสมอโรงเรียนมัธยมสายสามัญ โรงเรียนมัธยมสายวิสามัญเทียบเท่าโรงเรียนอุดมศึกษา

2. โรงเรียนประถมที่ไม่มีแผนกมูลอยู่ด้วย อนุญาตให้มีชั้นเตรียมอีกชั้นหนึ่ง

ตามแผนการศึกษานี้ กรมศึกษาธิการได้แบ่งสามัญศึกษาออก เป็น สามัญและพิเศษ ตามหลักสูตรประถมสามัญ ได้เพิ่มวิชาภูมิศาสตร์ พงศาวดาร และวิชาคำนวณให้มากขึ้น และยกวิชาวาด เขียนขึ้น เป็นวิชาบังคับอีกอย่างหนึ่ง ส่วนหลักสูตรมัธยมสามัญ ได้เพิ่มภาษาอังกฤษ วิชาคำนวณและวิทยาให้มากขึ้น ทั้งให้วิชาวาด เขียน เป็นวิชาบังคับที่จำ เป็นต้อง เรียนด้วย ลดการ เรียนไวยากรณ์และศัพท์ให้น้อยลง

สำหรับหลักสูตรพิเศษ หลักสูตรประถมศึกษาแต่ เติมมุ่งสอนแต่ภาษาอังกฤษ แต่ในการแก้ไขหลักสูตรคราวนี้ สอนวิชาต่าง ๆ ด้วย แต่สอนภาษาต่างประ เทศมากกว่าหลักสูตรสามัญ ในระดับมัธยมได้สอนวิชาต่าง ๆ มาแล้วแต่ เติม การแก้ไขหลักสูตรคราวนี้ เพียงแต่ขยายให้สูงขึ้น (43)

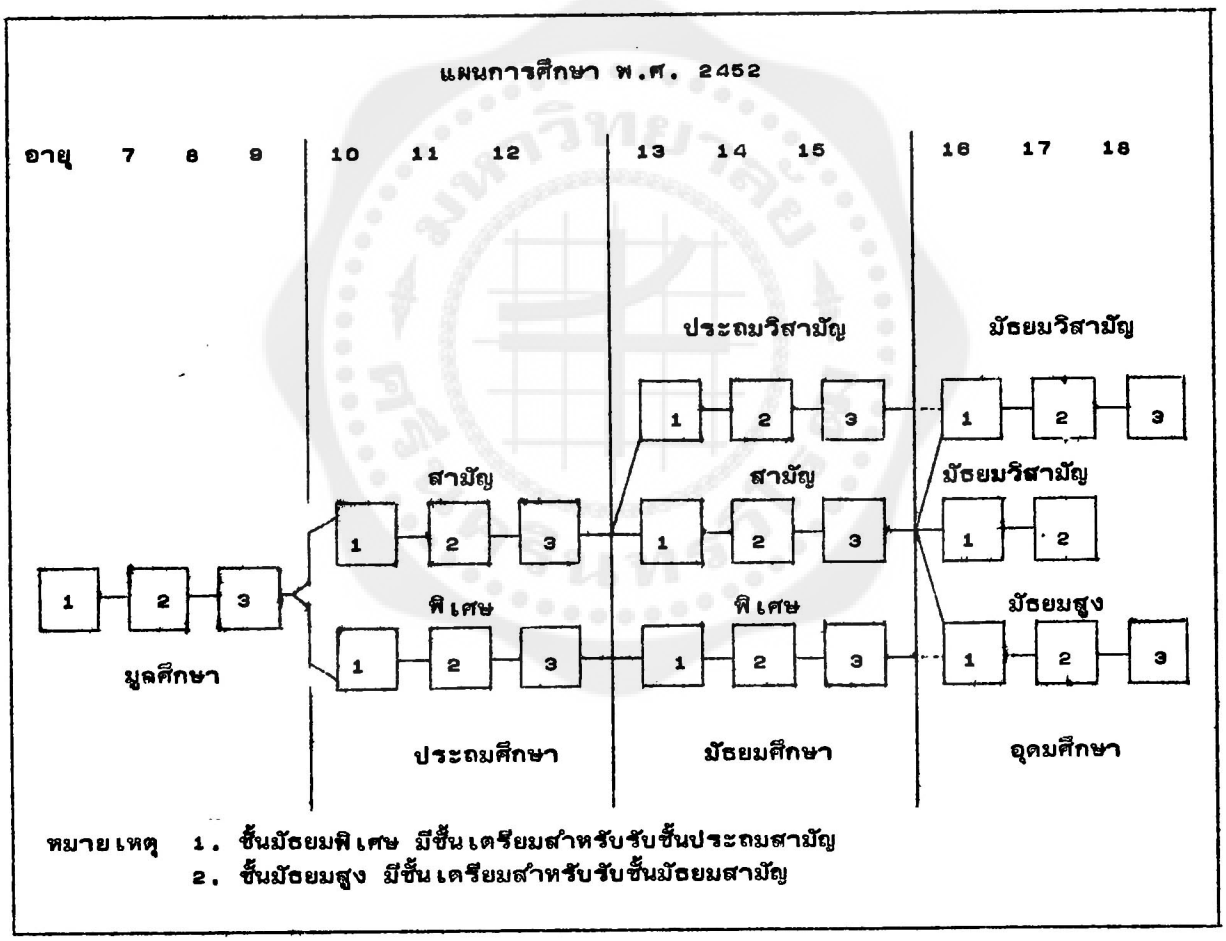
"ใน พ.ศ. 2451 ได้จัดให้มีหลักสูตรมูล ประถม และมัธยมสามัญสำหรับสตรีด้วย วิชาภาษาไทย เทียบเท่ากับหลักสูตรมูล ประถม และมัธยมสามัญ แต่ไม่มีภาษาอังกฤษ วิชาคำนวณก็ลดลงน้อยมาก ให้มีแต่ เลขอย่าง เดียว วิชาที่เพิ่ม เติม เข้ามาแปลกจากชั้นประถมและมัธยมชายก็คือ การ เรียน และวิชาที่ใช้เป็นประโยชน์แก่การ เรียน มีสุขวิทยา เป็นต้น วิชาจรรยาก็สอนตามความต้องการของสตรี วิชาศิลปะ เพิ่มวิชาการฝีมือ ทอผ้า ดนตรี ขับร้อง และการครัว หลักสูตรสามัญนี้สำหรับให้ เป็นการ เล่า เรียนของกุลสตรีสามัญทั่วไป" (44)

<u>แผนการศึกษา 2452</u>

ในปี พ.ศ. 2451 ได้มีการประชุม เทศาภิบาลที่ เกี่ยวกับกิจการศึกษา เป็นครั้งที่ 2 ต่อ เนื่องมาจากครั้งที่ 1 และใน พ.ศ. 2452 ได้มีการประชุม เป็นครั้งที่ 3 ในการประชุมทั้ง 3 คราวนี้ มีข้อตกลงว่า กระทรวงธรรมการมอบให้ข้าหลวง เทศาภิบาล เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาตามมณฑล ให้ข้าหลวงธรรมการ ซึ่งกระทรวงธรรมการแต่งตั้งออกไป เป็นผู้จัดการศึกษา ขึ้นอยู่ในความบังคับบัญชาของข้าหลวง เทศาภิบาลโดยตรง กระทรวงมหาดไทยรับ เป็นผู้จัดการศึกษา เบื้องต้นให้ ทวยราษฎรได้ เข้า เรียนทั่วทุกคนตลอดพระราชอาณาจักร ส่วนการศึกษาชั้นสูงกว่านี้ขึ้นไป นับแต่ชั้นประถมศึกษา ซึ่งสามารถ เรียนได้ เฉพาะ

แต่ราษฎรบางจำพวก บางชั้น ให้เป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรมการเป็นผู้จัด การที่ต้องให้กระทรวงมหาดไทยเป็นธุระในส่วนพื้นการศึกษาของทวยราษฎรนี้ ก็เพราะกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ปกครองท้องที่ มีเจ้าพนักงานประจำหน้าที่ตลอดทั่วทุกตำบลแล้ว ย่อมจะจัดการได้สะดวก กระทรวงมหาดไทยรับจะลงมือจัดในต้น พ.ศ. 2453[45]

แผนการศึกษา พ.ศ. 2452[46]

หมายเหตุ 1. ชั้นมัธยมพิเศษ มีชั้นเตรียมสำหรับรับชั้นประถมสามัญ
2. ชั้นมัธยมสูง มีชั้นเตรียมสำหรับรับชั้นมัธยมสามัญ

ในส่วนสามัญศึกษา มีมูลศึกษาเป็นการศึกษาเบื้องต้น ๓ ปี ไปต่อประถมศึกษาซึ่งเปลี่ยนกลับมาเป็น ๓ ปีตามเดิม ถัดขึ้นไปเป็นมัธยมศึกษา ๓ ปีเช่นเดิม แต่มัธยมสูงซึ่งเคยมี ๒ ปีนั้น ขยายออกเป็น ๓ ปี ในหลักสูตรสามัญศึกษาจะเห็นได้ว่า แม้ในชั้นมูลศึกษาก็ได้บรรจุวิชาใหม่ ๆ ลงไปด้วย คือ นำวิชาใหม่ ๆ ที่เคยให้สอนในชั้นประถมศึกษา ลงไปสอนในชั้นมูลศึกษา มีความรู้เรื่องเมืองไทย ซึ่งเป็นภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์อย่างง่าย ๆ วิชาการรักษาตัว การฝีมือ และวิชาเพาะปลูก ตลอดจนวิชาค้าขายก็มีอยู่ด้วย วิชาการรักษาตัวต้องเรียนทุกคน ส่วนอีก ๓ วิชานั้น เลือกแต่เพียงอย่างเดียว และอาจสอนวิชาเพาะสัตว์น้ำแทนวิชาเพาะปลูกก็ได้ นอกจากนี้ยังมีวิชาที่ไม่บังคับให้สอน ยอมให้เลือกสอนได้ตามความสามารถ คือ วิทยา ศิลปะ และการทหาร การทหารนั้นหมายความแต่เพียงระเบียบแถวและกายบริหารเท่านั้น

ในประโยคประถมศึกษา เริ่มสอนภูมิศาสตร์กับพงศาวดารควบคู่กันไปเช่นเดียวกับชั้นมัธยม บทเรียนด้วยของก็ขยายขึ้นเป็นวิทยาเช่นเดียวกับชั้นมัธยมเดิม ให้สอนวิชาวาดเขียนด้วยวิชาการฝีมือ เพาะปลูก การค้าขาย และการทหารนั้น เลือกเพียงอย่างเดียว และมีขับร้องและดนตรีเป็นวิชาที่ไม่บังคับให้สอน ยอมให้เลือกสอนได้ตามความสามารถ ระยะนี้ได้นำเอาวิชาใหม่ ๆ ที่เคยสอนในมัธยมเดิมนั้น ลงไปบรรจุให้สอนในชั้นประถมอย่างกว้างขวาง

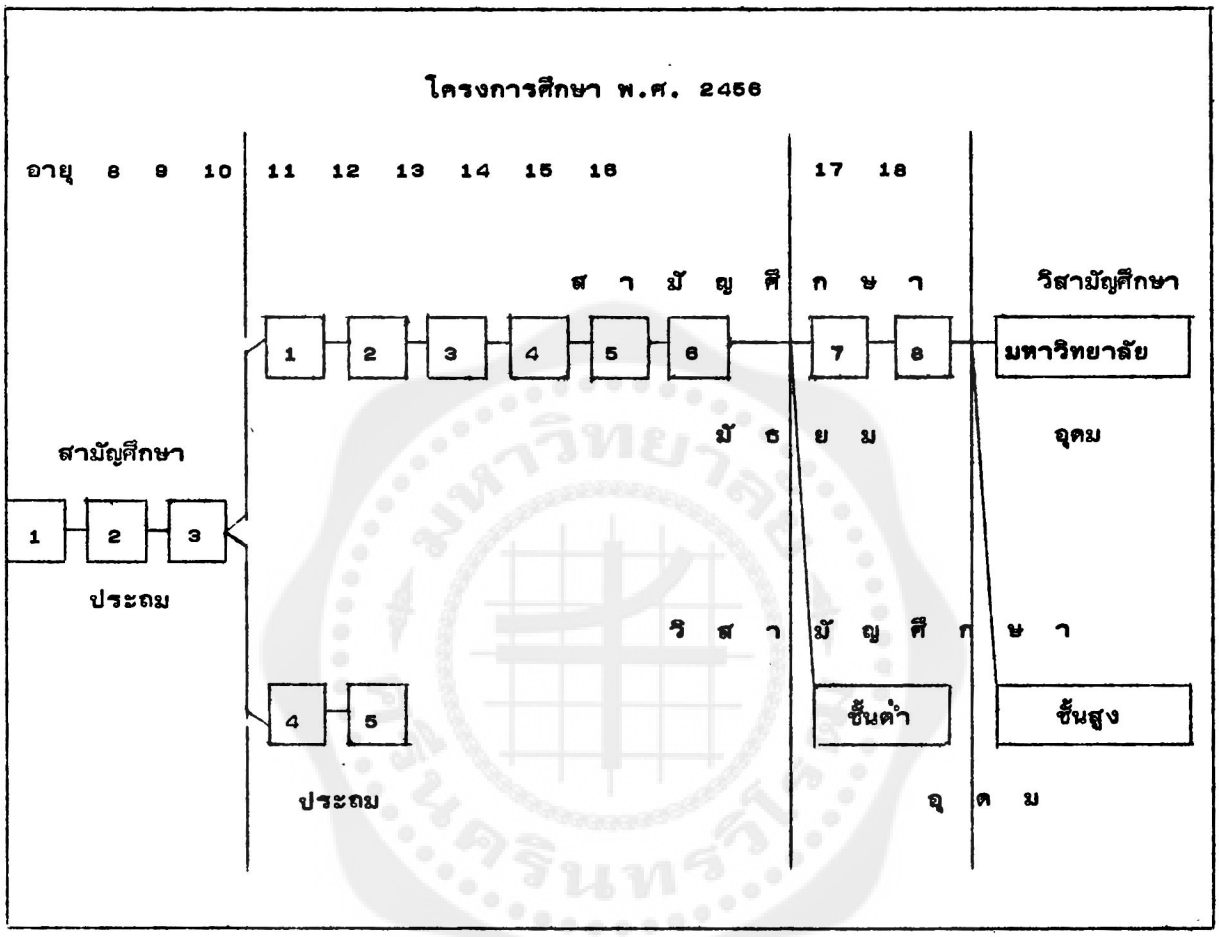
ในประโยคมัธยมศึกษา เปลี่ยนบทเรียนด้วยของหรือวิทยาของเดิม เป็นรูปวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง โดยกำหนดให้สอน ฟิสิออกราฟี สรีรศาสตร์และสุขวิทยา และฟิสิกส์ภาคปฏิบัติ นอกจากนี้ กำหนดวิชาวาดเขียนและการทหาร คือ กายบริหารและยิมนาสติค เป็นวิชาบังคับ และในชั้นมัธยมสูงซึ่งขยายเป็น ๓ ปี นอกจากภาษาอังกฤษ กำหนดให้เรียนภาษาฝรั่งเศสหรือเยอรมันอีกภาษาหนึ่ง หมวดพงศาวดารก็ให้ศึกษาประวัติศาสตร์ต่างประเทศโดยกว้างขวาง หมวดคำนวณวิธี กำหนดให้เรียนตรีโกณมิติเพิ่มขึ้น หมวดวิทยาคือวิทยาศาสตร์ กำหนดให้เรียนฟิสิกส์ปฏิบัติ ซึ่งมีกลศาสตร์ ความร้อน แม่เหล็กไฟฟ้า และต้องเรียนเคมีหรือพฤกษศาสตร์อีกวิชาหนึ่ง วาดเขียนก็คงบังคับ ส่วนการทหารคือระเบียบแถวและกายบริหารนั้น กำหนดให้ใช้เวลานอกอัตราเวลาเรียน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มัธยมสูงก็คงพยายามรักษามาตรฐานต่างประเทศที่เคยยึดถืออยู่แต่เดิม[47][48]

<u>แผนการศึกษา 2456</u>

การจัดการศึกษาในระยะแรกมุ่งหมายฝึกหัดคน เพื่อใช้ราชการ เพราะในเวลานั้น กิจการของรัฐบาลกำลังขยายกว้างขวางออกไป จำเป็นต้องใช้คนมากขึ้น ต่อมารัฐบาลได้เห็นภัยของคตินิยมในการรับราชการ เห็นว่าถึงเวลาอันควรที่จะต้องจัดการศึกษาให้กว้างขวางออกไป จนได้ชื่อว่า เป็นการจัดการศึกษาแห่งชาติ คือ สอนให้พลเมืองมีความรู้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยควรแก่อัตภาพของตน ไม่เฉพาะฝึกคนรับใช้ราชการเท่านั้น ประชาชนควรมีโอกาสได้รับการศึกษาทั่วหน้าด้วย ในปี 2455 กระทรวงธรรมการได้จัดให้มีการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนขึ้นที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เป็นครั้งแรก เพื่อเป็นการแนะนำชักจูงให้นักเรียนเอาใจใส่ฝึกหัดศิลปกรรม ซึ่งเป็นทางหาเลี้ยงชีพทางหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลในการแสดงศิลปหัตถกรรมความตอนหนึ่งว่า

"การหาเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินยืนยันได้ว่า ไม่เป็นการเลวทรามกว่าการเป็นเสมียนหรือเป็นข้าราชการ ดังที่คนเป็นอันมากยังสำคัญผิดอยู่นั้นเลย" (49)

โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 (50)

ในปี พ.ศ. 2456 กระทรวงธรรมการประกาศโครงการศึกษาใหม่ และเพื่อให้เป็นไปตามโครงการ กระทรวงธรรมการจึงได้ออกหลักสูตรสามัญศึกษาฉบับใหม่ เรียกว่า หลักสูตรหลวงตามโครงการศึกษาใหม่ เปลี่ยนมูลศึกษาเดิม เรียกว่า ประถมศึกษา ประถมศึกษาฝ่ายสามัญมี 3 ปี เท่ามูลศึกษาเดิม แต่มีประถมวิสามัญเป็นวิชาอาชีพอีก 2 ปี ผู้จบประถมศึกษาต้องเรียนทั้งวิสามัญและวิชาอาชีพ รวม 5 ปี ถ้าจะต่อสายมัธยม ต่อได้เมื่อจบประถมศึกษาสามัญ 3 ปีแล้ว มัธยมศึกษามี 8 ปี แบ่งเป็นมัธยมตอนต้น 3 ปี เทียบเท่าประถมศึกษาเดิม มัธยมตอนกลางก็มี 3 ปีเช่นเดียวกัน เทียบเท่าประโยคมัธยมเดิม เรียกว่า

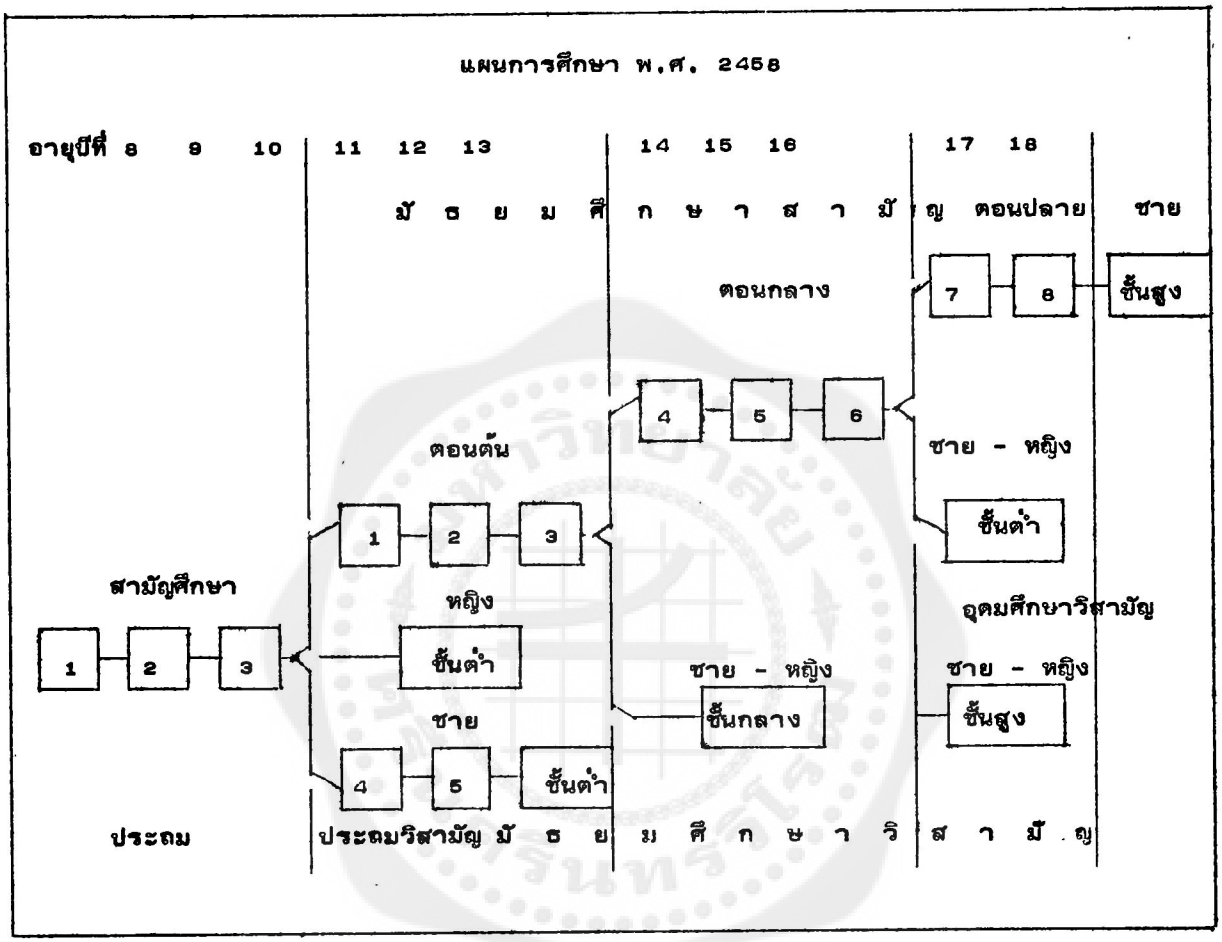
มัธยม 4 มัธยม 5 และมัธยม 6 สุดท้าย คือ มัธยม 7 และมัธยม 8 ซึ่งเรียกว่า มัธยมตอนปลาย เทียบเท่ามัธยมสูงเดิม หมายความว่า มัธยมสูง ซึ่งเดิมเคยมี 3 ปีนั้น กลับตัดลงเหลือเพียง 2 ปีตามเดิม

เมื่อพิจารณาหลักสูตรชั้นประถมศึกษา จะเห็นว่าคล้ายคลึงกับหลักสูตรมูลศึกษาเดิมเป็นส่วนใหญ่ ต่างแต่ให้ความสำคัญแก่วิชาจรรยา โดยลำดับไว้เป็นวิชาแรกในหลักสูตร และเริ่มมีวิชาลูกเสือแทนระเบียบแถวและกายบริหาร ในชั้นมัธยมตอนต้นอนุญาตให้สอนวิชาภาษาอังกฤษได้ โดยต้องเอาเวลาจากภาษาไทยไปใช้สอน ไม่เป็นวิชาบังคับในหลักสูตร มีวิชาลูกเสือ (ร.6 ตั้งกองลูกเสือขึ้นในปี พ.ศ. 2454)[51] เช่นเดียวกับชั้นประถมศึกษา ในชั้นมัธยมตอนปลายกำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษ และอีกภาษาหนึ่งคือฝรั่งเศสหรือเยอรมัน คณิตศาสตร์นั้นเรียนเลข พีชคณิต และเรขาคณิต ซึ่งขณะนั้นเรียกว่า ยีออเมตรี นอกนั้นก็คล้ายกับประโยคมัธยมศึกษาเดิม ต่างแต่มีวิชาลูกเสือเข้าแทนที่ระเบียบแถวและกายบริหาร ส่วนชั้นมัธยมตอนปลาย ก็คงดำเนินการตามมัธยมสูงเดิม แต่ให้เรียนวิทยาศาสตร์มากขึ้น เคมีและพฤกษศาสตร์ซึ่งเคยให้เลือกแต่วิชาเดียวนั้น ในหลักสูตรใหม่ต้องเรียนทั้ง 2 แขนง มีวิชาลูกเสือด้วย แต่กำหนดให้ใช้เวลานอกอัตราเวลาเรียน

<u>แผนการศึกษา 2458</u>

ตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 วิสามัญศึกษามีแต่ด้านประถมและอุดมศึกษา ส่วนชั้นมัธยมศึกษาหมดไป ในปี พ.ศ. 2458 จึงได้เพิ่มวิสามัญศึกษาชั้นมัธยมขึ้น พร้อมทั้งแยกชายและหญิง

แผนการศึกษา พ.ศ. 2458 (51)

ชั้นประถมศึกษา นักเรียนที่ไม่ศึกษาต่อในชั้นสูงขึ้นไป จะต้องศึกษาอยู่ในโรงเรียนประถมเป็นเวลา 5 ปี โดยเรียนวิชาสามัญ 3 ปี (ศีลธรรมจรรยา ถ่าน เขียน เลขคณิต ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ไทย พลศึกษา ฯลฯ) ส่วนอีก 2 ปีเรียนวิชาสามัญกับฝึกหัดวิชาการช่างหรือการฝีมือบางอย่าง แล้วแต่ความเหมาะสมของท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ ส่วนนักเรียนที่จะเข้าโรงเรียนในมัธยมต่อไป ให้เรียนชั้นประถมศึกษาเพียง 3 ปี

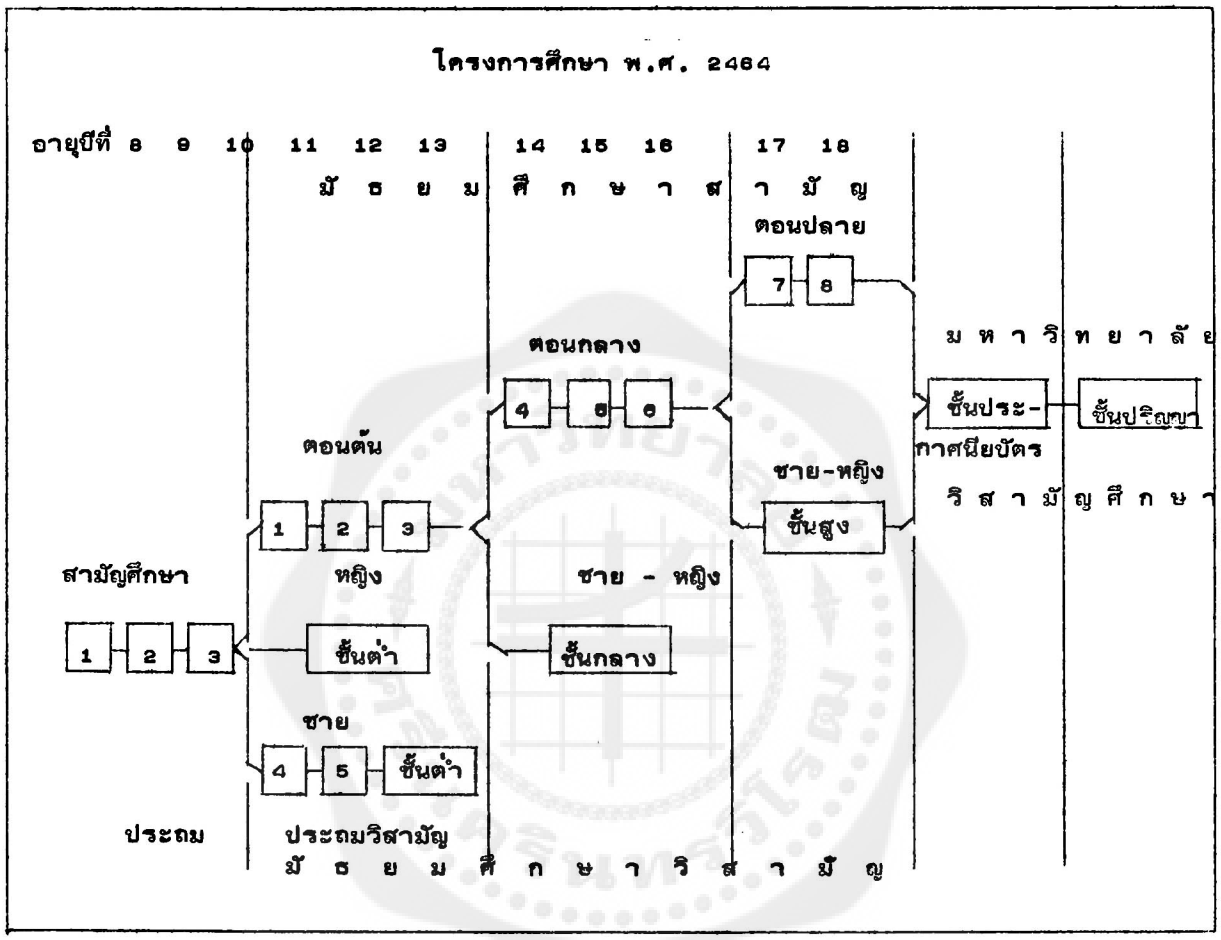
สำหรับชั้นมัธยมศึกษา แบ่งเป็นชั้นมัธยมตอนต้น (3 ปี) มัธยมตอนกลาง (3 ปี) มัธยมตอนปลาย (2 ปี) เมื่อสำเร็จชั้นใดชั้นหนึ่งแล้ว นักเรียนอาจจะเลือกศึกษาต่อด้าน

สามัญศึกษาในชั้นสูงขึ้นไป หรือศึกษาต่อในโรงเรียนวิสามัญตามขั้นที่กำหนดไว้ หรือสำเร็จการศึกษาตามขั้น[52]

<u>แผนการศึกษา 2464</u>

"ใน พ.ศ. 2464 ได้มีโครงการศึกษาของชาติ ประกาศในประมวลศึกษาภาคหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ โครงการฉบับนี้ดัดแปลงมาจากฉบับ พ.ศ. 2456 ถ้อยคำที่ใช้ก็คล้ายคลึงกันโรคอยากเป็นเสมียนคงจะตกตื่นขึ้นมาก จนทางราชการออกจะวิตกในเรื่องที่เรียนแล้วออกไปเป็นเสมียน ในโครงการจึงมีคำแนะนำชี้แจงให้หาทางเลี้ยงชีพอย่างอื่นบ้าง ตามแผนการฉบับ พ.ศ. 2464 นี้ ประถมศึกษาแยกเป็นสามัญ 3 ปี และวิสามัญ 2 ปี ทางสายสามัญอาจเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ 1 จนถึงมัธยมปีที่ 8 ทางสายวิสามัญแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูง เด็กชายจบชั้นประถมปีที่ 5 และเด็กหญิงจบชั้นประถมปีที่ 3 อาจเข้าเรียนต่อไปได้ ส่วนชั้นกลางรับเด็กจบชั้นมัธยมปีที่ 3 ชั้นสูงรับเด็กจบชั้นมัธยมปีที่ 6 เมื่อจบชั้นมัธยมปีที่ 8 หรือมัธยมวิสามัญชั้นสูงแล้ว อาจเรียนต่อในมหาวิทยาลัยได้"[53] (ร.6 สถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในปี 2459)[54]

โครงการศึกษา พ.ศ. 2464[65]

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดรูปโครงการศึกษาออกเป็นสามัญและวิสามัญ กำหนดฐานะของผู้จะเล่าเรียนเป็นภาคศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ คือ ให้รู้ทั้งฝ่ายสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา เพื่อให้ราษฎรรู้ผิดชอบชั่วดี รู้วิชากลาง ๆ พอที่จะต้องใช้อยู่ทุกวัน พร้อมทั้งรู้จักทำการหาเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนาของตน ซึ่งเรียกว่าประถมศึกษาภาคหนึ่ง และจัดภาคศึกษาพิเศษ ซึ่งเรียกว่ามัธยมศึกษาและวิสามัญศึกษา สำหรับผู้มีทุนทรัพย์และสติปัญญาพอที่จะเล่าเรียนได้ นอกจากนั้นยังมีข้อความในโครงสร้างการศึกษาอีกว่า[66]

"ข้อสำคัญที่บิดามารดาผู้ปกครองเด็กจะพึงพิเคราะห์ คือ ควรเลือกทางเรียนให้ถูกกับนิสัย และความสามารถของเด็กที่จะทำการงานได้ดีในภายหน้า และอย่าเข้าใจผิดว่าการเล่าเรียนเพียงสามัญศึกษานั้น จะพอเพียงที่จะทำการงานอะไร ๆ ได้ทั่วไป แท้จริงความรู้สามัญศึกษานั้นจำเป็นต้องรู้ เพราะเป็นพื้นที่จะให้คนฉลาดและทำการงานได้คล่องแคล่วและทำถูกทำชอบ วิสามัญศึกษาเป็นเหมือนหนึ่งเครื่องมืออีกส่วนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ชาวนา ความรู้วิธีทำนาเป็นวิสามัญศึกษา ถ้าไม่รู้สามัญศึกษาก็ขายข้าวได้เหมือนกัน แต่อาจจะคิดราคาข้าวผิดเพราะไม่รู้เลข อาจถูกฉ้อเพราะไม่รู้หนังสือ อาจขายข้าวไม่ถูกที่ถูกทางที่จะได้ราคา เพราะไม่รู้ทางไปมาและแหล่งการค้าขายของบ้านเมือง ได้เงินแล้วไม่รู้จักรักและถนอมทรัพย์ อาจเก็บไว้ให้เป็นอันตราย หรือหลงเล่นการพนันเสียหมด อาจทำความเป็นอยู่ของตนให้สกปรกและเกิดโรค เพราะไม่ได้เรียนจรรยาและการรักษาตัว เหตุฉะนั้นคนทุกคนจึงควรเรียนสามัญศึกษาไว้เป็นพื้นสำหรับให้เป็นพลเมืองดี และเรียนวิสามัญศึกษาเป็นเครื่องมือสำหรับทำเลี้ยงชีพ ดังนี้จึงจะเป็นประโยชน์แก่ตนโดยสมบูรณ์"

รัตนโกสินทร์ยุคระบอบประชาธิปไตย

แผนการศึกษา 2475

จากปาฐกถาเรื่อง "หลักการเรื่องจัดงานศึกษาวิธีใหม่" ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในระยะนั้น ได้กล่าวถึงแผนการศึกษาความตอนหนึ่งว่า[57]

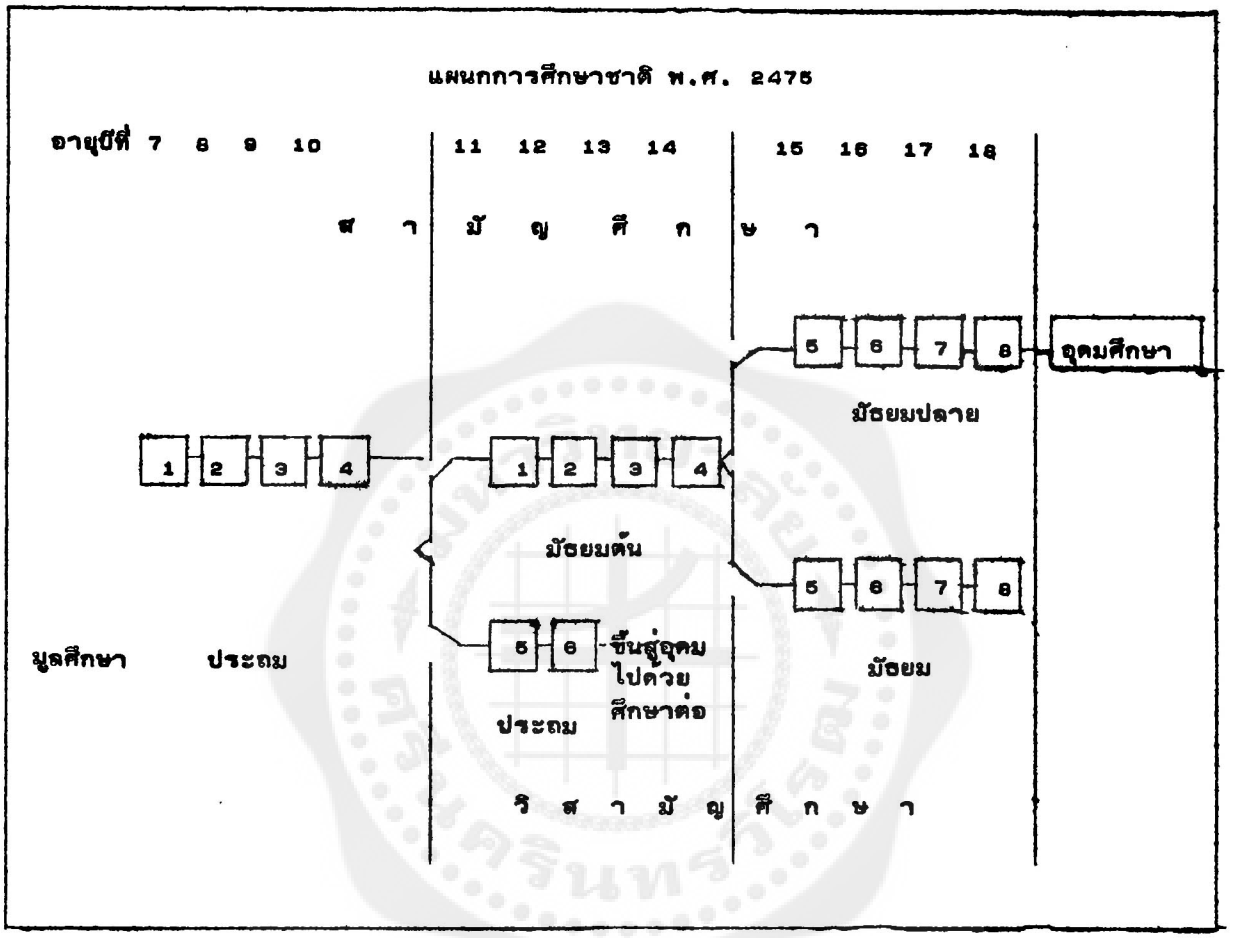
"ปัญหาสำคัญในการจัดการศึกษาของประเทศสยาม ซึ่งทางการจะต้องตัดสินใจแต่เบื้องต้นนั้นอยู่ที่ว่า จะจัดแผนเส้นราบหรือแผนเส้นตั้ง ความเร่งร้อนที่ต้องการคนเข้ารับราชการในตำแหน่งสำคัญและในงานเทคนิค ซึ่งประเทศจัดใหม่จะต้องรีบจำ กับความรักสงบของประชาชนทั่วไป สนับสนุนให้ใช้แผนเส้นตั้ง แต่วิทยาลัยและโรงเรียนอุดมศึกษาจัดได้แพง ทั้งจะต้องตั้งฐานรับให้แข็งแรง คือ มีโรงเรียนประถม มัธยม เลี้ยงเพียงพอ การเงินซึ่งอัตคัดอยู่มากเข้ามา

หักล้างให้จัดไปในทางแผนเส้นราบ พร้อมด้วยคติที่ว่า ... ไม่ต้องปั้นเทวดาก็ได้ เมื่อยกมนุษย์ขึ้นทั้งกะบิก็ได้เทวดาเอง ... คำตัดสินจึงเป็นไปในทางเลือกจัดแผนเส้นราบ ให้ได้รูปการศึกษาชาติที่เรียกว่า National Education"

รัฐบาลได้แถลงนโยบายในส่วนการศึกษา (2476) ว่า[58]

"รัฐบาลนี้ได้หาวิถีทางที่ดี ซึ่งจะนำไปสู่จุดที่หมาย ให้พลเมืองรู้จักระบอบการปกครองตามแบบประชาธิปไตย ให้ได้มีความเป็นอยู่เหมาะแก่สมัยรัฐธรรมนูญ รัฐบาลจะได้ดำเนินการตามแนวความคิดอันนี้ ให้ได้รับผลไพบูลย์ยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ในการที่ฝึกฝนให้ประชาชนเป็นพลเมืองดีนั้น จะต้องฝึกฝนทางกาย จรรยา และใจ รวมกันไป และให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาแล้ว ได้ดำเนินการอาชีพ ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองตามรัฐธรรมนูญได้ดี รัฐบาลนี้จะได้บำรุงการศึกษาทางอาชีพ และการหาวิชาความรู้ตามความต้องการแห่งรัฐธรรมนูญ เป็นต้นว่า ขยายประถมศึกษาให้แพร่หลายและเขยิบการศึกษาวิชาการรัฐธรรมนูญ ยึดถือการปฏิบัติฝึกหัดงานให้สำคัญยิ่งขึ้นกว่าที่แล้วมา ให้ผู้ที่ได้ผ่านการศึกษาในโรงเรียนไปแล้วให้มีโอกาสฝึกฝนตนเองได้ ไม่ละทิ้งเสีย และทุกคนมีโอกาสหาความรู้ได้อย่างเต็มที่ ที่จะจัดระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลนี้จะบำรุงพลศึกษาให้เป็นการศึกษาเพื่อวินัยด้วย ส่วนในเรื่องธรรมการกับการศึกษานั้น รัฐบาลนี้เห็นว่า ควรจะเป็นอุปการะแก่กันและกัน ถึงจะได้บำรุงส่งเสริมและจัดการให้ได้ประสานงานกันอย่างสนิทสนมดียิ่งขึ้น อนึ่งในทางศิลปะของชาติ รัฐบาลนี้จะไม่ละเลย แต่หากจะบำรุงเท่าที่จะทำได้"

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 (59)

งานส่วนใหญ่ใน พ.ศ. 2475 คือ การวางโครงการศึกษาใหม่ โดยแบ่งประถมศึกษาเป็น 6 ปี สามัญศึกษา 4 ปี และวิสามัญศึกษา 2 ปี แล้วให้เรียนต่อได้มากกว่านั้นตามประเภทวิชาที่เรียน ส่วนมัธยมศึกษาแบ่งเป็น 2 ตอน ตอนต้นกับตอนปลาย ตอนละ 4 ปี ผู้เรียนจบมัธยมตอนต้นแล้ว โดยปกติก็เข้าโรงเรียนมัธยมวิสามัญ เพื่อเรียนวิชาชีพตามควรแก่อัตภาพ แต่ถ้าผู้ใดสามารถเรียนตลอดถึงขั้นอุดมศึกษาได้ ก็เข้าเรียนมัธยมตอนปลาย คือขั้นเตรียมตัวจะเข้าเรียนวิชาสามัญในมหาวิทยาลัย หรือโรงเรียนอุดมอื่น ๆ การที่ให้มีวิสามัญศึกษาตอนวิชาชีพต่อทุกระยะนี้ ก็เพื่อให้พลเมืองจบการศึกษาด้วยวิชาชีพ ทั้งพลเมืองชั้นต้น ชั้นกลางและชั้นยอด

ความมุ่งหมายของแผนการศึกษาชาติฉบับนี้ คือ[60]

1. ให้พลเมืองทุกคนไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนา ได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัตภาพของตน ๆ คือ สมควรแก่ภูมิปัญญาและทุนทรัพย์ เพื่อทุกคนได้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองในทางอาชีพ ซึ่งตนเกิดมาสำหรับกระทำ

2. เพื่อการอาชีพของตน กุลบุตรกุลธิดาควรได้รับการศึกษาทั้งสามัญและวิสามัญศึกษาทั้งสองฝ่าย ซึ่งกำหนดไว้เป็นชั้น ๆ ตามภูมิปัญญาและทุนทรัพย์

3. เพื่อความสมบูรณ์แห่งพศกนิกรสยาม ท่านให้จัดการศึกษาทั้งสามส่วนล้วนพอเหมาะกัน คือ (1) จริยศึกษา อบรมให้มีศีลธรรมอันดีงาม (2) พุทธิศึกษา ให้ปัญญาความรู้ (3) พลศึกษา ฝึกหัดให้เป็นผู้มีร่างกายสมบูรณ์

4. รัฐย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิในการให้การศึกษาแก่พลเมือง รัฐจึงทรงไว้ซึ่งอำนาจควบคุมการอบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาในโรงเรียนรัฐบาล

5. ภายในบังคับแห่งข้อความในข้อ 4. และพระราชบัญญัติอื่น ๆ บุคคลใด ๆ หรือประชาชน อาจได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเพื่อจัดตั้งโรงเรียนให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดา

ตามแผนการศึกษาชาติฉบับนี้ได้กำหนดการศึกษาภาคบังคับไว้ดังนี้ "การศึกษาบังคับได้แก่ การศึกษาที่รัฐบังคับให้เด็กทุกคน ไม่เลือกเพศ ชาติ หรือศาสนา เรียนจนสำเร็จดังที่ท่านบังคับไว้ด้วยพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ... การศึกษาบังคับ ได้แก่ การเรียนเพียงจบประโยคประถม ซึ่งมีส่วนสามัญศึกษา 4 ปี กับส่วนวิสามัญศึกษา คือ ประถมวิสามัญอีก 2 ปี ... การศึกษาบังคับย่อมให้เปล่า คือ ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน"[61]

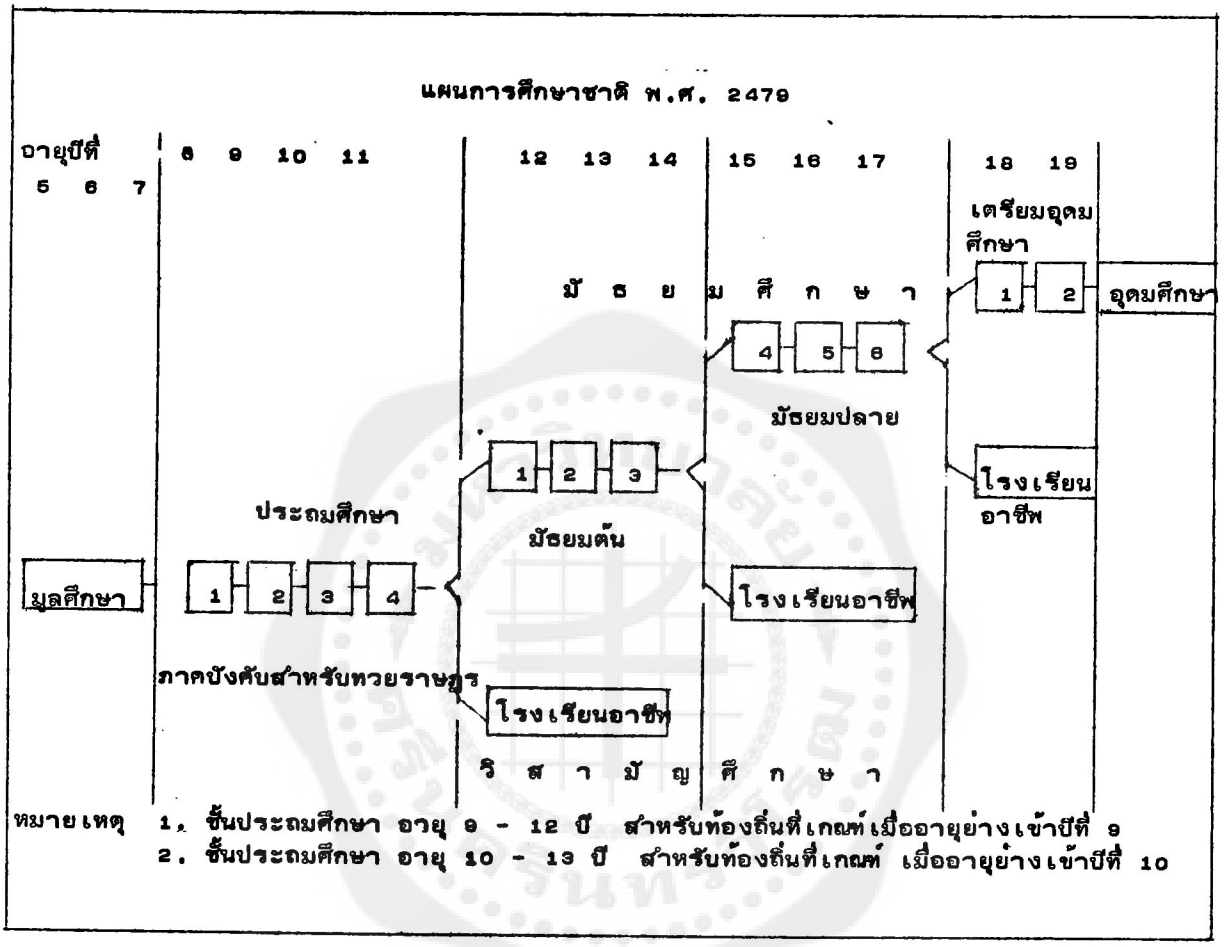
<u>แผนการศึกษา 2479</u>

ในปี พ.ศ. 2478 รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2478 ขึ้นใหม่ โดยยกเลิกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464 กับพระราชบัญญัติประถมศึกษาแก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2473 เสีย เพื่อปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติประถมศึกษา

ให้เหมาะสมแก่กาลสมัยในศกนี้ กระทรวงธรรมการได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในตำบลที่ยังเหลือจาก พ.ศ. 2477 หมดทุกตำบล เป็นอันว่าได้ใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทั่วพระราชอาณาจักรแล้ว

ในปลายปี พ.ศ. 2479 กระทรวงธรรมการได้ประกาศแผนการศึกษาชาติใหม่ ทั้งนี้เพราะว่า แผนการศึกษาชาติ ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2475 นั้น มีระยะเวลาในการศึกษาสามัญยาวเกินสมควร นักเรียนต้องเสียเวลาเรียนในสายสามัญถึง 12 ปี และยังต้องไปเข้าเรียนต่อในสายวิสามัญอีก ซึ่งเมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วจะเห็นได้ว่า โครงการศึกษาเก่ากำหนดเวลาเรียนไว้เป็นเวลานานมาก (62)

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 (63)

ความมุ่งหมายของแผนการศึกษาชาติฉบับนี้ คือ (64)

1. รัฐมีความมุ่งหมายที่จะให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษา เพื่อจะได้ทำหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้โดยเต็มที่ และเพื่อทุกคนจะได้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและตนเองตามหน้าที่

2. เพื่อให้ได้ประโยชน์ตามหน้าที่ กุลบุตรกุลธิดาพึงได้รับการศึกษาทั้งสองสถาน คือ สามัญศึกษากับอาชีวศึกษา

3. เพื่อความบริบูรณ์แห่งการศึกษาทั้งสองสถานนั้น ได้จัดการศึกษาทั้งสามส่วน คือ

(ก) พุทธิศึกษา ให้มีปัญญาความรู้

(ข) จริยศึกษา ให้มีศีลธรรมอันดี

(ค) พลศึกษา ให้มีร่างกายสมบูรณ์

4. การศึกษาแยกออกเป็นสองสถาน คือ

(ก) สามัญศึกษา ได้แก่ การศึกษาวิชาซึ่งเป็นพื้นความรู้ทั่ว ๆ ไป แบ่งการสอนออกเป็นชั้นประถมปีที่ 1 - 4 ชั้นมัธยมต้นปีที่ 1 - 3 และชั้นมัธยมปลายปีที่ 4 - 6

(ข) อาชีวศึกษา ได้แก่ การศึกษาวิชาซึ่งเป็นความรู้สำหรับประกอบการอาชีพ ซึ่งจะได้รับช่วงจากสามัญศึกษาทุกระยะที่สุดประโยค

5. ผู้มีความประสงค์จะเข้าเรียนในอุดมศึกษา ต้องเรียนสำเร็จชั้นเตรียมอุดมศึกษาก่อน

วิชาที่สอนในระดับประถมศึกษา คือ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภาษาไทย เลขคณิต วิทยาการ ความรู้เรื่องเมืองไทย ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ วาดเขียน การฝีมือ ขับร้อง สุขศึกษา พลศึกษา ลูกเสือหรืออนุกาชาด[65]

วิชาที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คือ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ วาดเขียน การฝีมือ (ชาย) การฝีมือและการเรียน (หญิง) ขับร้อง สุขศึกษา พลศึกษา ลูกเสือหรืออนุกาชาด สำหรับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ตัดวิชาขับร้องและสุขศึกษาออกไป[66]

<u>แผนการศึกษา 2494</u>

ในการประชุมค้นคว้าอบรมเรื่องการศึกษาประชาบาล เมื่อ พ.ศ. 2494 กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอร่างแผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ต่อที่ประชุม รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ (พลตรีสวัส ส.สวัสดิเกียรติ) ได้กล่าวถึงแผนการศึกษา พ.ศ. 2494 ความตอนหนึ่งว่า[67]

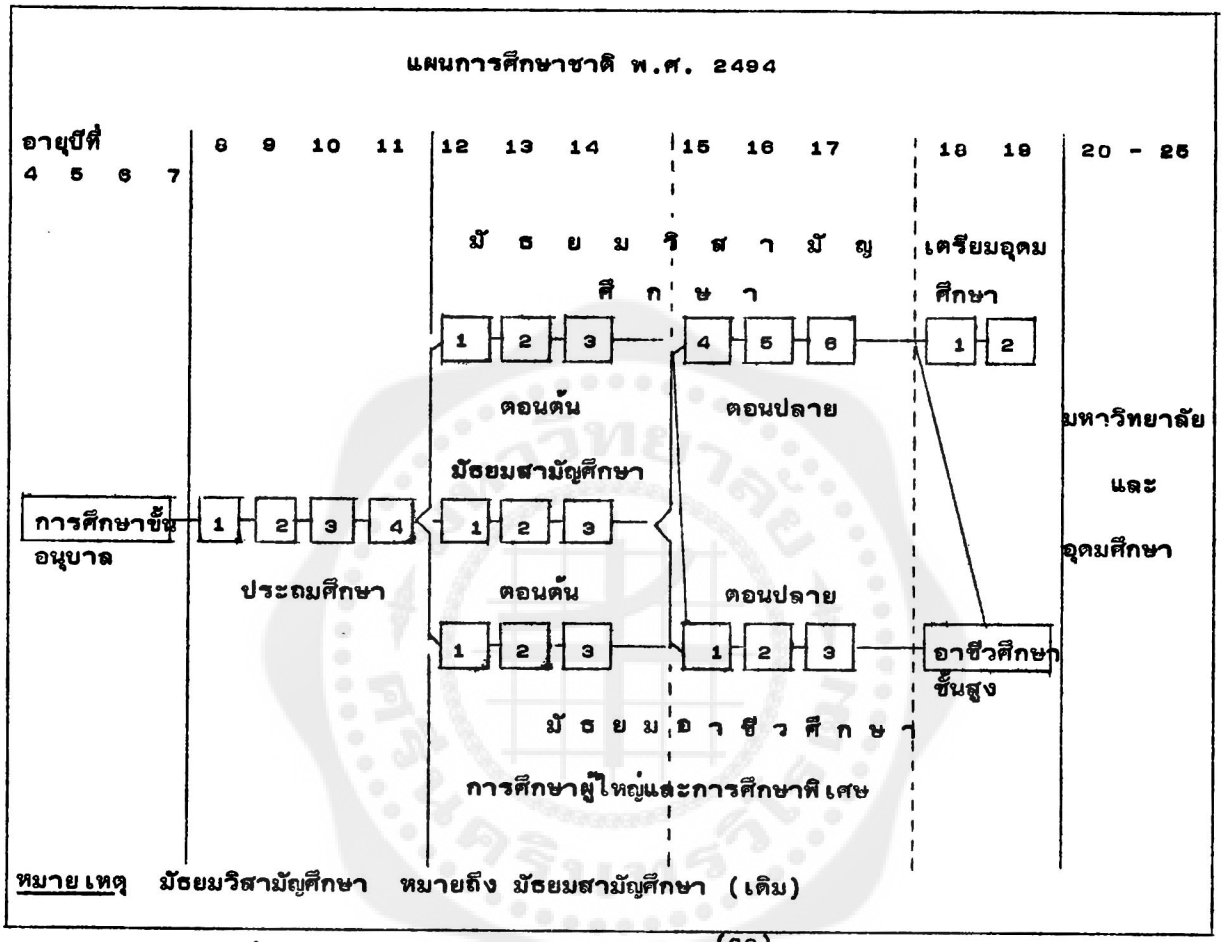
"ปัญหาเรื่องการศึกษาประชาบาลนี้ เกี่ยวพันกับปัญหาเรื่องการศึกษาบังคับ ซึ่งเป็นรากฐานความเจริญของพลเมืองโดยส่วนรวม ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา เราบังคับให้เด็ก

อยู่ในโรงเรียนถึงอายุย่างเข้าปีที่ 15 แต่ถ้าเด็กคนใดสอบไล่ได้ประถมปีที่ 4 แม้จะมีอายุเพียง 10 - 11 ขวบ ก็ออกจากโรงเรียนได้ เพราะพ้นเกณฑ์บังคับ แต่พื้นความรู้เพียงชั้นประถมปีที่ 4 นี้ ดูเหมือนจะเป็นที่รับกันโดยทั่วไปว่า ไม่เหมาะแก่สังคมในปัจจุบันเสียแล้ว ทุกวันนี้ทุกประเทศพยายามที่จะให้เด็กของตนได้มีโอกาสอยู่ในโรงเรียนนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และเมื่อเด็กออกจากโรงเรียน หรือพ้นการศึกษาบังคับไปแล้วก็ให้สามารถเป็นพลเมืองที่มีความรู้และมีสมรรถภาพได้จริง ๆ ทุกประเทศจึงขยับอายุบังคับให้เด็กอยู่ในโรงเรียนนานขึ้น ไม่มีประเทศใดที่จัดการศึกษาบังคับเพียง 4 ปี เหมือนประเทศเรา ถ้าเราจะพอใจเพียง 4 ปีอย่างนี้ตลอดไป กรอบสังคมของคนไทยก็คงเป็นอยู่อย่างที่เราเห็น ถ้าเราต้องการยกกรอบสังคมของคนไทยให้สูงขึ้น ให้ทันเทียมชาวโลก ให้สู้กับคนต่างด้าวได้ เราก็จะต้องพยายามจัดการให้พลเมืองส่วนมากของเรามีความรู้สูงขึ้น

ในเรื่องนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้พยายามที่จะสร้างแผนการศึกษาชาติขึ้นใหม่ ได้ยกร่างเสนอไปยังคณะรัฐมนตรีตั้งแต่กลางเดือนธันวาคม 2493 และคณะรัฐมนตรีก็ได้ตั้งกรรมการของรัฐบาลขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาร่างแผนการศึกษาชาตินั้นต่อไปแล้ว

ตามแผนการศึกษาชาติใหม่ กระทรวงศึกษาธิการมุ่งหมายให้เด็กไทยทุกคนได้อยู่ในโรงเรียนเป็นเวลา 7 ปี และต้องการให้พลเมืองโดยส่วนรวมสำเร็จการศึกษาเทียบเท่ามัธยมปีที่ 3 เป็นอย่างน้อย ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเพียงชั้นประถมปีที่ 4 จะถือว่ามีเพียงความรู้เบื้องต้นเท่านั้น ยังไม่ถือว่ามีความรู้ความสามารถ สมกับที่เป็นพลเมืองตามที่ประเทศชาติต้องการ หากแผนการศึกษาชาติใหม่นี้ได้ประกาศใช้แล้ว ต่อไปเด็ก ๆ ของเราก็จะได้รับการส่งเสริมให้เรียนนานปีขึ้น และมาตรฐานความรู้ของพลเมืองก็จะสูงขึ้น"

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 (68)

ความมุ่งหมายของแผนการศึกษาชาติฉบับนี้ คือ (68)

1. รัฐมีความมุ่งหมาย ให้พลเมืองได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัตภาพ เพื่อทุกคนได้เป็นพลเมืองดี มีร่างกายแข็งแรงและอนามัยสมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบการอาชีพ และมีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย

2. เพื่อการเป็นพลเมืองดี กุลบุตรกุลธิดาพึงได้รับการศึกษาอยู่ในโรงเรียนจนอายุย่างเข้าปีที่ 15 เป็นอย่างน้อย

3. กุลบุตรกุลธิดาพึงขวนขวายหาความรู้และความฉลาดเฉลียวอันจะเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพของตนสืบไปในภายหน้า

4. ในการจัดการศึกษานั้น ท่านให้จัดการศึกษาทั้งสี่ส่วน ด้วนพอ เหมาะกัน คือ

ก. จริยศึกษา ให้มีวัฒนธรรมดีงาม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน

ข. พลศึกษา ให้มีร่างกายแข็งแรงและอนามัยสมบูรณ์ กับทั้งมีน้ำใจ เป็นนักกีฬา

ค. พุทธิศึกษา ให้มีปัญญาความรู้สามารถ ใช้ดุลพินิจ เกี่ยวกับการงานโดยทั่วไป

ง. หัตถศึกษา ให้มีความ เคยชินและความขยันหมั่น เพียรในการใช้มือปฏิบัติงาน เพื่อ เป็นรากฐานของการประกอบสัมมาอาชีพ

ระ เบียบการศึกษาได้จัดการศึกษาแบ่งออก เป็นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา เตรียมอุดมศึกษาและอาชีวศึกษาชั้นสูง อุดมศึกษาและมหาวิทยาลัย สำหรับระดับมัธยมศึกษา ได้แยกออก เป็น 3 สาย คือ มัธยมสามัญศึกษา มัธยมวิสามัญศึกษา และมัธยมอาชีวศึกษา ส่วนทางด้านวิชาที่สอนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีลักษณะใกล้ เคียงกับหลักสูตร ปี พ.ศ. 2480 เป็นอย่างมาก นอก เสียจากจำนวนชั่วโมง เรียนที่มากน้อยแตกต่างกันออกไป (วิชา "วิทยาการ" จากหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2480 ได้ เปลี่ยนชื่อมา เป็นวิชา "ธรรมชาติศึกษา" ในปี พ.ศ. 2491)[70]

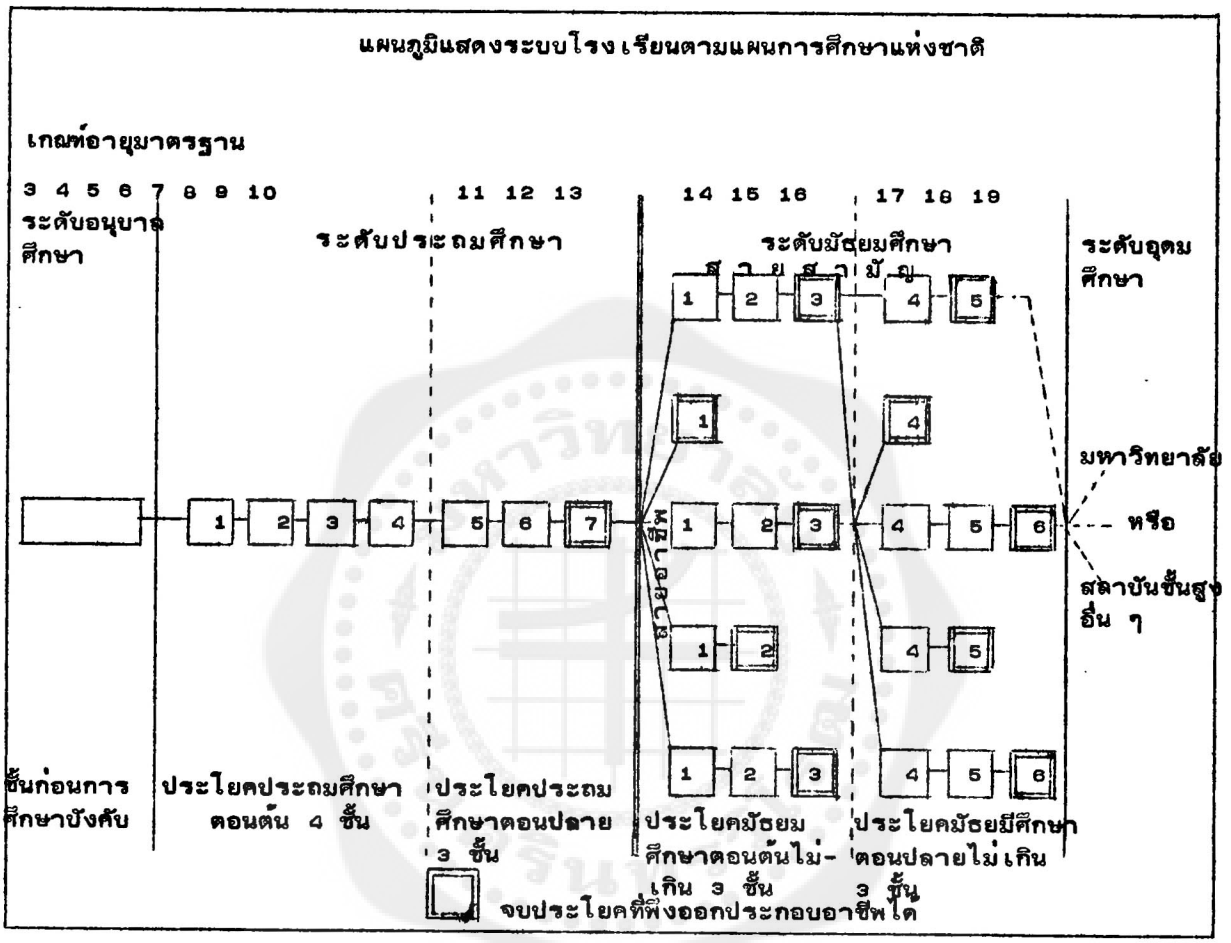
แผนการศึกษา 2503

เมื่อได้มีการปฏิวัติใน เดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 แล้ว หัวหน้าคณะปฏิวัติได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการปรับปรุงแผนการศึกษา (พัน เอกหลวงวิจิตรวาทการ เป็นประธาน) ดำ เนินการพิจารณาปรับปรุงแผนการศึกษาของชาติให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะปฏิวัติ คณะกรรมการได้ดำ เนินการจนถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2502

จึงได้มีประกาศของคณะปฏิวัติยุบเลิกคณะกรรมการดังกล่าว พร้อมกับตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติขึ้น (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นประธาน) งานการปรับปรุงแผนการศึกษาชาติที่ยังค้างอยู่นั้น จึงโอนไปให้สภาการศึกษาแห่งชาติดำเนินการต่อไป สภาการศึกษาแห่งชาติได้มอบหมายให้คณะกรรมการบริหาร ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ม.ล. ปิ่น มาลากุล) เป็นประธานยกร่างขึ้นเสนอสภาพิจารณา คณะกรรมการบริหารได้เสนอร่างแผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ให้สภาการศึกษาพิจารณาใน พ.ศ. 2503 สภาการศึกษามีกรรมการประกอบด้วยบุคคลจากอาชีพต่าง ๆ 77 ท่าน และประกาศใช้เป็นแผนการศึกษาชาติ พุทธศักราช 2503

สำหรับการศึกษาภาคบังคับนั้น แผนการศึกษา พ.ศ. 2503 ขยายความกว้างออกไปกว่าเดิมว่า "รัฐพึงขยายการศึกษาบังคับให้สูงขึ้นเป็นระยะ ตามกำลังทางเศรษฐกิจ เพื่อให้มาตรฐานความรู้เบื้องต้นของพลเมืองสูงขึ้น" ข้อนี้นับว่าสำคัญมาก เพราะเป็นการผูกพันรัฐที่จะต้องหาทางยืดขยายการศึกษาภาคบังคับให้ยาวออกไป เป้าหมายอันแรกก็คือ การศึกษาภาคบังคับ 7 ปี (เป็นความคิดที่มีมาก่อนหน้านี้แล้ว) แทนที่จะเป็นเพียง 4 ปีเท่าที่เป็นอยู่[71]

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2503 (72)

ความมุ่งหมายของแผนการศึกษาฉบับนี้ คือ (73)

1. รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคน ได้รับการศึกษาตามควรแก่อัตภาพ เพื่อเป็นพลเมืองดี มีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบการอาชีพ และทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ

2. กุลบุตรกุลธิดาพึงได้รับการศึกษาอยู่ในโรงเรียนจนอายุ 15 ปีบริบูรณ์เป็นอย่างน้อย

๓. กุลบุตรกุลธิดา พึงขวนขวายหาความรู้และประสบการณ์ อันเป็นประโยชน์แก่การงานของตนสืบไปในภายหน้า

๔. ในการจัดการศึกษานั้น ให้จัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคมและบุคคล โดยให้สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจและแผนการปกครองประเทศ เช่น จัดให้มี

ก. จริยศึกษา ให้มีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีหิริโอตตัปปะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน

ข. พลศึกษา ให้มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางกายและจิตใจ กับทั้งมีน้ำใจเป็นนักกีฬา

ค. พุทธิศึกษา ให้มีความรู้วิชาการ ปัญญา เพื่อการดำรงชีวิตโดยทั่วไป

ง. หัตถศึกษา ให้มีกิจนิสัยและความขยันหมั่นเพียรในการใช้มือปฏิบัติงาน เพื่อเป็นรากฐานของการประกอบสัมมาอาชีพ

ระดับการศึกษาได้จัดแบ่งออกเป็น อนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยคประถมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ ได้แบ่งเป็นประโยคประถมศึกษาตอนต้น ๔ ชั้น และประโยคประถมศึกษาตอนปลาย ๓ ชั้น รวมเป็น ๗ ชั้น

หลักสูตรประถมศึกษาตอนต้นประกอบไว้ด้วยวิชาภาษาไทย สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์เบื้องต้น คณิตศาสตร์ พลานามัย และศิลปศึกษา ในระดับประถมศึกษาตอนปลายได้เพิ่มวิชาภาษาอังกฤษและหัตถศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้เปลี่ยนจากวิชาหัตถศึกษาเป็นวิชา "ศิลปะปฏิบัติ (๗๔)

แผนการศึกษาแห่งชาติ 2520

อุดมคติในการปฏิรูปการศึกษา

นับแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นเหตุการณ์ที่นิสิตนักศึกษาและประชาชนไทยได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผู้นำนั้น ได้ส่งผลกระทบไปสู่การเปลี่ยนแปลงเกือบทุกวงการในสังคมไทย มากบ้างน้อยบ้าง ทางด้านการศึกษาของชาติก็เช่นกัน ได้ส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงก็คือ การปฏิรูปการศึกษา ซึ่งรวมทั้งแผนการศึกษาของชาติและหลักสูตร ในทางอ้อมก็คือ อุดมคติและสำนึกทางการศึกษา

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2517 กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอให้มีการเตรียมการปฏิรูปการศึกษา โดยแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เรียกว่า "คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา" คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นชอบ และได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการชุดนี้ขึ้น มี นายสิปปนนท์ เกตุทัต เป็นประธาน นายเอกวิทย์ ณ ถลาง เป็นรองประธานกรรมการ และประกอบด้วยคณะกรรมการอีก 20 คน โดยเลือกสรรแต่งตั้งผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์หลายด้านมาร่วมกัน

คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ได้ทำหน้าที่พิจารณาทั้งระบบและกระบวนการ เพื่อตรวจสอบปัญหาพร้อมกับแสวงหาแนวทางแก้ไขปรับปรุง ให้การศึกษาสามารถสนองตอบ ความคาดหวังของประชาชนส่วนใหญ่ สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระบอบประชาธิปไตยของไทย และเหมาะแก่กาลสมัยด้วย ในการนี้คณะกรรมการได้รวบรวมข้อมูลและความคิดเห็นของประชาชน จากวงการ สื่อมวลชน บทความ รายงานการวิจัย และรายงานสภาพและปัญหาทางการศึกษาของจังหวัดต่าง ๆ ย้อนหลังไปประมาณ 3 - 5 ปีมาประกอบการพิจารณา และได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการดำเนินการขึ้น 9 คณะ เพื่อศึกษาและจัดทำรายละเอียดในเรื่องสำคัญ ๆ รวมเวลาที่ใช้ปฏิบัติงานทั้งสิ้นประมาณ 160 วัน มีการประชุม 94 ครั้ง มีเอกสารประกอบการประชุม 239 เอกสาร และมีบุคคล

ซึ่งทรงคุณวุฒิหรือมีประสบการณ์ในทางการศึกษาและในสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาร่วมทำงานนี้ ประมาณ 150 คน

เมื่อรายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาได้สำเร็จเรียบร้อยลง ได้เสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2517 คณะรัฐมนตรีได้ลงมติรับหลักการตามรายงาน เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2517[75]

จากรายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา มีข้อความที่น่าสนใจอันเป็นผลต่อการปฏิรูปการศึกษา และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 หลายต่อหลายตอน คือ

ในส่วนปัญหาที่ว่า "ทำไมจึงต้องปฏิรูปการศึกษา"[76]

"เป็นเวลาเกือบร้อยปีมาแล้วที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงริเริ่มวางรากฐานการศึกษาของไทยแบบใหม่ จากการเรียนการสอนในวัด ในวัง และในครัวเรือนมาเป็นการศึกษาในรูปโรงเรียนตามแบบอย่างประเทศตะวันตก ได้ส่งเสริมให้มีการจัดสร้างโรงเรียนประชาบาลขึ้นแพร่หลาย เพื่อให้ชาวไทยได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าเดิม และได้จัดหลักสูตรการเรียนการสอนเป็นแบบอย่างเดียวกันทั่วประเทศ โดยยึดภาษาพูด ภาษาเขียน ความรู้และทัศนคติของคนกรุงเทพฯ เป็นหลัก เพื่อขจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างท้องถิ่น กับสร้างความรู้สึกเป็นชาติเดียวกันตามความจำเป็นของบ้านเมืองสมัยนั้น นอกจากนั้น การศึกษาในรูปโรงเรียนระดับสูงกว่าประถมศึกษาในสมัยแรก ก็มีความมุ่งหมายที่เด่นชัด คือ เพื่อเป็นการเลือกเฟ้นบุคคลเข้ารับราชการ

รูปแบบและสาระของการศึกษาที่อุบัติขึ้นเมื่อศตวรรษก่อน มีคุณเป็นเอนกประการ กล่าวคือ ช่วยให้การรู้หนังสือแพร่หลายไปในหมู่ประชาชนชาวไทย ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นชาติไทยด้วยกันในระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ช่วยให้ประชาชนมีความหวังที่จะเลื่อนฐานะทางสังคม หรือรักษาฐานะของตนไว้ได้ โดยผ่านกระบวนการศึกษา ตลอดจนช่วยผลิตข้าราชการสำหรับการปกครองแผนใหม่ และช่วยผลิตแรงงานระดับสูงและระดับกลางขึ้นได้เป็นจำนวนไม่น้อย

แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ระบบการศึกษาที่ได้วางรูปแบบไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แม้จะมีการพยายามแก้ไข เปลี่ยนแปลงหลายครั้งในระยะ เวลาที่ผ่านมา ก็เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปว่า ไม่ทันกับการ เปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การ เมือง และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จนกระทั่งกลาย เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์ความ เจริญก้าวหน้าของประ เทศชาติในปัจจุบัน เช่น การมุ่งผลิตข้าราชการและแรงงานระดับสูง ระดับกลาง กำลังก่อให้ เกิดปัญหาบัณฑิตว่างงาน การจัดระบบการศึกษาที่มีขั้นตอนในการ เลือก เฟ้นคนมาก เกินไป และต่อบันไดการศึกษาให้สูงขึ้นไป เรื่อย ๆ จากปริญญาตรี เป็นปริญญาโท ปริญญา เอก ตามแบบอย่างประ เทศที่ร่ำรวย ทำให้มีคนจำนวนน้อย เท่านั้นที่ได้ผลประโยชน์จากการศึกษาอย่าง เต็มที่ ในขณะที่คนส่วนใหญ่ถูกทอดทิ้งให้มีความรู้ เพียงอ่านออก เขียนได้ หรือกลายสภาพ เป็นผู้ไร้การศึกษาไปในที่สุด ยิ่งหลักสูตร เนื้อหาวิชาในการศึกษาภาคบังคับ มิได้ เป็นประโยชน์กับการดำ เนินชีวิตในโลกปัจจุบันด้วยแล้ว การศึกษาสำหรับ เกษตรกรและผู้ใช้แรงงานทั้งหลาย ซึ่ง เป็นคนส่วนใหญ่ของประ เทศ ก็เป็น เพียงภาระทางสังคมที่ทำให้ เขาต่ำต้อยลง อย่างมากที่ เขาจะทำได้ คือ ฝันว่า ลูก เขาสักคนหนึ่งจะได้ เรียนสูง ๆ เป็นที่พึ่งของพ่อแม่ในวันข้างหน้า แต่จะมีพ่อแม่ที่ยากจนโชคดี เช่นนั้นสักกี่คนในรอบร้อยปีที่ผ่านมา

เมื่อมองสภาพและปัญหาการศึกษาไทยในปัจจุบันอย่างรอบด้าน เราจะอธิบายได้ว่าปัญหาส่วนหนึ่ง เป็นผลมาจากการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ส่วนหนึ่ง เป็น เพราะการ เปลี่ยนแปลงทางความคิด ความปรารถนาของคนไทย และอีกส่วนหนึ่ง เป็นผลจากการดำ เนินงานการศึกษาที่ผ่านมาแล้วนั่น เอง สั่งสมให้ เกิด เป็นปัญหาที่จำ เป็นจะต้องแก้ไข เปลี่ยนแปลง"

ในส่วนของ "ปัญหาอัน เกิดจากระบบการศึกษา เอง" มีข้อความหลายตอนที่คณะกรรมการวางพื้นฐาน เพื่อปฏิรูปการศึกษาได้วิพากษ์วิจารณ์และ เสนอแนะไว้อย่างกว้างขวาง เช่น

"การปฏิรูปการศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อชีวิตและสังคม มีความจำ เป็นจะต้องแก้ไขปรับปรุงโครงสร้างของระบบการศึกษา เสียใหม่ เพราะ เหตุว่าระบบการศึกษาปัจจุบัน เป็นระบบปิด

ขาดความยืดหยุ่นคล่องตัว โดยกำหนดชั่วโมงเรียน จำนวนปีที่ต้องอยู่ในโรงเรียน และช่วงอายุของผู้เรียนไว้ตายตัว ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลเข้าหรือออกจากโรงเรียน หรือโยกย้ายสถานที่เรียนได้ตามความจำเป็นของชีวิต โดยไม่ต้องเสียเวลา เช่น ผู้ที่จบชั้นประถมศึกษาแล้วเว้นการเรียนไประยะหนึ่ง ไม่สามารถกลับเข้ามาเรียนต่อมัธยมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลได้ เนื่องจากอายุเกิน 16 ปี เป็นต้น

โครงสร้างของระบบการศึกษาปัจจุบันไม่ได้ส่งเสริมอาชีพหลักของประชาชนให้เจริญก้าวหน้า หลักสูตรในระดับต่าง ๆ ก็ไม่จบในตัวเอง ทำให้ผู้เรียนต้องเรียนต่อในระดับสูงขึ้นเรื่อย ๆ ไป เป็นระบบที่สิ้นเปลืองงบประมาณมาก และเกิดการสูญเปล่านานาประการ การแบ่งการศึกษาระดับมัธยมออกเป็นสายสามัญ สายอาชีพ และสายฝึกหัดครู ในสายสามัญก็ยังแบ่งย่อยออกไปอีก เป็นแผนกวิทยาศาสตร์ ศิลป์ และทั่วไป ตลอดจนการแยกโรงเรียนชาย โรงเรียนหญิง และการมีโรงเรียนที่เปิดสอนเฉพาะ มศ. 4 - 5 ทำให้รัฐจัดสรรงบประมาณแก่สถานศึกษาเหล่านี้ในลักษณะที่ขาดความเสมอภาค

การขยายการศึกษาภาคบังคับถึงชั้นประถมปีที่ 7 ก็ยังไม่ทั่วถึง การดำเนินงานขยายการศึกษาภาคบังคับ ได้เริ่มมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2508 เมื่อถึงปีการศึกษา 2518 การขยายการศึกษาภาคบังคับก็ทำได้ประมาณร้อยละ 30 ของจำนวนตำบลทั่วประเทศ ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 5,439 ตำบล ทั้งนี้เป็นเพราะการขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปอีก 3 ปี ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณมากประการหนึ่ง และหยุดชะงักอยู่ประมาณ 3 ปี ระหว่างมีการโอนการศึกษาประชาบาลไปเป็นขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอีกประการหนึ่ง จึงควรหาวิธีจัดระบบการศึกษาใหม่ที่ประหยัด และให้ประชาชนได้รับการศึกษาภาคบังคับที่เท่าเทียมทั่วถึงกัน" (77)

"เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้ เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางอยู่เป็นประจำ จากผลการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา โดยคณะกรรมการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ระบุไว้ว่า หลักสูตรที่ใช้อยู่นี้ กำหนดความมุ่งหมายไว้มากมายเกินกำลังที่ครูทั่วไปจะปฏิบัติให้บรรลุผล ความมุ่งหมาย

อันมากมายนั้น มิได้คำนึงถึงความสอดคล้องกับลำดับวุฒิภาวะของเด็ก เป็นสากลเกินไป มิได้ตั้งอยู่บนความเป็นจริงแห่งแผ่นดินไทย และมีลักษณะเป็นเค้าโครงสำหรับไปเขียนแบบเรียนมากกว่าจะเป็นหลักสูตรที่แท้จริง เพราะมิได้กำหนดกิจกรรมการเรียน วิธีสอนไว้แต่อย่างใด และที่ซ้ำร้ายยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ในขณะที่หลักสูตรมุ่งเน้นความรู้สึกและค่านิยมต่าง ๆ แต่แบบเรียนและข้อเท็จจริงในกระบวนการเรียน มุ่งเน้นไปทางด้านความรู้ ความจำ ฉะนั้น ความมุ่งหมายอันกว้างขวางงดงามในหลักสูตร จึงหาได้บรรลุผลนั้นปลายแต่ประการใดไม่" (78)

"ในทางด้านระบบบริหารการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นระบบที่รวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง โดยมีข้าราชการเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ ประชาชนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมน้อยมาก แม้การศึกษาในท้องถิ่นเอง ประชาชนก็มิได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ต้องอาศัยการตัดสินใจจากส่วนกลาง จึงมีผลทำให้การบริหารงานล่าช้า การจัดการศึกษาไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และความต้องการในท้องถิ่น และขาดการระดมสรรพกำลังจากประชาชนให้เข้ามามีส่วนช่วยจัดการศึกษา เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐบาล และสร้างความรู้สึกในการมีส่วนร่วมดำเนินงานเพื่อท้องถิ่นและเพื่อชาติ

ยิ่งกว่านั้น งานบริหารการศึกษาในแต่ละระดับก็มีหน่วยงานมากมายรับผิดชอบดำเนินงานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น ระดับประถมศึกษา มีโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล โรงเรียนสาธิตของสถาบันอุดมศึกษา และโรงเรียนราษฎร์ เป็นต้น การมีหน่วยงานรับผิดชอบมากมายเช่นนี้ นอกจากจะก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ความซ้ำซ้อนสิ้นเปลืองทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์การศึกษาแล้ว ยังก่อให้เกิดการแย่งงานกันทำหรือไม่ก็เกี่ยงงาน และความสับสนวุ่นวายในการบริหารงานด้วย" (79)

"สภาพและปัญหาการบริหารการศึกษาดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุงให้มีเอกภาพในด้านนโยบายและการบริหารการศึกษาทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น พร้อมทั้งกระจายอำนาจการบริหารไปสู่ท้องถิ่น โดยยึดหลักการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้มีการบริหารที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในส่วนกลาง และให้เหมาะสมกับลักษณะงานการศึกษาในแต่ละท้องถิ่น ท้องถิ่นในที่นี้หมายถึง องค์การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องรับผิดชอบและควบคุมดูแลอย่างแท้จริง

ในการนี้ จำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุงรูปแบบของกระทรวงศึกษาธิการใหม่ โดยรวมงานของสำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ กองการศึกษาประชาบาล กรมการปกครอง และงานเกี่ยวกับการศึกษาของเทศบาลที่อยู่ในความรับผิดชอบของกองราชการส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง มาอยู่ในที่เดียวกัน เพื่อให้มีเอกภาพในการกำหนดนโยบาย การบริหารและการระดมสรรพกำลัง แต่การรวมงานการศึกษาเข้าด้วยกันนี้มิใช่เป็นการรวมอำนาจ อำนาจบริหารของส่วนกลางจะมีเฉพาะ

ก. การวางนโยบายและแผนการศึกษาในระดับชาติ

ข. การจัดสรรงบประมาณการศึกษาในระดับชาติ

ค. งานวิชาการในระดับชาติ เช่น โครงสร้างและสาระของหลักสูตรแบบเรียน การวิจัย การติดตามผล เป็นต้น

ง. การจัดการศึกษาบางประเภทที่เป็นความจำเป็นและเป็นความต้องการของประเทศ เช่น การศึกษาระดับอุดมศึกษา

จ. งานประสานงานและการติดต่อระหว่างประเทศ

บรรดากรมต่าง ๆ ที่มีโรงเรียนในสังกัด จะต้องเริ่มปรับปรุงหน้าที่ให้รับกับสภาพใหม่ โดยกระจายอำนาจบังคับบัญชาโรงเรียนไปเป็นของท้องถิ่น ในลักษณะค่อยทำค่อยไป แล้วทำหน้าที่ดูแลส่งเสริมและประสานงานแทนในระยะยาว เมื่อได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบการศึกษาแล้วเสร็จ ประมาณปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ ระยะที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๕) กระทรวงการศึกษาควรมีหน่วยงานหลักดังต่อไปนี้ คือ สำนักงานจัดสรรงบประมาณ สำนักงานวิชาการ สำนักงานการส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานส่งเสริมพลานามัยและกิจการเยาวชน กรมศิลปะและวัฒนธรรม กรมการศาสนา.[๘๐]

ทางด้านแนวทางปฏิรูปการศึกษา คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาได้สรุปไว้ ๔ ประการ คือ[๘๑]

๑. การศึกษาที่พึงประสงค์มีลักษณะอย่างไร

คณะกรรมการมีความเห็นพ้องต้องกันว่า การศึกษาที่พึงประสงค์จะต้องเป็นการศึกษาที่เสริมสร้างความรู้ ความคิด และความชำนิชำนาญให้คนไทยทุกคนรู้จักตนเอง รู้จัก

ชีวิตและเข้าใจสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่ตนร่วมอยู่ เพื่อให้สามารถครองชีวิตและประกอบกิจการงานได้ด้วยความรู้เท่าทัน แก้ปัญหาได้ สร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้ดีขึ้นได้อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ

๒. รัฐจะจัดการศึกษาที่พึงประสงค์เพื่อความมุ่งหมายอะไร

โดยเหตุที่การศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งในการเสริมสร้างความสามารถของคนไทย ในแนวทางที่พึงประสงค์ดังกล่าวแล้ว การจัดการศึกษาของไทยในอนาคต รัฐพึงกำหนดความมุ่งหมายได้โดยชัดเจนดังต่อไปนี้

(๑) การศึกษาจะต้องสร้างความสำนึกในความเป็นคนไทยร่วมกัน และการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ

(๒) การศึกษาต้องปลูกฝังให้บุคคลยึดมั่นในความสุจริต ความยุติธรรม รักอิสรภาพ รักการแสวงหาความจริง เคารพกฎหมาย และเคารพความเสมอภาคในสังคม

(๓) การศึกษาจะต้องช่วยให้บุคคลเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทั้งจะต้องเสริมสร้างให้บุคคลรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ต่อครอบครัวและต่อตนเอง

(๔) การศึกษาจะต้องเสริมสร้างความรู้ความสามารถแก่บุคคลที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ให้สื่อสารเข้าใจกันได้ ทั้งการพูด การเขียน และการแสดงออกอื่น ๆ รวมทั้งให้สามารถแก้ไขข้อขัดแย้งและปัญหาต่าง ๆ กันได้โดยสันติวิธี

(๕) การศึกษาจะต้องเสริมสร้างให้บุคคลมีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ ให้มีศีลธรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดริเริ่มและรู้จักใช้ความสามารถของตนให้บังเกิดผลดีต่อสังคมในส่วนรวม

(๖) การศึกษาจะต้องเสริมสร้างความรู้ ความชำนิชำนาญ และความนิยมนับถือในงานอาชีพต่าง ๆ ในสังคมไทย ให้บุคคลสามารถประกอบกิจการงานได้ด้วยความรอบรู้เท่าทัน และแก้ปัญหาได้

(7) การศึกษาจะต้องเสริมสร้างให้บุคคลมีความรู้ ความซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม และวิทยาการต่าง ๆ และสามารถนำความรู้ความเข้าใจนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์

๓. ใครคือผู้ที่ควรได้รับการสนใจและได้ประโยชน์สูงสุดจากการจัดการศึกษาของรัฐ

โดยภาระหน้าที่และความรับผิดชอบ รัฐจะต้องจัดการศึกษาเพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ถ้วนทั่วแก่ประชาชนทุกคน มีโอกาสเท่าเทียมกันในการได้รับการศึกษา ดังนั้นภารกิจสำคัญอันดับแรก คือ รัฐจะต้องจัดการศึกษาภาคบังคับแบบให้เปล่า (๘ ปี) แก่ประชาชนทุกคนอย่างทั่วถึงบริบูรณ์ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นสำคัญมิได้มุ่งเพื่อคัดเลือกเอาคนส่วนน้อยที่มีความสามารถทางสมองดี และมีฐานะทางเศรษฐกิจดีให้ได้เรียนสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ และขจัดคนส่วนใหญ่ออกไปจากระบบการศึกษา โดยมิได้รับประโยชน์จากการศึกษาเท่าที่ควร

ประชาชนส่วนใหญ่ คือใคร ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนั้น จำนวนมากอาศัยอยู่ตามชนบท โดยประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม และส่วนหนึ่งอาศัยอยู่อย่างค่อนข้างแออัดเพื่อประกอบอาชีพหลาย ๆ อย่างอยู่ในเมือง ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ฉะนั้นการศึกษาตามแนวทางที่ปฏิรูปใหม่ จะต้องเป็นปัจจัยสำคัญช่วยให้คนส่วนใหญ่ได้ค้นพบความหวัง และพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นกว่าสภาพที่เป็นอยู่

ส่วนการศึกษาก่อนภาคบังคับอันมีอยู่หลายลักษณะหลายประเภท ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ย่อมถือว่าสำคัญ แม้รัฐไม่อาจจะจัดการศึกษาระดับดังกล่าวให้แก่ทุกคนได้ รัฐจะต้องประกันโอกาสอันเท่าเทียมกันในการให้ประชาชนได้รับการศึกษานั้น ตามความต้องการของแต่ละบุคคล โดยที่ความแตกต่างทางฐานะเศรษฐกิจและการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย จะต้องไม่เป็นข้อจำกัดเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างที่เป็นอยู่ และการศึกษาในระดับดังกล่าวก็จะต้องมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นที่สถาบันการศึกษานั้นตั้งอยู่ และเป็นประโยชน์แก่สังคมในส่วนรวมอย่างแท้จริง

4. จะบริหารจะจัดการศึกษานั้นอย่างไร

คณะกรรมการฯ ขอเสนอแนวทางจัดการศึกษา ดังต่อไปนี้

(1) จะต้องเน้นความเสมอภาคทางการศึกษา โดยรัฐจะต้องรับภาระจัดการศึกษาภาคบังคับ รัฐจะต้องมีมาตรการประกันความเสมอภาคแห่งโอกาสให้แก่ประชาชนโดยกว้างขวาง

(2) จะต้องจัดให้มีเอกภาพในการบริหารการศึกษา โดยเน้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม และยึดหลักการบริหารที่มีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลอันเหมาะสมกับลักษณะงานการศึกษา

(3) จะต้องระดมเลือกสรรทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากรัฐบาล เอกชน และผู้รับการศึกษา มาใช้ในการจัดการศึกษา และหาวิธีการจัดสรรทรัพยากร เพื่อการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

(4) จะต้องจัดให้มีความประสานสัมพันธ์กัน ระหว่างการศึกษาในโรงเรียนกับการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาในแต่ละระดับแต่ละประเภท จะต้องจัดให้มีภาคปฏิบัติเหมาะสมกับการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนสามารถคิดเป็นทำเป็น

(5) จะต้องจัดให้สาระและกระบวนการเรียนรู้ มีความผสมผสานกันระหว่างความงอกงามทางคุณธรรม จริยธรรม และปัญญา กับความเจริญทางวัตถุ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

(6) จะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทและฐานะของครูและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อให้รับกับสภาพการณ์ใหม่

(7) แม้ว่าจะได้ทำการปฏิรูปการศึกษาให้บรรลุตามความมุ่งหมาย ตามแนวการจัดดังกล่าวนี้แล้ว ก็ยังจะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการศึกษาให้เหมาะสมแก่ความจำเป็นแห่งกาลสมัยต่อไปไม่หยุดยั้ง"

หลักสูตรประถมศึกษา 2521 (82)

หลักการ

1. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน

2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต

3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสที่จัดหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการได้

จุดหมาย

1. คุณสมบัติที่ต้องการเน้น

1.1 มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว

1.2 มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ

1.3 ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน

1.4 รู้จักคิด วิจารณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

1.5 มีขันติธรรมต่อคำวิจารณ์และความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือหมู่เหล่า

1.6 มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น

1.7 รู้จักทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ โดยรู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ ผู้ตามที่ดี

2. ความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต

2.1 มีสุขนิสัยส่วนตนและส่วนรวมทั้งทางกายและจิตใจ

2.2 รู้กฎหมายที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

2.3 มีความรู้และทักษะในการหา การใช้ และออมทรัพย์

2.4 เข้าใจความหมายของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีต่อชีวิตประจำวัน

2.5 มีความรู้และทักษะในการจัดการและทำงานรวมกลุ่มกันโดยถือหลักสหกรณ์

2.6 มีความรู้และทักษะในการทำงาน ทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค

2.7 มีนิสัยและรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

2.8 มีความรู้และทักษะทางภาษาและคณิตศาสตร์

2.9 มีความรู้และทักษะในวิธีการทางวิทยาศาสตร์

2.10 มีความสามารถในการยังชีพผสมกลมกลืนต่อสภาพและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

2.11 รู้จักชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ

3. ชีวิตที่สงบสุข

3.1 รู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สิ่งแวดล้อม และวิทยาการใหม่ ๆ

3.2 เข้าใจและศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ และนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน

3.3 รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และมีประสิทธิภาพ

3.4 มีความคิดริเริ่มที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

3.5 มีอิสระในการคิด แต่พร้อมที่จะยอมรับความคิดของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล

3.6 รู้จักแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี

4. สมาชิกที่ดีของชุมชนและชาติ

4.1 เชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4.2 รู้คุณค่า ชื่นชม และรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ

4.3 สำนึกในหน้าที่และสิทธิของตน

4.4 รู้ความสำคัญของครอบครัว สังคม และท้องถิ่นของตน

4.5 รู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคและโลก และมีความเข้าใจอันดีต่อกัน

4.6 สามารถผนึกกำลังสติปัญญา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เพื่อความเจริญและความมั่นคงของประเทศ

4.7 รู้คุณค่าในความเป็นไทและภูมิใจที่เกิดในแผ่นดินไทย

โครงสร้างและเนื้อหา

มวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มี 4 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ประกอบด้วยภาษาไทยและคณิตศาสตร์

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ว่าด้วยกระบวนการแก้ปัญหาของชีวิตและสังคม กล่าวถึง ปัญหาและความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เพื่อความดำรงอยู่และการดำรงชีวิตที่ดี

กลุ่มที่ 3 กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ว่าด้วยกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาและสร้างนิสัย

กลุ่มที่ 4 กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ว่าด้วยประสบการณ์ทั่วไปในการทำงาน และความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ

การเรียนการสอน

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเนื้อหาในแต่ละบทเรียน ควรให้ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์สภาพท้องถิ่น ความสนใจของผู้เรียน และให้มีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวิชามากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ผู้สอนควรใช้วิธีสอนที่จะให้ผู้เรียนรู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ฝึกให้คิดเป็นแก้ปัญหาเป็นและรู้จักนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยพิจารณาวิธีสอนที่เห็นว่าเหมาะสมกับจุดประสงค์และลักษณะเนื้อหาวิชา เช่น การสอนแบบแก้ปัญหา ค้นคว้า อภิปราย ทำงานกลุ่ม ฯลฯ

3. ผู้สอนควรคำนึงถึงการที่จะให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ ซึ่งมีผลส่งเสริมคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล และให้ผู้เรียนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

4. เวลาเรียนกำหนดไว้คาบละ 20 นาที ในการจัดสอนให้โรงเรียนหรือท้องถิ่นกำหนดช่วงตารางเวลาเรียนเอง โดยจะกำหนดครั้งละกี่คาบ เป็นช่วงสั้นหรือยาว ได้ตามความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ลักษณะเนื้อหา และกิจกรรม

กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ประกอบด้วยภาษาไทยและคณิตศาสตร์ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ประกอบด้วยเนื้อหาต่าง ๆ คือ สิ่งมีชีวิต ชีวิตในบ้าน สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ชาติไทย ข่าวเหตุการณ์และวันสำคัญ การทำมาหากิน พลังงานและสารเคมี จักรวาลและอวกาศ ประเทศเพื่อนบ้าน การสื่อสารและการคมนาคม ประชากรศึกษา การเมืองและการปกครอง กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ประกอบด้วย จริยศึกษา ศิลปศึกษา ดนตรีและนาฏศิลป์ พลศึกษา และกิจกรรมสร้างนิสัย กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ประกอบด้วย งานบ้าน งานเกษตร งานประดิษฐ์และงานช่าง และงานพื้นฐานอาชีพต่าง ๆ เช่น งานไม้ งานสาน งานดอกไม้ใบตอง การเลี้ยงไหม การประมง งานการเลี้ยงเด็ก ฯลฯ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 2521 (83)

หลักการ

1. เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษาทั่วไป อันเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาชีพตามความสามารถและความสนใจ และเป็นหลักสูตรที่โรงเรียนสามารถจัดโครงการเรียนให้จบในตัวเองได้ หรือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อ

2. เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาบุคลิกภาพ และเปิดโอกาสให้เด็กวัยรุ่นได้ค้นพบความสามารถ ความสนใจ และความถนัดเฉพาะตน โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละบุคคล

3. เป็นหลักสูตรที่สนองความต้องการของท้องถิ่นทางด้านอาชีพ การจัดสอนวิชาอาชีพ จึงจำเป็นจะต้องสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

4. เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สามารถศึกษาหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิทยาการและสถานประกอบการต่าง ๆ ได้

<u>จุดหมาย</u>

1. เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบและพัฒนาความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง

2. เพื่อให้มีนิสัยใฝ่หาความรู้ ทักษะ รู้จักคิดและวิเคราะห์อย่างมีระเบียบวิธีการ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3. เพื่อให้มีทัศนะที่ดีต่อสัมมาชีพทุกชนิด มีระเบียบวินัยในการทำงาน ทั้งในส่วนตนและหมู่คณะ มานะ พากเพียร อดทน ประหยัด และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

4. เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ มีวินัยในตนเอง เคารพต่อกฎหมายและกติกาของสังคม รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ตลอดทั้งเสริมสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม

5. เพื่อให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ มีความสามัคคี และเสียสละเพื่อส่วนรวม รู้จักแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี อย่างมีหลักการและเหตุผล

6. เพื่อให้มีความรู้และทักษะที่เป็นพื้นฐานเพียงพอแก่การนำไปปรับปรุงการดำรงชีวิตทั้งส่วนตัวและครอบครัว รวมทั้งการฝึกงานและการศึกษาเพิ่มเติม

7. เพื่อให้มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และให้รู้จักส่งเสริมการสาธารณสุขของชุมชน

8. เพื่อให้รักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน ให้รู้จักบำรุงรักษาสภาพแวดล้อม เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย

9. เพื่อปลูกฝังให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มีความรู้และเลื่อมใสในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ร่วมกันธำรงรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศชาติ

10. เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีของมนุษยชาติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

โครงสร้าง

กลุ่มวิชาภาษา ประกอบด้วย ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ ประกอบด้วย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศีลธรรม สังคมวิทยา ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์ กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ ประกอบด้วย พลานามัย ศิลปศึกษา และกิจกรรมต่าง ๆ คือ กิจกรรมลูกเสือ อนุกาชาด เนตรนารี ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย 2524 (84)

หลักการ

1. เป็นหลักสูตรหลังหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งให้การศึกษาทั่วไป และเป็นพื้นฐานวิชาชีพอย่างกว้าง ๆ มาแล้ว สำหรับมัธยมศึกษาตอนปลาย เน้นการเลือกกลุ่มวิชาตามความถนัด ความสามารถ และความสนใจ เพื่อผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป

2. เป็นหลักสูตรที่มุ่งฝึกผู้เรียนให้มีประสบการณ์ เพื่อให้เกิดความรู้ความชำนาญที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติและประกอบอาชีพได้จริง หรือเพื่อหาความรู้เพิ่มเติม หรือเป็นพื้นฐานสำหรับศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น

3. เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ผู้เรียนใฝ่ใจแสวงหาความรู้ ความจริง เพื่อให้เกิดความงอกงามทางสติปัญญา ความสำนึก และความซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม และงานสร้างสรรค์ของมนุษย์

4. เป็นหลักสูตรที่มุ่งปลูกฝังคุณธรรมและความกล้าทางจริยธรรม ทั้งนี้ให้เน้นการประพฤติปฏิบัติเป็นสำคัญ

5. เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการผสมผสานความรู้กับการปฏิบัติให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

6. เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการเลือกเฟ้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

7. เป็นหลักสูตรที่สนับสนุนให้ผู้เรียนร่วมมือกันใช้ความรู้ ความสามารถ เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคม

8. เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สามารถศึกษาหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการและสถานประกอบอาชีพอิสระ

<u>จุดหมาย</u>

1. เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่นและประเทศชาติ

2. เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้และทักษะอยู่เสมอ รักการทำงาน สามารถทำงานเป็นหมู่คณะ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน และรู้จักประหยัด

3. เพื่อให้มีความรู้ ทักษะ ในวิชาอาชีพเพียงพอแก่การดำเนินชีวิต มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ รู้ช่องทางในการประกอบสัมมาชีพที่เหมาะสมกับตน เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญต่อท้องถิ่นและประเทศชาติ

4. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติ รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

5. เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนในการสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรม และศาสนา

6. เพื่อให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติรักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติและปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

7. เพื่อเข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศและของโลกปัจจุบัน มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

โครงสร้าง

กลุ่มภาษา ประกอบด้วยภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ซึ่งภาษาต่างประเทศก็มีทั้งภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น อาหรับ บาลี กลุ่มสังคมศึกษา ประกอบด้วย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม กลุ่มพลานามัย ประกอบด้วย สุขศึกษา พลศึกษา กลุ่มคณิตศาสตร์-วิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ กลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพ ประกอบด้วย ช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรม ศิลปกรรม และกลุ่มศิลปกรรม

จากแผนการศึกษาทุกฉบับ ตั้งแต่แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2498 ตลอดจนแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน (2520) โดยทางพฤตินัยแล้ว ผลลัพธ์ที่บังเกิดขึ้นไม่สามารถเป็นไปได้ตามเป้าหมายทั้งหมด ทั้งนี้ก็เพราะตัวแปรมากมายหลายอย่าง ได้ส่งผลกระทบมากบ้างน้อยบ้างในแต่ละยุคสมัย ตัวแปรต่าง ๆ ก็เช่น ความผันผวนในระบบการเมืองไทย คุณภาพในการบริหารการศึกษา ค่านิยมจากอดีต ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางสภาพสังคม และก็คงจะรวมทั้งจุดอ่อนในตัวแผนการศึกษาแห่งชาติแต่ละฉบับด้วย ทั้งเป้าหมาย หลักสูตร และความเป็นไปได้อื่น ๆ ตัวอย่างเช่น เป้าหมายการศึกษาที่เริ่มมองเห็นภัยในการผลิตคนไปเป็นข้าราชการ ซึ่งมีหลักฐานการกล่าวถึงของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499[85] เวลาผ่านมาจนถึงบัดนี้ (2527) ระบบการศึกษาของไทยก็ยังไม่สามารถทำลายค่านิยมเดิมได้กี่มากน้อยเลย

จากสิ่งที่ใกล้ตัวที่สุด คือ แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ซึ่งมีหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษา

ตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 เป็นตัวกำหนดทิศทาง เวลาได้ผ่านเลยมาแล้วหลายปี ความเป็นไปได้ตามเป้าหมายก็ดูเหมือนจะยังไม่ส่งผลเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามในการพัฒนาทางด้านลักษณะนิสัย ซึ่งโครงสร้างของหลักสูตรได้กำหนดกลุ่มวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัยขึ้นมาในระดับประถมศึกษาและกลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ปัญหาสำคัญที่แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ยังไม่แสดงผลอย่างเด่นชัดก็คือ ปัญหาความเข้าใจในหลักสูตร ความเป็นไปได้ของหลักสูตร ความพยายามและอุดมการของครูและผู้บริหารการศึกษา รวมทั้งตัวแปรซึ่งเกิดจากผลกระทบอื่น ๆ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ ความร่วมมือของผู้ปกครอง วิธีการสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ฯลฯ ซึ่งก็เป็นที่หวังว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้บริหารการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจะเร่งมือแก้ปัญหา และบริหารการศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายต่อไป

บทที่ 3

วิวัฒนาการของศิลปศึกษา

ศิลปศึกษาในอดีต

ถ้าจะมองภาพรวมของการศึกษาศิลปะในอดีต ก่อนที่การศึกษาของไทยจะพัฒนามาสู่ระบบโรงเรียนนั้น ย่อมมีข้อแตกต่างกับการศึกษาศิลปะในระบบโรงเรียนอย่างมากมาย ทั้งด้านเป้าหมายและกระบวนการ เพราะศิลปะในอดีตคืองานช่างฝีมือ ที่มุ่งการสืบทอดรูปแบบทางวัฒนธรรม จากอดีตมาสู่ปัจจุบันและจากปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยมีกระบวนการที่เน้นการ "สืบทอด" เป็นประการสำคัญ ส่วนการศึกษาศิลปะในระบบโรงเรียน คำว่า "ศิลปะ" ในตัวของมันเองก็มีความหมายต่างออกไปจาก "งานช่างฝีมือ" โดยเน้นปัจเจกภาพของผู้ศึกษาหรือผู้ปฏิบัติเป็นประการสำคัญด้วย ทั้งนี้ก็เป็นผลมาจากอิทธิพลตามแนวคิดของชนชาติตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาตามเส้นทางของการเมือง นอกจากนั้นเมื่อศิลปะเข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาในโรงเรียน นอกเหนือจากการ "สืบทอดรูปแบบทางวัฒนธรรม" แล้ว ศิลปะยังต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามทิศทางการศึกษาของแต่ละยุคสมัยอีกด้วย

การศึกษาในอดีตนั้น "เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเพื่อให้สืบเนื่องกับที่เคยกระทำมาในสมัยโบราณ และมุ่งเน้นหนักการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือการประกอบอาชีพของบรรพบุรุษเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ การจัดการศึกษาจึงอยู่ที่วัด วัง และครอบครัว ยังไม่มีสถานศึกษาและสถานฝึกอาชีพที่รับบุคคลทั่วไปเข้าศึกษาอบรมเป็นการเฉพาะ" (86)

คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในงานศิลปหัตถกรรมของนักเรียนครั้งที่ 3 พ.ศ. 2457 ความตอนหนึ่งว่า (87)

"การศึกษาแต่เดิมมา เมื่อยังไม่มีชื่อเสียงอันเรียกว่า การศึกษาและโรงเรียน เด็กเกิดมามิใช่ว่าจะไม่มีความรู้วิชาบ้างเลยก็หาไม่ บางคนก็ได้เรียนหนังสือไทยบ้าง ขอมบ้างเลขบ้าง ตามวัด ส่วนวิชาทางเลี้ยงชีพต่าง ๆ ก็ได้ฝึกหัดทำตามสกุลวงศ์และท้องถิ่นเป็นประเพณีมา เป็นต้นว่าชาวบ้านหม้อก็พากันทำหม้อขาย พวกบ้านปูนก็หัดเผาปูน ชาวบ้านถนนตีทองก็ตีทองกันทั้งหมู่ พวกบ้านพานก็ทำพานเป็นหมู่ ๆ กันดังนี้ เป็นทางหาเลี้ยงชีพสืบต่อกันตามสกุลพงษ์พันธุ์ ส่วนการหัดเขียนและแต่งหนังสือไทยที่ใช้ในราชการตามหน้าที่ต่าง ๆ ก็ฝึกหัดกันในหน้าที่นั้น ๆ กล่าวคือ ราษฎรคนใดอยากให้บุตรหลานฝึกหัดในทางราชการ ก็มักเอาบุตรหลานของตนไปฝากฝังแก่ราชการที่ทำงานอยู่ในโรงศาล เช่น ฝากฝังไว้ในท่านผู้ใหญ่ซึ่งเป็นลูกขุนศาลาและลูกขุนศาลหลวง เป็นต้น เด็กเหล่านั้นได้รับใช้เป็นข่าวในท่านผู้เป็นนาย ทำการตั้งแต่แจวเรือและปัดกวาดบ้านช่อง ถือล่วมและกาน้ำตามหลัง แบกสมุดตามนายไปศาลา

เด็กเหล่านั้นได้ความรู้ในทางกิริยามารยาทของผู้ดี ได้ความรู้ในการถี่ถ้วนแห่งบ้านช่อง ได้ความรู้ในทางสนทนาปราศัย และได้โต้ตอบพูดจาถึงการงาน ตามที่ได้รู้เห็นอยู่กับนายของตน ผู้ใดที่เป็นคนหมั่นเอาใจใส่และฉลาดรอบรู้ถี่ถ้วน หมั่นขีดเขียนจดจำไว้ นายก็ฝึกหัดเป็นเสมียนใช้สอย หัดขีดเขียนในหน้าที่การงาน เช่น หัดร่างท้องตราและหัดจดคำให้การเป็นต้น จนมีความรู้มากขึ้นดีขึ้นก็ยกย่องเอาเป็นขุนหมื่นนายเวร และได้เข้าทำราชการมีตำแหน่งสูงขึ้นไปโดยลำดับ จนถึงได้ทรงพระกรุณาแต่งตั้งให้ทำการน้อยใหญ่ตามหน้าที่ และได้รับพระราชทานยศศักดิ์ยิ่งขึ้นโดยลำดับ ตลอดขึ้นไปจนถึงตำแหน่งจตุสดมภ์และจักรีกลาโหมที่เป็นวิธีฝึกหัดข้าราชการพลเรือนอย่างเก่า"

อารี สุทธิพันธุ์ เสนอความคิดเกี่ยวกับระบบศิลปศึกษาในอดีตไว้ว่า (๘๘)

"ระบบศิลปศึกษา (Art Education System) ถ้าพิจารณาโดยทั่วไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเป็นหน่วยหนึ่งของระบบต่าง ๆ ในสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจการเมือง ระบบการศึกษา และระบบการปกครองเหมือนกัน ระบบต่าง ๆ ของสังคมดังกล่าวนี้ ประชาชน

ในสังคม เป็นผู้ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบในหน่วยงานต่าง ๆ กันตามความถนัด ความสนใจ และระเบียบแบบแผน ตลอดจนวัฒนธรรมของสังคม ระบบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ถ้าจะเรียกรวมเป็นลักษณะของสังคมโดยตรง ก็อาจจะเรียกได้ว่าเป็นระบบค่านิยม (Value System) ของสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดสภาพการต่าง ๆ ของสังคมไทยตามที่ต้องการนั่นเอง

สำหรับลักษณะสภาพของสังคมไทยสมัยก่อนนั้น มีหลักฐานยืนยันได้ว่า เป็นลักษณะรวมเอาระบบต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน จะเห็นว่าครอบครัวไทยสมัยก่อนเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค มีความผูกพันในครอบครัวแน่นแฟ้นกลมเกลียว และมีความใกล้ชิดกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างมาก มีสถาบันเป็นศูนย์กลางของสังคม คือ วัด ซึ่งทำหน้าที่ช่วยเหลือ สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้การศึกษาแก่ประชาชนในสังคมนั้น ๆ ทุกแขนง อาจกล่าวได้ว่าวัดเป็นศูนย์รวมทางความคิด ความเชื่อถือ และเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมทั้งสิ้น

เป็นความจริงที่ว่า ศิลปะกับศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก และดูเหมือนว่า จะเริ่มเป็นที่รู้จักของสังคมพร้อม ๆ กัน ระบบค่านิยมทางศิลปศึกษาจึงขึ้นอยู่กับศาสนา และถือว่าศาสนาเป็นแหล่งใหญ่สำหรับศิลปะใช้เป็นที่พำนักพักพิง วัตถุประสงค์ของศิลปศึกษาจึงต้องยึดความมุ่งหมายสำคัญอันดับแรก คือ มุ่งรักษาส่งเสริมและค้ำจุนศาสนาไว้ในรูปแบบของศิลปกรรมต่าง ๆ กัน เช่น สถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม และจิตรกรรม เป็นต้น

เมื่อพอมอง เห็นภาพของระบบศิลปศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและค้ำจุนศาสนาแล้ว ทำให้เรามอง เห็นส่วนละเอียดอันเกี่ยวกับระบบศิลปศึกษาของไทย ซึ่งมีค่านิยม 4 ประการ คือ

1. <u>การเน้นที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอด</u> ลักษณะการแสวงหาความรู้โดยครูเป็นผู้ถ่-
แต่ผู้เดียวนี้ เป็นลักษณะที่เห็นได้ชัดเจนมากในทางศิลปศึกษา จะพบว่าเริ่มต้นด้วยก-
อันเป็นประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นค่านิยมแรกที่สำคัญยิ่งในการแสว-
ทางศิลปะ หรือการเข้าศึกษาศิลปะ เพราะเท่ากับเป็นการยอมรับในการจำ-
ผู้สมัครเข้าเรียนโดยปริยาย เพราะครูช่างจะต้องครอบให้ ถ้าหากว่าผู้เรี-
ครูช่างผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แล้ว ก็มีความเชื่อว่า จะมีอาการผิดปร-

ขาดการยอมรับนับถือจากสังคมได้ ค่านิยมนี้แสดงให้เห็นว่า การศึกษาศิลปะเป็นการยอมมอบตัวรูปหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวพันกับอำนาจลี้ลับหรืออภินิหารต่าง ๆ ตามความเชื่อของสังคมโดยปราศจากเหตุผล

2. <u>การเน้นการเลียนแบบให้ทำตามตัวอย่าง</u> ลักษณะสำคัญของระบบศิลปศึกษาของไทยอีกประการหนึ่งก็คือ การเน้นการเลียนแบบอย่างของครู เพราะอย่างไรก็ตาม เมื่อผู้เรียนยินยอมตกลงเลือกครูคนใดคนหนึ่งแล้ว ก็เท่ากับยอมรับรูปแบบของครูคนนั้นด้วย เริ่มตั้งแต่ช่วยเหลือการงานส่วนตัว เป็นลูกมือ ช่วยปัดกวาดเช็ดถู บีบนวด ไปจนถึงการเลียนแบบครู ซึ่งจริง ๆ ก็เป็นความเต็มใจของศิษย์เองด้วย ศิษย์คนใดที่สามารถเลียนแบบครูได้ใกล้เคียงมากที่สุด ก็ได้รับการยกย่องว่ามีความสามารถสูงกว่าคนอื่น และมีโอกาสที่จะรู้สูตรลี้ลับอันเป็นที่หวงแหนของครูมากกว่าคนอื่น กลายเป็นตัวตายตัวแทน ...

3. <u>การเน้นการใช้ความจำ</u> ลักษณะระบบศิลปศึกษาของไทย นอกจากจะเน้นการเลียนแบบแล้ว ยังเน้นความจำเป็นอันมาก เป็นความจำทั้งทางรูปร่างและรูปทรงของแบบอย่างในอดีต นักเรียนคนใดที่มีทักษะในการใช้มืออย่างคล่องแคล่ว แต่ปราศจากความจำในรูปร่างสีสัน เช่น ตัวเอกในเรื่องรามเกียรติ์ พระ นาง ยักษ์ ลิง หรือกนก นารี กระบี่ คช นักเรียนคนนั้นก็ทำได้ประสบความสำเร็จในการเรียนศิลปศึกษาตามระบบค่านิยมนี้ไม่ ...

4. <u>การเน้นการควบคุมและลักษณะพิเศษของแต่ละบุคคล</u> ลักษณะค่านิยมของศิลปศึกษาข้อนี้ รวมลักษณะต่าง ๆ ทั้งสามประการดังกล่าวเข้าไว้ด้วยกัน ผู้เรียนต้องได้รับการควบคุมดูแลสม่ำเสมอ เป็นลูกมือครูอาจารย์ชั่วระยะหนึ่ง จนครูผู้สอนตกลงใจว่า มีความพร้อมที่จะตนได้ แล้วจึงยินยอมให้ลงมือทำงาน และกำหนดว่า ครูมีเจตนคติไม่ดีต่อนักเรียน เช่น นักเรียนกระด้างกระเดื่อง พยายามค้นหาแนวทางของตน ไม่ปฏิบัติตามแนวทางของครู ครูก็อาจจะทึกทักว่านักเรียนผู้นั้นไม่มีหัว ไม่มีพรสวรรค์ เป็นเรื่องของอินทร์พรหมสิ่งที่ไม่เคยเห็นไป ผลสุดท้ายก็ไม่ต่อลวดลายต่าง ๆ ให้

ศิลปศึกษารัตนโกสินทร์ยุคปรับตัว

ศิลปศึกษาหลักสูตร 2438

เมื่อโรงเรียนหลวงก่อตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก (2414) โดยมุ่งเน้นการรู้หนังสือและอบรมสั่งสอนขนบธรรมเนียมราชการ เพื่อเตรียมคนไปรับราชการ และต่อมาการรู้หนังสือก็ขยายตัวไปสู่วิชาเลข ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ บัญชี ภาษาอังกฤษ และวิทยาศาสตร์ แต่ยังไม่พบหลักฐานว่ามีการเรียนการสอนศิลปศึกษาในระบบโรงเรียนระยะเริ่มแรกนั้น จนถึงหลักสูตรการศึกษาฉบับแรกของไทยในปี พ.ศ. 2438 จะพบว่าศิลปศึกษาซึ่งกินความเฉพาะ "ลายเส้น" ได้เข้ามามีบทบาทในหลักสูตรของระบบโรงเรียน ซึ่งก่อนหน้านั้นศิลปศึกษาได้มีบทบาทอยู่ในวัด ในกลุ่มช่างฝีมือ ในหมู่บ้านช่างฝีมือ หรือในหมู่ช่างฝีมือประจำราชสำนัก และศิลปศึกษาหรือการศึกษาศิลปะในเวลานั้น ก็เป็นไปในเชิงช่างฝีมือเป็นประการสำคัญ

"วิชาที่มุ่งอบรมสั่งสอนให้มีสุขภาพอนามัยดี ให้มีรสนิยมในศิลปะ หรือเพื่อประโยชน์แห่งสุขภาพทางจิต ให้มีฝีมือในการประดิษฐ์ตกแต่งในงานประเภทหัตถศิลป์ หรือการงานในครัวเรือน นอกจากนี้ก็อาจจะมีวิชาพิเศษที่มุ่งฝึกหลาย ๆ อย่าง ... เช่น วิชาลูกเสือหรืออนุกาชาด เป็นต้น ...

ในสมัยที่เราถือว่าการมาโรงเรียนนั้นคือ การมาเรียนวิชาหนังสือ วิชาต่าง ๆ ที่นอกเหนือออกไป ... ย่อมต้องอยู่นอกหลักสูตร ถือว่ามิใช่เป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่จะต้องสอน เด็กจะได้รับการอบรมสั่งสอนเป็นเรื่องพิเศษนอกเหนือออกไปจะเป็นทางผู้ปกครองหรือครูอาจารย์ก็ตาม ต่อมาภายหลังเมื่อความคิดของเราในเรื่องโรงเรียนกว้างออกไปว่าโรงเรียนจะต้องรับรู้ไม่เฉพาะแต่ทางวุฒิปัญญาเท่านั้น แต่จะต้องเอาใจใส่ในทุกด้านทุกมุมของชีวิตเด็ก ก็เริ่มมีวิชาต่าง ๆ เหล่านี้เข้ามาในหลักสูตร และมีมากขึ้นเป็นลำดับจนถึงทุกวันนี้

เมื่อพิจารณาหลักสูตรการศึกษาของเราเมื่อ พ.ศ. 2438 จะไม่เห็นวิชาเหล่านี้มากนัก มีบางสิ่งที่ทำให้เห็นว่า เราเริ่มสนใจเกี่ยวกับชีวิตด้านอื่นของเด็กด้วย ในประโยค 1

ชั้น 2 กำหนดให้อ่านหนังสือ เรื่อง วิชาน่ารู้ เรื่องร่างกายของเรา เป็นหนังสืออ่านภาษาไทย คือ ให้เด็กรู้สุขศึกษาบางส่วนนั่นเอง นอกจากนี้ยังเริ่มเห็นความสำคัญของวิชาศิลปะในประโยค 3 กำหนดให้เรียนวาดเขียนทั้ง 4 ชั้น คือ ชั้น 1 ให้เขียนมือเปล่ากับเขียนมีสเกล ชั้น 2 ก็คงให้เขียนมือเปล่าจากรูปของจริง กับเขียนมีสเกล ชั้น 3 กำหนดวาดเขียนมือเปล่าเขียนด้วยธรรมดาโลก หมายความว่าเขียนจากของจริง ปีที่ 4 ให้เขียนระบายเงาจากของจริงและเขียนรูปในภูมิศาสตร์ รวมความว่า ในระยะนี้เห็นความจำเป็นของศิลปศึกษา คือ วาดเขียน ก่อนอย่างอื่น" (89)

เมื่อพิจารณาศิลปศึกษาตามหลักสูตรนี้ ย่อมไม่ใช่ศิลปศึกษาตามสายประเพณีนิยมของไทย เพราะศิลปะประเพณีนิยมของไทย (Thai Traditional Art) เป็นศิลปะในลักษณะอุดมคติ (Idealism) ที่กำหนดมาตรฐานความงามตามจินตนาการที่วางไว้เป็นแบบแผน แต่ศิลปศึกษาตามหลักสูตรฉบับนี้กลับมุ่งเน้นศิลปะแบบเหมือนจริง (Realistic Art) ซึ่งเป็นอิทธิพลตามสายประเพณีนิยมของชนชาติตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาพร้อมกับหลักสูตรการศึกษา ระบบการศึกษา และระบบการเมืองในช่วงเวลานั้น

<u>เนื้อหาวิชาวาดเขียน</u> คือ (90)

<u>ประโยค 3 ชั้น 1</u> วาดเขียนมือเปล่ากับเขียนมีสเกล

<u>ประโยค 3 ชั้น 2</u> วาดเขียนมือเปล่าจากรูปของจริงกับเขียนมีสเกล

<u>ประโยค 3 ชั้น 3</u> วาดเขียนมือเปล่าเขียนด้วยธรรมดาโลก

<u>ประโยค 3 ชั้น 4</u> วาดเขียน 1. ระบายเงา และเขียนจากธรรมดา (คือของจริง) 2. ภูมิศาสตร์

ศิลปศึกษาหลักสูตร 2448

แผนการศึกษาแห่งชาติปี พ.ศ. 2441 เป็นความพยายามที่จะจัดโครงสร้างการศึกษาให้เป็นระบบขึ้น ตั้งแต่มูลศึกษาจนถึงระดับมหาวิทยาลัย โดยได้รับอิทธิพลมาจากระบบการศึกษาในประเทศอังกฤษ ร่างโครงการศึกษาได้จัดวางระดับการศึกษา ระดับอายุ และวิชาไว้อย่างเป็นหลักฐาน แต่ก็ไม่ได้นำมาใช้กลับประกาศใช้แผนการศึกษาฉบับปี 2445 ซึ่งได้รับอิทธิพลจากระบบการศึกษาของญี่ปุ่นแทน อันเป็นผลมาสู่หลักสูตรปี 2448 ที่ประกาศใช้ตามมา

"ในประโยคประถมศึกษา ซึ่งเทียบเท่าประโยค 1 เดิม ไม่มีวิชาเหล่านี้อยู่เลย (สุขศึกษาและศิลปศึกษา:ผู้เขียน) ในหลักสูตรประโยคมัธยม กำหนดให้สอนวิชาศิลปะ แต่ที่จริงเนื้อหาหาใช่เป็นศิลปะตามที่เราเข้าใจปัจจุบันนี้ไม่กลายเป็นสอนยืออเมตรีตามตำราที่เรียกว่า แปรกติกลยืออเมตรี ตลอดทั้ง 3 ปี วิชานี้ต่อมาเราถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาคณิตศาสตร์ หมายความว่า ในระยะนี้ก็ยังไม่เห็นความสำคัญของวิชาสุขศึกษาหรือศิลปะแท้ ๆ ในขั้นต้น ๆ"(91)

ในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาปี พ.ศ. 2448 ได้แบ่งวิชาออกเป็น 10 วิชา คือ จรรยา วิชาหนังสือไทย ภาษาไทย คำนวณวิธี ภูมิศาสตร์และพงศาวดาร ภาษาอังกฤษ วิทยา ศิลปะ สมาคมบริหาร และกายบริหาร ซึ่งจะพบว่า วิชาศิลปศึกษาที่ใช้คำว่า "วาดเขียน" ในหลักสูตรปี พ.ศ. 2438 ได้เปลี่ยนมาเป็น "วิชาศิลปะ" ในหลักสูตรฉบับใหม่นี้และมีเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรดังต่อไปนี้(92)

ปีที่ 1 สอนยืออเมตรีจากตำราที่เรียกว่า "แปรกติกลยืออเมตรี"

ปีที่ 2 ให้ฝึกหัดในการที่เรียนมาแล้วในปีที่ 1

ปีที่ 3 ให้ฝึกหัดในการที่เรียนมาแล้วในปีที่ 2

จากการที่สังคมไทยมีศิลปะตามสายประเพณีนิยมของไทยอยู่แต่บรรพกาลแล้ว การรับศิลปะจากตะวันตกที่มีทั้งความเชื่อและรูปแบบต่างไปจากเดิม จะทำให้เกิดการสับสนอยู่

ตลอดเวลา ทั้งผู้กำหนดหลักสูตรระดับชาติและการนำไปสอน ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์เริ่มแรกจากหลักสูตรฉบับนี้ ซึ่งขาดความแน่ชัดว่า ศิลปศึกษาคืออะไร ศิลปศึกษาในหลักสูตรปี พ.ศ. 2438 คือ วาดเขียน แต่ศิลปศึกษาในหลักสูตรปี พ.ศ. 2448 คือ ยีออเมตรีหรือเรขาคณิต (Geometry) ซึ่งเท่ากับว่าศิลปศึกษาในช่วงนี้เป็นศิลปศึกษาที่สัมพันธ์กับคณิตศาสตร์และการเขียนแบบในเชิงสถาปัตยกรรมนั่นเอง

<u>ศิลปศึกษาหลักสูตร 2452 และ 2454</u>

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยในศาสตร์สมัยใหม่และดำเนินพระราโชบายติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตกอย่างกว้างขวาง ได้ส่งผลกระทบมาสู่การศึกษา การดำรงชีวิต อาคารบ้านเรือน และศิลปกรรมไทย ทั้งในรัชสมัยของพระองค์ รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมัยต่อ ๆ มา ทางด้านศิลปกรรม จิตรกรรมของขลัวอินโข่งได้กลายเป็นสัญลักษณ์ใหม่ของจิตรกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอิมเพรสชันนิสม์ (Impressionism) ของยุโรป ในสมัยรัชกาลที่ 4 และพระที่นั่งอนันตสมาคมก็เป็นสัญลักษณ์ใหม่ทางสถาปัตยกรรม ที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมสมัยเรอนาซองส์ (Renaissance) ของอิตาลี ในสมัยรัชกาลที่ 5

จากการเปิดประเทศกว้างเช่นนี้ การศึกษาศิลปะก็ส่งผลมาสู่สังคมไทยด้วย ในปี พ.ศ. 2448 สามัคยาจารย์สมาคมได้ตั้งโรงเรียนช่างขึ้น สถาปนาเป็นโรงเรียนเพาะช่าง ในปี พ.ศ. 2456[93] และการศึกษาศิลปะจากโรงเรียนเพาะช่างก็ส่งผลมาสู่การศึกษาศิลปะในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาสืบต่อมา

"ในปี พ.ศ. 2452 มีการปรับปรุงหลักสูตรตั้งแต่มูลศึกษาจนถึงมัธยมสูง มูลศึกษาที่ไม่เคยมีหลักสูตรก็เริ่มมีด้วย และเป็นระยะที่มีวิชาพิเศษต่าง ๆ เข้ามาพร้อมกันทีเดียวหลายวิชา ทั้งนี้ตั้งแต่ประโยคมูลศึกษาถึงมัธยมสูง ในประโยคมูลศึกษากำหนดการรักษาตัวเป็นวิชาบังคับ การฝีมือ วิชาเพาะปลูก และวิชาค้าขาย ๓ อย่างนี้ต้องเลือก ๑ อย่าง นอกจากนี้มีวิชาที่ไม่บังคับให้สอน ยอมให้เลือกสอนได้ตามความสามารถ มีหมวดศิลปะ

ประกอบด้วยวิชาวาดเขียนและขับร้อง และยังมีวิชาเรียกว่า การทหาร ที่จริงก็คือ พลศึกษา นั่นเอง"[94]

หลักสูตรมูลศึกษา พ.ศ. 2452 (อายุ 7 - 9 ปี) มีเนื้อหาดังนี้[95]

วิชาที่บังคับให้สอน คือ ภาษาไทย เลข การรักษาตัว จรรยา

วิชาที่ไม่บังคับให้สอน คือ วิทยา ศิลปะ การทหาร

วิชาหมวดศิลปะแบ่งออกเป็นวิชาวาดเขียนและวิชาขับร้อง ซึ่งวิชาวาดเขียนมีรายละเอียดดังนี้

ความมุ่งหมาย คือ จะให้เกิดความเอาใจใส่ สังเกตรูป ซึ่งมีอะไรผ่านตาแล้วให้ชื่อว่าเห็นอยู่เสมอ อย่าให้ผ่านไปเปล่า ๆ เพื่อบำรุงความฉลาด การวาดเขียนเป็นหนทางฝึกหัดความสังเกตอย่างนี้ได้ดี กับเป็นการปลูกความรักงาม และรักความสะอาดและระเบียบเรียบร้อยด้วย ยังมีประโยชน์อย่างอื่น คือ อาจแสดงความนึกลงเป็นรูปให้เห็นได้ด้วยตา เป็นต้นว่า เขียนอย่างให้เขาทำของตามประสงค์ของตนได้ และถ่ายสิ่งที่ได้เห็นไว้เป็นรูปก็ได้

วิธีสอน คือ เขียนป้าย ใช้ผู่กันกับน้ำหมึกหรือสีน้ำถ่ายรูปของจริงต่าง ๆ เช่น ใบไม้ เครื่องเถา เป็นต้น ที่ง่าย ๆ หรือจะใช้ดินสอวาดรูปโครงแห่งของจริงที่ง่าย ๆ เช่นกล่าวมาแล้วก็ได้ให้เลือกสอนทางใดทางหนึ่งหรือทั้งสองทาง

ข้อสำคัญในการสอนวาดเขียนนี้ จะต้องระวังให้สะอาด และให้สังเกตเทียบรูปที่เขียนกับรูปของจริงนั้นเป็นข้อใหญ่ มิฉะนั้นจะไม่สมประสงค์ตามความมุ่งหมายซึ่งได้ว่าไว้

ในปี พ.ศ. 2454 ได้มีหลักสูตรสามัญศึกษาในระดับมูล ประถม มัธยม และมัธยมสูงของกรมศึกษาธิการ ซึ่งมีการปรับปรุงในระดับมูลศึกษาบ้างเล็กน้อย แต่ก็ยังคงรักษาโครงสร้างเดิมไว้ พร้อมกันนั้นก็ได้เพิ่มหลักสูตรในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมัธยมสูงไว้ด้วย[96]

หลักสูตรมูลศึกษา (ชายและหญิง)

วิชาที่บังคับให้สอน คือ จรรยา ภาษาไทย เลข ความรู้เรื่องเมืองไทย การรักษาตัว การฝีมือ วิชาเพาะปลูก วิชาค้าขาย (วิชาการฝีมือ วิชาเพาะปลูก วิชาค้าขาย ให้เลือกสอน

แต่อย่างเดียว ผู้ที่จะเรียนประถมต่อไป ควรสอนการฝีมือ สำหรับที่ชายทะเล จะสอนวิชาเพาะสัตว์น้ำแทนวิชาเพาะปลูกก็ได้ วิชาที่ไม่บังคับให้สอน คือ วิทยา ศิลปะ (วาดเขียน ขับร้อง) การทหาร

รายละเอียดวิชาวาดเขียนในระดับมูลศึกษาฉบับนี้เหมือนกับฉบับปี พ.ศ. 2462 และมีเพิ่มเติม "ข้อสำคัญในการสอนวาดเขียน" ไว้ดังนี้ คือ " จะต้องให้ศึกษาเขียนจากของจริง อย่าให้ลอกจากรูปเขียนเป็นอันขาด"

หลักสูตรประถมศึกษา (ชาย)

วิชาที่บังคับให้สอน คือ จรรยา ภาษาไทย คำนวณวิธี ภูมิศาสตร์กับพงศาวดาร วิทยา วาดเขียน การฝีมือ วิชาเพาะปลูก วิชาค้าขาย การทหาร (วิชาการฝีมือ วิชาเพาะปลูก วิชาค้าขาย ให้เลือกสอนแต่อย่างเดียว)

สอนหลักสูตรประถมศึกษาหญิง ได้ตัดวิชาเพาะปลูก วิชาค้าขาย และวิชาการทหารออกไป และเพิ่มวิชาการเรือนและวิชากายบริหารเข้ามา

วาดเขียน (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมาย ให้เกิดความพิศวงในรูป อะไรผ่านตาให้ชื่อว่าเห็นอยู่เสมอ ให้เกิดความสังเกตในการเขียนรูปได้ถูกต้องตามของจริง กับให้มีสันดานรักความงาม ความสะอาด ระเบียบเรียบร้อย

รายการที่จะต้องสอน ให้เขียนถ่ายรูปของจริงต่าง ๆ เช่น ใบไม้ เครื่องเถา เป็นต้น ที่ง่าย ๆ หัดระบายสีด้วยก็ได้ ใช้เส้นดินสอดำ หรือหมึก หรือผู่กัน แล้วแต่ถนัด ห้ามไม่ให้ฝึกสอนด้วยวิธีลอกคัดจากรูปเขียน เพราะจะขาดความสังเกตรูปจริง และภายหลังจะเขียนของจริงไม่ได้

ในการสอนวิชานี้ ต้องถือความสะอาดและความสังเกตเทียบเคียงเป็นข้อใหญ่แต่ต้นจนปลาย

การฝีมือ

ความมุ่งหมาย เพื่อหัดให้เกิดฝีมือ หรือจับถือสิ่งใดก็ให้ถนัด ให้มือเที่ยงตาเที่ยง เกิดความพินิจพิเคราะห์ถี่ถ้วน รู้ระเบียบ รู้ประโยชน์ รู้ออม และเกิดนิสัยซึ่งชอบทำการงาน

รายการที่ต้องสอน หัดพับกระดาษเป็นรูปต่าง ๆ หัดจักสานด้วยไม้ไผ่หรือหญ้า ฟาง เชือก หวาย กระดาษ ฯลฯ เป็นรูปเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น กระเช้า เป็นต้น หัดปั้น เช่น ปั้นตุ๊กตา หัดขึ้นรูป เช่น ทำหีบ ทำกล่อง ทำเชี่ยน ใช้กระดาษ หรือไม้ หรือโลหะ ตามแต่สะดวกและเหมาะ

การหัดทำ จะต้องจับแต่ง่ายขึ้นไปหายาก และในที่สุด ให้สิ่งที่ทำขึ้นดีแล้วนั้นเป็นประโยชน์ใช้ได้ด้วย

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย)

จรรยา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คำนวณวิธี ภูมิศาสตร์กับพงศาวดาร พีชคณิต เรขาคณิต สรีรศาสตร์และสุขวิทยา แปรกติกลพิสิกส์ วาดเขียน การทหาร

หลักสูตรมัธยมศึกษาหญิง ตัดวิชาภาษาอังกฤษ พีชคณิต แปรกติกลพิสิกส์ และการทหาร เพิ่มวิชาการฝีมือ การเรือน และกายบริหาร

วาดเขียน (ชาย ๑ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หญิง ๓ ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมาย ให้มีความสังเกตละเอียดขึ้น ให้สามารถเขียนสิ่งที่สังเกตเห็นแล้วได้เหมือนจริง กับให้เกิดสันดานรักความงาม ความประณีต

รายการที่ให้ฝึกสอน

ก. เขียนของจริง เช่น ใบไม้เครือเถา เป็นต้น ระบายสีด้วย

ข. เขียนส่วนที่เห็นใกล้ไกล แรเงาด้วย

ค. คิดแต่งและประกอบลายบรรจุรูปต่าง ๆ

ง. เขียนรูปยีออเมตรี ตามตำราแปรกติกล ยีออเมตรีในการสอนวิชานี้จะต้องถือความสะอาดเป็นข้อสำคัญแต่ต้นจนปลาย

<u>การฝีมือ</u> (หญิง 4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

เหมือนหลักสูตรประถม (หญิง) แต่ให้ยากขึ้น

<u>หลักสูตรมัธยมสูง</u>

ภาษา (ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส หรือเยอรมัน) พงศาวดาร ภูมิศาสตร์ คำนวณวิธี (เลข พีชคณิต ยีออเมตรี ตริโกนอเมตรี) วิทยา (แปรกติกลฟิสิกส์เบื้องต้น เคมิสตรี) วาดเขียน (เขียนแรเงาและระบายสีจากของจริง เขียนแผนที่) การทหาร (วาดเขียน ปี 1 - 2 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ปี 3 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

จากหลักสูตรปี พ.ศ. 2452 และ 2454 จะพบว่าความเชื่อเกี่ยวกับศิลปศึกษาในระยะนี้ ได้แยกออกเป็น 2 ด้าน คือ วาดเขียนและการฝีมือ ซึ่งเป้าหมายและกระบวนการของการวาดเขียนจะเป็นไปในเชิงศิลปะ ส่วนเป้าหมายและกระบวนการของการฝีมือจะเป็นไปในเชิงงานช่าง อารี สุทธิพันธุ์ ได้แยกความแตกต่างทั้งสองด้านไว้ดังนี้[97]

"เดิมทีเดียว งานที่มนุษย์ทำในสมัยโบราณ อาจเรียกว่า เป็นงานช่างแทบทั้งสิ้น เพราะผู้สร้างมุ่งประโยชน์ใช้สอยเป็นอันดับแรก ดังนั้นงานช่างจึงอาจหมายถึง อำนาจในการผลิตให้เกิดผลตามที่คิดไว้ เพื่อประโยชน์ใช้สอย ด้วยการรู้จักใช้เครื่องมือ วัสดุและวิธีการที่เหมาะสม ในสมัยกรีกโบราณ มีปรัชญาการช่างอันหนึ่งใช้ถือเป็นแนวคิด คือ เชื่อว่าการที่มนุษย์แก้ปัญหาใดได้ ความรู้ ทักษะ หรือประสบการณ์จากการแก้ปัญหานั้น จะสามารถช่วยให้แก้ปัญหาต่อไปได้ จากปรัชญาการช่างนี้ได้กลายเป็นความเชื่อและเป็นแนวในการดำเนินงานศิลปะและการช่างมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งผู้สนใจระยะหลังมีความเห็นว่าความเชื่อนี้อาจจะไม่จริงเสมอไป เพราะการว่าความในศาล ผลจากการว่าความครั้งหนึ่งไม่แน่เสมอไปว่าจะสามารถนำไปใช้ช่วยว่าความอีกครั้งหนึ่งให้ชนะได้ ดังนั้นจึงได้มีการแยกประเภทของงานช่างกับงานศิลปะออกจากกัน งานใดที่มีความมุ่งหมายเพื่อใช้สอยเป็นอันดับแรก มีความงามรองลงมา งานนั้นเป็นงานช่าง (Craft) หรือศิลปะที่มีประโยชน์

(Useful Art) ส่วนงานใดที่มีความมุ่งหมาย เพื่อความงาม ความเบิกบานใจ เป็นอันดับแรก ที่มีความมุ่งหมาย เพื่อความงาม ความเบิกบานใจ เป็นอันดับแรก ประโยชน์ใช้สอยรองลงมา งานนั้น เป็นศิลปะ (Art or Fine Art)"

เนื้อหาของวิชาวาด เขียนในหลักสูตรชุดนี้ พิจารณาโดยส่วนรวมแล้ว สามารถแยกเป้าหมายในเนื้อหาได้ 2 ลักษณะ คือ

1. <u>การเขียนแบบเหมือนจริง</u> โดยมุ่งการเขียนรูปจากของจริง ให้สังเกตในการเขียนรูปได้ถูกต้องตามของจริงให้มือ เที่ยงตา เที่ยง เกิดความพินิจพิเคราะห์ถี่ถ้วน เป็นการเน้นการเขียนภาพแบบเหมือนจริงในลักษณะธรรมชาตินิยม (Naturalism) ที่มุ่งความเหมือนจริงอันเกิดจากประสาทสัมผัสต่อวัตถุเบื้องหน้า และสามารถแสดงรูปวัตถุ รายละเอียดของวัตถุ มวลสารและปริมาตรของวัตถุนั้น ๆ ให้ปรากฏขึ้นบนพื้นภาพ

นอกจากนั้น ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเหมือนจริงอีกด้านหนึ่ง ซึ่งระบุไว้ในวิชาวาดเขียนในหลักสูตรมูลศึกษาและประถมศึกษา (2464) คือ "ห้ามไม่ให้ฝึกสอนโดยวิธีลอกคัดจากรูปเขียน" นั้น เป็นการย้ำการเขียนภาพโดยมีหุ่น ไม่สนับสนุนการเขียนภาพในลักษณะศิลปะแบบอะคาเดมี (Academic Art) ตามวิถีทางของศิลปินยุโรปส่วนหนึ่งระหว่างปลายคริสตศตวรรษที่ 16 ถึงต้นคริสตศตวรรษที่ 19 ที่มุ่งศึกษาค้นคว้าความงามของรูปแบบศิลปะจากผลงานของศิลปินชั้นครู มากกว่าที่จะค้นหาความงามจากสภาพแวดล้อม

2. <u>การออกแบบ</u> ในหลักสูตรมูลศึกษา พ.ศ. 2452 ได้กำหนดความมุ่งหมายไว้ตอนหนึ่งว่า "อาจแสดงความนึกลงเป็นรูปให้เห็นได้ด้วยตา เป็นต้นว่า เขียนอย่างให้เขาทำของตามประสงค์ของตนได้" ซึ่งเท่ากับเป็นการเน้นการออกแบบไว้ในวิชาวาดเขียนด้วย หรือการเขียนภาพในลักษณะ "ใบไม้เครือเถา" ทั้งหลักสูตรมูลศึกษา ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ก็เป็นการเน้นการออกแบบด้วยนั่นเอง

เนื้อหาของวิชาการฝีมือ ในหลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษาหญิง มีเป้าหมายทั้งการทำงานฝีมือที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยได้โดยตรง เช่น งานจักสาน งานขึ้นรูป

และงานฝีมือในลักษณะงานประดิษฐ์ที่ไม่ได้ใช้สอยโดยตรง เช่น งานพับกระดาษ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาโดยสรุปสำหรับวิชาศิลปศึกษาในหลักสูตรปี พ.ศ. 2452 และ 2454 แล้ว นอกจากการวาดเขียนจะเน้นความงามในการเขียนภาพ การระบายสี การออกแบบ และการฝีมือจะเน้นผลงานที่เป็นการประดิษฐ์สิ่งของแล้ว จะพบว่าความมุ่งหมายในทุกระดับได้มุ่งการสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเด็กหรือผู้เรียนไว้ด้วย เป็นการมองคุณค่าของศิลปศึกษาเป็นสองด้าน คือ คุณค่าทางศิลปะโดยตรง และคุณค่าอันเป็นผลสะท้อนที่ศิลปะช่วยสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งแยกคุณค่าประการหลังได้ดังนี้

1. <u>คุณค่าทางสุนทรียภาพ</u>

ปลูกความรักงาม (วาดเขียน มูลศึกษา 2452 และ 2454)

ให้มีสันดานรักความงาม (วาดเขียน ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา)

2. <u>คุณค่าทางการสังเกต</u>

ให้เกิดความสังเกต (วาดเขียนทุกระดับ)

พินิจพิเคราะห์ถี่ถ้วน (การฝีมือ ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาหญิง)

3. <u>คุณค่าทางความสะอาดและเรียบร้อย</u>

ความสะอาดและเรียบร้อย (วาดเขียน มูลศึกษา 2452 และ 2454)

ความสะอาด ระเบียบ เรียบร้อย (วาดเขียน ประถมศึกษา 2454)

ความประณีต (วาดเขียน มัธยมศึกษา)

รู้ระเบียบ (การฝีมือ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาหญิง)

4. <u>คุณค่าทางความฉลาด</u>

เพื่อบำรุงความฉลาด (วาดเขียน มูลศึกษา 2452 และ 2454)

5. <u>คุณค่าทางการชอบทำงาน</u>

เกิดนิสัยซึ่งชอบทำการงาน (การฝีมือ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาหญิง)

6. <u>คุณค่าในการออมทรัพย์</u>

รู้ออม (การฝีมือ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา)

ศิลปศึกษาหลักสูตร 2456

ในปี พ.ศ. 2455 กระทรวงธรรมการได้จัดงาน "การแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียน" ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย (3 - 5 มกราคม 2455) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสในวันเปิดงาน ความตอนหนึ่งว่า(98)

"การฝึกสอนเด็กนั้นจำจะต้องฝึกสอนหลายอย่าง ไม่ใช่แต่จะให้เรียนวิชาหนังสือ มีความรู้ไปสำหรับเป็นเสมียนและทำราชการเท่านั้น แท้จริงผู้ที่จะเป็นเสมียนได้ดี หรือจะทำราชการให้มีความเจริญในทางราชการต่อไป จะเป็นผู้ที่รู้แต่วิชาหนังสือส่วนเดียวก็ยังไม่พอ จำจะต้องเป็นผู้ได้รับความฝึกฝนอันดีแล้วรอบตัว คือ ต้องได้ฝึกหัดแล้วหลาย ๆ อย่างทั้งส่วนที่เกี่ยวกับใจและกายพร้อมมูลด้วย การที่ได้จัดให้มีการแสดงหัตถกรรมฝีมือนักเรียนขึ้นเช่นนี้ จะเป็นทางชักชวนแชะชี้ช่องให้คนทั้งหลายเห็นว่า การวิชาช่างต่าง ๆ นั้น ว่าโดยเฉพาะ ก็เป็นทางที่จะหาเลี้ยงชีพได้ดีส่วนหนึ่งเหมือนกัน และถ้าสำหรับประกอบกับวิชาอื่น ๆ แล้ว ก็จะช่วยให้การฝึกสอนโดยทั่วไปนั้น สำเร็จดียิ่งขึ้น ว่าถึงการหาเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็กล่าวยืนยันได้ว่า ไม่เป็นการเลวทรามเท่าเป็นเสมียนหรือเป็นข้าราชการ ดังที่คนเป็นอันมากยังสำคัญผิดอยู่นั้นเลย คงจะได้รับความยกย่องชุบเลี้ยงเช่นกัน หรือถ้าตั้งตนให้เป็นหลักฐานมั่นคงในทางค้าขายหรือศิลปการได้แล้ว เราก็คงจะตั้งให้เป็นขุนน้ำขุนนางได้ไม่ผิดอะไรกับผู้ที่รับราชการ ดังได้มีตัวอย่างปรากฏมาแล้วหลายราย"

จากศิลปศึกษาทางด้านการฝีมือได้พัฒนามาสู่ "ศิลปการหัตถกรรม" ในการแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียนในปี 2455 ซึ่งการแสดงครั้งนี้ได้ส่งผลไปสู่การยอมรับในทางงานฝีมือหรืองานหัตถกรรมในเชิงพาณิชย์มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม "แจ้งความกระทรวงธรรมการ เรื่องจะจัดให้มีการแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียน" ครั้งแรกนี้ก็ได้กำหนดรางวัลงานหัตถกรรมไว้ทั้งงานหัตถกรรมสร้างสรรค์ งานหัตถกรรมเลียนแบบและงานหัตถกรรมฝีมือ ดังนี้(99)

"1. หมวดความคิด ได้แก่ การคิดอะไรขึ้นเองเป็นอย่างใหม่ เข้าท่วงที และอาจสำเร็จประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นที่น่าสรรเสริญสติปัญญา ควรแก่รางวัล ก็จะได้รับรางวัลขั้นใดขั้นหนึ่งตามสมควร

2. หมวดถ่ายอย่าง ได้แก่ เห็นอะไรของเขาดี คิดอ่านทำตามอย่างของเขาให้ได้เหมือน อันควรแก่รางวัลขั้นใดขั้นหนึ่งตามสมควร

3. หมวดฝีมือประณีต ได้แก่ แสดงฝีมือขัดเกลาเหลาเกลี้ยง เช่น ขัดไม้ขึ้นเงาเป็นต้น และความประณีตอย่างอื่น ๆ อันควรแก่รางวัล ก็จะได้รับรางวัลขั้นใดขั้นหนึ่งตามสมควร"

เมื่อพิจารณาจากการกำหนดรางวัลข้างต้น จาก "หมวดความคิด" จะพบว่า "ความคิดสร้างสรรค์" ได้เข้ามามีบทบาทหรือได้รับการยอมมากขึ้นในศิลปศึกษา และมีบทบาทกว้างขึ้นเรื่อย ๆ แม้จะยังไม่ส่งผลต่อหลักสูตรฉบับนี้โดยตรงก็ตาม

สำหรับ "การแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียนครั้งที่ 2" ปี พ.ศ. 2456 หลักการต่าง ๆ ก็พัฒนาต่อไปอีกดังนี้(100)

"การแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนนี้ ประสงค์จะบำรุงการช่างและการค้าขายของคนไทยให้เจริญขึ้น จึงได้จัดให้มีรางวัลสำหรับ สินค้าและสำหรับศิลปะ แล้วยังมีรางวัลสำหรับความคิดดีเติมขึ้นอีก รวมเป็นสามประเภทด้วยกัน รางวัลสำหรับสินค้าเป็นรางวัลสำคัญที่สุด มีมากกว่ารางวัลอื่น ๆ เพราะอยากจะชักจูงให้นักเรียนของเขาเอาใจใส่ในการค้าขายให้มากขึ้น ถ้าจะทำของอะไรขึ้นก็ควรจะมุ่งหมายให้เป็นประโยชน์ เป็นสินค้า ไม่ทำเล่นเหลว ๆ ไหล ๆ ยิ่งให้เป็นทางหาเลี้ยงชีพได้ด้วยสิ่งที่ตนได้ทำขึ้นนั้นก็ยิ่งดี

รางวัลสำหรับศิลปะนั้น มีเกือบเท่ารางวัลสำหรับสินค้า เราอยากจะชักจูงให้นักเรียนของเรารักการช่างให้มากขึ้น ฝีมือทำของต่าง ๆ ของเราเสื่อมลงมาก สู้ฝีมือเก่าไม่ได้ ควรจะเริ่มกวดขันให้ฝีมือของเราดีขึ้นอีก แต่ของบางสิ่ง ถึงจะทำด้วยฝีมืออันประณีตงดงามเท่าไร ถ้าของสิ่งนั้นใช้ไม่ได้ เป็นแต่ของดูเล่นเท่านั้น และไม่มีใครอยากซื้อด้วยก็ไม่มีประโยชน์ การที่ทำของขึ้นสำหรับอวดฝีมือนั้น น่าจะสรรเสริมความสามารถและความ

พากเพียรของผู้ทำ แต่ถ้าจะเปรียบเทียบกับของที่เป็นสินค้าได้แล้ว ของที่เป็นสินค้าดีกว่าและน่าจะจูดหนุนมากกว่า เพราะฉะนั้นรางวัลสำหรับสินค้าจึงมีมากกว่าสำหรับศิลปะ

รางวัลสำหรับความคิดดีนั้นมีน้อยที่สุด เพราะของโดยมากไม่เป็นของแปลก มักจะถ่ายแบบมาจากอื่น แต่ของที่ทำขึ้นด้วยความคิดของผู้ทำเองก็มีอยู่บ้าง จึงได้เติมให้มีรางวัลสำหรับความคิดดีนี้ขึ้น เราอยากจะชักจูงนักเรียนให้ตั้งใจออกความคิด ทำสิ่งของต่าง ๆ ขึ้นโดยลำพังตนเอง ไม่คอยแต่เอาอย่างเขาเท่านั้น"

หลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2456[101]

หลักสูตรประถมศึกษา (ชาย)

วิชาที่บังคับให้สอน ประกอบด้วย วิชาสามัญ คือ จรรยา ภาษาไทย เลข ความรู้เรื่องเมืองไทย การรักษาตัว วาดเขียน ลูกเสือ วิชาวิสามัญ คือ วิชาหาเลี้ยงชีพ (หัตถกรรม กสิกรรม พาณิชยกรรม) วิชาที่ไม่บังคับให้สอน คือ วิทยา ขับร้อง

หลักสูตรประถมศึกษาหญิง วิชาสามัญ อย่างเดียวกับประถมศึกษาชาย เว้นแต่วิชาลูกเสือนั้น ให้เลือกสอนแต่เฉพาะที่สมควรแก่หญิง วิชาวิสามัญ ให้เลือกวิชาอย่างหนึ่งซึ่งเป็นทางฉนัดของหญิง เช่น เย็บ ปัก ถัก ร้อย หรือการฝีมืออื่น ๆ

วาดเขียน (ชาย 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หญิง 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมาย เพื่อหัดความสังเกตและให้รู้จักแสดงความสังเกตของตนด้วยรูปเขียน

รายการที่ต้องสอน หัดเขียนรูปจากแบบและของจริงให้เหมาะแก่ความฉนัดของเด็กและให้ยากขึ้นเป็นลำดับ

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนต้น[102]

วิชาที่บังคับให้สอน คือ จรรยา ภาษา (ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ) คำนวณวิธี ภูมิศาสตร์และพงศาวดาร วิทยา วิชาลูกเสือ วิชาที่ไม่บังคับให้สอน คือ ขับร้อง และดนตรี

หลักสูตรมัธยมศึกษาหญิงตอนต้น ตัดวิชาลูกเสือ เพิ่มวิชาการฝีมือและการเรือน

<u>วาดเขียน</u> (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ไม่ได้กำหนดรายการสอนไว้ในหลักสูตรมัธยมศึกษาชาย แต่ต้องสอน (กำหนดไว้ในอัตราเวลาเรียน)

<u>ความมุ่งหมาย</u> ให้เกิดความพิศวงในรูปอะไรผ่านตา ให้ชื่อว่าเห็นอยู่เสมอ ให้เกิดความสังเกตในการเขียนรูปได้ถูกต้องตามของจริง กับให้มีสันดานรักความงาม ความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อย

<u>รายการที่ต้องสอน</u> ให้เขียนถ่ายรูปของจริงต่าง ๆ เช่น ใบไม้เครือเถา เป็นต้น ง่าย ๆ พัดระบายสีด้วยก็ได้ ใช้เส้นดินสอดำ หรือหมึก หรือผู่กันแล้วแต่ถนัด ห้ามไม่ให้ฝึกลอกด้วยวิธีลอกศัดจากรูปเขียน เพราะจะขาดความสังเกตรูปจริง และภายหลังจะเขียนของจริงไม่ได้

ในการสอนวิชานี้ ต้องถือว่าความสะอาดและความสังเกตเทียบเคียง เป็นสำคัญข้อใหญ่แต่ต้นจนปลาย

<u>การฝีมือ</u> (ปี 1-2 3.45 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ปี 3 4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

<u>รายการที่ต้องสอน</u> ให้เลือกทำสิ่งที่เป็นทางถนัดของผู้หญิง เช่น การเย็บปักถักร้อย เป็นต้น

<u>หลักสูตรมัธยมศึกษา</u> (ชาย) ตอนกลาง

จรรยา ภาษา (ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาเยอรมันหรือฝรั่งเศส) คำนวณวิธี ภูมิศาสตร์และพงศาวดาร พิสีออกราฟี สรีรศาสตร์ แปรกติกลพิสิกส์ วิชาลูกเสือ

วิชาวาดเขียนไม่ได้กำหนดรายการสอนไว้ในหลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนกลาง แต่ต้องสอน (กำหนดไว้ในอัตราเวลาเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

<u>หลักสูตรมัธยมศึกษา</u> (ชาย) ตอนปลาย[103]

ภาษา พงศาวดาร ภูมิศาสตร์ คำนวณวิธี วิทยาศาสตร์ วาดเขียน ลูกเสือ (มีเรียนการฝีมือด้วย)

<u>วาดเขียน</u> (1.30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ก. เขียนแรเงาและระบายสีจากของจริง

ข. ยีออเมตรีรูปตัน

พิจารณาโดยส่วนรวมแล้วหลักสูตร 2456 " เปลี่ยนมูลศึกษาเป็นประถมศึกษา สูงขึ้นมาเป็นมัธยมทั้งหมด แบ่งเป็นมัธยมตอนต้น กลาง และปลาย จึงออกหลักสูตรหลวง แต่เนื้อหาของหลักสูตรก็เป็นของเก่าเสียโดยมาก ในประโยคประถมศึกษาซึ่งเทียบเท่ามูลศึกษาเดิม ก็นำเอาวิชาการรักษาตัวจากหลักสูตร 2452 นั้นเองมาใช้ ส่วนวาดเขียนนั้น ใช้วิธีย่อข้อความซึ่งเดิมกล่าวไว้ละเอียด ลงเป็นข้อความสั้น ๆ กำหนดความมุ่งหมายว่า เพื่อทัดความสังเกตและให้รู้จักแสดงความสังเกตด้วยรูปเขียน รายการสอนก็เขียนไว้ว่า ทัดเขียนรูปจากแบบและของจริง ให้เหมาะแก่ความถนัดของเด็ก และให้ยากขึ้นเป็นลำดับ วิชาการฝีมือตัดทิ้งไป กำหนดวิชาสามัญขึ้นแทน 3 อย่าง คือ วิชาหาเลี้ยงชีพทางหัตถกรรมทางกสิกรรม ทางพาณิชยกรรม ต้องเลือกเรียน 1 อย่าง แต่ความมุ่งหมายมิใช่เพื่อสามัญศึกษา เป็นการศึกษาพื้นฐานของการอาชีพโดยตรง ...

ในชั้นมัธยมตอนต้นซึ่งเทียบเท่าประถมศึกษาเดิม มีกำหนดวิชาวาดเขียน โดยยกเอาหลักสูตรวาดเขียนเดิมนั้นเองมาใช้ เหมือนกันทุกตัวอักษร ... สำหรับฝ่ายหญิง กำหนดให้เรียนการฝีมือหญิงและการเรือน การเรือนนั้นก็ยกเอารายการสอนในหลักสูตรเก่ามาใช้โดยไม่แก้ไขเลย

ในชั้นมัธยมตอนกลาง ... วิชาวาดเขียนก็ต้องเรียน แต่ไม่มีกำหนดรายการสอน ... สำหรับนักเรียนหญิงมีกำหนดเพิ่มเติมขึ้น คือ ต้องเรียนการฝีมือเหมือนหลักสูตรประถมหญิง แต่ให้ยากขึ้น การเรือนเป็นวิชาบังคับสำหรับหญิงอีกวิชาหนึ่ง กำหนดตามหลักสูตรเดิมเหมือนกันทุกอย่าง

ในชั้นมัธยมตอนปลาย ซึ่งเทียบเท่ามัธยมสูงเดิม กำหนดวาดเขียน แต่เปลี่ยนการเขียนแผนที่เป็นการเขียนยีออเมตรีรูปตัน ... หลักสูตรหลวง 2456 นี้ ที่จริงรายการสอนส่วนมากมิได้เปลี่ยนไปจากเดิม เป็นแต่เพียงทอนวิชาต่าง ๆ ลงเสียบ้าง แปลงชื่อเสียบ้างเท่านั้น" (104)

ศิลปศึกษาหลักสูตร 2464 และ 2471

ในขณะที่หลักสูตรศิลปศึกษาได้พัฒนาเป็นอย่างมากในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากหลักสูตรศิลปศึกษาในปี พ.ศ. 2452 และ 2454 (ประบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2453) ซึ่งได้กำหนดเป้าหมายและกิจกรรมที่กว้างขวาง แต่หลังจากนั้น ศิลปศึกษาในหลักสูตรปี พ.ศ. 2456 2464 และ 2471 ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น กลับแสดงความไม่จริงใจกับศิลปศึกษา ในลักษณะที่พยายามลดตัดทอนรายละเอียดต่าง ๆ ลงอีกด้วย

"หลักสูตร พ.ศ. 2464 ซึ่งควรจะได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้างนั้น ก็ปรากฏว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่าที่ควร คงใช้หลักสูตร 2456 นั่นเอง มีเปลี่ยน คือ ในหมวดวิทยาศาสตร์บังคับสรีรศาสตร์และสุขวิทยา และต้องเลือกอีกหนึ่งอย่าง ที่นับว่ามีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งก่อนหมดสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชก็คือ การแยกแผนกในชั้นมัธยมปลายเมื่อปี พ.ศ. 2471 ได้ตัดวิชาวาดเขียนทิ้งไปจากหลักสูตรของทุกแผนก คงมีพลศึกษาอยู่สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ขับร้องและดนตรี ซึ่งเดิมก็ไม่ได้บังคับนั้น ให้คงมีอยู่ตามเดิมทั้งหญิงและชาย" (105)

หลักสูตรปี พ.ศ. 2464 (106) (107)

หลักสูตรประถมศึกษา (ชาย)

วิชาที่บังคับให้สอน ประกอบด้วย วิชาสามัญ คือ จรรยา ภาษาไทย เลข ความรู้เรื่องเมืองไทย การรักษาตัว วาดเขียน ลูกเสือ วิชาวิสามัญ คือ วิชาชีพ (หัตถกรรม กสิกรรม พาณิชยกรรม วิชาที่ไม่บังคับให้สอน คือ วิทยาศาสตร์ ขับร้อง (ยอมให้เลือกสอนได้ตามสามารถ)

หลักสูตรประถมศึกษาหญิง วิชาสามัญ รายการที่ต้องสอน อย่างเดียวกันกับหลักสูตรประถมศึกษาชาย เว้นแต่วิชาลูกเสือนั้น ให้เลือกสอนแต่เฉพาะที่สมควรแก่หญิง วิชาวิสามัญ ให้เลือกวิชาอย่างหนึ่งซึ่งเป็นทางถนัดของหญิง เช่น เย็บปักถักร้อยหรือการฝีมืออื่น ๆ

วาดเขียน (ชาย 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หญิง 1.15 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมาย เพื่อหัดความสังเกต และให้รู้จักแสดงความสังเกตของตนด้วยรูปเขียน

รายการที่ต้องสอน หัดเขียนรูปจากของจริง จะใช้แบบบ้างก็ได้ ให้เหมาะแก่ความรู้ของเด็ก และให้ยากขึ้นเป็นลำดับ

(คล้ายกับหลักสูตร ประถมศึกษา 2456)

หลักสูตรมัธยมศึกษา (ชาย) ตอนต้น

วิชาที่บังคับให้สอน คือ จรรยา ภาษา (ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ) เลข ภูมิศาสตร์และพงศาวดาร วิทยา วาดเขียน ลูกเสือ วิชาที่ไม่บังคับให้สอน คือ ขับร้องและดนตรี

หลักสูตรมัธยมศึกษาหญิงตอนต้น ไม่มีวิชาลูกเสือ เพิ่มเย็บปักถักร้อยและการเรือน

วาดเขียน (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมาย[108] "To train the boys in the habit of observation of the shape and properties of things and in the power of expressing the result of their observation as a picture on paper.

To instil a love of this form of art.

รายการที่ต้องสอน[109] "To draw from nature such things as leaves, flowers, etc. colouring should also be taught: pencil, ink, or crayon may be use as desirable. Drawing from copies should not be encouraged, as it tends to lessen the powers of observation. The important points to be considered are fidelity to the object drawn and general appearance (neatness, etc.)

(คล้ายกับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 2456)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนกลาง ทั้งชายและหญิงก็คล้ายกับในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในหมวดภาษามีเพิ่มภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน หรือภาษาจีน เข้าไว้ด้วย ความมุ่งหมายและรายการที่ต้องสอนของวิชาวาดเขียน (1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) ก็ระบุไว้ว่า[110] "As in lower course : the work to be of progressive difficulty"

(คล้ายกับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนกลาง 2456)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งชายและหญิงก็คล้ายกับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย 2456 ในวิชาวาดเขียนได้กำหนดรายการที่ต้องสอนไว้ดังนี้[111] "(I) Sketching from life and from the object. Drawing to be shaded or coloured. (II) Drawing from memory. (1.30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2471[112] ก็คล้ายกับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายปี พ.ศ. 2464 แต่ตัดรายวิชาศิลปศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวาดเขียน การฝีมือ หัตถกรรม ออกทั้งหมด

ศิลปศึกษาในระบอบประชาธิปไตย

ศิลปศึกษาหลักสูตร 2480

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 รัฐบาลในระบอบใหม่ ก็ได้ประกาศแผนการศึกษาชาติใหม่โดยทันทีในปีนั้นเอง แต่งานปรับปรุงหลักสูตรยังต้องการเวลา จึงคงใช้หลักสูตรเก่าไปก่อน ในปี พ.ศ. 2479 ได้มีการปรับปรุงแก้ไขแผนการศึกษาชาติ ฉบับปี พ.ศ. 2475 ต่อปี พ.ศ. 2480 จึงได้มีประมวลศึกษาพิเศษกำหนดหลักสูตรและประมวลการสอนออกบังคับใช้ ในส่วนวิธีการออกหลักสูตรนั้น นับว่าคล้ายวิธีการเดิม คือ กำหนดหลักสูตรรวมเป็นตอน ๆ เช่น ตอนประถม มัธยมต้น และมัธยมปลาย เป็นต้น โดยที่ยังไม่มีแบ่งเป็นชั้นต่าง ๆ ไว้ให้ แต่จัดให้มีประมวลการสอนชั้นต่าง ๆ ขยายความให้ละเอียด

ออกไป และกำหนดว่าตอนใดจะต้องสอนในชั้นไหนที่ต่างกันอยู่ก็คือ ประมวลการสอนนั้นมิใช่แต่เป็นแนวทางหรือข้อแนะนำ เหมือนนิติหลักสูตรหรือประมวลศึกษาพิเศษในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่เป็นข้อบังคับที่จะต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด จึงเป็นการบีบบังคับให้หลักสูตรไม่มีความยืดหยุ่น หรืออีกนัยหนึ่ง เมื่อประมวลการสอนเป็นข้อบังคับเสียแล้ว หลักสูตรก็เป็นของไม่สู้มีประโยชน์มากนัก ถ้าจะใช้จริง ๆ ก็ดูจากประมวลการสอนเสียเลยสะดวกกว่า"[113]

หลักสูตรระดับประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2480 ได้กำหนดวิชาต่าง ๆ ไว้ดังนี้[114] หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภาษาไทย เลขคณิต วิทยาการ ความรู้เรื่องเมืองไทย ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ วาดเขียน การฝีมือ ขับร้อง สุขศึกษา พลศึกษา วิชาลูกเสือหรืออนุกาชาด (วาดเขียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

"วิชาต่าง ๆ เหล่านี้ (วาดเขียน การฝีมือ ขับร้อง สุขศึกษา พลศึกษา : ผู้เขียน) กลับมาในหลักสูตรอีกอย่างเต็มภาคภูมิ วิชาที่เคยไม่บังคับหรือเลือกได้นั้นกลับมาเป็นวิชาที่ต้องเรียนทั้งหมด โดยเฉพาะในชั้นประถมศึกษา วิชาพิเศษต่าง ๆ เหล่านี้ต้องเรียนถึง 6 วิชา คือ วาดเขียน การฝีมือ ขับร้อง สุขศึกษา พลศึกษา และวิชาลูกเสือหรืออนุกาชาด กำหนดรายการสอนไว้ดังนี้

<u>วาดเขียน</u> หัดให้เขียนวาดเส้นและหุ่นจากรูปของจริงต่าง ๆ และหัดให้ลอกลวดลายอย่างง่าย ๆ จากตัวอย่างแบบพิมพ์ หรือแบบที่ครูเขียนให้ดูบนกระดานดำ ให้เหมาะแก่ความรู้ของเด็ก

<u>การฝีมือชาย</u> (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

1. <u>หัตถกรรม</u> ให้รู้จักสานกระดาษหรือใบตานหรือใบตาล หรือสิ่งที่ใช้แทนกระดาษได้ หัดทำเครื่องเล่นด้วยวัตถุง่าย ๆ หัดปั้น ตัดกระดาษหรือผ้าตามแบบ หัดทำเครื่องใช้ที่เป็นประโยชน์ได้ เช่น เอากาบมะพร้าวมาทำแปรงถูพื้น รู้จักวิชาช่างไม้เบื้องต้น

2. <u>กสิกรรม</u> หัดทำสวน รู้จักปลูกต้นไม้และบำรุงรักษา รู้จักใช้ปุ๋ยอย่างง่าย ๆ รู้จักชำและตอนต้นไม้บ้าง รู้จักรักษา ซ่อม และเลือกเครื่องมือใช้ในการกสิกรรม

การฝีมือหญิง (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

1. การช่างและเบ็ดเตล็ด ให้รู้จักการเย็บ การปัก การถัก การร้อย การทำตอง การรักษาความสะอาดบ้านเรือน

2. กสิกรรม ใช้หลักสูตรเดียวกันกับชาย[115]

หลักสูตรชั้นมัธยมต้น[116]

วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ วาดเขียน การฝีมือ (ชาย) การฝีมือและการเรือน (หญิง) ขับร้อง สุขศึกษา พลศึกษา ลูกเสือ-อนุกาชาด

วาดเขียน (1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ก. ภาพของจริง

1. หัดเขียนของจริงง่าย ๆ ที่เกี่ยวกับเส้นตรง เป็นเหลี่ยม มุม และมีส่วนโค้งบ้างพอควร เช่น สมุด หนังสือปกแข็ง หนังสือหลายเล่มหลายสีซ้อนกัน ตึก ซอล์ค กระป๋อง กล่อง ไม้ขีดไฟมีฉลากติด ฯลฯ เลือกของที่มีความยากทวีขึ้นตามลำดับ

2. หัดเขียนใบไม้รูปต่าง ๆ แปลก ๆ

3. หัดเขียนดอกไม้ง่าย ๆ กลีบน้อย ๆ และมีสีฉูดฉาด

4. หัดเขียนผลไม้เกลี้ยง ๆ 1 ผล 2 ผล และ 3 ผล (สลับให้มีหลายชนิด)

ข. ภาพประดิษฐ์

1. ผูกลาย เป็นรูปเปลี่ยม ตาตาราง และต่อไปให้มีเส้นที่ต้องใช้ส่วนโค้งด้วย ลงภายในรูปเหลี่ยมต่าง ๆ แล้วระบายสีน้ำสลับสีให้งดงาม

2. หัดผูกลายดอกไม้และเครือเถาง่าย ๆ จากสิ่งที่เคยเรียนมาแล้วในข้อ ก.

3. หัดประดิษฐ์ตัวหนังสือ แล้วระบายสีหัดบรรจุตัวอักษรประดิษฐ์เหล่านี้ลงในที่ต่าง ๆ เช่น การ์ด มีนู ปฏิทิน ฯลฯ

4. หัดเขียนภาพสัตว์หรือสิ่งของ ระบายสีแล้วติดกระดาษแข็งทั้งสองข้าง ต่อฐานตั้งเป็นตุ๊กตา

๕. หัดตัดกระดาษ ปิดกระดาษแข็งทำเป็นหีบ ปกสมุด ฯลฯ แล้วระบายสี ประดิษฐ์ภาพหรือลวดลายลงบนนั้นแบบของจริง

๖. หัดทำสเต็นซิลง่าย ๆ เป็นแม่พิมพ์ พ่นสีทำเป็นโปสการ์ด

๗. พับกระดาษแล้วปรุเป็นลวดลายแบบเดียวกัน เวลากลื่อออกเป็นแม่พิมพ์ ทำลวดลายพ่นปกหนังสือหรือเป็นภาพแบบตาผ้าได้

<u>หมายเหตุ</u> ในชั้นมัธยมตอนต้นนี้ ให้หัดระบายสีน้ำไปด้วยในตัว หัดให้รู้จักเล่ห์เหลี่ยมของการใช้สี แม่สี การผสมสี การสลับสี การใช้สีหนาและสีบาง การลูบสีลงบนภาพ ภาพที่ตัดเส้นด้วยเส้นดินสอดำหนัก ๆ เพื่อนำมาใช้ประกอบกับการฝึกหัดข้างบนนี้

สามารถแต้มสีด้วยสีหนักเป็นใบไม้ ดอกไม้ทั้งช่อได้โดยไม่ต้องร่าง

<u>การฝีมือ</u> (ชาย) (๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

การพับและตัดกระดาษ การปั้น การสาน การช่างไม้

<u>การฝีมือและการเรือน</u> (หญิง) (๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

การเย็บ การปัก การถัก การร้อย การทำตอง และพื้นเทียน การปรุงเครื่องหอม การครัว

<u>หลักสูตรชั้นมัธยมปลาย</u>

หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ วาดเขียน การฝีมือ (ชาย) การฝีมือและการเรือน (หญิง) พลศึกษา ลูกเสือหรือออนุกาชาด

<u>วาดเขียน</u> (๑ ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

<u>ภาพของจริง</u>

๑. หัดใช้ของจริงที่ยากและมีการสลับกันหลายอย่างยิ่งขึ้นกว่าในชั้นมัธยมต้น (ดอกไม้ ผลไม้ ใบไม้ และเครื่องใช้สอย)

๒. หัดเขียนภาชนะที่เป็นเงาและเป็นมันเลื่อมมากขึ้น ตามลำดับ

๓. หัดเขียนของอ่อนนุ่ม เช่น ผ้าขาวม้า ธง ฯลฯ

ภาพประดิษฐ์

1. หัดผูกลวดลายเครือเถาหรือดอกไม้ลงในภาพเหลี่ยมต่าง ๆ และลงในรูปที่ยากขึ้น เช่น กระถางต้นไม้ พัดด้ามจิ๋ว แจกัน รูปไล่ ฯลฯ

2. ประดิษฐ์ตัวอักษรทั้งไทยและอังกฤษ ลงในที่และรูปต่าง ๆ เช่น โปสการ์ด การ์ดวันเกิด การ์ดความสุขปีใหม่ หน้าปกหนังสือ ฯลฯ

3. ทำสเต็นซิลแม่พิมพ์และพ่นโปสการ์ด

4. หัดผูกลายไทย หัดเขียนหัวนาค ครุฑ เทพพนม ฯลฯ

ภาพความจำ

1. หัดเขียนภาพไทยภาพหนึ่งอย่างง่าย ๆ ที่เคยเห็นมาแล้วจากความจำ

2. เอาของง่าย ๆ มาวางให้ดู เก็บเสีย แล้วให้เขียนจากความจำ

3. หัดร่างภาพสเก็ตซ์ง่าย ๆ ได้

หมายเหตุ ในชั้นมัธยมปลายหัดให้นักเรียน

1. มีความสังเกต ความจำ ความคิด ความละเอียดลออ และรู้จักความสวยงามยิ่งขึ้น

2. รู้จักเส้นเดินขึ้นเดินลง รู้จักเทียบส่วน และรู้จักของใกล้และของไกล

3. รู้จักเล่ห์เหลี่ยมของการระบายสีน้ำยิ่งขึ้น หัดทับสีแรเงา ตัดเส้นด้วยสีหนัก ความสวยงามแห่งการสลับสี

4. รู้จักแรเงาด้วยดินสอดำ ด้วยถ่าน ด้วยเส้นปากกา ลงหมึกจีน

การฝีมือ (ชาย) (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

การทับและตัดกระดาษ การปั้น การสาน การช่างไม้

การฝีมือและการเรือน (หญิง) (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

1. ให้รู้จักจัดแต่งบ้านเรือน

2. ให้รู้จักรักษาความสะอาดของบ้านเรือนและเครื่องนุ่งห่ม

3. ให้รู้จักเลือกอาหารและการปรุงอาหาร

4. ให้รู้จักหน้าที่ของภรรยา

5. ให้รู้จักหน้าที่ของมารดา เช่น บริหารร่างกายระหว่างมีครรภ์ และวิธีเลี้ยงดูเด็ก

จากการที่สามัคยาจารย์สมาคมได้ตั้งโรงเรียนช่างขึ้น (2448) และพัฒนามาเป็นโรงเรียนเพาะช่าง (2456) นั้น นอกจากแนวคิดและระบบการเรียนการสอนจะส่งผลไปสู่โรงเรียนสามัญศึกษาเป็นลำดับแล้ว ผลสะท้อนที่เห็นได้ชัดอีกด้านหนึ่งก็คือ โรงเรียนเพาะช่าง (ทั้งก่อนและหลังสถาปนาเป็นโรงเรียนเพาะช่าง) ได้มีบทบาทต่อการแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียนเป็นอย่างมาก ทั้งโรงเรียนเพาะช่างเอง และศิษย์ที่จบไปจากสถาบันแห่งนี้

นอกจากโรงเรียนเพาะช่างแล้ว มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ก่อตัวขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากปี พ.ศ. 2476 ที่ก่อตัวขึ้นในนาม "โรงเรียนประณีตศิลปกรรม" และสถาปนาขึ้นเป็น "มหาวิทยาลัยศิลปากร" ในปี พ.ศ. 2486 ก็นับว่าเป็นสถาบันทางศิลปะ ซึ่งเป็นคลื่นลูกใหม่อีกลูกหนึ่งที่นำแนวคิดจากศิลปะตะวันตกหลั่งไหลเข้าสู่เมืองไทย

ศิลปศึกษาในหลักสูตรปี พ.ศ. 2480 ฉบับนี้ จะพบว่าแนวคิด ทฤษฎี และกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลจากสถาบันศิลปะอย่างเด่นชัด และดูจะมีแนวโน้มเน้นหนักไปทางช่างฝีมือมากขึ้นด้วย

<u>ในระดับประถมศึกษา</u> มุ่งให้วาดเส้นและเขียนจากหุ่นของจริง การลอกภาพ ซึ่งเคยถูกปฏิเสธจากอดีตก็กลับได้รับการยอมรับเป็นอย่างมาก คือ "หัดให้ลอกลวดลายอย่างง่าย ๆ จากตัวอย่างแบบพิมพ์ หรือแบบที่ครูเขียนให้ดูบนกระดานดำ" การฝีมือชายก็รวมทั้งหัตถกรรมและกสิกรรม "การปั้น" ก็จัดรวมไว้ในงานหัตถกรรมด้วย ส่วนการฝีมือหญิงได้รวมเอาการเรือน (การรักษาความสะอาดบ้านเรือน) ไว้ด้วย

<u>ในระดับมัธยมต้น</u> การวาดเขียนประกอบขึ้นด้วยภาพของจริงและภาพประดิษฐ์ ภาพของจริง นอกจากจะมุ่งเน้นการเขียนหุ่นแบบเหมือนจริงแล้ว ยังมีแนวคิดใหม่เกี่ยวกับ การเน้นความสำคัญของสี (ข้อ 1 และ 3) ความหลากหลายของหุ่นหรือสื่อดลใจ (Inspiration) และความคิดเกี่ยวกับความงามของเส้นหรือรูปทรงเรขาคณิต (Geometrical Forms) (ข้อ 1) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีผลเกี่ยวโยงกับศิลปะตะวันตกแบบคิวบิสม์ (Cubism) แต่จะต่างกันตรงที่ว่าศิลปะแบบคิวบิสม์สร้างสรรค์ความผิดเพี้ยนจากรูปทรงธรรมชาติ (Natural Forms) มาสู่

รูปทรง เรขาคณิตง่าย ๆ แต่ในที่นี้เป็นการมุ่งให้เลือกสื่อคลใจที่เป็น เส้นหรือรูปทรง เรขาคณิต ส่วนภาพประดิษฐ์ในหลักสูตรฉบับนี้ เป็นการ เน้นการออกแบบตกแต่ง (Decorative Design) โดยใช้รูปทรงธรรมชาติเป็นหลัก และที่แปลกขึ้นมานอก เหนือจากการวาดภาพก็คือ การพิมพ์ภาพ มีทั้งการพิมพ์ภาพสเต็นซิล (Stencil) และการปรุภาพ ซึ่งก็จัดเข้ามาไว้ในภาพประดิษฐ์ด้วย

<u>ในระดับมัธยมปลาย</u> การวาดภาพทั้งภาพของจริงและภาพประดิษฐ์ ไม่ต่างไปกว่าระดับมัธยมต้นมากนัก เพียงแต่ให้ยากขึ้น ภาพของจริง เน้นแบบหรือหุ่นที่มีลักษณะผิวหรือมวลสาร แปลกและ เด่นมากขึ้น เช่น ผิวมัน เลื่อม (ข้อ 2) มวลสารอ่อนนุ่ม (ข้อ 3) ซึ่งเท่ากับเป็นความพยายามที่จะให้นัก เรียนในระดับนี้ เขียนภาพที่แสดงคุณสมบัติ เฉพาะตัวของวัตถุ อันเป็นแนวทางจากสถาบันศิลปะระดับสูงที่มุ่งการฝึกฝนแบบธรรมชาตินิยม ส่วนภาพประดิษฐ์ก็มีการกำหนดให้ เขียนภาพลายไทยขึ้นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการ เริ่มนำศิลปะประ เพณีนิยมของไทย เข้าไปบรรจุไว้ในหลักสูตรศิลปศึกษาด้วยนั่น เอง นอกจากภาพของจริงและภาพประดิษฐ์แล้วยังมี <u>ภาพความจำ</u> ซึ่งดูจะ เป็นค่านิยมใหม่สำหรับหลักสูตรฉบับนี้ เป็นการนำความคิดจากศิลปะสายประ เพณีนิยมของไทยที่นิยม เขียนภาพจากความทรงจำมากกว่าการ เขียนด้วยกระบวนการ เผชิญหน้ากับวัตถุ แต่ต่างกันตรงที่ ภาพ เขียนไทย เป็นรูปแบบอุดมคติ แต่ตามหลักสูตรนี้มุ่งรูปแบบ เหมือนจริงอย่างตะวันตก หรือถ้าพิจารณาอีกแง่หนึ่ง ภาพความจำในลักษณะนี้ อาจจะ เป็นจุด เริ่มต้นของการ เขียนภาพประกอบ (Illustration) ซึ่งมุ่งความงามมากกว่ารายละ เอียดหรืออารมณ์ที่ เผชิญกับวัตถุ เบื้องหน้า

การฝีมือชายไม่มีอะไรแปลก แต่การฝีมือหญิงได้รวมไว้กับการ เรือนด้วย

โดยสรุปแล้วหลักสูตรศิลปศึกษา พ.ศ. 2480 มีข้อที่น่าสังเกตดังนี้ คือ

1. แม้หลักสูตรศิลปศึกษาฉบับนี้ จะถือได้ว่า เป็นหลักสูตรที่ได้รับการพัฒนา เป็นอย่างมาก ทั้งผลสะท้อนจากกระแสการ เมืองและกระแสความคิดจากสถาบันศิลปะ แต่การที่ยังคงกำหนดว่าศิลปศึกษา คือ การวาด เขียนและการฝีมืออยู่ เช่น เดิม ทำให้ศิลปศึกษายังไม่สามารถกระจายตัวออกไปได้อย่างกว้างขวาง และทำให้ เกิดการสับสนในการจัดกลุ่มหรือหมวดหมู่อยู่บ้างพอสมควร เช่น การจัดงานปั้นไว้ในกลุ่มการฝีมือ หรือการจัดภาพพิมพ์ไว้ในกลุ่มภาพประดิษฐ์ (มัธยมตอนต้นและปลาย) เป็นต้น

2. หลักสูตรยังไม่ได้แยกงานศิลปะและงานช่างออกจากกัน

3. การวาดเขียนทุกระดับ เน้นความเหมือนจริงตามแนวธรรมชาตินิยมมากขึ้น มีการกำหนดและเสนอแนะแบบหรือหุ่นที่จะเขียนหลากหลายมากขึ้นด้วย

4. หลักสูตรฉบับนี้เน้นให้ระบายสีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระบายสีน้ำ

5. ได้มีการระบุหรือเสนอแนะเทคนิคต่าง ๆ ในการเขียนภาพไว้ด้วย เช่น "หัดเขียนดอกไม้ง่าย ๆ กลีบน้อย ๆ และมีสีฉูดฉาด" (ภาพของจริง ข้อ 3 มัธยมต้น) "การสลับสี การใช้สีหนาและสีบาง การลูบสีลงบนภาพ ภาพที่ตัดเส้นด้วยดินสอดำหนัก ๆ" (หมายเหตุ มัธยมต้น)

6. หลักสูตรได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทางศิลปะและทฤษฎีสี เช่น "แม่สี การผสมสี" (หมายเหตุ มัธยมต้น) "รู้จักเส้นเดินขึ้น เดินลง รู้จักเทียบส่วน และรู้จักของไกล้และของไกล" (หมายเหตุ ข้อ 2 มัธยมปลาย)

7. มีข้อเสนอแนะให้ใช้วัสดุหลายชนิดขึ้น เช่น ดินสอ สีน้ำ ถ่าน ปากกา หมึกจีน

<u>ศิลปศึกษาหลักสูตร 2491 และ 2493</u>

"ในปี พ.ศ. 2491 มีหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาออกใช้ ปรากฏว่ามีเวลาไว้ให้สำหรับวิชาวาดเขียน 1 ชั่วโมง ไม่มีรายการสอน และแนะไว้ว่า ให้มีการอบรมสั่งสอนวิชาต่อไปนี้นอกอัตราเวลาเรียน คือ พลศึกษา ดนตรีหรือขับร้อง การลูกเสือหรืออนุกาชาด ในปีเดียวกันนั้นมีการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาใหม่ คงมีวิชาต่าง ๆ เหล่านี้ 6 วิชาเท่าเดิม ต่างแต่ว่าการฝีมือนั้นเปลี่ยน เรียกว่า การฝีมือและการงาน ... ในส่วนวิชาวาดเขียนนั้นเป็นครั้งแรกที่ได้เพิ่มเติมความมุ่งหมายว่า เพื่อให้เพลิดเพลิน รายการสอนใช้วิธีย่อลงเหลือสั้นที่สุดว่า วาดรูปจากตัวแบบ จากการลอกแบบ และจากความคิดนึกให้เหมาะกับวัยของเด็ก ... วิชาการฝีมือและการงาน กำหนดให้เลือกการฝีมือ 1 อย่าง การงานหนึ่งอย่าง การฝีมือชาย มีการจักสานและการทำเครื่องเล่นเครื่องใช้ หญิงมีการเย็บปักถักร้อย การจักสาน การทำเครื่องเล่นเครื่องใช้ การงานชายมีการทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การช่างไม้เบื้องต้น หญิงมีการเรือนการทำสวนและการเลี้ยงสัตว์ นับว่ากว้างขวางขึ้นกว่าเดิม มีทางเลือกได้มาก" (118)

หลักสูตรประถมศึกษา 2491[119]

วิชาบังคับ ศีลธรรม หน้าที่พลเมือง ภาษาไทย เลขคณิต ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ธรรมชาติศึกษา สุขศึกษา วาดเขียน ขับร้อง การฝีมือและการงาน พลศึกษา การลูกเสือหรืออนุกาชาด วิชาเลือก วิชาชีพหรือวิชาภาษาต่างประเทศ

วาดเขียน (1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

รายการที่ต้องสอน วาดรูปจากตัวแบบ จากการลอกแบบ และจากความคิดนึก ให้พอเหมาะแก่วัยของเด็ก

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อฝึกหัดความสังเกตและรู้จักแสดงความสังเกตของตนด้วยรูป
2. ให้รู้จักความสวยงามจากการใช้สี
3. ฝึกหัดให้เกิดนิสัยรักความสวยงามและความละเอียดประณีต
4. เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน

ถ้าพิจารณาจากความมุ่งหมายจะพบว่า หลักสูตรฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายใหญ่อยู่สองด้าน คือ เพื่อให้ได้ผลงานศิลปะที่มีคุณค่า (ข้อ 1 และ 2) เพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัย (ข้อ 1) และเพื่อการพักผ่อน (ข้อ 4) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมุ่งหมายประการหลัง "เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน" นี้ เป็นปรากฏการณ์ใหม่ ที่พิจารณาศิลปศึกษาในลักษณะการเกี่ยวเนื่องกับจิตวิทยาอีกด้วย

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 2493[120]

ศีลธรรม หน้าที่พลเมือง ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์เบื้องต้น ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ สุขศึกษา วาดเขียน ขับร้อง การฝีมือ และการงาน พลศึกษา ลูกเสือหรืออนุกาชาด

วาดเขียน (1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมายเหมือนกับหลักสูตรประถมศึกษา 2491

รายการที่ต้องสอน วาดรูปจากตัวแบบ จากการออกแบบ และจากความคิดนึก ให้เหมาะแก่วัยของเด็ก

สี การใช้สีและการผสมสีในการทำรูปต่าง ๆ

ประดิษฐ์ลวดลายและตัวหนังสือบรรจุลงในบัตร ปฏิทินหนังสือ ฯลฯ

ทำสเต็นซิลง่าย ๆ เป็นแม่พิมพ์พ่นสี เพื่อประดิษฐ์ภาพลงบนวัตถุต่าง ๆ

<u>การฝีมือและการงาน</u> (3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

<u>ความมุ่งหมาย</u>

1. ฝึกให้เกิดนิสัยรักการงาน มีความริเริ่ม และสนใจในการประดิษฐ์
2. รู้จักใช้เครื่องมือในการฝีมือและการงาน
3. ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
4. ให้สามารถทำการฝีมือและการงานให้เป็นผลสำเร็จและได้ประโยชน์

การฝีมือและการงานชาย <u>หมวด ก. การฝีมือ</u> จักสาน การทำเครื่องเล่นและเครื่องใช้ <u>หมวด ข. การงาน</u> การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การช่างไม้เบื้องต้น การงานอื่น ๆ

การฝีมือและการงานหญิง <u>หมวด ก. การฝีมือ</u> การเย็บปักถักร้อย การจักสาน การทำเครื่องเล่นและเครื่องใช้ <u>หมวด ข. การงาน</u> การเรียน การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การงานอื่น ๆ

<u>การฝีมือ</u>

1. <u>การจักสาน</u> รู้จักใช้ แต่ง และรักษาเครื่องมือจักสาน เลือกสิ่งของตามภูมิประเทศมาใช้ในการจักสาน เช่น ใบมะพร้าว ใบลาน ใบเตย ใบตาล ไม้ไผ่ หวาย กก ฯลฯ ให้ทำเป็นวัตถุง่าย ๆ เช่น ตะกร้า ตะแกรง กระเป๋า เสื่อ เป็นต้น

2. <u>ทำเครื่องเล่นและเครื่องใช้</u> ใช้วัตถุต่าง ๆ เช่น กระดาษ ไม้ระกำ ไม้ไผ่ เศษไม้ เศษผ้า เศษหนัง ดินเหนียว ขี้ผึ้ง เปลือกหอย ประดิษฐ์หรือแกะสลัก หรือปั้นเป็นเครื่องเล่นและเครื่องใช้ง่าย ๆ

ฉลุลวดลายต่าง ๆ และให้สี

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2493[121]

ศีลธรรม หน้าที่พลเมือง ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ทั่วไป ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ วาดเขียน การฝีมือและการงาน พลศึกษา การลูกเสือหรืออนุกาชาด

วาดเขียน (1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อฝึกทัดความสังเกตและรู้จักแสดงความสังเกตของตนด้วยรูป
2. ให้รู้จักความสวยงามจากการใช้สี
3. ฝึกให้มีนิสัยรักความสวยงามและความละเอียดประณีต
4. เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน และสามารถนำความรู้ในวิชาวาดเขียนไปใช้ในการงาน

รายการที่ต้องสอน วาดรูปจากตัวแบบ จากการลอกแบบ และจากความคิดนึก

ใช้สีและผสมสีในการทำรูปต่าง ๆ แรเงาด้วยดินสอดำ ด้วยถ่าน และด้วยเส้นปากกาลงหมึกจีน

ประดิษฐ์ลวดลายและตัวหนังสือบรรจุลงในบัตรปฏิทิน หนังสือ ฯลฯ

ทำสเต็นซิลง่าย ๆ เป็นแม่พิมพ์ พ่นสีเพื่อประดิษฐ์ภาพลงบนวัตถุต่าง ๆ

ผูกลายไทย เขียนหัวนาค ครุฑ เทพพนม ฯลฯ

ร่างภาพสเก็ตช์ง่าย ๆ

การฝีมือและการงาน เหมือนกับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 2493

ศิลปศึกษาหลักสูตรประถมศึกษา 2491 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 2493 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย 2493 มีโครงสร้าง ความมุ่งหมาย และรายการที่ต้องสอนคล้ายกันมาก โดยเฉพาะหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและปลาย เกือบจะไม่มีข้อแตกต่างกันเลย เป็นการวางโครงสร้างการศึกษาในลักษณะต่อยอดขึ้นไปเรื่อย ๆ เน้นเพียงความยากขึ้นในระดับที่สูงขึ้น มิได้มองการศึกษาในลักษณะกำหนดเอกลักษณ์ในแต่ละระดับ เอกลักษณ์แต่ละระดับในที่นี้หมายความถึงปรัชญา เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอนที่มีความแตกต่างและมีความสมบูรณ์อยู่ในระดับของมันเอง ไม่ว่าจะเป็นประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น หรือมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งความแตกต่าง

นั้นมีความเหมาะสมในแต่ละระดับวุฒิภาวะอันรวมถึงระดับการรับรู้ ระดับความคิด และระดับการสร้างสรรค์ด้วย

ข้อสังเกตทางด้านอื่นที่น่าสนใจ คือ

1. หลักสูตรศิลปศึกษา ปี พ.ศ. 2491 และ 2493 เน้นความสำคัญการฝีมือมากกว่าการวาดเขียน ดังจะเห็นได้จากการกำหนดรายละเอียด การเสนอแนะกิจกรรม การเสนอแนะวัสดุ

2. การฝีมือได้เสนอแนะวัสดุมากขึ้น (รวมทั้งเศษวัสดุ) ซึ่งวัสดุที่หลากหลายชนิดย่อมเป็นทางหนึ่งที่จะกระตุ้นการสร้างสรรค์งานได้

3. เป็นหลักสูตรที่เริ่มมองความสำคัญของท้องถิ่น (แต่ก็ยังไม่เห็นชัดเจนนัก) เช่น การฝีมือที่มุ่งการจักสาน การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การใช้วัสดุท้องถิ่น เช่น ใบมะพร้าว ใบลาน ใบเตย ใบตาล ไม้ไผ่ ทวาย กก เปลือกหอย หรือ "ฉลุลวดลายต่าง ๆ และให้สี" (มัธยมศึกษาตอนต้น 2493) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ประยุกต์มาจากหนังตะลุงหรือหนังใหญ่จากท้องถิ่นภาคใต้นั่นเอง

<u>ศิลปศึกษาหลักสูตร 2498</u>

นับแต่แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ได้มุ่งการศึกษา 3 ส่วน (ความมุ่งหมายข้อ 3) คือ <u>พุทธิศึกษา</u> <u>จริยศึกษา</u> และ<u>พลศึกษา</u> ตลอดมาจนถึงแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 รัฐได้ประกาศความมุ่งหมายเพิ่มส่วนที่ 4 คือ <u>หัตถศึกษา</u> (ความมุ่งหมายข้อ 4) เข้าไว้ด้วย โดยขยายความมุ่งหมายหัตถศึกษาไว้ว่า "ให้มีความเคยชินและความชำนาญหมั่นเพียรในการใช้มือปฏิบัติงานเพื่อเป็นรากฐานของการประกอบสัมมาชีพ" ซึ่งคำว่า "หัตถศึกษา" ในที่นี้มิได้หมายถึง "งานหัตถกรรมหรืองานฝีมือ" แต่กินความถึง การศึกษาที่ต้องปฏิบัติงานด้วยมือ อันเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพวกปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ซึ่งรวมศิลปศึกษาในกลุ่มต่าง ๆ เข้าไว้ เช่น การวาดเขียน หัตถกรรม การฝีมือ ฯลฯ

หลักสูตรประถมศึกษา[122]

หลักสูตรประกอบไว้ด้วย หมวดภาษาไทย หมวดเลขคณิต หมวดธรรมชาติศึกษา หมวดสังคมศึกษา กิจกรรมพิเศษ วิชาชีพหรือภาษาต่างประเทศ

หมวดสังคมศึกษา ประกอบด้วย สังคมศึกษา พลศึกษา ดนตรี ศิลปะและการฝีมือ

วิชาศิลปะและการฝีมือ

ความมุ่งหมาย การศึกษาศิลปะและการฝีมือ มีความมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้เด็กได้มีความกระหายที่จะแสดงความสามารถที่ซ่อนเร้นออกมาเป็นภาพและวัตถุ ดังนั้น อำนาจแห่งการสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวเด็กก็กลายเป็นนิสัยชอบประดิษฐ์ ชอบรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบ อันจะคลี่คลายออกเป็นแบบฉบับ และเป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไป เฉพาะงานฝีมือเด็กจะได้มีความเฉลียวฉลาดในการใช้วัตถุดิบหรือวัตถุที่มีอยู่มาประดิษฐ์เป็นสิ่งสำเร็จรูป อันจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง เด็กจะได้รับการฝึกให้รู้จักสร้างความสวยงามและความเป็นระเบียบในธรรมชาติ ให้แก่สิ่งแวดล้อมของตน ทั้งที่บ้าน ที่โรงเรียน และในชุมชน

ศิลปะและการฝีมือชั้นประถม 1

รายการที่ต้องสอน

ก. งานศิลปะ

1. หัดให้ทำลวดลายบนกระดาษตามความพอใจของเด็ก การใช้ดินสอและสี

2. ให้รู้จักรูปต่าง ๆ เช่น วงกลม สี่เหลี่ยมจตุรัส ลวดลายซ้ำ ๆ

3. หัดให้เด็กรู้จักจัดภาพของเด็ก และหัดให้เด็กร่วมช่วยกันตกแต่งห้องเรียนเป็นครั้งคราว

4. ให้รู้จักเขียนแผนผังง่าย ๆ แสดงที่ตั้งของสิ่งของภายในห้องเรียน

5. ให้รู้จักแม่สีและสีผสม

6. ให้รู้จักสีอ่อน สีแก่

7. ให้รู้จักสังเกตและชื่นชมยินดีสีต่าง ๆ

ข. <u>การเขียนภาพ</u>

1. ให้สามารถแสดงความคิดเห็นของตนด้วยความรู้สึกเสรีในการเขียนภาพ จากประสบการณ์ทางบ้านหรือที่โรงเรียน

2. ให้สามารถเล่าเรื่องเป็นรูปเขียน โดยใช้ชอล์กสี ดินสอสี สีน้ำบนพื้นหมาดสีละเลงด้วยนิ้ว กระดาษสีและสีน้ำ

3. สามารถตัดรูปกระดาษทำ แสดงความนึกคิดของตนเองออกได้

4. สามารถตัดหรือฉีกกระดาษ พับกระดาษ ปะกระดาษเป็นรูปต่าง ๆ ได้

5. สามารถวาดภาพเส้น แสดงท่าทางของคนและสัตว์ได้

ค. <u>การศึกษาภาพ</u>

1. สามารถเข้าใจในความมุ่งหมายของภาพ แล้วสรุปให้ชื่อได้ และสามารถอ่านภาพเรื่องเข้าใจ

2. สามารถแปลภาพเป็นคำพูดในวงประสบการณ์ของงาน

3. ให้รู้สึกสนใจในคุณค่าของสิ่งประดิษฐ์ของผู้อื่น

ง. <u>งานฝีมือ</u>

1. ฝึกให้เด็กชินต่อการใช้เครื่องมือช่างไม้ เพื่อประดิษฐ์สิ่งง่าย ๆ สำหรับเล่น ฝึกให้เด็กกะงานที่จะประดิษฐ์ก่อนที่จะลงมือทำ

2. ฝึกให้เด็กรู้สึกการประหยัด การใช้วัตถุเท่าที่จำเป็น

3. ฝึกให้มีความสันทัดเบื้องต้นในการเย็บปัก ถักร้อยอย่างหยาบ ๆ

4. ฝึกให้รู้จักตัดกระดาษทำแบบเครื่องนุ่งห่มสำหรับตุ๊กตา

5. ฝึกให้สานลวดลายด้วยกระดาษสีต่าง ๆ บนกระดาษแข็ง

6. ฝึกให้ปั้นรูปตามความนึกคิดและใช้เครื่องมือง่าย ๆ เป็น

7. ฝึกให้ตัดกระดาษอ่อนและกระดาษแข็ง เพื่อประกอบในการเล่นได้ถูกต้อง

8. ฝึกให้ทำสมุดภาพที่อาจเปลี่ยนหรือแทรกหน้ากระดาษ

9. ฝึกให้เขียนหนังสือตัวโตเพื่อประดิษฐ์สำหรับทำป้กหรือนำบท

10. หัดให้ทำบัตร ส.ค.ส. พร้อมด้วยเขียนภาพด้วยตนเอง หรือดีพิมพ์จากการแกะสลักด้วยตนเอง

11. หัดทำตุ๊กตาของเล่นจาก เมล็ดพืช ใบไม้ ดอกไม้ ฯลฯ

12. หัดทำหัวตุ๊กตาจากกระดาษปะบนรูปหุ่น

หมายเหตุ วิชาศิลปะและการฝีมือ ให้โรงเรียนสอนมากอย่างหรือน้อยกว่าก็ได้ ตามความเหมาะสมของท้องถิ่นและความสามารถของโรงเรียนที่จะจัดหาวัตถุดิบได้

ข้อเสนอแนะวิธีสอน

ก. งานศิลปะ

1. ใช้นิ้วมือป้ายหรือละเลง แล้วค่อย ๆ หัดทำไปจนใช้พู่กันเป็น

2. ในรายการที่ต้องสอนมีข้อความชัดเจนอยู่แล้ว แต่ที่ควรจะต้องจัดหาเอาไว้ก็มีกระดาษสีและพู่กัน

ข. การเขียนภาพ

1. ให้ครูรู้จักเก็บและสะสมของที่เด็กทำไว้แล้ว เพื่อให้มีโอกาสนำมาแสดงได้

2. จัดหากระดาษสี และสีน้ำ ชอล์กสี ดินสอสี

3. การพับกระดาษ เช่น การพับเป็นหมวก เรือ นก ดอกไม้ ฯลฯ ควรมีกาวหรือแป้งเปียกไว้สำหรับปิดหรือต่อกระดาษไว้ด้วย

ค. การศึกษาภาพ (ความชัดเจนอยู่ในรายการที่ต้องสอนแล้ว)

ง. งานฝีมือ

1. เตรียมเครื่องใช้ง่าย ๆ สำหรับเด็ก เช่น ค้อน ตะปู คีม ปากคีบ เลื่อย ไขควง กระดาษทราย เศษไม้ เป็นต้น (เหมาะสำหรับเด็กชายเท่านั้น)

2. จัดหา เข็ม ด้าย กระดาษ ผ้า เข็มปัก กรรไกร เป็นต้น เตรียมไว้

3. กระดาษสีต่าง ๆ และกระดาษแข็ง เตรียมหาไว้ก่อน

4. การปั้นใช้ดินเหนียวหรือดินน้ำมันถ้าอาจหาได้

5. การแกะสลักใช้หัวมันหรืออย่างอื่นที่หาง่าย ควรมีมีดเล็ก ๆ หรือเครื่องมือง่าย ๆ ที่จะใช้แกะได้

<u>หมายเหตุ</u> ให้เด็กสามารถทำได้หลาย ๆ อย่างโดยความสมัครใจ และโดยการล่อให้เด็กอยากทำ สอนรายการใดไปแล้วก็สอนต่อด้วยรายการอื่น และในปีต่อไปก็เพิ่มสิ่งที่ยังไม่ได้สอน ไม่จำเป็นเร่งให้เด็กต้องทำทุกอย่าง และไม่จำเป็นให้เด็กทำเหมือน ๆ กันในเวลาเดียวกัน ครูจัดที่เก็บเครื่องใช้ให้เป็นระเบียบ และฝึกนิสัยให้เด็กเก็บของเป็นที่เมื่อใช้แล้ว ทั้งต้องล้างเช็ดให้สะอาดด้วย

หลักสูตรศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาปี 2498 ฉบับนี้เริ่มนำคำว่า "งานศิลปะ" เข้ามาใช้ โดยมีความหมายถึงลวดลาย การจัดภาพ การเขียนแผนผัง การใช้สี และ "งานศิลปะ" ก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของศิลปศึกษาเท่านั้น โดยที่ศิลปศึกษาได้รวมถึง งานศิลปะ การเขียนภาพ การศึกษาภาพ งานฝีมือ

ข้อสังเกตจากหลักสูตรชั้นประถม 1 คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับศิลปศึกษามีแนวโน้มไปในทางงานประดิษฐ์

2. ศิลปศึกษาได้ถูกจัดไว้ในหมวดสังคมศึกษา โดยมุ่งถึงว่าศิลปะมีประโยชน์ต่อสังคม

3. มีความเชื่อว่า การแสดงออกทางศิลปะของเด็กเป็นอำนาจแห่งการสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวเด็ก อันเป็นความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ (ความมุ่งหมาย) ซึ่งเท่ากับเป็นการมองเด็กในทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับจิตใต้สำนึก (Subconscious)

5. มีความเชื่อว่า ความสวยงามและความเป็นระเบียบในธรรมชาติ มีผลต่อการทำงานศิลปะ และจะเป็นผลสะท้อนไปสู่การสร้างสิ่งแวดล้อมให้สวยงามและเป็นระเบียบ (ความมุ่งหมาย)

5. ส่งเสริมให้มีกิจกรรมกลุ่มเพื่อการทำงานร่วมกัน (งานศิลปะข้อ 3)

6. ส่งเสริมการวิจารณ์ศิลปะและการรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นขึ้นพื้นฐาน (การเขียนภาพ ข้อ 1 และการศึกษาภาพ)

7. ส่งเสริมการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย (ข้อเสนอแนะหมายเหตุ)

๘. ส่งเสริมการสะสมและการนิทรรศการผลงานศิลปะเพื่อสร้างแรงจูงใจ (ข้อเสนอแนะการเขียนภาพ ข้อ 1)

๙. ส่งเสริมการประหยัด (งานฝีมือ ข้อ 2) วัสดุท้องถิ่น (งานฝีมือข้อ 11 และข้อเสนอแนะวิธีสอน งานฝีมือ ข้อ ๑) ความเหมาะสมกับท้องถิ่น (หมายเหตุ)

10. ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ (ความมุ่งหมาย และข้อเสนอแนะวิธีสอน หมายเหตุ)

11. มีงานเขียนแบบ (งานศิลปะ ข้อ 4) และออกแบบ (งานฝีมือ ข้อ 1)

12. มีกิจกรรมสมัยใหม่เกิดขึ้น เช่น การเขียนภาพจากประสบการณ์ (การเขียนภาพข้อ 1) การละเลงสีด้วยนิ้วมือ (การเขียนภาพ ข้อ 2) การปั้นกระดาษ (งานฝีมือ ข้อ 12)

13. "การศึกษาภาพ" ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของศิลปศึกษา ซึ่งเท่ากับเป็นการมองความสำคัญของความซาบซึ้งในศิลปะ การวิจารณ์ศิลปะ และสุนทรียศาสตร์

<u>หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาปี พ.ศ. 2498</u>[123] ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ แผนกอักษรศาสตร์ชั้นปีที่ 1 มีวิชาศิลปศึกษา 1 เป็นวิชาเลือก ศิลปศึกษา 1 และศิลปศึกษา 2 เป็นวิชาเลือกในชั้นปีที่ 2 แผนกวิทยาศาสตร์ก็เช่นกัน กำหนดเวลาเรียนไว้ 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

<u>ศิลปศึกษา</u> แบ่งเป็น 2 หมวด คือ <u>หมวด ก.</u> ดนตรี ขับร้อง <u>หมวด ข.</u> เขียนภาพ การปั้นสลัก <u>หมวด ค.</u> การประพันธ์ การละคร <u>หมวด ง.</u> เครื่องไม้ เครื่องโลหะ เครื่องดิน เครื่องไม้ไผ่ เครื่องกระดาษ เครื่องทอ

<u>หมวด ข.</u>

1. <u>เขียนภาพ</u> ให้หัดเขียนภาพและลวดลายไทยง่าย ๆ เพื่อเป็นทางให้เข้าใจและนิยมศิลปะไทย สอนให้รู้จักวิธีเขียนภาพด้วยสีชนิดต่าง ๆ ตามแบบสากล เพื่อให้สามารถแสดงออกทางการเขียนภาพตามที่เห็นสวยงาม หรือมีความเพลิดเพลินในการเขียน ให้ได้เห็นและรู้จักแบบฉบับของภาพที่เขียนตามแบบสากลยุคต่าง ๆ ซึ่งบางยุคมีอิทธิพลเหนือศิลปะการเขียนภาพของศิลปินไทยปัจจุบัน

2. การปั้นสลัก สอนเทคนิคของการปั้นสลักวัสดุต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการปั้นหรือแกะสลัก ว่าจำเป็นจะต้องใช้เครื่องมืออะไรและใช้อย่างไร ให้สามารถถ่ายทอดความรู้สึกตามที่เห็นสวยงาม หรือตามแบบของศิลปะประเภทนั้น ๆ และตามลักษณะวัสดุที่นำมาใช้

หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาฉบับนี้ ได้นำคำว่า "ศิลปศึกษา" มาใช้เพื่อครอบคลุมทั้งดนตรี ขับร้อง เขียนภาพ การปั้นสลัก การประพันธ์ การละคร และงานช่างฝีมือ

การเขียนภาพ

1. ได้นำการเขียนภาพลายไทยเข้ามามีบทบาทเด่นชัดในหลักสูตร เพื่อมุ่งความนิยมในศิลปะไทย

2. มุ่งการเขียนภาพจากสิ่งที่มองเห็นสวยงาม

3. มุ่งให้ศึกษารูปแบบศิลปะสากลยุคต่าง ๆ

การปั้นสลัก

1. มุ่งให้สอนเทคนิคต่าง ๆ ในการปั้นสลัก

2. ให้สามารถถ่ายทอดความรู้สึกตามที่เห็นสวยงาม

3. มุ่งให้การปั้นสลักคำนึงถึงวัสดุที่จะถ่ายทอด

ศิลปศึกษาหลักสูตร 2503

"ในปี พ.ศ. 2498 ได้มีประกาศของกระทรวงเรื่องให้ใช้หลักสูตรประถมศึกษา ฉบับพุทธศักราช 2498 เฉพาะชั้นประถมปีที่ 1 แทนหลักสูตรเดิม หลักสูตรนี้นับว่าเป็นการปฏิรูปหลักสูตรเดิมอย่างแท้จริง เพราะหลอมวิชาย่อย ๆ ต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ถึง 11 วิชานั้น ลงเป็นหมวดใหญ่ ๆ 5 หมวด คือ ภาษาไทย เลขคณิต ธรรมชาติศึกษา (รวมสุขศึกษา) และกิจกรรมพิเศษ และมีหมวดวิชาชีพหรือภาษาต่างประเทศให้ไว้สำหรับหลักสูตรเทียบ แต่ด้วยเหตุที่หลักสูตรนี้ปฏิวัติการสอนภาษาไทยด้วย จึงมีปัญหายุ่งยากในการใช้ กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศยกเลิกหลักสูตรนี้ในกลางปี พ.ศ. 2498 เป็นอันกลับไปใช้หลักสูตรประถมศึกษาเดิมต่อไปอีก แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้รู้สึกถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา อย่างน้อยที่สุดใน

ระดับประถมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงแต่งตั้งกรรมการ ประกอบด้วยผู้แทนของกรมต่าง ๆ ปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาในปลายปี 2498 นั้นเอง ...

กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรประถมศึกษาสำหรับโรงเรียนปรับปรุง เฉพาะ ป.1 และ ป.2 ในปี พ.ศ. 2501 และใช้เต็มทั้ง 4 ปี ในปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา ในปี พ.ศ. 2501 นั้นเอง ก็ได้จัดให้มีการสัมมนาหลักสูตรการศึกษาเบื้องต้น 7 ปีขึ้นที่คุรุสัมมนาคาร จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมี นายอภัย จันทวิมล อธิบดีกรมสามัญศึกษาเป็นผู้อำนวยการ มีกรรมการรวม 20 คน และมีผู้เข้าร่วมประชุมจากภาคต่าง ๆ อีก 58 คน การสัมมนานี้จัดทำระหว่างกลางเดือนมิถุนายนถึงกลางเดือนกรกฎาคม 2501 ที่ประชุมได้พิจารณาและเสนอร่างหลักสูตรการศึกษาเบื้องต้น 7 ปี แก่คณะกรรมการ ก.ป.ส. (คณะกรรมการดำเนินงานปรับปรุงหลักสูตร : ผู้เขียน) และกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อได้ปรับให้เข้ากับแผนการศึกษาชาติ 2503 แล้ว จึงได้ประกาศใช้ออกไปเป็น 2 ตอน คือ หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น และหลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503"(124)

<u>หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น</u>(125)

หลักสูตรประถมศึกษาตอนต้น มีกำหนดเวลาเรียน 4 ปี โดยมุ่งหมายที่จะส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้มีความเจริญแห่งตน มีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการครองชีพ และมีความรับผิดชอบตามหน้าที่พลเมือง แบ่งวิชาต่าง ๆ ออกเป็น 8 หมวดวิชา คือ ภาษาไทย สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์เบื้องต้น คณิตศาสตร์ พลานามัย ศิลปศึกษา

<u>หมวดศิลปศึกษา</u> (3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ศิลปศึกษา ได้แก่ วิชาซึ่งส่งเสริมให้เด็กแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ออกมาเป็นความงามตามทัศนะของตน การแสดงออกนี้ เด็กอาจแสดงได้หลายทาง เช่น แสดงออกเป็นรูปภาพ รูปปั้น การแกะสลัก และการลำดับเสียงในดนตรี เป็นต้น การสอนศิลปศึกษา มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้เด็กมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติ พอเหมาะสมกับวัยดังต่อไปนี้

1. ให้เด็กได้แสดงความรู้สึกนึกคิด ความสนใจ และความถนัดตามธรรมชาติออกโดยเสรี

2. ให้รู้จักศิลปะ เพื่อส่งเสริมความเจริญทางด้านจิตใจและอารมณ์

3. ให้มีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันของบุคคลและชุมนุมชน ให้มีความชื่นชมและรู้คุณค่าในศิลปะของชาติ

4. ให้รู้สึกชื่นชมและซาบซึ้งในความงามของธรรมชาติด้านต่าง ๆ คือ สี เสียง ฯลฯ และให้เป็นผู้มีความเจริญทางจินตนาการ

5. ให้รู้จักใช้ศิลปะ เพื่อความเพลิดเพลิน ร่าเริง และผ่อนคลายอารมณ์ในเวลาว่าง

6. ให้รู้หลักเบื้องต้นของศิลปะในการออกแบบ เลือกสี สะสม ตกแต่ง และกลวิธีอื่น ๆ อันเป็นมูลฐานของการแสดงออกทางศิลปะและการตัดสินใจ

7. ให้รู้จักฟังเพลง ร้องเพลง ฟ้อนรำ ฟังและเล่นดนตรีพอสมควร

8. ให้รู้จักสำรวจหรือประเมินค่าของที่ทำขึ้นเองหรือที่ผู้อื่นสร้างขึ้นและหาทางทำให้งานของตนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

9. ให้รู้จักใช้ความรู้ทางศิลปะเป็นเครื่องช่วยในการเรียนวิชาอื่น ๆ ตามหลักสูตร

10. ให้เรียนรู้และเข้าใจที่มาของศิลปะไทยและศิลปะที่เป็นของต่างประเทศ

เด็กเล็ก ๆ นั้นย่อมพอใจที่จะแสดงความคิดของตนออกโดยไม่มีการสกัดกั้น เมื่อโตขึ้นจึงค่อยศึกษาแบบแผนของศิลปะในภายหลัง ดังนั้น ครูจึงควรสอนศิลปศึกษาให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กดังกล่าวมานี้ กล่าวคือ ในตอนต้นครูจัดหาวัสดุต่าง ๆ เพื่อให้เด็กใช้สำหรับแสดงความคิดออกมาอย่างกว้างขวาง พร้อมทั้งแนะนำให้เด็กอธิบายงานทางศิลปะซึ่งตนแสดงออกมาด้วย เมื่อเด็กเติบโตพร้อมที่จะรับแบบแผนอันถูกต้องแล้ว ครูจึงสอนแบบแผนให้ภายหลัง

การที่เด็กจะรู้สึกซาบซึ้งในรสของศิลปะได้นั้น ครูจะต้องสอนให้เด็กรู้จักประเมินผลงานที่ผลิตขึ้นโดยการร่วมกันพิจารณาถึงความงาม ความหมาย และความมุ่งหมายของผลงานนั้นอย่างตรงไปตรงมาด้วย

อนึ่ง เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีกิจนิสัยอันดี ครูควรส่งเสริมและปลูกฝังให้เด็กมีนิสัยในการประหยัด การเก็บ รักษาความสะอาด ตลอดจนความเป็นระเบียบและสวยงาม

ศิลปศึกษาประกอบไว้ด้วย ขับร้องและดนตรี การเขียนภาพและระบายสี ศิลปะปฏิบัติ

ประถมปีที่ 1

การเขียนภาพและระบายสี

ให้แสดงความคิดและความรู้สึกของตนโดยเสรี ในการเขียนภาพจากประสบการณ์ทางบ้านหรือทางโรงเรียน

ให้ระบายสีโดยไม่ต้องร่างหรือใช้เครื่องมือช่วย เช่น ใช้ชอล์ก ดินสอสี สีละเลงด้วยนิ้วมือ สีไปสเตอร์ สีฝุ่น อาจเขียนภาพแสดงท่าต่าง ๆ ของคนหรือสัตว์ โดยยังไม่ต้องคำนึงให้เหมือนของจริง

ให้รู้จักรูปต่าง ๆ เช่น รูปกลม รูปเหลี่ยม และลวดลายซ้ำ ๆ กัน เพื่อต่อรูปหรือทำแบบต่าง ๆ

ให้แปลความหมายของภาพเป็นคำพูดได้ ด้วยการให้เล่าเรื่องจากภาพที่เห็นหรือภาพที่ตนเขียนขึ้น

ศิลปะปฏิบัติ

ให้ตัด ฉีก พับ หรือปะกระดาษสีต่าง ๆ ให้เป็นรูปตามความนึกคิดหรือที่เห็นว่าสวยงาม

ส่งเสริมให้เด็กรู้จักเลือก รวบรวมภาพหรือแสตมป์เพื่อทำสมุดภาพ ช่วยกันตกแต่งห้องเรียน ป้ายข่าวสารด้วยภาพที่รวบรวมไว้ หรือชิ้นงานที่ทำเสร็จแล้ว เด็กอาจช่วยกันทำถ้ำมอง ทำภาพผนังตามความเหมาะสมกับวัย

ให้เด็กปั้นดินหรือวัสดุอื่น ๆ เป็นรูปต่าง ๆ ตามความคิดคำนึงของตน

ให้พิมพ์แบบด้วยแม่พิมพ์ที่เป็นตัวอักษร ภาพสัตว์ หรือลวดลายง่าย ๆ แม่พิมพ์อาจทำด้วยสบู่ มันเทศ มะละกอ ไม้เนื้ออ่อน ถ้าไม่มีแม่พิมพ์อาจใช้วัสดุอื่น ๆ แทนแม่พิมพ์ก็ได้ เช่น จุกขวด ฝาน้ำอัดลม ดินสอ

ให้รู้จักใช้กรรไกร ด้าย เข็ม แป้งเปียก ในการตัดกระดาษ เย็บผ้า หรือปะกระดาษโดยลำดับ

ให้เด็กประดิษฐ์ของเล่นหรือของใช้จากวัสดุพื้นเมืองหรือเศษของเหลือใช้ต่าง ๆ เช่น ทำเรือด้วยกาบมะพร้าว ทำตุ๊กตาด้วยเศษผ้าหรือฟางข้าว

ควรให้เด็กนำความรู้ทางศิลปะไปใช้ในการงานง่าย ๆ เช่น การรักษาและตกแต่งห้องเรียน การปลูกไม้ประดับ การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

ในการสอนศิลปะ นอกจากหัดเด็กให้ชินกับการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ควรหัดให้เด็กกะงาน รู้จักประหยัดใช้วัสดุ รู้จักทำตามความสามารถและความเหมาะสมของท้องถิ่น

ประถมปีที่ 2

การเขียนภาพและระบายสี

ให้รู้จักแม่สีและให้ทดลองผสมสี รู้จักสีอ่อนและสีแก่ รู้จักสังเกตและชื่นชมในสีต่าง ๆ

ให้เขียนภาพเป็นเรื่องราวจากนิทานหรือจากประสบการณ์ของตน หรือเรื่องต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ ในหลักสูตร และส่งเสริมทักษะในการเขียนภาพโดยเสรีให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ให้รู้จักดูภาพ เข้าใจความหมายของภาพ และสามารถอ่านภาพเป็นเรื่องราวได้ตามประสบการณ์ของตน

ศิลปะปฏิบัติ

ส่งเสริมให้เด็กสะสมและรวบรวมภาพเป็นงานอดิเรก และแสดงออกทางสร้างสรรค์ เช่น การตกแต่งห้องเรียน โรงเรียน บ้าน เป็นต้น ในเรื่องการตกแต่งควรส่งเสริมให้เด็กรู้จักวางโครงการและร่วมกันทำงาน

ให้รู้จักปั้นดินหรือวัสดุอื่น ๆ เป็นรูปต่าง ๆ

ส่งเสริมการประดิษฐ์เครื่องเล่น เครื่องใช้ ด้วยวัสดุพื้นเมือง เช่น ใบมะพร้าว ใบเตย ใบลาน ไม้ไผ่ หวาย กก รวมทั้งการใช้เศษไม้จริงประกอบเป็นวัสดุง่าย ๆ และควรส่งเสริมการใช้เครื่องมือชนิดต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับวัสดุนั้น ๆ

การประดิษฐ์เหล่านี้ควรส่งเสริมให้ทำเป็นเครื่องใช้ในบ้านหรือในโรงเรียน ตามความสามารถของเด็ก

ควรให้เด็กนำความรู้ทางศิลปะไปใช้ในการงานง่าย ๆ เช่น การรักษาและตกแต่งห้องเรียน การปลูกไม้ประดับ การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

การสอนศิลปศึกษาในชั้นนี้ ควรนำกิจกรรมบางอย่างที่มีในชั้นประถมปีที่ 1 มาปฏิบัติ เพื่อเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กยิ่งขึ้น

ประถมปีที่ 3

การเขียนภาพและระบายสี

ให้เขียนและระบายภาพด้วยสีฝุ่น เครยอง ดินสอสี ชอล์ก หรือสีอย่างอื่น

ให้รู้เส้นฐานและความแตกต่างของภาพที่มีระยะใกล้ไกลโดยสังเกตหรือเขียน

ให้เข้าใจและเห็นความงามของภาพที่ดี ในเรื่องรูป สี เส้น โครงสร้าง และแบบ เช่น ลักษณะความงามของธรรมชาติ

ให้รู้หลักเกณฑ์ง่าย ๆ ในการเขียนท่าทางเคลื่อนไหวของคนและสัตว์

ควรส่งเสริมการเขียนภาพผนัง ภาพประกอบข่าว นิทาน เรื่องจากประสบการณ์ หรือภาพประกอบเรื่องที่เรียน เพื่อให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ

ให้รู้จักการใช้วัสดุอื่นแทนสู่กัน เช่น กาบมะพร้าว เศษไม้ ฟองน้ำ เศษผ้า กระดาษขยุ้ม

ศิลปะปฏิบัติ

ให้ทำงานด้วยความประณีตสวยงามยิ่งขึ้น

ให้ประดิษฐ์ด้วยกระดาษให้เป็นรูปคล้ายของจริง เช่น หน้าคน สัตว์ และต้นไม้

ให้ทำภาพกระดาษตั้ง โดยตัดภาพจากที่อื่นหรือเขียนขึ้นเอง แล้วนำมาติดบนกระดาษแข็ง เพื่อให้ตั้งได้

ศิลปะปฏิบัติในชั้นนี้อาจแยกสอนให้เหมาะสมกับเพศ ตามความต้องการและความถนัด เช่น การเย็บ ปัก ถัก ร้อย การจัดและร้อยดอกไม้ งานใบตอง การประกอบอาหาร การจักสาน ถัก ทอ และงานช่างไม้เบื้องต้น เพื่อประดิษฐ์เครื่องเล่น เครื่องใช้ที่มีประโยชน์มากขึ้น ทั้งนี้ให้เหมาะสมกับความสามารถและวัยของเด็ก

ให้รู้จักปั้นดินหรือวัสดุอื่น ๆ ให้มีรูปลักษณะสวยงามยิ่งขึ้น ถ้าสามารถทำได้ก็อาจทำเป็นเครื่องปั้นดินเผา

ให้รู้จักสลักไม้เนื้ออ่อนเป็นรูปต่าง ๆ ตามที่ต้องการ

ส่งเสริมความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ด้วยการประดิษฐ์เศษวัสดุ เช่น ใช้ท่อนไม้และกล่องกระดาษประกอบเป็นรูปสัตว์

ควรให้เด็กนำความรู้ทางศิลปะไปใช้ในการงานง่าย ๆ เช่น การตกแต่ง การสลักผัก การทำสวนดอกไม้ ฯลฯ

ประถมปีที่ 4

การเขียนภาพและระบายสี

ให้เขียนภาพและระบายสีเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์และการแสดงออกให้มากยิ่งขึ้น

ให้ประดิษฐ์ตัวอักษรแบบต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดทำป้ายข่าวสาร นิทรรศการ และอื่น ๆ

ให้รู้จักเขียนภาพจากตัวแบบ ทั้งที่เป็นของจริงและหุ่นจำลอง

ควรส่งเสริมทักษะในการเขียนภาพเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การตกแต่งห้องเรียน การจัดนิทรรศการ งานละคร

เด็กที่สนใจในการเขียนภาพเป็นพิเศษ หรือชอบเขียนด้วยสีชนิดหนึ่งชนิดใดโดยเฉพาะพึงได้รับการส่งเสริม

ศิลปะปฏิบัติ

ให้ทำงานกระดาษด้วยความประณีตสวยงามยิ่งขึ้น ให้ทำกล่องภาพสามมิติจากกล่องกระดาษหรือลังไม้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับบทเรียน

ให้ประดับกระดาษเป็นภาพต่าง ๆ ตามแบบประดับมุกหรือกระจก โดยใช้ผนึกด้วยชิ้นกระดาษเล็ก ๆ รูปต่าง ๆ เช่น สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม หรือจะใช้เศษผ้า เศษวัสดุแทนก็ได้

ให้รู้จักจัดกะบะทราย เป็นเรื่องราวจากบทเรียนหรือจากความรู้สึกนึกคิดของเด็ก

ศิลปะปฏิบัติในชั้นนี้ โรงเรียนควรส่งเสริมให้เด็กสามารถทำสิ่งของที่ใช้เป็นประโยชน์ได้และมีความงดงามในแง่ศิลปะประกอบอยู่ด้วย ทั้งนี้ให้เหมาะแก่สภาพท้องถิ่น จะเป็นการทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลัก การจักสาน การถักหรือทอ การปักกรีเบื้องต้น งานช่างไม้ ฯลฯ ก็ได้

ควรให้เด็กนำความรู้ทางศิลปะไปใช้ในการงานง่าย ๆ เช่น การตกแต่ง การจัดบ้านเรือน ฯลฯ

<u>หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย</u>[128]

ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์เบื้องต้น คณิตศาสตร์ พลานามัย ศิลปศึกษา หัตถศึกษา (ศิลปศึกษา 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

หมวดศิลปศึกษามีความมุ่งหมายเหมือนกับระดับประถมศึกษาตอนต้น ประกอบไว้ด้วย ขับร้องและดนตรี การแสดงประกอบจังหวะ และการเขียนภาพระบายสี ส่วนศิลปะปฏิบัติจากระดับประถมศึกษาตอนต้น ได้เปลี่ยนมาเป็นหมวดหัตถศึกษาในระดับนี้

<u>การเขียนภาพระบายสี ประถมปีที่ 5</u>

ให้รู้และฝึกการออกแบบง่าย ๆ โดยใช้รูป เส้น สี มาประกอบเป็นแบบต่าง ๆ ตามจินตนาการของเด็ก

ให้รู้และเข้าใจทฤษฎีของสี การผสมสีฝุ่น สีโปสเตอร์ สีน้ำ เพื่อนำความรู้มาใช้ในการระบายภาพ

ให้เข้าใจความงามและความแตกต่างของธรรมชาติมากขึ้น เพื่อนำมาใช้ในการเขียนภาพ เข้าใจความแตกต่างของเส้น ระยะ การจัดภาพ

ให้รู้จักสังเกตลักษณะของศิลปะไทย เช่น ภาพลายไทย พระปรางค์ เจดีย์ ฯลฯ

ให้รู้และฝึกการเขียนภาพสเก็ตช์

ให้รู้จักทำแบบเพื่อทำสเตนซิลง่าย ๆ และทำอย่างอื่น ๆ เช่น ใช้ฟองน้ำ เศษผ้า ฯลฯ ชุบสีแตะในแบบ

ให้เขียนภาพประกอบเรื่อง ภาพโฆษณา ตัวอักษรให้ยากขึ้นตามลำดับ

ส่งเสริมการทดลองใช้สี โดยวิธีต่าง ๆ กัน เช่น หยด เท พรม ฯลฯ

<u>ประถมปีที่ 6</u>

ให้รู้และฝึกการออกแบบโดยใช้รูป เส้น สี ระยะ มาประกอบเป็นแบบต่าง ๆ ตามจินตนาการของเด็ก

ให้รู้ทฤษฎีของสี การผสมสี การระบายภาพ โดยฝึกให้มีทักษะยิ่งขึ้น

ให้รู้และฝึกการจัดภาพ เขียนภาพ ที่มีส่วนซ้อนกันและ เขียนภาพที่สูงหรือต่ำกว่าระดับตาบ้าง

ให้ เขียนภาพสเก็ตซ์ได้รวด เร็วถูกต้องดียิ่งขึ้น ส่ง เสริมการทำงาน เป็นหมู่และวาง โครงการสำหรับงานนั้น เช่น เขียนภาพผนัง จัดนิทรรศการ ฯลฯ

ส่ง เสริมการทดลองใช้สีโดยวิธีต่าง ๆ กัน เช่น หยด พรม แตะ ฯลฯ ให้ดีขึ้น

ส่ง เสริมให้รู้ความแตกต่างระหว่างศิลปะไทยกับต่างประ เทศ และให้มีทัศนคติที่ดีต่อ ศิลปะไทย

ประถมบีที่ 7

ให้รู้และฝึกการออกแบบปกหนังสือ ภาพโฆษณา เครื่องใช้ และ เครื่องประดับ ฯลฯ

ให้สามารถ เขียนภาพและจัดภาพให้ดียิ่งขึ้น

ให้ฝึกการ เขียนภาพที่ เป็นศิลปะไทย จากแบบง่าย ๆ หรือตามความคิด เห็นของ เด็ก

ให้ศึกษาหลักของภาพที่ดี และใช้หลัก เหล่านั้นประ เมินคุณค่างานของตน เองและผู้อื่น

ส่ง เสริมให้หาวิธี เขียนและระบายสีภาพด้วยวิธีแปลก ๆ ยิ่งขึ้น

หมวดหัตถศึกษา (๔ หรือ ๘ ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมายของหัตถศึกษา ก็ เพื่อส่ง เสริมให้ เด็กได้ใช้มือและ เครื่องมือในการประดิษฐ์ ผลิตวัสดุตามกำลังวัยและความสามารถ เป็นการส่ง เสริมพัฒนาการของ เด็กในทางกาย ปัญญา อารมณ์ และสังคม พร้อมกันไป ทั้งให้ เด็กได้นำผลิตภัณฑ์ ทักษะ และความสามารถของตนไปใช้ ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และประกอบการ เรียนวิชาอื่น ๆ นอกจากนั้นกิจกรรมทางหัตถศึกษา จะแสดงให้ เห็นแนวความสนใจ และความถนัดของ เด็ก ในการ เตรียมอาชีพได้อีกด้วย

การส่ง เสริมพัฒนาการในด้านหัตถศึกษานั้น พึง เน้นใน เรื่องต่อไปนี้ คือ

๑. ให้รู้จัก เลือกและปรับปรุงคุณภาพวัสดุในท้องถิ่นที่อาจนำมาประดิษฐ์ดัดแปลง ให้ เป็นประโยชน์ได้

๒. ให้มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติที่ดี ในการทำงานด้วยมือ

๓. ให้มีนิสัยรักการทำงานด้วยความขยัน ประณีต และมีระ เบียบ

4. ให้ฝึกกิจนิสัยอันดี รู้จักวางโครงการ จัดระเบียบงาน และวัดผลปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น

5. ให้รู้จักใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ทั้งวิธีใช้ที่ถูกต้อง เก็บรักษา และซ่อมแซม

6. ให้รู้จักคิด ริเริ่ม และสร้างสรรค์

7. ให้รู้จักรักษาสุขภาพและความปลอดภัยในเวลาปฏิบัติงานและในการใช้เครื่องมือ

8. ให้รู้จักประหยัดเวลา แรงงาน และวัสดุในการผลิต โดยคำนึงถึงประโยชน์ในการใช้สอยและใช้สิ่งที่ผลิตให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

9. ให้รู้จักใช้หัตถศึกษาให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ

10. ให้รู้จักใช้เวลาว่างหาความเพลิดเพลินในงานหัตถศึกษาและภูมิใจในสิ่งที่ตนสามารถผลิตขึ้นได้ตามความถนัด

11. ให้รู้คุณค่าของการผลิตและนิยมใช้ผลิตผลในประเทศ

12. ให้รู้คุณค่าของความงดงามและศิลปะ และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในทางหัตถศึกษา

13. ให้สามารถใช้ความรู้ทางหัตถศึกษาเพื่อเศรษฐกิจของครอบครัว

14. ให้รู้จักทำงานเป็นคณะและร่วมมือรับผิดชอบ

<u>รายการแขนงวิชา</u>

ก. ประเภทที่ต้องเรียนติดต่อกัน 3 ปี คือ การเกษตร การเรือน การเขียนแบบ งานไม้ งานปูน การประมง

ข. ประเภทที่เรียนในปีเดียว คือ การทำนา การปลูกพืชไร่ การทำสวนผัก การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การทำสวนผลไม้ การทำสวนยางพารา การเลี้ยงสัตว์เล็ก การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไหม การเย็บปักถักร้อย งานเสื้อผ้า งานประดิษฐ์ดอกไม้-ใบตอง งานประดิษฐ์ของชำร่วยและเครื่องเล่น งานประดิษฐ์เศษวัสดุเหลือใช้หรือวัสดุที่มีในท้องถิ่น งานโลหะ งานสาน งานประดิษฐ์ไม้ไผ่ งานถักทอ งานแกะสลักไม้ งานปั้น งานเครื่องปั้นดินเผา งานหนัง งานไฟฟ้า

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น (127)

ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ พลานามัย ศิลปศึกษา ศิลปะปฏิบัติ วิชาอาชีพ

ศิลปศึกษา (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อให้เกิดความเข้าใจและนิยมชมชื่นในศิลปะประจำชาติ และศิลปะสากล

2. เพื่อเป็นแนวทางให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสามารถประกอบศิลปกรรมได้ตามความนึกคิดโดยเสรี

3. เพื่อส่งเสริมให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเกิดความเพลิดเพลิน

4. เพื่อสำรวจความถนัดและความสนใจของเด็กในศิลปะแขนงต่าง ๆ จะได้เป็นแนวทางที่จะส่งเสริมให้ศึกษาต่อไปในการยึดเป็นอาชีพอันเหมาะสม

วิชาบังคับ (1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) การวาดเขียน วิชาเลือก (ในปีหนึ่งให้เลือกเรียน 2 วิชา 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) การปั้น-แกะสลัก การแกะแบบพิมพ์ การตกแต่งบ้าน ขับร้อง ดนตรี ฟ้อนรำ

ศิลปะปฏิบัติ (4 หรือ 6 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ความมุ่งหมาย

1. ให้รู้จักคิดริเริ่มและสร้างสรรค์

2. ให้รู้จักเครื่องมือ เครื่องใช้ และอุปกรณ์ต่าง ๆ รู้จักวิธีใช้ที่มีประสิทธิภาพ วิธีแต่ง วิธีเก็บรักษา ตลอดทั้งวิธีดัดแปลงใช้ให้ได้ผลทางการประหยัดเวลาและแรงงาน

3. ให้รู้จักออกแบบและประดิษฐ์สิ่งของ ได้ตามความมุ่งหมายของการศึกษา เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

4. ให้รู้จักรักษาสุขภาพและความปลอดภัยทั้งในและนอกเวลาปฏิบัติงาน

5. ให้รู้จักรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ทั้งส่วนตัวและหมู่คณะ

6. ให้รู้จักนำวิชาศิลปะปฏิบัติไปสัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ

7. เพื่อสำรวจความสนใจและความถนัดในศิลปะปฏิบัติแขนงต่าง ๆ สำหรับเป็นแนวทางที่จะศึกษาต่อ เพื่อยึดเป็นอาชีพอันเหมาะสม

8. ให้รู้จักนำวัสดุซึ่งเป็นทรัพยากรในท้องถิ่น มาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่มีความงามทางศิลปะและเป็นประโยชน์

รายการสอน

ก. เลือกเรียน 1 แขนง (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ตลอด 3 ปี) เกษตรกรรมศิลป์ ธุรกิจศิลป์ คหกรรมศิลป์

ข. เลือกเรียน 1 หรือ 2 แขนง (2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์เป็นปี ๆ ไป) คือ งานไม้ งานไม้ไผ่ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเคลือบโลหะ งานโลหะ งานต่อท่อ งานปูน งานไฟฟ้า งานเครื่องยนต์ งานดอกไม้-ใบตอง งานอาหาร งานย้อมสีลงคราม งานเย็บปักถักร้อย งานตัดเย็บเสื้อผ้า งานถักทอ งานหวาย เครื่องกระดาษ เครื่องรัก งานเขียนแบบ

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย(128)

ภาษาไทย (ก. ข.) ภาษาอังกฤษ (ก. ข. ค.) สังคมศึกษา (ก. ข.) วิทยาศาสตร์ (วิทยาศาสตร์ทั่วไป ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา วิทยาศาสตร์ภาคปฏิบัติ) คณิตศาสตร์ (ก. ข.) ภาษาต่างประเทศภาษาที่ 2 ศิลปะหรือการช่าง พาณิชยศาสตร์ เลขานุการ วิชาอาชีพ (ศิลปะหรือการช่าง 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

ศิลปะ

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อให้เกิดความเข้าใจและนิยมชมชื่นในศิลปะประจำชาติและศิลปะสากล

2. เพื่อเป็นแนวทางให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสามารถประกอบศิลปกรรมได้ตามความนึกคิดโดยเสรี

3. เพื่อส่งเสริมให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเกิดความเพลิดเพลิน

4. เพื่อสำรวจความถนัดและความสนใจของเด็กในศิลปะแขนงต่าง ๆ จะได้เป็นแนวทางที่จะส่งเสริมให้ศึกษาต่อ ในการยึดเป็นอาชีพอันเหมาะสม

5. เพื่อให้เกิดความรู้สึกในคุณค่าของวัตถุอันเป็นทรัพยากรในท้องถิ่น ที่จะนำมาสร้างสรรค์เป็นศิลปวัตถุขึ้น

ให้เลือกเรียนศิลปะ 2 แขนงจากรายการต่อไปนี้ คือ การวาดเขียน การปั้น-แกะสลัก การแกะแบบพิมพ์ สังคีตศิลป์

<u>การช่าง</u>

<u>ความมุ่งหมาย</u>

1. ให้รู้จักคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2. ให้รู้จักเครื่องมือ เครื่องใช้ และอุปกรณ์ต่าง ๆ รู้จักวิธีใช้ที่มีประสิทธิภาพ วิธีแต่ง วิธีเก็บรักษา ตลอดทั้งวิธีดัดแปลงใช้ให้ได้ผลทางการประหยัดเวลาและแรงงาน

3. ให้รู้จักออกแบบและประดิษฐ์สิ่งของให้เหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม

4. ให้รู้จักรักษาสุขภาพและความปลอดภัยทั้งในและนอกเวลาปฏิบัติงาน

5. ให้รู้จักรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน

6. เพื่อสำรวจความสนใจและความถนัดในการช่างแขนงต่าง ๆ สำหรับเป็นแนวทางที่จะศึกษาต่อ หรือยึดเป็นอาชีพ

7. ให้รู้จักนำวัสดุซึ่งเป็นทรัพยากรในท้องถิ่น มาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่มีความงามทางศิลปะและเป็นประโยชน์

หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น 2503 "วิชาที่นับว่าเปลี่ยนแปลงไปมาก ได้แก่ ศิลปศึกษา ซึ่งแสดงรายการไว้เห็นชัดว่า มุ่งส่งเสริมการแสดงออกโดยเสรีของเด็ก โดยคำนึงถึงสุขภาพทางจิตมากยิ่งกว่าการฝึกฝนทักษะในทางศิลปะ ซึ่งจะต้องทำให้ได้ตามแบบฉบับ มีขับร้องและดนตรี การเขียนภาพและระบายสี กับศิลปะปฏิบัติซึ่งเลือกได้ตามความเหมาะสมกับเพศและวัย ศิลปศึกษานับว่าก้าวหน้าไปมากเท่า ๆ กับสังคมศึกษา ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรเดิม พ.ศ. 2491 ...

หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย ... ศิลปศึกษามีขับร้องและดนตรี กับการเขียนภาพและระบายสี มีรายการสอนที่ได้ปรับปรุงให้เหมาะสมกับเด็กในวัยนี้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ไม่ยึดถือมาตรฐานของศิลปะเป็นหลักใหญ่เช่นแต่ก่อน จึงเป็นศิลปศึกษาเพื่อความเพลิดเพลินทางอารมณ์ของเด็ก ยิ่งกว่าการฝึกฝนทักษะให้ถึงขนาดมาตรฐานในวิชาศิลปะ ... วิชาที่สำคัญที่สุดในระดับนี้น่าจะได้แก่หัตถศึกษาซึ่งให้เวลาไว้มากกว่าวิชาหมวดใด ๆ รายการสอนมีวิชาต่าง ๆ ให้เลือกมากมาย ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมแก่สภาพของท้องถิ่นเป็นแห่ง ๆ ไป วิชาที่ให้เลือกนั้นมีต่างกันเป็น 2 ประเภท ประเภทหนึ่งเมื่อเลือกแล้วต้องเรียนติดต่อกันไปทั้ง 3 ปี มีการเกษตร การเรือน งานเขียนแบบ งานไม้ งานปูน และการประมง อีกประเภทหนึ่งเรียนในปีเดียวจะเป็นปีใดก็ได้ มีให้เลือกถึง 24 วิชา นอกจากนี้ โรงเรียนใดจะเลือกเรียนวิชาอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ อาจเสนอหลักสูตรขออนุมัติจากกรมเจ้าสังกัดอีกได้ ปัญหาสำคัญจึงมีว่า โรงเรียนจะสามารถใช้เวลาที่ได้ไปเป็นจำนวนมากนี้ ฝึกฝนอบรมเด็กได้ผลตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ ถ้าหลักสูตรใหม่นี้ได้เสียสละมาตรฐานทางวิทยาการไป โดยมุ่งหมายจะได้การฝึกฝนอบรมในทางหัตถศึกษามาทดแทนนี้ กลับไม่ได้สิ่งทดแทนนั้นมาตามที่คาดหมายไว้ ก็นับว่าเป็นการเสียไปถึง 2 ชั้น จะเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ความสำเร็จของหลักสูตรนี้จึงขึ้นอยู่กับการปฏิบัติมากที่สุด ถ้าการเป็นไปในรูปที่ว่า หลักสูตรนี้เป็นการสำรวจความถนัดหรือความสนใจเป็นพิเศษของเด็กในการงานประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องชี้ทาง การที่จะเลือกเรียนในสายมัธยมศึกษาใดต่อไปข้างหน้าได้แล้ว ก็นับว่าได้ผลตรงกับความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ...

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ... ศิลปศึกษานั้น หลักสูตร 2503 เปิดทางกว้างกว่าหลักสูตรเก่า 2493 คือ บังคับวิชาวาดเขียนสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง อีกชั่วโมงหนึ่งนั้นให้เลือกเรียนอีก 2 วิชาในปีหนึ่ง ซึ่งอาจจะเลือกการปั้น แกะสลัก การแกะแบบพิมพ์ การตกแต่งบ้าน ขับร้อง ดนตรีหรือฟ้อนรำ นอกจากนี้โรงเรียนอาจขอสอนศิลปะอื่น ๆ แทนวิชาที่ให้เลือกนี้ได้เมื่อได้รับอนุมัติจากกรมเจ้าสังกัด สายอาชีพอาจขอสอนวิชาช่างบางอย่างที่มีลักษณะเป็นศิลปะอยู่มากแทนได้ ...

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ... ศิลปะ หรือการช่างนั้น ให้เลือกเรียนอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการวาดเขียน การปั้น-แกะสลัก การแกะแบบพิมพ์ และสังคีตศิลป์ จัดเป็นฝ่ายวิจิตรศิลป์ ถ้าเลือกการช่างทุกคนต้องเรียนการเขียนแบบและออกแบบแล้ว จึงจะเลือกงานการช่างอย่างหนึ่งอย่างใดได้ มีให้เลือกทั้งหมด 10 อย่าง นับว่าเปิดโอกาสสำหรับความถนัดหรือสนใจไว้กว้างขวางมาก" (129)

ศิลปศึกษาในหลักสูตรปัจจุบัน

หลักสูตรการศึกษาของชาติฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นผลมาจากการสัมมนาของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ในปี พ.ศ. 2517 ประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 และกำหนดหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

ศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา (130)

ตามโครงสร้างของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ฉบับนี้ ได้แบ่งมวลประสบการณ์ไว้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ กลุ่มสร้างเสริม-ประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ซึ่งวิชาศิลปศึกษาได้กำหนดไว้ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยอันประกอบด้วย จริยศึกษา ศิลปศึกษา ดนตรีและนาฏศิลป์ พลศึกษา และกิจกรรมสร้างนิสัย

กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

(เวลาเรียน ป. 1 - 4 ประมาณ 25 % ป. 5 - 6 ประมาณ 20 %)

กลุ่มประสบการณ์สร้างเสริมลักษณะนิสัย เป็นกลุ่มประสบการณ์ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมในตัวผู้เรียน ตามแนวทางอันพึงประสงค์ ซึ่งได้ระบุไว้เป็นจุดหมายหลักสูตรประถมศึกษาข้างต้น การสร้างเสริมลักษณะนิสัยอันพึงประสงค์มีขอบเขตครอบคลุมการพัฒนาบุคลิกภาพในด้านจริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม พลศึกษา และความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข เป็นสำคัญ

จุดประสงค์ทั่วไป เพื่อให้ผู้เรียน

1. มีค่านิยม เจตคติ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

2. พัฒนาทางร่างกาย จิตใจ และสังคม

3. มีโอกาสได้แสดงออกตามความถนัด ความสามารถของบุคคล

4. ได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีวัฒนธรรมตามวิถีทางประชาธิปไตย

5. พัฒนาความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ความประณีต และรสนิยมที่ดี

จุดประสงค์เฉพาะศิลปศึกษา

1. ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2. ให้สนใจและแสดงออกตามความถนัดและความสามารถของตน

3. ให้มีจิตสำนึกในคุณค่าและประโยชน์ของศิลปะธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

4. ให้มีความสนุกสนาน เพลิดเพลินและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

5. ให้รู้จักนำศิลปะมาประยุกต์ให้เกิดคุณค่าและรสนิยมที่ดี

เนื้อหา ป. 1 - 2

1. การวาดภาพระบายสี

1.1 การลากเส้นตามความเคลื่อนไหวและการรับรู้อย่างง่าย ๆ

1.2 การรู้จักบังคับมือในการระบายสีให้เป็นไปตามลีลาจังหวะ

1.3 การเขียนรูปและการระบายสีเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ จากประสบการณ์และนิทาน

2. การปั้น

2.1 การปั้นรูปทรงแบบง่าย ๆ เช่น ผลไม้ คน สัตว์ สิ่งของ โดยใช้ดินเหนียว ดินน้ำมัน กระดาษ หรือวัสดุอื่นที่เปลี่ยนแปลงรูปทรงได้

2.2 การสร้างรูปแบบอิสระ รูปแบบเรขาคณิต และรูปแบบธรรมชาติ

3. การพิมพ์

การพิมพ์ด้วยวัสดุต่าง ๆ โดยใช้ ผลไม้ เชือก ฯลฯ เป็นแม่พิมพ์

4. งานจัดออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ

4.1 การพับ ตัด ฉีกกระดาษ เป็นรูปแบบสองมิติหรือสามมิติ เช่น การสร้างกล่องต่อกล่อง ทำกะบะทราย ฯลฯ

4.2 การสร้างภาพปะจากภาพถ่าย หนังสือพิมพ์ เศษวัสดุ และวัสดุอื่น ๆ

4.3 การสร้างภาพหมุน ภาพแขวน และสิ่งเคลื่อนไหว

4.4 การจัดออกแบบและสร้างสรรค์ เช่น จัดหิน จัดดอกไม้ จัดกระบะทราย

เนื้อหา ป. 3 - 4

1. การเขียนภาพและการระบายสี

1.1 การลากเส้นเป็นรูปแบบที่ยากขึ้น

1.2 การเขียนภาพตามความเคลื่อนไหว ท่าทาง ลีลา ธรรมชาติ และสิ่งต่าง ๆ

1.3 การเขียนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปกับพื้น

1.4 การเขียนภาพประกอบเรื่องและจากเหตุการณ์ในชุมชน

1.5 การทดลองด้วยสีและเทคนิคต่าง ๆ

1.6 การออกแบบ เส้น รูปแบบ และสี

2. การปั้นและแกะสลัก

2.1 การขึ้นรูป การปั้น การแกะสลักด้วยวัสดุต่าง ๆ

2.2 การสร้างรูปแบบสามมิติ เช่น การปั้นกระดาษ พับกระดาษ งานโครงสร้าง กระบะทราย ฯลฯ

3. การพิมพ์

การพิมพ์ด้วยวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นและจากแม่พิมพ์

4. งานจัดออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ

4.1 การสร้างภาพหมุน ภาพแขวน

4.2 การสร้างภาพปะด้วยวัสดุจริง หรือภาพถ่าย กระดาษสี ฯลฯ

4.3 การออกแบบและสร้างสรรค์ เช่น จัดกระบะทราย จัดดอกไม้ ฯลฯ

5. งานสาน

การจักสาน เย็บปัก อย่างง่าย ๆ ด้วยวัสดุในท้องถิ่นให้เป็นของใช้ของเล่น เครื่องประดับ และเครื่องแต่งกาย

เนื้อหา ป. 5 - 6

1. การเขียนภาพและการระบายสี

1.1 การลากเส้นเป็นรูปแบบไทยและสากล

1.2 การลากเส้นด้วยวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ยากขึ้น โดยคำนึงถึงความกลมกลืนและตัดกัน

1.3 การผสมกลมกลืนกันของรูปและพื้น การผสมกลมกลืนกันของรูปร่างและรูปทรง

1.4 การทดลองด้วยสีและเทคนิคต่าง ๆ

1.5 แสงสว่างและความแตกต่างของน้ำหนักกับสี

1.6 ความสมดุลของการออกแบบ

1.7 การถ่ายทอดจากประสบการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น

1.8 การนำศิลปศึกษาไปสัมพันธ์กับกลุ่มวิชาอื่น

2. การปั้นและแกะสลัก

2.1 การขึ้นรูป การปั้น แกะสลัก วัสดุในท้องถิ่นเป็นของเล่นของใช้ต่าง ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสม

2.2 การพับผ้าเป็นรูปทรงต่าง ๆ

3. การพิมพ์

การพิมพ์ด้วยวัสดุต่าง ๆ ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ทำแม่พิมพ์และออกแบบพิมพ์

4. งานจัดออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ

4.1 การสร้างแบบด้วยเทคนิคและวัสดุต่าง ๆ

4.2 งานโครงสร้าง การเคลื่อนไหว เช่น ภาพหมุน ภาพแขวน

5. งานสาน ถักทอ

กิจกรรมเกี่ยวกับการสาน ถักทอ เย็บปัก อย่างง่าย ๆ ด้วยวัสดุในท้องถิ่นให้เป็นของเล่น ของใช้ เครื่องประดับ และเครื่องแต่งกาย

6. การรู้คุณค่าทางศิลปะและความผสมกลมกลืนระหว่างศิลปะ

6.1 การสะสมและจัดนิทรรศการ เช่น การรวบรวมผลงานของตนเอง เปลือกหอย ก้อนหิน ใบไม้ แมลง

6.2 การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น การตั้งชื่อภาพแล้วช่วยกันพิจารณาว่าชื่อนั้นจะสื่อความหมายตรงความเข้าใจหรือไม่ เป็นต้น

6.3 การใช้ลากเส้นและสีให้ประสานกลมกลืนกับจังหวะและดนตรี

6.4 การจัดตกแต่งวัสดุสิ่งของ ให้เหมาะสมกับอาคารสถานที่และตามกาลเทศะ

ศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (131)

โครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ได้แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มวิชา คือ ภาษา (ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ) วิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา พัฒนาบุคลิกภาพ การงานและอาชีพ กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ ประกอบด้วย พลานามัย ศิลปศึกษา และกิจกรรมต่าง ๆ

ศิลปศึกษา

(เวลาเรียน ม.1 บังคับ 2 คาบ เลือกไม่เกิน 2 คาบ ม.2 บังคับ 2 คาบ เลือกไม่เกิน 4 คาบ ม.3 เลือกไม่เกิน 6 คาบ ในระยะเวลาคาบละ 50 นาที)

จุดประสงค์ของศิลปศึกษา

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์เพื่อพัฒนาศิลปนิสัยของตนเอง

2. เพื่อสำรวจความถนัดและความสนใจทางศิลปะ

3. เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เห็นคุณค่า และความสัมพันธ์ของศิลปะกับชีวิตประจำวัน

4. เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพโดยปลูกฝังความประณีตละเอียดอ่อน และมีรสนิยมในการเลือกสรร ที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

5. เพื่อส่งเสริมการแสดงออก โดยการค้นคว้าทดลอง ปฏิบัติกิจกรรมจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเห็นความสำคัญในกิจกรรมร่วมของหมู่คณะ

6. เพื่อให้เกิดความนิยมชมชื่น ที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทย

7. เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่งานอดิเรกหรือการประกอบอาชีพสำหรับผู้ถนัดและสนใจ

8. เพื่อให้เกิดผลในการผ่อนคลายจิตใจและอารมณ์

<u>วิชาบังคับมัธยมศึกษาปีที่ 1</u> ศ 101 และ ศ 102 ทัศนศิลปศึกษา ศ 103 และ ศ 104 ดนตรีศึกษา <u>มัธยมศึกษาปีที่ 2</u> ศ 205 และ ศ 206 ทัศนศิลปศึกษา ศ 207 และ ศ 208 ดนตรีศึกษา

<u>วิชาเลือกมัธยมศึกษาปีที่ 1</u> องค์ประกอบศิลปะ วาดภาพเขียนภาพ งานสร้างประดิษฐ์ศิลปะพื้นบ้าน ดนตรีไทย-ขับร้องไทย ดนตรีสากล-ขับร้องสากล ฟ้อนรำ <u>มัธยมศึกษาปีที่ 2</u> การออกแบบเบื้องต้น การเขียนภาพ-พาณิชยศิลป์ พาณิชยศิลป์ การเขียนภาพ การพิมพ์ภาพ 1 การพิมพ์ภาพ 2 การปั้นและการแกะสลัก การปั้น การแกะสลัก โลหะรูปพรรณ งานสร้างประดิษฐ์ศิลปะการตกแต่ง 1 ศิลปะการตกแต่ง 2 ศิลปะกับการแต่งกาย ศิลปะไทย 1 ศิลปะไทย 2 ดนตรีไทย-ขับร้องไทย 1 ดนตรีไทย-ขับร้องไทย 2 ดนตรีไทยปฏิบัติตามความถนัด ปี่พาทย์เครื่องสาย มโหรี อังกะลุง ดนตรีพื้นเมือง 1 ดนตรีพื้นเมือง 2 ดนตรีสากล-ขับร้องสากล 1 ดนตรีสากล-ขับร้องสากล 2 ดนตรีสากลปฏิบัติตามความถนัด 1 ดนตรีสากลปฏิบัติตามความถนัด 2 แตรวงหรือยงโยธวาทิต 1 แตรวงหรือวงโยธวาทิต 2 แตรวงหรือวงโยธวาทิต 3 แตรวงหรือวงโยธวาทิต 4 ฟ้อนรำ 1 ฟ้อนรำ 2

<u>ศ 101 และ ศ 102 ทัศนศิลปศึกษา</u>

<u>จุดประสงค์</u>

1. ให้มีความรู้ความเข้าใจขั้นพื้นฐานทางทัศนศิลปศึกษา และสามารถแสดงออกได้ตามวุฒิภาวะ

2. ให้สามารถใช้วิชาศิลปศึกษาเพื่อผ่อนคลายจิตใจและอารมณ์

3. ให้สามารถพิจารณาแนวทางของตนเอง และเลือกเรียนวิชาหมวดทัศนศิลปศึกษาที่ถนัดได้อย่างมั่นใจ

<u>คำอธิบายรายวิชา</u> ความรู้ทั่วไปและการทดลองปฏิบัติเกี่ยวกับการวาดเขียน การปั้นแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะ และศิลปะพื้นบ้าน กิจกรรมและการแสดงออกในระดับนี้ กำหนดความรู้ทางด้านทฤษฎีที่เหมาะสม กับกิจกรรมปฏิบัติ ส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ค้นคว้า ทดลอง ตามความสามารถของแต่ละบุคคล

<u>ศ 205 และ ศ 206 ทัศนศิลปศึกษา</u>

<u>จุดประสงค์</u>

1. ให้สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะและแสดงออกได้อย่างเสรี

2. ให้รู้จักใช้หลักการและวิธีการในการสร้างงานศิลปะโดยการทดลองด้วยตนเอง และสามารถสื่อความหมายของผลงานนั้น ๆ ได้

3. ให้สามารถนำความรู้และประสบการณ์ทางศิลปะไปใช้ในการเลือกแนวทางในการศึกษาศิลปะตามความถนัดและสนใจได้

<u>คำอธิบายรายวิชา</u> ความรู้ทั่วไปและการทดลองปฏิบัติเกี่ยวกับการวาดเขียน การปั้นแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะ องค์ประกอบศิลปะ การออกแบบศิลปะไทยและศิลปะสากล กิจกรรมและการแสดงออกในระดับนี้ กำหนดความรู้ทางด้านทฤษฎีที่เหมาะสมกับกิจกรรมปฏิบัติ ส่งเสริมความสามารถ ความถนัด ให้พัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อการศึกษาต่อทางด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ในระดับสูงขึ้นไป และเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ

<u>ศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย</u>[132]

โครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 แบ่งเป็นกลุ่มภาษา กลุ่มสังคมศึกษา กลุ่มพลานามัย กลุ่มคณิตศาสตร์-วิทยาศาสตร์ กลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพ และกลุ่มศิลปกรรม โดยแบ่งเป็นวิชาบังคับและวิชาเลือกดังนี้

วิชาบังคับสามัญ คือ ภาษาไทย สังคมศึกษา พลานามัย วิทยาศาสตร์ วิชาบังคับพื้นฐานวิชาชีพ (เลือกเรียนสาขาใดสาขาหนึ่ง) คือ ช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรม ศิลปกรรม วิชาเลือก คือ ภาษาไทย สังคมศึกษา พลานามัย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ ศิลปกรรม ช่างอุตสาหกรรม เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรม

กลุ่มศิลปกรรม

จุดประสงค์

1. เพื่อให้เกิดการแสดงออกอย่างเสรีทั้งด้านความรู้สึกและความคิด โดยอาศัยศิลปะเป็นสื่อ เพื่อให้ค้นพบศักยภาพของตน เพื่อการพัฒนาต่อไป

2. เพื่อให้รู้คุณค่าของศิลปะ อันจะทำให้เกิดความนิยมชมชื่นในศิลปวัฒนธรรมไทยและสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์ของไทย

3. เพื่อให้รู้จักใช้ความรู้ประสบการณ์ทางศิลปะให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

4. เพื่อให้ไฝ่หาความรู้ความชำนาญด้านศิลปะ และเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงานด้วยตนเองและร่วมกับผู้อื่น

5. เพื่อให้ใช้ความรู้ ความสามารถ และความถนัดทางศิลปะในการประกอบสัมมาชีพหรือการศึกษาต่อ และ/หรือช่วยส่งเสริมพัฒนาวิชาชีพในท้องถิ่น

6. เพื่อให้สำนึกในคุณค่า ความงามของธรรมชาติและการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอย่างเหมาะสม

กลุ่มศิลปกรรมมีรายวิชาดังต่อไปนี้ ศิลปนิยม 1 - 2 การออกแบบ 1 - 2 การเขียนภาพ 1 - 4 การพิมพ์ภาพ 1 - 4 การปั้น 1 - 2 การแกะสลัก 1 - 2 ศิลปะพื้นบ้าน 1 - 2 ศิลปะไทย 1 - 4 ศิลปะประดิษฐ์ 1 - 2 ศิลปะการตกแต่ง 1 - 4 ศิลปะกับการแต่งกาย 1 - 2 เครื่องดิน เครื่องไม้ เครื่องโลหะรูปพรรณ 1 - 2 เครื่องถักทอและย้อมสี 1 - 2 เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องหนัง เครื่องเปลือกหอย และวิชาดนตรีและนาฏศิลป์อีก 44 วิชา

นอกจาก วิชาศิลปศึกษาในกลุ่มศิลปกรรมแล้ว ยังมีสาขาวิชาศิลปหัตถกรรมและสาขาวิชาศิลปกรรมในกลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพอีกด้วย ซึ่งสาขาศิลปหัตถกรรมประกอบด้วย ศิลปนิยม ทฤษฎีสี ศิลปะประจำชาติ องค์ประกอบศิลปะ ประวัติศิลปะ การเขียนภาพฉาย การออกแบบ-เขียนแบบ กายวิภาค และสาขาศิลปกรรมประกอบด้วย ศิลปนิยม 1 - 2 สังคีตนิยม 1 - 2 ศิลปะการละครเบื้องต้น 1 - 2

เมื่อพิจารณาศิลปศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาแล้ว จะพบว่าศิลปศึกษาได้รับการพัฒนาไปเป็นอย่างมากในหลักสูตร 2503 ทั้งในแง่เป้าหมายที่เปิดกว้างโดยคำนึงถึงคุณค่าทางศิลปะ คุณค่าในเชิงผลสะท้อน และคุณค่าทางจิตวิทยา นอกจากนั้นกิจกรรมก็เปิดกว้างขึ้นเพื่อตอบสนองเป้าหมายข้างต้นด้วย เป็นกิจกรรมที่เปิดเสรีภาพและคำนึงถึงวุฒิภาวะของเด็กแต่ละวัย ศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น ได้รวมถึง ขับร้องและดนตรี การเขียนภาพและระบายสี และศิลปะปฏิบัติ ซึ่งศิลปะปฏิบัติก็ยังไม่แสดงความเด่นชัดว่าคืออะไร เพียงแต่รวมกิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือการเขียนภาพและระบายสีเข้าไว้ด้วยกัน เช่น การตัดฉีกพับกระดาษ การสะสม การปั้น-แกะสลัก การพิมพ์ภาพ การประดิษฐ์ การประยุกต์ศิลปะไปใช้ประโยชน์ เป็นต้น ในระดับประถมศึกษาตอนปลายได้แยกศิลปศึกษาและหัตถศึกษาออกคนละหมวดวิชา โดยที่ศิลปศึกษาได้รวม ขับร้องและดนตรี การแสดงประกอบจังหวะ และการเขียนภาพและระบายสี และหมวดวิชาหัตถศึกษาก็ไปเน้นงานในเชิงอาชีพต่าง ๆ เช่น การเกษตร งานปูน การเลี้ยงไหม งานโลหะ ฯลฯ สำหรับมัธยมศึกษาตอนต้น แทนที่จะเรียกหมวดวิชาหัตถศึกษาเหมือนประถมศึกษาตอนปลาย กลับไปเรียกหมวดวิชาศิลปะปฏิบัติเหมือนประถมศึกษาตอนต้นอีก ส่วนศิลปศึกษาได้ขยายตัวกว้างขึ้น โดยรวมทั้งการวาดเขียน การปั้น-แกะสลัก การแกะแบบพิมพ์ การตกแต่งบ้าน ขับร้อง ดนตรี ฟ้อนรำ และมัธยมศึกษาตอนปลายใช้คำว่า "ศิลปะ" และ "การช่าง" ซึ่งการช่างก็คือ หัตถศึกษาหรือศิลปะปฏิบัตินั่นเอง

มาถึงหลักสูตรศิลปศึกษาฉบับปัจจุบัน (2521 และ 2524) ได้พยายามจัดการศึกษาออกเป็นกลุ่มวิชาต่าง ๆ และศิลปศึกษาก็ได้รับการจัดเข้าไปอยู่ในกลุ่มที่มุ่งพัฒนาทางบุคลิกภาพ คือ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในระดับประถมศึกษา และกลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพในระดับมัธยมศึกษา

ตอนต้น เท่ากับเป็นการตอกย้ำคุณค่าของศิลปศึกษาในเชิงผลสะท้อนให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เมื่อการมองศิลปศึกษาเป็นไปในลักษณะผลสะท้อนที่เป็นนามธรรม มากกว่าตัวผลงานศิลปะที่เป็นรูปธรรม กิจกรรมศิลปศึกษาในลักษณะการฝีมือ หัตถศึกษา หรือศิลปะปฏิบัติเลือนหายไป จะแทรกอยู่บ้างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งจุดประสงค์และกิจกรรมก็พัฒนาให้กว้างขวางและชัดเจนมากยิ่งกว่าหลักสูตร 2503

สำหรับหลักสูตรประถมศึกษา 2521 " เราจะพบว่าหลักสูตรได้เน้นคุณค่าของการฝึกปฏิบัติกิจกรรมศิลปะในระดับวัยเด็กไว้ 3 ด้าน คือ

1. คุณค่าทางจิตใจ (Spiritual Values) ได้แก่ รสนิยมที่พึงมีต่อศิลปะ การชื่นชมต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าของความงาม

2. คุณค่าทางกาย (Physical Values) ได้แก่ การแสดงออกด้วยการริเริ่มสร้างสรรค์ การแสดงออกตามความถนัดและความสามารถเฉพาะบุคคล รวมทั้งการได้มีความสุขสนุกสนาน เพลิดเพลิน

3. คุณค่าทางสังคม (Social Values) ได้แก่ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากเป้าหมายข้างต้นก็ยังเป็นการคาดหวังต่อไปอีกว่า เด็กที่ได้ผ่านประสบการณ์ทางศิลปะ อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ตามหลักสูตร เด็กซึ่งจะเป็นบุคลากรสำคัญของชาติในอนาคตจะได้ดำรงไว้ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ และมีผลต่อเนื่องไปสู่การดำรงชีวิตในสังคมด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรสนิยมที่ดีงาม การเป็นบุคคลที่สร้างสรรค์ การเป็นบุคคลที่มีความสันติสุข หรือการเป็นผู้มีวินัยในสังคม เป็นต้น แม้เป้าหมายเช่นนี้จะดูเป็นเป้าหมายที่อยู่ห่างไกลจากชีวิตในวัยเด็ก เพราะชีวิตเด็กจะต้องผ่านตัวแปรอีกมากมาย กว่าจะต่อเนื่องไปถึงวัยเติบใหญ่ในสังคม แต่การเริ่มต้นที่ดีและถูกต้องก็เสมือนบรรลุเป้าหมายไปบ้างแล้วไม่มากก็น้อย " (133)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและปลาย " เป้าหมายหรือจุดประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนทัศนศิลปศึกษา ... พอจะสรุปได้ 3 ด้าน คือ

1. ศิลปะพัฒนาพฤติกรรมทางศิลปะ เป้าหมายนี้ดูจะเห็นได้เด่นชัด คือ เมื่อผู้เรียนศึกษาและฝึกปฏิบัติทางด้านศิลปะ เขาก็ย่อมมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์ศิลปะได้ระดับหนึ่งตามเอกัตภาพ และพร้อมที่จะประยุกต์ความสามารถทางศิลปะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2. <u>ศิลปะพัฒนาบุคลิกภาพ</u> เมื่อการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นการสร้างสรรค์ทางรูปธรรม การปฏิบัติงานและผลทางวัตถุ ย่อมมีผลต่อการสร้างคุณค่าทางบุคลิกภาพไปพร้อมกัน บุคลิกภาพในที่นี้คงหมายความรวมถึง ความซาบซึ้งในคุณค่าของความงาม พลังในการแสดงออกและสร้างสรรค์ ความเชื่อมั่นในตนเอง และพัฒนาให้คิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น

3. <u>ศิลปะพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม</u> จากสภาพของกิจกรรมทางทัศนศิลป์ศึกษาและการสร้างสภาวะการเรียนการสอนที่ดี การเรียนร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน วิพากษ์วิจารณ์ร่วมกัน ย่อมเป็นผลไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมที่เอื้อเฟื้อแผ่ต่อกัน การอยู่ร่วมกัน การลงแรงทำงาน เพื่อการดำรงชีวิตในสังคมต่อไป" (134)

บทที่ 4

หนังสือแบบเรียนศิลปศึกษา

เมื่อกล่าวถึงหนังสือแบบเรียนโดยทั่วไปแล้ว ก็หนีไม่พ้นที่จะต้องเริ่มต้นด้วย "หนังสือจินดามณี" ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้มีรับสั่งให้ พระโหราธิบดี แต่งขึ้น ด้วยเกรงว่าคนไทยจะหันไปเข้ารีตและนิยมแบบฝรั่งกันเสียหมด เพราะในสมัยนั้น นอกจากจะมีการเรียนการสอน ภาษาบาลี สันสกฤต และเขมร ยังมีภาษาฝรั่งเศส พม่า มอญ และจีน ถึงขั้นมีโรงเรียนสอนหนังสือ แต่ก็เป็นโรงเรียนของพวกบาทหลวงที่เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา คือ โรงเรียนศรีอยุธยา โรงเรียนมหาพราหมณ์ วิทยาลัยคอนสแตนติน โรงเรียนสามเณร และวิทยาลัยแห่งชาติ เพื่อไทยจะได้มีแบบเรียนของตน และถ้าหากไม่เอาเป็นธุระจัดบำรุงการเล่าเรียนให้รุ่งเรืองก็จะเสียเปรียบฝรั่ง[135]

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ในบันทึกสมาคมวรรณคดี ข้อความตอนหนึ่งว่า[136]

"จินดามณีเป็นตำราเรียนหนังสือไทย แต่งไว้พิสดาร ตั้งแต่หัดอ่านเขียนจนถึงหัดแต่งโคลงฉันท์กาพย์กลอน บอกไว้ในตำนานนั้นว่า พระโหราชาวเมืองไอยบุรี (คือเมืองพิจิตร) เป็นผู้แต่ง และมีหนังสือเรื่องหนึ่ง คือ พระราชพงศาวดาร (ซึ่งหอสมุดฯ สมมติชื่อว่า "ฉบับหลวงประเสริฐ" นั้น) ในบานแผนกข้างต้นว่า สมเด็จพระนารายณ์ฯ ตำรัสสั่งให้พระโหราฯ แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2223 เป็นหลักสันนิษฐานว่า สมเด็จพระนารายณ์ฯ คงโปรดฯ ให้พระโหราฯ คนเดียวกัน แต่งทั้งหนังสือจินดามณีและหนังสือพงศาวดาร"

ถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้สถาปนาโรงเรียนในระบบโรงเรียนตามทรรศนะของชนชาติตะวันตกขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 2414 นั้น ก็ได้มีหลักฐานหนังสือแบบเรียนเข้าใช้ในโรงเรียนหลวงครั้งนั้นด้วย คือ หนังสือชุดมูลบทบรรพกิจ

"หนังสือชุดมูลบทบรรพกิจ อันเป็นแบบเรียนหนังสือไทยเบื้องต้นชุดแรก ที่เรียบเรียงขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน มีอายุนับได้หนึ่งร้อยปีเต็มเมื่อเดือนมกราคมที่ล่วงมานี้ (2525 : ผู้เขียน) แบบเรียนชุดนี้เรียบเรียงขึ้นใช้ในโรงเรียนหลวง ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สถาปนาขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2414 อันเป็นการเริ่มการจัดการศึกษาของรัฐ เปลี่ยนแปลงการศึกษาจากโรงเรียนวัดมาเป็นโรงเรียนที่มีตารางกำหนดวิชาเรียน ทั้งภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ เลข และขนบธรรมเนียมราชการ อาจารย์ใหญ่คนแรกของโรงเรียนหลวง คือ หลวงสารประเสริฐ (น้อย อาจารยางกูร) ท่านผู้นี้เป็นผู้เรียบเรียงตำราเรียนหนังสือไทยชุดมูลบทบรรพกิจ ซึ่งจัดว่าเป็นหนังสือใหม่ในระยะนั้น ที่ทำให้นักเรียนเรียนอ่านได้ผลดีกว่าเดิม" (137)

แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงลอกเลียนแบบ

แบบเรียนของพระยาวรวิทย์พิศาล 2472

แม้ศิลปศึกษาจะได้กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาฉบับแรกของไทยปี 2438 ในนามวิชา "วาดเขียน" แล้วก็ตาม ในระยะนั้นยังไม่พบหลักฐานแบบเรียนศิลปศึกษาแต่อย่างใด ผ่านเลยมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ ปี พ.ศ. 2472 จึงได้พบหลักฐานว่ามีแบบเรียนศิลปศึกษาเกิดขึ้น ซึ่งอยู่ในระยะเวลาของการใช้หลักสูตรประถมศึกษา 2464 ตามแผนการศึกษา 2464 ซึ่งแบบเรียนศิลปศึกษาเล่มนี้ คือ <u>แบบฝึกหัดวาดเขียน</u> สำหรับชั้นประถมปีที่ 1 ของพระยาวรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรนิติ

หนังสือแบบฝึกหัดวาดเขียนเล่มนี้ (138) เป็นหนังสือที่ได้รับอนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนจากกระทรวงธรรมการ เป็นหนังสือขนาดกว้าง 16.5 x 20 ซม. หนา 32 หน้า ประกอบไว้ด้วยแบบฝึกหัด 67 แบบฝึกหัด แต่ละแบบฝึกหัดจะเป็นรูปเหลี่ยมง่าย ๆ เช่น รูปทรงเรขาคณิต ตัวอักษร ฯลฯ บรรจุอยู่ในตาราง เพื่อให้ลอกตามและในแบบฝึกหัดวาดเขียนเล่มนี้ มีคำแนะนำในการวาดเขียนไว้ว่า

1. เวลาเขียนรูปไหน พิจารณาเสียให้ดี แล้วนับตารางให้ดี

2. อย่ากดดินสอดำให้หนักเกินไป ถ้าผิดจะลบยาก ทั้งกระดาษก็จะเป็นรอยและเป็นขนด้วย

3. เวลาเขียนจงตั้งใจให้ดี อย่ารีบร้อน จะเสียของและเสียเวลา

4. การเขียนชนิดนี้ยิ่งสะอาดยิ่งดี เพราะฉนั้นต้องพยายามทำให้ดี

<u>แบบเรียนของช่วงสเลลานนท์ 2475</u>

แบบเรียนศิลปศึกษาของช่วงสเลลานนท์ ในปี 2475 เป็นแบบเรียนในลักษณะแบบฝึกหัด ชื่อ <u>สมุดวาดเขียน</u>[139] (ตามหลักฐานที่พบเป็นหนังสือสำหรับชั้นประถมปีที่ 1) พิมพ์ที่โรงพิมพ์สาธรธรรมกิจ เป็นหนังสือขนาด 8 หน้ายกตามแนวนอน (ประมาณ 26 × 18.5 ซม.) หนา 18 หน้า 38 แบบฝึกหัด ได้รับอนุญาตจากกระทรวงธรรมการ

สมุดวาดเขียนเล่มนี้ แบบฝึกหัดแต่ละหน้าประกอบไว้ด้วย ภาพตัวอย่างในตารางด้านบนและตารางด้านล่างสำหรับลอกภาพลงไป ภาพตัวอย่างส่วนใหญ่จะเป็นลวดลายเหลี่ยมรูปทรงง่าย ๆ เช่น ลวดลายประดิษฐ์ ลวดลายดอกไม้

<u>แบบเรียนของพระยาวรวิทย์พิศาล 2477</u>

แบบเรียนของพระยาวรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) ชื่อ <u>สมุดฝึกหัดวาดเขียน</u>[140] ในปี พ.ศ. 2477 พิมพ์ที่โรงพิมพ์เดลิเมล์ ได้รับอนุญาตให้เป็นแบบเรียนจากกระทรวงธรรมการ เป็นหนังสือขนาด 17.5 × 20 ซม. ความหนา 52 หน้า หน้าทางด้านซ้ายเป็นภาพเหลี่ยมอยู่ในตาราง ด้านขวาเป็นตารางว่างเปล่า สำหรับให้ลอกภาพจากทางซ้ายลงไป พบหลักฐานแบบเรียนสำหรับชั้นประถมปีที่ 1 ชั้นประถมปีที่ 2 และชั้นประถมปีที่ 3 สำหรับชั้นประถมปีที่ 1 เป็นภาพรูปทรงเรขาคณิต ภาพตัวอักษร ภาพสิ่งของง่าย ๆ ชั้นประถมปีที่ 2 เป็นภาพลวดลายเป็นส่วนใหญ่ ชั้นประถมปีที่ 3 เป็นภาพลวดลาย ภาพสัตว์ ภาพบ้าน ภาพสิ่งของ ภาพเครื่องบิน

ภาพดอกไม้ ฯลฯ แบบฝึกหัดทั้ง 3 เล่ม มีรูปเล่มเท่ากัน วิธีการเหมือนกัน แต่ภาพในแต่ละระดับชั้นมีความยากขึ้นเป็นลำดับ

และในปีเดียวกันนั้น ก็มีหลักฐานว่า พระยาวรวิทย์พิศาล ได้เขียนแบบเรียนศิลปศึกษาชื่อ สมุดฝึกหัดผูกลาย[141] สำหรับชั้นประถมปีที่ 4 พิมพ์ที่โรงพิมพ์ประเสริฐสมุด เป็นหนังสือขนาดรูปเล่มเท่ากับ สมุดฝึกหัดวาดเขียน หนา 48 หน้า 47 แบบฝึกหัด ได้รับอนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนจากกระทรวงธรรมการเช่นกัน เป็นแบบเรียนในลักษณะแบบฝึกหัดที่มีลวดลายอยู่ข้างบน และเว้นข้างล่างว่างไว้สำหรับลอกภาพลงมา (ไม่มีตาราง)

หนังสืออ่านวาดเขียน 2478

ในขณะที่แบบเรียนศิลปศึกษาเท่าที่ผ่านมาเป็นแบบเรียนในลักษณะสมุดแบบฝึกหัด คือ ลอกเลียนแบบหรือเขียนภาพตามตัวอย่าง ทั้งการเขียนลงในตารางที่กำหนดไว้และเขียนลงบนกระดาษที่ไม่มีตาราง ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2478 กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ ได้จัดพิมพ์หนังสืออ่านวาดเขียน[142] ซึ่งเป็นหนังสือขนาด 16 หน้ายก (13.5 x 19 ซม.) ความหนา 58 หน้า ภาพประกอบ 17 ภาพ พิมพ์ที่โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช เป็นหนังสืออ่านประกอบการสอนศิลปศึกษา ซึ่งในหนังสืออ่านวาดเขียน ได้มีคำอธิบายของกองวิชาการดังข้อความตอนหนึ่งดังต่อไปนี้[143]

"หนังสือเล่มนี้ กองวิชาการตั้งใจจะให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาได้ใช้ฝึกหัดอ่านควบกันไปกับแบบสอนอ่านอื่น ๆ เพื่อจะอบรมนิสัยใจคอของเด็กให้นิยมในการวาดเขียนเป็นข้อใหญ่ ดังนั้นจึงควรให้ชั้นที่เริ่มสอนวาดเขียนตามแบบฝึกหัดวาดเขียน (สมุดวาดเขียน เล่ม 1) ควบกันไป คือเอาไว้สอนอ่านในวันที่มีการสอนวาดเขียนคู่กันไป จะเป็นก่อนหรือหลังวาดเขียนก็ได้ แล้วแต่ตารางสอนจะกำหนดให้สอน ข้อสำคัญให้ครูชี้แจงให้เข้าใจเรื่องราวถึงจะไม่ละเอียดก็ควรจะให้เข้าใจเค้าความ เพื่อให้เกิดความสนุกพอใจอ่านพอใจฟัง และพยายามอธิบายข้อความในแบบสอนอ่านนี้คลุกเคล้ากันไปกับการสอนวาดเขียน เช่น นักเรียนอ่านถึงบทใด มีเรื่องว่ากระไร เมื่อถึงเวลาวาดเขียน ก็เขียนเรื่องในบทสอนอ่านนั้นมาเล่าย่อ ๆ พอให้ทราบเป็นเค้าเพื่อให้เด็กเข้าใจ

ติดต่อกัน เช่น ตัวอย่างถามแนะนำว่า นี่ห้องวาดเขียนของเรา ต่างกับห้องวาดเขียนของน้า ของนายศิลป์อย่างไรบ้าง และถามอื่น ๆ ให้นักเรียนตอบตามความเห็นหรือจะรวมอธิบายให้เข้าใจว่า ห้องวาดเขียนของเขามีเครื่องใช้มากมาย ถ้าเราฝึกหัดได้ดี ก็คงจะหาเพิ่มเติมให้เหมือนเขาได้ และซักไซ้ข้อความตามเรื่องที่อ่านแล้วตามควร กะเวลาราว 5 นาที แล้วจึงเริ่มฝึกหัดวาดเขียน เมื่อทำดังนี้เสมอ ๆ นักเรียนจักรู้สึกดูดดื่มในเรื่องที่อ่าน และจะรู้สึกพอใจในการวาดเขียนด้วย"

<u>หนังสืออ่านวาดเขียน</u> มีเนื้อเรื่องโดยย่อดังนี้

นายศิลป์ (อายุ 12 ปี) เป็นเด็กชนบท เรียนจบชั้นประถมศึกษา เดินทางไปอยู่กับน้าชายในกรุงเทพฯ น้าชายมีอาชีพเป็นช่างวาดเขียน ซึ่งน้าชายได้เรียนจบจากโรงเรียนเพาะช่าง การไปอยู่กับน้าชาย นายศิลป์ต้องฝึกหัดวาดเขียนในตอนกลางวัน กลางคืนเรียนหนังสือและเลขพร้อมกับเด็กหญิงชายในบ้าน นายศิลป์รักการวาดเขียนมาก ถึงกับนอนฝัน จนได้ข้อสรุปว่า การหัดวาดเขียนนั้นต้องมือว่องไว นัยน์ตาแม่นยำ และสมองพินิจพิเคราะห์

การให้ความรู้ในหนังสืออ่านวาดเขียน เป็นไปในลักษณะนายศิลป์พูดคุยกับน้าชาย น้าชายพาไปดูการสอนวาดเขียนในโรงเรียนประถมศึกษา การสังเกตุน้าชายเขียนภาพและน้าสะไภ้เขียนภาพ (นัยว่าน้าสะไภ้ก็เขียนภาพได้) การที่น้าชายพาไปชมผลงานศิลปะในสถานที่แสดงผลงานศิลปะ นอกจากความรู้ความเข้าใจและความซาบซึ้งที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ ข้างต้นแล้ว บางบทยังได้จากการสรุปในสมุดบันทึกของนายศิลป์ ข้อสรุปที่ถ่ายทอดมาจากนายศิลป์ รวมทั้งข้อสรุปจากผู้เขียนหนังสืออ่านประกอบเล่มนี้

ความรู้และความเข้าใจที่ได้จาก<u>หนังสืออ่านวาดเขียน</u> ก็เช่น การจัดห้องทำงาน วัสดุอุปกรณ์ แสงเงาและสี การวาดหุ่น การเขียนภาพการ์ตูน การเขียนภาพทิวทัศน์ การเขียนภาพง่าย ๆ และภาพสัตว์ ซึ่งมีตัวอย่างการเสนอความรู้ความเข้าใจบางตอนดังนี้

ความรู้เกี่ยวกับการกะภาพ

"ในขณะที่น้าชายของนายศิลป์วาดภาพปีบนั้น เขาได้เห็นน้าชายเขาจับดินสอตั้งตรงและยืดแขนไปข้างหน้าตรงไปยังปีบใบนั้น หลับนัยน์ตาซ้ายเล็งด้วยสายตาขวา ประเดี๋ยวขวางดินสอ ประเดี๋ยวตั้งดินสอ" (144)

ความรู้เกี่ยวกับการเขียนภาพทิวทัศน์

"น้ำชายใช้แถบกระดาษพับกลับไปมา เป็นวงรูปสี่เหลี่ยม (ดังภาพตัวอย่างที่แสดงให้เห็นแล้วตอนล่าง เรียกว่า ช่องเลือกภาพ) แทนกล้องขยาย ส่องเลือกหาวิวที่พอใจได้แล้ว เลือกวาดภาพที่อยู่ใกล้ก่อน ครั้นแล้วจึงวาดภาพที่อยู่ในระหว่างกลาง และต่อไปก็วาดภาพที่อยู่ไกลที่สุด ใช้ดินสอร่างเบา ๆ เสียก่อน เพื่อได้ตรวจว่าถูกต้องเรียบร้อยแล้วจึงระบายสี ระบายตั้งแต่ท้องฟ้าจนถึงพื้นดิน ตั้งแต่ส่วนที่สำคัญตลอดจนถึงส่วนประกอบ ระบายสีทับลงตั้งหลายครั้ง ผลที่สุดก็สำเร็จเป็นภาพวิวแผ่นหนึ่ง" (145)

ความรู้เกี่ยวกับช่องดูสี

"เวลาระบายสี น้ำชายใช้กระดาษสีดำหรือเทาหนึ่งแผ่น ขนาด 6 นิ้วสี่เหลี่ยม แหวะช่องกว้าง ½ นิ้ว ยาว 4 นิ้ว ซึ่งเรียกว่า ช่องดูสี ส่องเพ่งดูอย่างพินิจพิเคราะห์ เขาบอกกับเราว่า แสงสว่างนอกบ้านแรงเกินควร สีสันปะปนกันยุ่งมาก ไม่สามารถแบ่งสีแก่อ่อนได้ง่ายนัก ฉะนั้นจึงต้องอาศัยช่องดูสีแผ่นนี้จะทราบได้แน่นอนและง่าย" (146)

สำหรับในบทสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ ซึ่งเป็นบทที่น้ำชายพานายศิลป์ไปชมงานศิลปะนั้น ดูจะเป็นความฝันหรือจินตนาการสำหรับอนาคตไว้อย่างมาก คือ "ฝูงชนหมู่หนึ่ง กำลังเบียดเสียดยัดเยียด เดินตรงไปสู่จุดหมายแห่งเดียวกัน บ้างก็มาด้วยรถลากและบ้างก็รถยนต์ เสียงแตรดังไม่ขาดเสียง เขาจะไปไหนกัน เขาไปชมการแสดงภาพศิลปะ ณ สถานของคณะศิลปวิทยาแห่งพระนคร" (147)

<u>แบบเรียนของสง่า รัศมิทัต 2478</u>

แบบเรียนศิลปศึกษาของสง่า รัศมิทัต ซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2478 ได้พบที่เป็นหลักฐานหลายเล่ม คือ ตำราวาดเขียนประถมปีที่ 2 ตำราวาดเขียนประถมปีที่ 3 ตำราวาดเขียนประถมปีที่ 4 แบบวาดเขียนประถมปีที่ 3 และปีที่ 4 ตำราแบบวาดเขียนชั้นมัธยมปีที่ 2 หรือชั้นประถมปีที่ 6 (เล่ม 1 และเล่ม 2) และตำราแบบวาดเขียนชั้นมัธยมปีที่ 3 (เล่ม 1 และ

เล่ม 2) ซึ่งล้วนเป็นแบบเรียนที่ได้รับอนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนจากกระทรวงธรรมการทั้งสิ้น

ตำราวาดเขียน[148] ประถมปีที่ 2 - 4 เป็นหนังสือขนาด 16 × 21 ซม. ป.2 หนา 60 หน้า ป.3 หนา 56 หน้า ป.4 หนา 52 หน้า พิมพ์ที่โรงพิมพ์ตงซัน เป็นแบบเรียนในลักษณะแบบฝึกหัด คือ ด้านซ้ายเป็นภาพในตาราง ด้านขวาเป็นตารางว่างไว้สำหรับให้ลอกเลียนภาพจากทางซ้ายลงไป ภาพตัวอย่างจะเป็นภาพเหลี่ยมง่าย ๆ ภายในแบบเรียน ป.2 เช่น เส้น รูปทรงเรขาคณิต ดอกไม้ สิ่งของ รูปทรงแสดงปริมาตร เป็ด ห่าน ฯลฯ แบบเรียน ป.3 เช่น ภาพลาย ดอกไม้ สัตว์ สิ่งของ (82 ภาพ) ฯลฯ แบบเรียน ป.4 เช่น ภาพคน รถยนต์ เรือ สัตว์ ดอกไม้ (81 ภาพ)

แบบวาดเขียน[149] ประถมปีที่ 3 และปีที่ 4 เป็นหนังสือขนาด 8 หน้ายกตามแนวนอน ความหนา 64 หน้า มีภาพทั้งหมด 60 ภาพ พิมพ์ที่โรงพิมพ์ปอทง เป็นแบบฝึกหัดในลักษณะให้ลอกภาพเหลี่ยมจากตารางด้านบนหรือด้านซ้าย ลงในตารางด้านล่างหรือด้านขวา คำแนะนำในแบบเรียนมีดังนี้

"1. ตารางมีไว้เพื่อให้สังเกตส่วนต่าง ๆ ของรูป เช่น เส้นและมุมตั้งต้นจากตาที่เท่าไร ไปถึงตาที่เท่าไร นับตาให้ถูกต้องแล้วร่างเบา ๆ ไว้ก่อน เมื่อตรวจสอบถูกต้องดีแล้วจึงลงเส้นดำ

2. การลงเส้นดำควรพยายามลากเส้นให้เสมอ ๆ กัน อย่าให้หนักหรือเบาเกินไป ควรให้เส้นจรดมุมพอดี อย่าให้ขาดหรือเกินไป

3. การขีดเส้นแรเงาที่มีบางรูปนั้น ควรขีดหรือเขียนเส้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว และพยายามขีดให้เสมอกัน อย่าให้เส้นหนักและถี่จนเกินไป

4. วิธีขีดเส้นเรียว ควรตั้งต้นขีดทางเส้นหนักก่อน แล้วค่อย ๆ ผ่อนมือให้เบา เส้นจะเรียวเล็ก

5. การขีดเส้นโค้งควรจับดินสอยาว ๆ เพราะจับสั้นมักจะคดไม่งาม

6. ถ้าเขียนเสร็จก่อนหมดเวลา ควรพยายามพิจารณาแก้ไขส่วนที่ไม่ถูกหรือไม่งามให้ดียิ่งขึ้น จนกว่าจะหมดเวลา ไม่ควรนั่งอยู่เปล่า ๆ

7. เส้นที่ร่างผิดยังไม่ควรรีบลบ ควรร่างทับหรือแก้ไขจนเห็นว่าได้ที่แล้ว จึงตัดเส้นที่ถูกให้ชัดเจนและลบเส้นที่ไม่ต้องการ ต่อไปจึงลงเส้นดำอีกครั้งหนึ่ง การเขียนลบ ๆ จะเป็นการเคยมือและทำให้สมุดสกปรก

8. ในภาค 3 รูปที่ไม่ได้พิมพ์แบบตารางไว้ นักเรียนต้องสร้างแบบเอง เมื่อจะเริ่มสอนตอนนี้ ครูควรช่วยแนะนำวิธีสร้างแบบเสียก่อน วิธีสร้างแบบ สร้างให้เท่ารูปตัวอย่าง หันรูปตัวอย่างไว้ทางซ้ายมือ กระดาษวางอยู่ทางขวามือ ใช้ไม้บรรทัดวางให้เสมอเส้นบนแล้วขีดเส้นเบา ๆ ต่อไปทางขวามือจนเกือบถึงริมกระดาษ และเส้นร่างก็ทำนองเดียวกัน ส่วนเส้นดิ่งทางซ้ายมือ คือ เส้นที่อยู่ใกล้กับรูปตัวอย่างนั้น จะให้ห่างกับรูปตัวอย่างสักเท่าใด ก็ใช้ไม้บรรทัดวัดจากเส้นรูปตัวอย่างแล้วจุดไว้ให้เท่ากันทั้งข้างบนและข้างล่าง คือ ให้ขนานกับรูปตัวอย่าง ขีดเส้นจากจุดบนถึงจุดล่างเป็นเส้นด้านซ้ายมือ ส่วนเส้นดิ่งทางขวามือนั้น วัดจากมุมบนไปตามเส้นทางขวา ให้ยาวเท่าตัวอย่างแล้วจุดไว้ด้านล่างก็ทำนองเดียวกัน แล้วจึงลากเส้นดิ่งทางขวามือ ครูอธิบายให้นักเรียนเข้าใจเสียครั้งหนึ่ง ตลอดจนวิธีหาจุดศูนย์กลางของด้านหนึ่ง ๆ ต่อไป นักเรียนก็จะสร้างได้เอง การสร้างแบบเพื่อสะดวกควรใช้เส้นขีดเบา ๆ ไม่ต้องทำจุด ๆ

9. เมื่อเขียนได้ที่แล้ว ลบแบบต่าง ๆ เสีย คงเหลือแต่รูปที่ต้องการ จึงลงเส้นหนักและระบายสี

10. กระดาษว่างตอนท้าย สำหรับในการสอบซ้อมหรือทำแบบฝึกหัดนอกจากตัวอย่างที่มีอยู่แล้ว"

<u>ตำราแบบวาดเขียน</u>[150] ชั้นมัธยมปีที่ 2 (เล่ม 1 และ 2) เป็นหนังสือแบบเรียนที่ได้รับอนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนจากกระทรวงธรรมการ ขนาด 8 หน้ายก หนา 40 หน้า ตามแนวนอน เป็นแบบฝึกหัดที่มีภาพตัวอย่างและมีพื้นที่ว่างไว้ให้เขียนภาพตามตัวอย่างที่กำหนดไว้ ภาพตัวอย่างเช่น ลูกบาศก์ เก้าอี้ ตอกไม้ กระป๋อง มีด แก้วน้ำ ผลไม้ ลายเครือเถา ฯลฯ ซึ่งมีทั้งตัวอย่างที่แสดงการเขียนภาพตามขั้นตอน จากโครงร่างเรขาคณิตง่าย ๆ ไปถึงขั้นสำเร็จ ภาพตัวอย่างที่ไม่แสดงโครงร่าง และภาพตัวอย่างที่มีแรเงา

<u>คำนำ</u> (เล่ม 1)

"ความมุ่งหมายในการสอนวิชาวาดเขียนชั้นประโยคมัธยมสามัญตอนต้นนั้น เพื่อจะมุ่งให้นักเรียนรู้จักเขียนลอกรูป ลอกแบบ คิดประดิษฐ์ลวดลาย และสเกทช์จากของจริงธรรมชาติง่าย ๆ แต่จะให้นักเรียนได้รับผลสมดังความมุ่งหมายนั้น ไม่ง่ายนัก จึงต้องให้นักเรียนเข้าใจเขียนเส้นต่าง ๆ รู้จักสร้างโครงเค้าของรูป ตลอดจนรู้จักตบแต่งรูปที่เขียนนั้นให้สวยงามที่สุด ตอนต้นนั้น นักเรียนจะสเกทช์จากของจริงยังไม่ได้ จะเป็นรูปง่ายหรือยากก็ตาม เพราะนักเรียนยังไม่รู้จักหลักและวิธีการใช้เส้น ตาก็ไม่สามารถเปรียบเทียบส่วนที่มีเส้นโค้ง นูน และลึกซึ้งของรูปจริงได้ เพราะของจริงมีส่วนลวงตาให้เขียนผิดพลาดได้ง่าย จึงจำเป็นต้องหาวิธีและหลักตลอดจนคำแนะนำให้รู้จักลักษณะต่าง ๆ ของเส้น อันเป็นประโยชน์แก่การเขียนตอนต้น ให้นักเรียนเข้าใจแจ่มแจ้งและสามารถทำได้ดี แล้วจึงสเกทช์จากของจริงง่าย ๆ ได้

เมื่อนักเรียนได้รู้จักหลักและวิธีลอกแบบรูปภาพ ตลอดจนเข้าใจลักษณะที่เกิดของเส้นต่าง ๆ และเส้นเหล่านั้นมีประโยชน์อย่างไรในการเขียนรูป นักเรียนก็สามารถสเกทช์รูปภาพของจริงได้เอง โดยใช้หลักและวิธีที่ตนได้รับการฝึกหัดมา จะให้นักเรียนชำนาญนั้น ต้องอาศัยการปฏิบัติด้วยตนเองบ่อย ๆ เช่น ฝึกหัดเขียนและไต่ถามครูผู้สอนจนเข้าใจและเคยชิน สามารถใช้มือ ใช้ตา ได้ตามความต้องการ

ฉะนั้น ตำราเล่มนี้จึงมุ่งฝึกหัดมือและตา ให้รู้จักสังเกตเปรียบเทียบรูปแบบกับรูปเขียน ตลอดจนรู้จักขั้นวิธีของการเขียนรูป คราวใดที่ต้องการสเกทช์จากของจริงก็อาจสามารถขีดเขียนสร้างโครงเค้าของรูป และรู้จักตบแต่งรูปที่เขียนนั้น ให้งดงามเหมือนหรือคล้ายของจริงได้ จะบังเกิดผลดังกล่าวนี้ ก็ต้องอาศัยฝึกหัดหลาย ๆ แบบจนชำนาญ ทั้งผลของการฝึกหัด ใช่จะเกิดแต่โดยเฉพาะการลอกแบบเท่านั้น ความประสงค์ต้องการให้นักเรียนเข้าใจ แล้วนำเอาความเข้าใจเหล่านั้นไปสเกทช์จากรูปจริง ๆ อีกครั้ง เพราะการลอกแบบรูปภาพในตำรานี้ไม่ได้ฝึกหัดสมอง ทั้งข้าพเจ้าก็ไม่ประสงค์จะให้นักเรียนมีความชำนาญแต่การลอกแบบ ฉะนั้นขอให้นึกแต่เพียงว่า ตำรานี้ได้รวบรวมขึ้น เพื่อเป็นเครื่องอุปกรณ์ให้ความสะดวกแก่ครูผู้สอนที่มิใช่ครูวาดเขียนโดยเฉพาะ และเพื่อจะส่งเสริมความรู้ตอนต้นให้แก่นักเรียน ถ้ามีการผิดพลาดใด ๆ

เกิดขึ้นแล้ว ขอท่านทั้งหลายได้โปรดแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบด้วย จะเป็นพระคุณแก่ข้าพเจ้าที่สุด และจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติด้วย"

<u>คำแนะนำ</u> (เล่ม 1)

1. การขีดหรือเขียนเส้นระดับ ต้องเป็นเส้นระดับจริง ๆ ไม่เฉียงขึ้น เฉียงลง และการเขียนเส้นนี้ ต้องให้ได้ระยะส่วนสูงต่ำตามแบบ หรือให้เหมาะแก่หน้ากระดาษและรูป

2. การขีดหรือเขียนเส้นดิ่ง คือ เส้นที่ตรงมาจากส่วนบนลงล่าง ไม่เฉียงไปทางซ้ายหรือขวา

3. การขีดหรือเขียนเส้นระดับและดิ่ง อาจมีได้หลาย ๆ เส้นผ่านกัน สุดแล้วแต่ความยากง่ายของรูป ถ้ายากเราต้องการส่วนมาก ก็ต้องขีดเขียนหลายเส้น (ดูแบบฝึกหัด)

4. เมื่อขีดเส้นดิ่งเส้นระดับได้แล้ว ให้ร่างเส้นโครงตอนสำคัญ ๆ เสียก่อน เพราะจะบอกลักษณะของภาชนะหรือรูปที่เราเขียนว่าเหมือนหรือไม่ และเราคงจะแก้ไขความบกพร่องเสียแต่ตอนหยาบ ๆ นี้ จะได้ไม่สกปรกมาก

5. ตัดเส้น ให้ตัดเมื่อร่างโครงเค้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว

<u>วิธีลงสี</u> (เล่ม 1)

1. ให้ลงในรูปที่ร่างเสร็จแล้ว

2. ถ้าใช้สีน้ำ ให้ลงสีบาง ๆ แล้วตัดเส้นด้วยดินสอดำ

3. ถ้าใช้ดินสอสี ต้องลงแต่บาง ๆ เบา ๆ แล้วจึงค่อยลงให้แก่ กดให้หนักขึ้น และถ้าจะให้เป็นเงามันเด่นให้ลงจากทางมืดหรือทางไกล กดดินสอให้หนักแล้วยกแผ่วมือเบา ๆ มาทางแสงสว่าง แล้วใช้เส้นให้โค้งอ่อนตามเส้นของรูป

4. ดินสอดำหรือดินสอสี ถ้าจะให้แรเงา หรือระบายต้องให้แหลมอยู่เสมอ ถ้าทู่จะสกปรก

5. ห้ามใช้นอนดินสอดำหรือดินสอสีระบาย ผิดวิธีเงาที่ระบายจะให้เรียบน่าดู

6. เมื่อระบายหรือแรแล้ว ห้ามใช้กระดาษหรือสิ่งอื่น ๆ ถูไถให้เป็นเงาพร่า จงพยายามแรด้วยมือให้เรียบร้อยเป็นเงาพร่าเอง

<u>เครื่องใช้</u> (เล่ม 1)

1. สมุดตำราแบบฝึกหัดวิชาวาดเขียน

2. ดินสอดำชนิดอ่อน ๆ BBB และ BBBB

3. ยางลบอย่างดี 1 แท่ง

4. ดินสอสีอย่างดี 1 กล่อง

5. พู่กัน 3 อัน เล็ก กลาง ใหญ่ (No.1, No.4, No.7)

6. ที่ใส่น้ำระบายสีและจานผสมสี

7. ไม้บรรทัด

8. วงเวียน

9. สีน้ำ 1 กล่องหรือสีหลอด 3 หลอด (แดง Crimson Lake, น้ำเงิน Prussian Blue, เหลือง Gamboge Tint)

(สำหรับตำราแบบวาดเขียนสำหรับชั้นมัธยมปีที่ 3 ก็มีลักษณะคล้ายกับมัธยมปีที่ 2 แต่เป็นภาพที่ยากขึ้น เช่น ภาพสัตว์ ภาพคน ภาพลวดลายต่าง ๆ)

<u>แบบเรียนของกองวิชาการ กระทรวงธรรมการ 2478</u>

<u>สมุดวาดเขียน</u>[151] เล่ม 1 ของกองวิชาการ กระทรวงธรรมการ เป็นหนังสือขนาด 8 หน้ายกตามแนวนอน หนา 26 หน้า พิมพ์ที่โรงพิมพ์น่ำเชียง เป็นแบบฝึกหัดที่มีกิจกรรมหลายอย่าง เช่น ลากเส้นตามเลขให้เกิดเป็นภาพ เขียนภาพตามเส้น ตัดกระดาษตามแบบลวดลาย สานกระดาษตามภาพตัวอย่าง ต่อเติมสร้างภาพจากวงกลม เลือกภาพที่สวยที่สุดและเขียนเลียนแบบ ตัดกระดาษติดตามภาพที่กำหนดสีและรูปทรง ระบายสีภาพทิวทัศน์ตามสีที่กำหนดไว้ ต่อเติมภาพที่ติดด้วยกระดาษตามภาพตัวอย่าง ฯลฯ

แบบเรียนของหลวงวิศาลศิลปกรรม 2479

แบบเรียนวาดเขียน[152] ของหลวงวิศาลศิลปกรรม ได้พบหลักฐานที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2479 เป็นแบบเรียนในระดับประถมปีที่ 2 ประถมปีที่ 3 และประถมปีที่ 4 พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีหงส์ เป็นหนังสือที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงธรรมการให้ใช้เป็นแบบเรียนขนาด 8 หน้ายก แต่ละเล่มหนา 38 หน้า และแต่ละเล่มมี 18 แบบฝึกหัด หน้าทางด้านซ้ายเป็นภาพในตารางหน้าทางด้านขวาเป็นตารางสำหรับให้ลอกเลียนภาพจากหน้าด้านซ้าย ภาพตัวอย่าง เช่น เส้นตรง รูปทรงเรขาคณิต ว่าว ดอกไม้ ลวดลาย ผลไม้ ฯลฯ

แบบเรียนของ สิริเดช อินทุประภา 2490

แบบฝึกหัดวาดเขียน[153] ของ สิริเดช อินทุประภา ซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2490 พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช หนังสือขนาด 17.5 x 21.5 ซม. ความหนา 56 หน้า เป็นแบบฝึกหัดที่มีทั้งหน้าซ้ายเป็นภาพตัวอย่างในตาราง หน้าขวาเป็นตารางสำหรับเขียนภาพ และหน้าซ้ายเป็นภาพตัวอย่างในตาราง ส่วนหน้าขวาเป็นกระดาษว่างสำหรับเขียนภาพ ภาพตัวอย่าง เช่น สัตว์ โต๊ะเก้าอี้ คน ขวด ปลา ทิวทัศน์ ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นภาพเหลี่ยมง่าย ๆ

* แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงศิลปะนามธรรม *

ในปี พ.ศ. 2503 ซึ่งเป็นปีที่ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาฉบับใหม่ ในปีเดียวกันนั้นได้พบหลักฐานแบบเรียนศิลปศึกษาของ ชวลิต ดาบแก้ว ซึ่งพิมพ์ที่สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช เป็นแบบเรียนทางศิลปศึกษาที่มีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ และมีกิจกรรมที่มีแนวโน้มไปสู่การฝึกปฏิบัติศิลปะนามธรรม (Abstract Art) ด้วย เช่น การพิมพ์ภาพด้วยเชือก ระบายสีในรูปทรงนามธรรม การออกแบบโดยใช้เส้นหวัด ออกแบบโดยใช้รูปทรงเรขาคณิต ภาพแขวน (Mobile) ภาพปะติด (Collage) การพิมพ์ด้วยฝาจุกเบียร์ การปั้นวิธีอิสระ ฯลฯ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ชวลิต ดาบแก้ว เป็นผู้ริเริ่มพัฒนาแบบเรียนศิลปศึกษามาสู่แบบเรียนในเชิงศิลปะนามธรรม หรือเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างแบบเรียนศิลปศึกษาจากอดีตและปัจจุบันก็ได้

แบบเรียนศิลปศึกษาของ ชวลิต ตาบแก้ว มีทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ได้มีการปรับปรุงและตีพิมพ์หลายต่อหลายครั้งจนถึงปัจจุบัน (2527) ในที่นี้จะเสนอตัวอย่างเฉพาะที่พบหลักฐานในระยะแรกเท่านั้น

<u>การวาดและการระบายสี</u>[154] ชั้นประถมปีที่ 1 เล่ม 1 พิมพ์ที่สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ขนาด 17.5 x 22.5 ซม. ปี 2503 เป็นแบบฝึกหัดหลายชนิด เช่น วาดภาพตามตัวอย่างภาพง่าย ๆ ระบายสีในรูปทรงนามธรรมโดยกำหนดสีไว้ให้ การออกแบบโดยใช้เส้นหวัด เขียนภาพตามขั้นตอน การหยดสีและทุบสี การพิมพ์ภาพด้วยหัวตะปู การพิมพ์สเตนซิล การพิมพ์ใบไม้ การปะติดใบไม้เป็นภาพ ฯลฯ และมีบทนำเขียนไว้ว่า

"ศิลปะเป็นของคนทุกคน

- ถ้าเราจะพิจารณาดูจะเห็นว่า ศิลปะไม่ใช่วัตถุโดดเดี่ยว แต่มันรวมอยู่ในชีวิตประจำวันของเรา มีอยู่ในสิ่งที่เราซื้อ บ้านที่เราอยู่ เสื้อผ้าที่เราใส่ ห้องเรียนที่เราเรียน และทุก ๆ แห่งในชุมนุมชน

- ศิลปะทำให้เกิดแบบแผนผังต่าง ๆ ลวดลายต่าง ๆ ของเสื้อผ้า เครื่องตบแต่งบ้าน และเครื่องใช้อีกหลาย ๆ อย่าง

- เราจะพบศิลปะในแผ่นป้ายโฆษณาและในหนังสือพิมพ์

- เราจะพบศิลปะในงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ

- งานออกแบบต่าง ๆ ที่อยู่ในโลกเรานี้ ก็ต้องอาศัยศิลปะ

- เราจะพบศิลปะในการตบแต่งอาคารสถานที่

- เราจะพบศิลปะในห้องโชว์สินค้าหรือตามตู้โชว์สินค้าต่าง ๆ

- ไม่ว่าเราจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เราจะต้องอาศัยศิลปะทั้งนั้น

ดังนั้น ศิลปะจึงมีส่วนสำคัญยิ่งในชีวิตประจำวันของเรา"

ศิลปศึกษา[155] ชั้นประถมปีที่ 1 หมวด 2 ชุดงานกระดาษ ศิลปะปฏิบัติ ขนาด 8 หน้ายก ตามแนวนอน หนา 48 หน้า พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ปี 2506 เป็นแบบฝึกหัดหลายชนิด เช่น ออกแบบรูปทรงเรขาคณิต ตัดกระดาษเป็นรูปสัตว์ การทำต้นไม้เปลือกไข่ การพับกระดาษ ตัดกระดาษเป็นรูปและลวดลาย การฉีกกระดาษ การประดิษฐ์ตุ๊กตาด้วยไม้ก๊อก ตุ๊กตาใบมะพร้าว การประดิษฐ์ภาพด้วยขี้เลื่อย การปั้นวิธีอิสระ ฯลฯ และบทนำมีข้อความบางตอนว่า

"ในปัจจุบันนี้ แนวคิดทางศึกษาเกี่ยวกับศิลปะได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เราเชื่อกันว่า ศิลปะเป็นของคนทุกคน ไม่ใช่เป็นแต่ของศิลปิน 2 - 3 คนเท่านั้น ส่วนทางด้านความมุ่งหมาย ในปัจจุบันนี้เราก็มุ่งในทางสรรค์สร้าง (Creative) และรู้จักคุณค่าของศิลปะ (Art Appreciation) เป็นประการสำคัญ ... แบบฝึกหัดศิลปศึกษาชุดนี้ ได้จัดทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการในการสอนศิลปศึกษาตามแนวใหม่ และเพื่อเสนอแนะในวิธีทำกิจกรรมต่าง ๆ เท่านั้น ครูอาจจะดัดแปลงแก้ไขตามที่เห็นควร โดยมุ่งให้สัมพันธ์กับวิชาต่าง ๆ ที่ได้ทำการสอนอยู่"

ศิลปศึกษา ชั้นมัธยมปีที่ 1[156] แบบฝึกหัดขนาดรูปเล่ม 25 x 36 ซม. หนา 36 หน้า พิมพ์ที่สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ปี พ.ศ. 2513 เป็นกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ เช่น การเขียนภาพรูปทรงมูลฐาน การร่างภาพ การเขียนภาพแสงและเงา การวาดภาพผลไม้ การวาดภาพสัตว์ ทฤษฎีและการผสมสี การออกแบบ การวาดภาพลายเครือเถา การวาดภาพดอกไม้ การเขียนภาพเปอร์สเปคตีฟ การขยายแบบ การระบายภาพสีน้ำ ภาพลายไทย การประดิษฐ์ตัวอักษร ฯลฯ และความรู้เกี่ยวกับศิลปะ คือ

"ศิลปะ เป็นกิจกรรมที่คนสร้างขึ้นมาด้วยสติปัญญาและความคิด เต็มไปด้วยความรู้สึก ทั้งนี้ก็เพื่อสนองความต้องการทางอารมณ์และจิตใจ ศิลปะอาจแบ่งออกเป็นหลายอย่าง เช่น จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ดุริยางคศิลป์

ศิลปะสากล เป็นศิลปะทั่วไป ซึ่งมีลักษณะที่เป็นไปตามธรรมชาติ นิยมกันทั่วไป

ศิลปะประจำชาติ เป็นศิลปะของแต่ละชาติ ซึ่งมีลักษณะการวาดตามแบบอย่างของตน

ศิลปะไทย เป็นศิลปะที่มีความรู้สึกทางอุดมคติ (Idealistic Art) ซึ่งเป็นความรู้สึกที่สูงกว่าธรรมชาติ หนักไปในทางทิพย์สวรรค์ เป็นศิลปะที่มีแบบอย่างแห่งความคิดคำนึงโดยเฉพาะ

ภาพไทย เป็นภาพที่เป็นศิลปะประจำชาติ มักจะเขียนเป็นเรื่องราวพุทธประวัติ ทางวรรณคดี ประวัติศาสตร์ มีทั้งภาพสีและภาพลายรดน้ำ ใช้ลงสีและตัดเส้น คือ เน้นเรื่องเส้นเป็นประการสำคัญ ไม่มีเงาแสงที่ทำให้เส้นนูนหรือลึก สีใช้ส่วนรวมไม่จุดฉาด นิยมใช้สีเอกรงค์

เส้น (Line) เป็นโครงร่างของศิลปะและงานออกแบบที่จะประกอบเป็นรูปร่างขึ้นได้ เส้นมีหลายชนิด คือ เส้นตั้ง เส้นนอน เส้นเฉียง เส้นโค้ง เส้นทำให้เกิดขอบเขตและทิศทางได้ เส้นต่าง ๆ แสดงความรู้สึกได้ เช่น เส้นตัด แสดงทิศทางไปในทางสูง และถ้าเส้นนั้นหนาก็จะแสดงถึงความมั่นคงได้ ฯลฯ

รูปร่าง (Shape) หมายถึง รูปร่างภายนอก โดยใช้เส้นประกอบขึ้นเป็นรูปที่มีขอบเขต มีขนาดและชนิดประกอบขึ้นด้วยกัน 2 ด้าน คือ ด้านกว้างและด้านยาว รูปร่างแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ รูปเรขาคณิต เช่น รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม วงกลม ฯลฯ และอีกอย่างหนึ่งก็คือ รูปอิสระ (Free) คือ รูปร่างที่ผิดออกจากรูปเรขาคณิต

รูปทรง (Form) เป็นรูปร่างหรือโครงสร้างของวัตถุต่าง ๆ ประกอบขึ้นด้วยด้าน 3 ด้าน คือ ด้านกว้าง ด้านยาว และด้านลึก รูปทรงแบ่งออกเป็น 2 ชนิดเหมือนกัน คือ รูปทรงเรขาคณิต และรูปทรงอิสระ (Free Form)

ส่วนสัด (Proportion) สิ่งต่าง ๆ ย่อมมีส่วนสัดของมันเอง เช่น รูปคนและรูปสัตว์ก็ย่อมมีส่วนสัดในตัวของมันเอง ถ้ารูปคนมีหัวโตเกินไป เราก็เรียกว่า คนที่ไม่มีสัดส่วนที่ดี ส่วนสัดจึงต้องเกี่ยวพันกับรูปร่างด้วย

ผิว (Texture) เป็นลักษณะของผิวภายนอกของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเรียบ ขรุขระ หยาบ หรือลื่น ฯลฯ เช่น ผิวของเปลือกไม้ย่อมขรุขระกว่าผิวผนังตึก ผิวของผ้าแพรย่อมเรียบกว่าผิวของกระดาษทราย เป็นต้น ผิวมีความสำคัญต่องานศิลปะมาก เพราะผิวตัดกันย่อมทำให้เกิดความรู้สึกได้

ช่องว่าง (ช่องไฟ Space) เป็นพื้นที่ว่างอยู่ในระหว่างรูปร่างและรูปทรง หรือระหว่างเส้น เช่น การเขียนลายต้องมีช่องไฟที่เท่ากันจึงจะสวยงาม เป็นต้น

การตัดกัน (Contrast) หมายถึง การแตกต่างระหว่างสิ่งต่าง ๆ เช่น แตกต่างกันในทางกระดาษ ทางรูปร่าง ทางสี ทางผิวของวัตถุ ภาพที่ตัดกันย่อมแสดงความรู้สึกในทางอารมณ์ดีกว่าภาพที่ไม่ตัดกัน การตัดกันอาจจะมีหลายทาง เช่น ตัดกันทางเส้น ตัดกันทางเคลื่อนไหว ตัดกันทางน้ำหนัก ตัดกันทางรูปร่าง ตัดกันทางสี ตัดกันทางขนาด ตัดกันทางผิว

ความกลมกลืน (Harmony) หมายถึง ที่มีส่วนคล้ายคลึงกัน มารวมอยู่ในหน่วยเดียวกัน (Unit) อาจจะมี 2 ชนิดหรือหลายชนิดก็ได้ ความกลมกลืนนี้อาจจะมีในทางเส้น ทางรูปร่าง ทางสี ทางขนาด ทางทิศทางผิว"

แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงศิลปะร่วมสมัย

แผนกศิลปศึกษา คณะการศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร (ปัจจุบัน คือ ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร) ได้ผลิตบัณฑิตในระดับปริญญาตรี วิชาเอกศิลปศึกษารุ่นแรกในปี พ.ศ. 2513 ซึ่งนับเป็นการผลิตบัณฑิตทางศิลปศึกษาในระดับปริญญาแห่งแรกของเมืองไทย ภายใต้ความพยายามของ อารี สุทธิพันธุ์ และในปีถัดมา (2514) อารี สุทธิพันธุ์ ก็ได้เขียนหนังสือแบบเรียนศิลปศึกษาในระดับชั้นประถมปีที่ 5 ชั้นประถมปีที่ 6 และชั้นประถมปีที่ 7 ขนาด 8 หน้ายกตามแนวนอน หนา 40 หน้า มีพื้นที่ว่างให้ทำกิจกรรม พิมพ์ที่สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนังสือแบบเรียนศิลปศึกษาชุดแรก ที่เสนอกิจกรรมทางศิลปศึกษาในเชิงศิลปะร่วมสมัยอย่างเด่นชัดและเป็นระบบ เสนอกิจกรรมที่หลากหลายและเสนอความรู้ความเข้าใจอย่างกว้างขวาง

แบบเรียนศิลปศึกษา[157] ชั้นประถมปีที่ 6

คำนำ

"แบบเรียนศิลปศึกษาสำหรับชั้นประถมปีที่ 6 นี้ วัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสใช้มือสร้างสรรค์ตามความคิดคำนึงและแรงดลใจของตนเอง เพื่อเป็นการผ่อนคลายอารมณ์จากการเรียนวิชาอื่น ซึ่งเป็นความมุ่งหมายของวิชาศิลปศึกษาในระดับนี้

การจัดกิจกรรมทางศิลปะ เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติได้เริ่มจากง่ายไปหายากตามลำดับ โดยให้นักเรียนได้ฝึกเกี่ยวกับ เส้น รูปร่าง สี การระบายสี การพิมพ์ด้วยสีตามวิธีต่าง ๆ จนถึงการพิมพ์แบบสเตนซิล ผู้เรียบเรียงได้พยายามลำดับกิจกรรมเป็นขั้น ๆ ไป และกิจกรรมส่วนใหญ่มุ่งเสนอแนะให้นักเรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์มากที่สุด"

กิจกรรมในแบบเรียนศิลปศึกษา ชั้นประถมปีที่ 6 แบ่งเป็นกลุ่มเส้น รูปร่างรูปทรง สี การสร้างสรรค์จากวัตถุที่มีสี การพิมพ์ การเขียนภาพคนและภาพสัตว์ ศิลปะลายไทย ศิลปะโฆษณา

ในแต่ละกลุ่มได้เสนอความรู้และกิจกรรม เช่น กลุ่มสี ในภาคความรู้ได้เสนอทฤษฎีสีของ มันเซล (Munsell Theory) ประเภทของสี คือ สีแท้ (Hue) สีผสมขาว (Tint) สีผสมเทา (Tone) สีผสมดำ (Shade) วิธีระบายสีและสีตรงข้ามกัน ในภาคกิจกรรมก็มีกิจกรรมระบายสีแท้ กิจกรรมระบายสีอ่อนแก่ กิจกรรมต่อเติมรูปภาพ กิจกรรมระบายสีผสมขาว กิจกรรมระบายสีผสมขาวและสีแท้ กิจกรรมระบายสีบนภาพปะติด

ในกลุ่มการพิมพ์ ภาคความรู้ได้อธิบายไว้ว่า "การพิมพ์เป็นกิจกรรมทางศิลปะอย่างหนึ่งที่มนุษย์รู้จักสร้างสรรค์มานานแล้ว ในสมัยก่อนเขาแกะแม่พิมพ์เพื่อใช้เป็นตราประจำตำแหน่งประจำตระกูลหรือสำหรับเป็นสื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันอย่างหนึ่งบางทีก็เพื่อความลี้ลับมหัศจรรย์ การพิมพ์มีหลายวิธี เช่น วิธีแกะแม่พิมพ์ให้ลึกลงไป แล้วเอาสีพิมพ์คลึงบนผิวหน้าของแม่พิมพ์ที่แกะนั้น นำกระดาษที่จะพิมพ์วางทาบบนผิวหน้าที่คลึงสีไว้ แล้วใช้ช้อนไม้ถูด้านหลัง สีก็จะติดบนกระดาษพิมพ์นั้น การพิมพ์แบบนี้เรียกว่า การพิมพ์ไม้ ลักษณะอันหนึ่งของการพิมพ์ไม้จะมีรูปร่างกลับซ้ายเป็นขวาหรือเป็นภาพเสมือน

ในกิจกรรมการพิมพ์ต่อไป เราจะลองพิมพ์ด้วยวัสดุต่าง ๆ ที่มีรูปร่างแปลก ๆ แตกต่างกัน เราจะได้การออกแบบพิมพ์ที่น่าสนใจอย่างหนึ่ง ดังภาพประกอบการพิมพ์ข้างล่างนี้

ภาพพิมพ์ในหน้า 23 เป็นการพิมพ์โดยแกะแม่พิมพ์เป็นแบบต่างหาก แล้วนำมาพิมพ์ประกอบกันตามการออกแบบที่ได้กะไว้แล้ว ให้มีความซ้ำกันเป็นจังหวะติดต่อกัน ซึ่งอาจจะนำไปทำลายผ้า ลายกระดาษห่อของขวัญหรือประโยชน์อื่น ๆ ได้

ส่วนรูปข้างล่างนี้เป็นการพิมพ์ไม้ (Woodcut) คือ ศิลปินร่างบนไม้ แล้วใช้เครื่องมือแกะไม้ แกะส่วนที่ไม่ต้องการออก ขณะที่แกะจะได้เส้นสีขาวเสมอ ถ้าศิลปินต้องการเส้นดำ เขาจะต้องแกะสองหนระหว่างขอบขอกของเส้นนั้น จนกว่าจะได้เส้นตามความต้องการ

การแกะไม้ ผู้แกะจะต้องพยายามนำภาพที่แกะมาส่องหน้ากระจกเงาเสมอ เพื่อจะได้รู้ว่าควรจะต้องแก้ไขตอนใดบ้าง เพราะภาพที่เสร็จเป็นภาพกลับซ้ายเป็นขวา เหมือนกับภาพที่เห็นจากกระจกเงา"

ในภาคกิจกรรมของกลุ่มการพิมพ์ก็มี การพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์วัสดุเนื้ออ่อน การพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์อิสระ กิจกรรมโมเสค (Mosaic) การพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์นิ้วมือ

แบบเรียนชุดนี้เป็นแบบเรียนขนาด 8 หน้ายกตามแนวนอน หนา 40 หน้า พิมพ์ 4 สี ด้วยระบบออฟเสททั้งเล่ม มีภาพประกอบทั้งที่เป็นผลงานของเด็ก ภาพประกอบของผู้เขียน และผลงานของศิลปิน

เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้ว มีข้อสังเกตเกี่ยวกับแบบเรียนศิลปศึกษา ของ อารี สุทธิพันธุ์ ชุดนี้ดังนี้

1. แบบเรียนชุดนี้ได้เปลี่ยนแปลงความคิดจากการเรียนการสอนศิลปศึกษาในอดีต มาสู่แนวคิดที่สัมพันธ์กับศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art)

2. แบบเรียนชุดนี้ มีความรู้และความเข้าใจในทางศิลปะที่เข้มข้น มีกิจกรรมที่เปิดกว้างไปสู่การแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์อย่างสูง

3. การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วประกอบกับการเสนอศิลปะที่เกี่ยวข้องกับความคิด อาจจะมีช่องว่างระหว่างแบบเรียนชุดนี้และครูผู้สอนที่มีความคิดแบบเดิมอยู่บ้างไม่มากก็น้อย

แบบเรียนของ เลิศ อานันทนะ 2522

แบบเรียนศิลปศึกษา[158] ของ เลิศ อานันทนะ เป็นแบบเรียนในระดับประถมศึกษา ที่เขียนขึ้นตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ขนาด 8 หน้ายก หนา 48 หน้า มีพื้นที่ว่างให้ทำกิจกรรม พิมพ์ที่สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช แต่ละระดับชั้นแบ่งออกเป็น 2 เล่ม (เล่ม 1 และเล่ม 2)

<u>แบบเรียนศิลปศึกษา ป.1</u>

ข้อความตอนหนึ่งในข้อเสนอแนะ "สำหรับครูและผู้ปกครอง"

"การส่งเสริมพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก ควรคำนึงถึงเหตุผลต่อไปนี้

1. ยอมรับนับถือในความสามารถของเด็ก โดยไม่พยายามนำผลงานไปเปรียบเทียบกับผู้อื่น

2. ส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนแสดงออกด้วยตนเองให้มากที่สุด เปิดโอกาสให้เด็กได้เล่าประสบการณ์ของตน หรืออธิบายเกี่ยวกับผลงานศิลปะที่สร้างขึ้น

3. ควรหลีกเลี่ยงการแสดงท่าทีหรือถ้อยคำวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะล้อเลียน เสียดสี หรือว่ากล่าวติเตียนโดยตรง

4. ไม่จำเป็นต้องรีบร้อนแก้ไขผลงานของเด็ก แต่ควรพูดจา ให้เด็กคิดได้เอง

5. อย่าพยายามแซกแทรงความคิดของเด็กหรือให้ความช่วยเหลือใด ๆ โดยที่เด็กไม่ได้ขอร้อง

6. ใช้คำพูดท้าทาย ยั่วยุ แทนคำพูดดูถูกหรือสบประมาท เมื่อเด็กประสบปัญหาในการแสดงออก

7. ความรับผิดชอบในการเก็บรักษาทำความสะอาดเครื่องมืออุปกรณ์ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การส่งเสริม"

ลักษณะของแบบเรียน เป็นแบบเรียนในลักษณะแบบฝึกหัดให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมในเล่ม โดยเริ่มต้นด้วยข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ และแบ่งกิจกรรมเป็นกลุ่ม ดังนี้ การฝึกเขียนอย่างอิสระ เรื่องตัวเรา การปั้น การพิมพ์ภาพ บ้านที่น่าอยู่ การออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ โรงเรียน (เล่ม 1) การวาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ

ตัวอย่างกิจกรรมกลุ่ม "เรื่องตัวเรา" คือ

"นักเรียนเลือกเขียนภาพเกี่ยวกับตนเอง

- ภาพศีรษะและลำตัว

- ภาพเต็มตัว

ระบายสีให้สวยงามตามใจชอบโดยไม่ต้องขูด ลบ ขีด ฆ่า แก้ไข"

ตัวอย่างกิจกรรม "การปั้น"

"ปั้นรูปเหรียญ

นักเรียนปั้นรูปเหรียญ โดยเลือกแบบง่าย ๆ ดังนี้

1. แบบวงกลม

2. แบบวงรี

3. แบบสี่เหลี่ยม ฯลฯ

หลังจากนั้นหาตะปู ฝาขวดน้ำอัดลม ปลายแท่งดินสอ หรือสิ่งของอื่น ๆ ที่ไม่มีคม กดบนผิวดินให้เป็นลวดลายตามใจชอบ"

ตัวอย่างกิจกรรมการเขียนภาพระบายสี "บูรณาการกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต"

"ชุมชนที่เราอาศัยอยู่

1. นักเรียนสนทนากันถึงประสบการณ์ของตน เกี่ยวกับบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย โรงเรียน วัด ตลาด และสถานที่มีผู้คนอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก

2. เลือกเขียนภาพชุมนุมชนตามประสบการณ์ของแต่ละคน

3. บอกหรืออธิบายความหมายของภาพให้ผู้อื่นเข้าใจ"

ข้อสังเกตเกี่ยวกับหนังสือแบบเรียนชุดนี้

1. เป็นแบบเรียนที่มีกิจกรรมกว้างตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 มีทั้งกิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมบูรณาการ กิจกรรมที่สัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ โดยมีเป้าหมายไปสู่การสร้างเสริมลักษณะนิสัย

2. เป็นกิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติได้จริง เพราะผู้เขียนแบบเรียนมีประสบการณ์ตรงในการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา

3. ภาพประกอบและการพิมพ์ 4 สีทั้งเล่มสร้างความน่าสนใจได้เป็นอย่างมาก

แบบเรียนของ วิรุฬ ตั้งเจริญ และคณะ 2523

แบบเรียนกิจกรรมศิลปศึกษา[159] พิมพ์ที่สำนักพิมพ์อุดมศึกษา คณะผู้เขียน คือ วิรุฬ ตั้งเจริญ, สุพิน ชรินทร์วรคุปต์, อำนาจ เย็นสบาย, วิวัฒน์ไชย จันทนสุคนธ์, ผดุง พรมมูล, วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ เป็นแบบเรียนในระดับประถมศึกษา ขนาด 8 หน้ายก แบบเรียนสำหรับชั้น ป.1 หนา 84 หน้า มีพื้นที่ว่างให้ทำกิจกรรม

ข้อความตอนหนึ่งในคำนำ

"คณะผู้เขียนมีความเชื่อร่วมกันอย่างหนึ่งว่า การจัดประสบการณ์ทางศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษานั้น นอกจากจะต้องสร้างสมรรถภาพทางความคิดและทักษะในการสร้างสรรค์ศิลปะ ตามความสามารถเฉพาะตนแล้ว ยังจำเป็นต้องสร้างเสริมทัศนคติอันถูกต้องต่อผู้เรียน ที่จะพึงมีต่อศิลปวัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สร้างเสริมบุคลิกภาพอันดีงามเพื่อผลทางจริยธรรมในสังคม และเป็นพฤติกรรมที่สนองตอบความเจริญเติบโตทางร่างกายและสมองอีกด้วย

ด้วยเหตุผลนี้ การเรียนการสอนศิลปศึกษาจึงจำเป็นต้องเคารพอิสรภาพทางความคิดและรูปแบบของผู้เรียนที่จะถ่ายทอดออกมา เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสวงหาความคิดและวิถีทางที่เหมาะสมสอดคล้องกับบุคลิกภาพของตน เพื่อว่าการสร้างสมทั้งทางความคิดและการปฏิบัตินั้น จะเป็นสิ่งผลักดันให้ผู้เรียนที่จะก้าวไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคม เป็นผู้ที่คิดเป็นและทำเป็น

ในความเชื่อนี้ ครูผู้จัดประสบการณ์จึงควรเป็นผู้เสนอปัญหา แนะนำสนับสนุน สอดแทรกความรู้ความคิด และสร้างบรรยากาศที่เป็นแรงจูงใจ เพื่อให้กระบวนการสร้างสรรค์ดำเนินไปด้วยดี"

กิจกรรมได้แบ่งออกเป็น การเขียนภาพ ลากเส้น จังหวะและลีลา จินตนาการประสบการณ์ งานออกแบบและสร้างสรรค์ พับตัดฉีก ออกแบบ โครงสร้าง งานพิมพ์ พิมพ์ลึก พิมพ์นูน พิมพ์เรียบ งานปั้น ปั้นรูปทรง ปั้นรูปวัตถุ ปั้นเรื่องราว

ตัวอย่างกิจกรรมการเขียนภาพ "ลากเส้น"

"<u>กิจกรรมที่ 1</u> ลากเส้นตามที่หมาย

เส้นมีอยู่ทั่ว ๆ ไป เช่น เส้นผม เส้นเชือก เส้นหมึ เส้นต่าง ๆ เหล่านี้จะมีลักษณะเป็นเส้นตรง เส้นโค้งหรือเส้นหยัก เราสามารถเขียนเส้นด้วยดินสอ ปากกา หรือสี ให้เกิดเป็นภาพแบบต่าง ๆ ได้

<u>กิจกรรมที่ 1.2</u> กำหนดจุดและลากเส้น

ให้นักเรียนจุดลงบนกระดาษไม่น้อยกว่า 25 จุด แล้วลากเส้นผ่านจุดตามที่ต้องการ

<u>จุดประสงค์</u>

1. ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
2. แสดงออกอย่างอิสระ
3. สนุกสนานในการลากเส้น
4. ออกแบบพื้นฐาน

<u>แนวการสอน</u>

1. พูดคุยซักถาม
2. กำหนดจุดและลากเส้น
3. แสดงผลงาน

<u>ข้อเสนอแนะ</u>

1. ระบายสีลงบนภาพที่เกิดขึ้น
2. เปิดโอกาสให้เลือกใช้สี
3. อาจจะให้ไปหาประสบการณ์นอกห้องเรียน"

ตัวอย่างกิจกรรมการเขียนภาพ "ประสบการณ์"

"<u>กิจกรรมที่ 2</u> เขียนภาพจากสิ่งแวดล้อม

บ้านของเรา

บ้าน คือ สิ่งที่เราใช้เป็นที่อยู่อาศัย ที่นอน บ้านเป็นสถานที่ที่ให้ความอบอุ่น เพราะบ้านของเรามีพ่อ แม่ พี่ และน้อง ๆ เราอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และที่บ้านของเรายังมีสนามหญ้า ต้นไม้ ดอกไม้ และมีอีกหลาย ๆ อย่าง เรารักบ้านของเรา

<u>กิจกรรมที่ 2.1</u>

ให้นักเรียนวาดภาพบ้านของเรา พร้อมทั้งระบายสีให้สวยงาม

<u>จุดประสงค์</u>

1. รู้จักสังเกตสิ่งแวดล้อมในบ้าน
2. ปลูกฝังความสัมพันธ์กับบ้านและครอบครัว
3. ฝึกเขียนภาพระบายสี
4. มีรสนิยมที่ดี

<u>แนวการสอน</u>

1. พูดคุยซักถาม
2. วาดภาพตามหัวข้ออย่างอิสระ
3. อธิบายภาพด้วยการพูดหรือเขียน

<u>ข้อเสนอแนะ</u>

1. เปิดโอกาสให้เลือกใช้สี
2. อาจจะให้ทำงานเป็นกลุ่ม
3. นำผลงานแสดงตามโอกาส

ข้อสังเกตเกี่ยวกับหนังสือแบบเรียนเล่มนี้

1. เป็นแบบเรียนที่มีกิจกรรมกว้างตามหลักสูตร
2. กำหนดจุดประสงค์ เสนอแนวการสอนและข้อเสนอแนะสำหรับครูไว้ด้วย
3. การกล่าวนำกิจกรรมมีความสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งแวดล้อม ชุมชน และวัฒนธรรม
4. ภาพประกอบนอกจากภาพตัวอย่างกิจกรรมพิมพ์ 4 สีแล้ว ยังมีภาพถ่ายวัตถุ ชีวิต และชุมชน ที่จะช่วยขยายความคิดอีกด้วย

แบบเรียนของ เฉลิม นาคีรักษ์ และคณะ 2525

แบบเรียนศิลปศึกษา[160] ระดับประถมศึกษาของคณะผู้เขียน เฉลิม นาคีรักษ์, วิทย์ พิมพันเงิน, พนัส สุวรรณะบุญย์, ทำนอง จันทิมา พิมพ์ที่สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ เป็นแบบเรียนขนาด 8 หน้ายกตามแนวนอน มีพื้นที่ว่างให้ทำกิจกรรม แบบเรียนศิลปศึกษา ป.4 พ.ศ. 2525 (พิมพ์ครั้งที่ 2) หนา 46 หน้า

ข้อแนะนำสำหรับนักเรียน

"การเรียนศิลปศึกษาชั้นประถมปีที่ 4 เน้นให้นักเรียนได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความคิดสร้างสรรค์และทักษะในเชิงศิลปะ นักเรียนจะต้องตั้งเป้าหมายในการเรียนไว้ดังนี้

จุดประสงค์ในการเรียน

1. ให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินในการแสดงฝีมือและความคิดทางด้านศิลปะ
2. ให้รู้จักสังเกตผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นและสิ่งที่เป็นธรรมชาติ
3. ให้เกิดความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นเชิงศิลปะ
4. ให้เกิดความซาบซึ้งในผลงานศิลปะของตนเองและของผู้อื่น
5. ให้เกิดนิสัยรักความเป็นระเบียบ ความสวยงาม และมีรสนิยมดี
6. ให้สามารถอธิบายลักษณะรูปทรงสองมิติและสามมิติได้
7. ให้รู้จักนำวัสดุต่าง ๆ มาแกะสลักในทางศิลปะได้

เมื่อเรียนแล้วนักเรียนจะทราบว่า

1. ศิลปะเป็นผลงานทางความงามที่มนุษย์สร้างขึ้น
2. ศิลปะเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์เข้าใจกัน
3. ทุกคนสามารถเรียนศิลปะได้
4. การเรียนศิลปศึกษาทำให้สนุกสนาน เพลิดเพลิน
5. การเรียนศิลปศึกษาช่วยส่งเสริมให้เรารักธรรมชาติและสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา
6. ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิชาอื่น
7. วัสดุที่อยู่รอบตัวเราสามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะได้"

กิจกรรมแบ่งออกเป็นหน่วยการเขียนภาพและการระบายสี หน่วยการปั้นและแกะ หน่วยการพิมพ์ภาพ หน่วยงานจัดออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ หน่วยงานสาน

ตัวอย่างหน่วยที่ 2 การปั้นและแกะ

"การปั้น คือ การเอาวัสดุอ่อน เช่น ดินเหนียว ขี้ผึ้ง มาปั้นโดยการเพิ่มหรือลดวัตถุอ่อนเป็นรูปต่าง ๆ การแกะสลัก คือ การแกะเอาเนื้อวัตถุนั้นออก เพื่อให้ส่วนที่เหลือกลายเป็นรูปร่างที่ต้องการ ในบทนี้จะฝึกให้นักเรียนปั้นดินเหนียว ดินน้ำมันเป็นรูปต่าง ๆ ตามลักษณะที่กำหนดให้ในกิจกรรม นอกจากปั้นแล้วนักเรียนจะได้เรียนการแกะสลักวัสดุต่าง ๆ เช่น ผัก ผลไม้ และเรียนการพับกระดาษเป็นรูปต่าง ๆ ตลอดจนการสร้างสรรค์ นำเอาเศษวัสดุมาประดิษฐ์ให้เป็นรูปสามมิติ"

กิจกรรมเกี่ยวกับการปั้นและแกะ คือ การปั้นดินเป็นลวดลาย การปั้นดินเป็นรูปนูนต่ำ การปั้นดินเป็นรูปลอยตัว การปั้นดินตามความคิดอิสระ การแกะสลักวัสดุอ่อน การแกะสลักผักหรือผลไม้ การพับกระดาษเป็นรูปต่าง ๆ งานโครงสร้างด้วยเศษวัสดุ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับหนังสือแบบเรียนเล่มนี้

1. เป็นแบบเรียนที่มุ่งเน้นกิจกรรมศิลปศึกษา เพื่อผลทางความคิดสร้างสรรค์และทักษะในเชิงศิลปะเป็นประการสำคัญ

2. เป็นแบบเรียนที่มีความผสมผสานระหว่างกระบวนการเรียนการสอนอย่างงานศิลปะและงานช่าง (Art and Craft)

3. การจัดกิจกรรมในบางหน่วยมีความคาบเกี่ยวกันอยู่บ้าง เช่น ระหว่างหน่วยการปั้นและแกะกับหน่วยงานจัดออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ

<u>แบบเรียนของ ชวลิต ดาบแก้ว 2526</u>

<u>แบบเรียนศิลปศึกษา</u>[161] ระดับประถมศึกษาของ ชวลิต ดาบแก้ว พิมพ์สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พ.ศ. 2526 (พิมพ์ครั้งที่ 2) รูปเล่มขนาด 8 หน้ายก มีพื้นที่ว่างให้ทำกิจกรรม

แบบเรียนศิลปศึกษา ชั้นประถมปีที่ 3 หนา 76 หน้า เป็นแบบเรียนที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ บูรณาการกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกิจกรรมเฉพาะเนื้อหาวิชาศิลปศึกษา

บูรณาการกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต แบ่งออกเป็น 8 หน่วย คือ เรื่องสิ่งที่มีชีวิต เรื่องชีวิตในบ้าน เรื่องสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา เรื่องชาติไทย เรื่องการทำมาหากิน เรื่องพลังงาน-สารเคมี เรื่องข่าวเหตุการณ์และวันสำคัญ กิจกรรมเฉพาะเนื้อหาวิชาศิลปศึกษา แบ่งออกเป็น การวาดภาพระบายสี การปั้นและการแกะสลัก การพิมพ์ งานจัดออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ งานสาน

ตัวอย่างบูรณาการกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

"หน่วยย่อยที่ 1 ตัวเรา

กิจกรรมที่ 5 การออกแบบสร้างสรรค์

โรคติดต่อในท้องถิ่น

หนู ยุง แมลงวัน เป็นตัวนำเชื้อโรคมาสู่คน เราควรช่วยกำจัดมันเสีย และเราต้องรู้จักป้องกันอย่าให้เชื้อเข้าสู่ร่างกายเราได้

สื่อการเรียน

1. กระดาษสีต่าง ๆ
2. กรรไกร
3. กาว
4. กระดาษแข็ง

กิจกรรม ให้นักเรียนฉีกกระดาษเป็นรูปแมวจับหนู แล้วใช้กาวทาติดลงบนกระดาษแข็ง"

ตัวอย่างกิจกรรมเฉพาะเนื้อหาวิชาศิลปศึกษา

"หน่วยที่ 4 งานจัดออกแบบและสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ

กิจกรรมที่ 59 การสร้างภาพหมุน

วัสดุต่าง ๆ ด้วยกระดาษ หรือกระดาษสีต่าง ๆ นำมาตัดต่อเป็นภาพหมุนได้

สื่อการเรียน

1. วัสดุต่าง ๆ เช่น ถ้วยกระดาษ กระดาษสี

2. กรรไกร

3. เชือก

กิจกรรม ให้นักเรียนใช้ถ้วยกระดาษ กระดาษสี ฯลฯ ตัดตกแต่งให้สวยงาม แล้วใช้เชือกผูกแขวนเป็นภาพหมุน"

ข้อสังเกตเกี่ยวกับหนังสือแบบเรียนเล่มนี้

1. เป็นแบบเรียนศิลปศึกษาที่มีจุดเด่นในแง่การเสนอกิจกรรมเป็น 2 ส่วน คือ บูรณาการณ์กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกิจกรรมเฉพาะเนื้อหาวิชาศิลปศึกษา

2. มีกิจกรรมจำนวนมากถึง 68 กิจกรรม

3. เป็นแบบเรียนที่มีความรู้กว้างในเนื้อหาของศิลปะและเนื้อหาที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน

แบบเรียนของกรมวิชาการระดับมัธยมศึกษา 2521

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดพิมพ์แบบเรียนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตามหลักสูตรพุทธศักราช 2521 คือ หนังสือเรียนวิชาศิลปศึกษา ทัศนศิลปศึกษา ม.1[162] และหนังสือเรียนวิชาศิลปศึกษา ทัศนศิลปศึกษา ม.2[163] เป็นหนังสือขนาด 8 หน้ายก พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภา ม.1 หนา 88 หน้า ม.2 หนา 126 หน้า เป็นแบบเรียนที่ให้ความรู้ความเข้าใจทางศิลปะ และมีกิจกรรมเสนอแนะในแต่ละบท โดยต้องปฏิบัติกิจกรรมนอกแบบเรียน

แบบเรียนสำหรับ ม.1 แบ่งออกเป็น 5 บท คือ การวาดเขียน การปั้นการแกะสลัก การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะ ศิลปะพื้นบ้าน แบบเรียนสำหรับ ม.2 แบ่งออกเป็น 10 บท คือ การวาดเขียน การพิมพ์ภาพ การปั้นแกะสลัก ศิลปะไทย ศิลปะสากล องค์ประกอบศิลปะ การออกแบบ การสร้างสรรค์งานศิลปะ นิทรรศการทางศิลปะ ศิลปวิจารณ์

ตัวอย่างในบทที่ 1 การวาดเขียน (ม.1) ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ความหมายและคุณค่า การเตรียมอุปกรณ์ วิธีใช้เครื่องเขียน ความเข้าใจเกี่ยวกับสี แนวทางการแสดงออก ภาพไทย ภาพทิวทัศน์ ภาพคน ภาพประกอบเรื่อง ภาพการ์ตูน ภาพฝาผนัง

ข้อสังเกตเกี่ยวกับแบบเรียนชุดนี้

1. เป็นแบบเรียนที่เสนอความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะไว้เป็นอย่างมาก

2. เนื้อหาและภาพประกอบแต่ละบทขาดเอกภาพคล้ายกับรวมบทความของผู้เขียนแต่ละคนเข้าไว้ด้วยกัน

3. มีข้อผิดพลาดทางวิชาการหลายแห่ง เช่น "ศิลปะการพิมพ์ภาพได้เริ่มขึ้นเมื่อประมาณศตวรรษที่ 7" (ม.2 หน้า 31) (Rubbings have been made for many centuries, notably by the Chinese, who have specialised in rubbings of inscriptions, tombs, etc. In his book Fine Prints, Carl Zigrosser says of the stone rubbing: T'a. About the year 175 the six Confucian classics were engraved on stone by Imperial authority, and the slabs set up at the entrance of the Academy in order that scholars might have the benefit of an accurate and enduring text. Copies were struck off for the use of scholars when lampblack ink was perfected during the 4th and 5th centuries, and it was discovered that impressions of inscriptions and designs incised in flat slabs of rock could be obtained.)(164) (The very first examples of relief printing are the hand-prints made by prehistoric men who painted their hands with pigment or colour and pressed them against cave walls. The technique of cutting a woodblock had been discovered by the 6th century AD, as is apparent from surviving fragments of Coptic textiles, stamped with

woodblocks. Woodcuts were made in the 9th century (and probably earlier) by the Chinese.)[165] "ประเภทของงานประติมากรรม ... 1. เครื่องเล่น 2. เครื่องใช้สอย 3. เครื่องประดับตกแต่ง" (งานประติมากรรม คือ งานวิจิตรศิลป์ หรือ Fine Art ย่อมไม่ใช่เครื่องเล่น เครื่องใช้สอย เครื่องประดับตกแต่ง เพราะงานเหล่านี้ คือ งานประยุกตศิลป์ หรือ Applied Art : ผู้เขียน) ฯลฯ

<u>แบบเรียนของ เฉลิม นาคีรักษ์ และคณะ 2523 (มัธยมศึกษา)</u>

<u>แบบเรียนทัศนศิลปศึกษา</u> ของ เฉลิม นาคีรักษ์, พนัส สุวรรณะบุณย์, วิทย์ พิณคันเงิน, ทำนอง จันทิมา ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 2 พิมพ์ที่สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ขนาดรูปเล่ม 8 หน้ายก ม.1 หนา 84 หน้า ม.2 หนา 128 หน้า เป็นแบบเรียนที่ให้ความรู้ความเข้าใจทางศิลปะและมีกิจกรรมเสนอแนะในแต่ละบท โดยต้องปฏิบัติกิจกรรมนอกแบบเรียน

แบบเรียน ม.1 แบ่งออกเป็น 6 บท คือ เครื่องมืออุปกรณ์และการใช้ วาดเขียน การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์งานศิลปะ การปั้น-แกะสลัก ศิลปะพื้นบ้าน แบบเรียนสำหรับ ม.2 แบ่งออกเป็น 9 บท คือ วาดเขียน การปั้น-แกะสลัก การพิมพ์ภาพ ศิลปะไทย-ศิลปะสากล องค์ประกอบแห่งศิลปะ การออกแบบ การสร้างสรรค์งานศิลปะ ศิลปวิจารณ์ นิทรรศการทางศิลปะ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับแบบเรียนชุดนี้

1. เป็นแบบเรียนที่เสนอความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะไว้เป็นอย่างมาก
2. เป็นแบบเรียนที่เน้นความรู้มากกว่าการปฏิบัติ
3. มีแบบทดสอบท้ายบทแต่ละบท

<u>แบบเรียนของ อารี สุทธิพันธุ์ และวิรุฬ ตั้งเจริญ 2523 (มัธยมศึกษา)</u>

<u>แบบเรียนทัศนศิลปศึกษา</u>[166] อารี สุทธิพันธุ์ และ วิรุฬ ตั้งเจริญ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 2 จำนวน 4 เล่ม (ศ 101, ศ 102, ศ 205, ศ 206) พิมพ์ที่

สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ขนาด 25.5 x 35.5 ซม. เป็นแบบเรียนที่เสนอความรู้ในแต่ละตอน และมีกิจกรรมสำหรับฝึกปฏิบัติสอดคล้องกับความรู้ในแต่ละบทนั้น มีพื้นที่ว่างสำหรับปฏิบัติกิจกรรม (ประมาณ 25.5 x 22 ซม.) พิมพ์ 4 สีทั้งเล่ม

สำหรับครู

"ทัศนศิลป์ศึกษาฉบับทักษะและประสบการณ์นี้ เรียบเรียงตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ซึ่งได้พยายามแยกลำดับเนื้อหาวิชาและกิจกรรมทางศิลปะตามลำดับความยากง่าย พร้อมทั้งมีภาพตัวอย่าง เสนอแนะวิธีทำและรูปแบบศิลปกรรมที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปประกอบด้วย

ทัศนศิลป์ศึกษาเกี่ยวข้องกับการลงมือทำจริง ซึ่งต้องอาศัยการสังเกต การรู้จักวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือสำหรับกิจกรรมนั้น ๆ โดยตรง ประกอบกับการกระตุ้นเร้าให้นักเรียนรู้จักใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นสำคัญ ดังนั้น คณะผู้เรียบเรียงจึงได้เสนอแนะเครื่องมือที่จำเป็นในอันที่จะส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมทางศิลปะได้อย่างมั่นใจ และบังเกิดความรู้สึกสนุกสนาน

นอกจากกิจกรรมศิลปะที่เสนอแนะ ครูผู้สอนอาจจะส่งเสริมให้นักเรียนสร้างสรรค์กิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อีกเป็นอันมาก แต่ละกิจกรรมมีบริเวณว่างไว้สำหรับกรอกคะแนน เพื่อรวบรวมเป็นระเบียนบันทึกการพัฒนาการของผู้เรียนอีกด้วย"

<u>ทัศนศิลป์ศึกษา</u> ศ 101 (ม.1) แบ่งเนื้อหาและกิจกรรมดังนี้ <u>การวาดเขียน</u> จากจุดเป็นเส้น จากเส้นเป็นภาพ จากเส้นเน้นน้ำหนัก สร้างหน้าเป็นเหลี่ยม เขียนท่าทางอย่างรวดเร็ว ลากเส้นเป็นเหลี่ยมสี เขียนภาพด้วยนิ้วมือ ระบายตารางเหลี่ยมสี <u>การปั้นแกะสลัก</u> ลอกแบบพิมพ์จากผลไม้ ลอกแบบพิมพ์จากสิ่งของเครื่องใช้ ปั้นกระดาษรูปสัตว์ ปั้นดินและเศษผ้า ประติมากรรมลูกโป่ง ประติมากรรมจากพืชผักผลไม้ ตัดดินผสานต่อ <u>การพิมพ์ภาพ</u> พิมพ์ครั้งเดียว พิมพ์ลายมือ แม่พิมพ์กระดาษแข็ง พิมพ์ด้วยเศษวัสดุ พิมพ์ด้วยใบไม้ เจาะแม่พิมพ์กระดาษ <u>การสร้างสรรค์งานศิลปะ</u> หน้ากากลูกโป่ง หน้ากากกระดาษ ตกแต่งขวดด้วยเชือกเขียนสีบนขวด กระดาษแก้วโปร่งใส <u>ศิลปะพื้นบ้าน</u> ว่าวกระดาษ ที่ใส่ของโปร่งและทึบ

ตัวอย่างกิจกรรมที่ 1 จากจุดเป็นเส้น

"ความมุ่งหมาย

1. รู้จักการสร้างสรรค์ด้วยเส้น

2. เข้าใจความสัมพันธ์รูปและพื้น

3. อธิบายได้ว่า เส้นสามารถกำหนดขอบเขตของบริเวณว่าง

วัสดุอุปกรณ์

กระดาษวาดเขียน ดินสอ ไม้บรรทัด สีน้ำหรือสีโปสเตอร์

ทดลองปฏิบัติ

ให้นักเรียนใช้ดินสอจุดลงบนกระดาษ จุดให้กระจัดกระจายไปทั่วแผ่นภาพ แล้วลากเส้นจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่งให้ทั่ว พยายามคิดประดิษฐ์ให้เกิดเป็นภาพตามต้องการ ระบายสีให้สวยงามน่าสนใจ"

ข้อสังเกตเกี่ยวกับหนังสือชุดนี้

1. เป็นแบบเรียนที่มีเนื้อหาวิชาตามหลักสูตร แต่ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะเน้นไปในเชิงความคิด

2. ลักษณะกิจกรรมส่วนใหญ่เน้นการคิดแก้ปัญหา การค้นคว้าทดลอง และการคิดสร้างสรรค์

3. ศิลปะสากลที่เกี่ยวกับศิลปะตะวันตก มีเนื้อหาเข้มข้นมาก

นอกจากแบบเรียนศิลปศึกษาในปัจจุบัน ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นดังได้สรุปไว้ตามหลักฐานที่รวบรวมได้นั้น ยังมีแบบเรียนศิลปศึกษา (ทัศนศิลปศึกษา) วิชาเลือกในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหลายเล่มที่ตีพิมพ์ออกมาหลังจากประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เช่น ศิลปะการแต่งกาย 1 (ศ 0116) ของกระทรวงศึกษาธิการ[167] ศิลปะกับการแต่งกาย (ศ 0116) ของ วรรณรัตน์ อินทร์อำ[168] โลหะรูปพรรณ (ศ 0114) ของ วรรณรัตน์ อินทร์อำ[169] การออกแบบเบื้องต้น (ศ 015) ของ วิรุณ ตั้งเจริญ[170] องค์ประกอบศิลปะ (ศ 111) ของ วิรุณ ตั้งเจริญ[171] วาดภาพเขียนภาพ (ศ 112) ของ

วิรุฒ ตั้งเจริญ[172] งานสร้างประติษฐ์ (ศ 113) ของ วินัย ไสมดี[173] การพิมพ์ภาพ 1 (ศ 019) ของ วินัย ไสมดี[174] ฯลฯ

แบบเรียนทัศนศิลปศึกษา วิชาเลือกในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เช่น ศิลปนิยม 1 (ศ 011) ของ อารี สุทธิพันธุ์[175] การเขียนภาพ 1 (ศ 015) ของ อารี สุทธิพันธุ์[176] ศิลปะประดิษฐ์ (ศ 0123) ของ วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ[177] ศิลปะกับการแต่งกาย 1 (ศ 0129) ของ วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ[178] การพิมพ์ภาพ 1 (ศ 019) ของ วิรุฒ ตั้งเจริญ[179] การพิมพ์ภาพ 2 (ศ 0110) ของ วิรุฒ ตั้งเจริญ[180]

บทที่ 5

วิวัฒนาการแนวคิดทางด้านศิลปศึกษา

พระยาธรรมศักดิ์มนตรี 2457

พระยาธรรมศักดิ์มนตรี (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) ได้กล่าวบรรยายเกี่ยวกับศิลปะหัตถกรรมในการประชุมแจกรางวัลการแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียน เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2457 ดังนี้[181]

"บ้านเมืองเรามีที่ดินว่างเปล่าอยู่มาก อาจทำการเพาะปลูกได้เป็นอย่างดี เพียงในจังหวัดกรุงเทพฯ ที่เราเห็นกันอยู่ทุกวัน ที่ไหนมีที่ว่างต้นไม้ก็ขึ้นเขียวไปหมด พอพ้นเขตชุลมุนคือ จังหวัดพระนครออกไป ก็เห็นแต่สวนผลไม้ ต่อหลังสวนก็เป็นทุ่งนาแลลิ่วสุดสายตาทีเดียว เหล่านี้ล้วนเป็นที่เกิดพืชผล เป็นปีกแผ่นของบ้านเมืองเราทั้งสิ้น แต่สวนและไร่นั้นถ้าจะเปรียบเทียบกับนาก็มีน้อยเต็มที เพราะสวนและไร่จะมีได้แต่ที่ใกล้ประชุมชน ซึ่งพอจะส่งผลไม้และผักสดถึงตลาดได้ง่าย เหตุฉะนั้นเมื่อพูดถึงการเพาะปลูกในเมืองเราแล้ว เราก็ทำนานั่นแหละเป็นพื้น การทำนาของเราโดยปรกติ เราทำแต่เพียงปีละครั้ง เมื่อหันหน้านาแล้วชาวนาเราก็ว่างเวลาว่างนั้น ถ้าหากว่าชาวนาจะมีงานอย่างอื่นทำให้เป็นลำไพ่พิเศษอีกบ้าง คงจะเป็นประโยชน์ขึ้นอีกเป็นอันมากไม่ใช่หรือ ชาวนาของเราทุกวันนี้ ถ้าถูกปีไหนฝนไม่ดี ทำนาก็ไม่ใคร่ได้ผล ต้องพากันเดือดร้อนและแร้นแค้นไปตามกัน เพราะได้อาศัยข้าวอย่างเดียว ต่อไปถ้าหากว่ารัฐบาลได้จัดการทดน้ำสำเร็จบริบูรณ์แล้ว ก็คงจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลในทางเพาะปลูกได้ยิ่งขึ้น การทำนาของราษฎรคงจะได้แน่นอนดีขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ดี ชาวนาของเราก็ยังมีคราวว่างอยู่นั่นเอง ในเวลาว่างเช่นนี้ ควรจะทำการหัตถกรรมเป็นลำไพ่พิเศษด้วย ชาวนาของเราจะได้ค่อยมั่งมีขึ้นอีก ถ้าชาวนาทั่วไปในบ้านเมืองเรารู้จักทำสินค้าในเวลาว่าง การเพาะปลูก การหัตถกรรมก็จะเป็นส่วนสำคัญ อุดหนุนการกสิกรรมของเราได้อีกอย่างหนึ่ง

ที่ข้าพเจ้ากล่าวเช่นนี้ มิใช่ว่าข้าพเจ้าออกสติปัญญาเป็นความคิดใหม่ก็หามิได้ ข้าพเจ้ากล่าวตามที่ได้ทราบว่าที่อื่นเขาก็คิดทำกันอยู่เช่นนั้นแล้ว ยกตัวอย่าง คือ เกาะฟิลิปปินส์ที่อยู่ใกล้ ๆ กับเรา ภูมิประเทศก็ไม่สู้แปลกจากเรา เดี๋ยวนี้ทางเลือกสอนการหัตถกรรมที่เป็นสินค้าเหมาะแก่ประเทศเขา และจัดการแพร่หลายออกไปทุกที วิธีจัดเขาก็จัดขึ้นในโรงเรียนก่อนเหมือนกัน ผ้าลูกไม้และกระเช้าสานที่เราใช้อยู่ในเมืองเราเป็นอันมาก เป็นสินค้าที่มาจากเกาะนั้น ถ้าหากว่าเราได้เริ่มขึ้นอย่างเขาบ้าง และจัดให้เหมาะแก่ประเทศเรา ไม่ช้าการหัตถกรรมในโรงเรียนของเราอาจจะเจริญได้ และไม่ช้าบ้านเมืองเราจะได้อาศัยการหัตถกรรมเป็นลำไพ่พิเศษ อุตหนุนการกสิกรรมอันเป็นปีกแผ่นของบ้านเมืองเราด้วยอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนเป็นที่หัดคนสำหรับรับช่วงสืบต่อการงานในอนาคต ก็เมื่อต่อไปภายหน้าเราต้องการให้คนของเราชำนาญในการหัตถกรรมด้วย จึงเป็นการสมควรแล้วที่เราจะเริ่มสอนการนั้นในโรงเรียนแต่บัดนี้ไป เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวในเบื้องต้นว่า ข้าพเจ้ามีความยินดีนัก ที่ได้มาพบท่านทั้งหลายในโอกาสเช่นนี้

ในที่นี้ข้าพเจ้าเห็นควรพูดให้เข้าใจกันชัดเจนต่อไปอีกสักหน่อย ด้วยวิธีที่จะสอนการหัตถกรรมในโรงเรียน เพราะผู้ที่นั่งอยู่ในที่นี้มีครูเป็นอันมาก การหัตถกรรมในโรงเรียน โดยปรกติแยกได้เป็น 2 อย่าง คือ หัดจนเป็นช่าง มีความชำนาญจนอาจหาเลี้ยงชีพในเวลานั้น ๆ ได้อย่างหนึ่ง เช่น หัดให้เป็นช่างไม้ ช่างทอ ช่างจักสาน เป็นต้น กับหัดเพียงให้เกิดฝีมือจับถือและใช้เครื่องมือได้ถนัดพอเป็นนิสัยบัจจัยสำหรับการฝีมือต่อไป แต่ไม่ใช่ว่าจะจำเพาะให้เป็นช่างอย่างใดนั้น อีกอย่างหนึ่ง อย่างที่กล่าวก่อนจัดเป็นวิสามัญศึกษา เพราะเป็นวิชาพิเศษ อาจอาศัยหาเลี้ยงชีพด้วยทางนั้นได้ แต่อย่างที่กล่าวทีหลังจัดเป็นสามัญศึกษา เพราะเป็นวิชากลาง ๆ สำหรับให้เกิดฝีมือเท่านั้น ต่อไปใครจะไปเป็นอะไรหรือทำอะไรก็แล้วแต่การ

โรงเรียนสามัญ เช่น โรงเรียนมัธยม เขาไม่ได้ตั้งใจจะหัดนักเรียนให้มีประเภทวิชาประจำตัว เพราะเขายังไม่รู้ว่า นักเรียนของเขาต่อไปจะเป็นอะไร เขาเป็นแต่สอนเตรียมในวิชากลาง ๆ สำหรับว่าถ้าใครอยากเป็นแพทย์ก็จะได้ไปเข้าโรงเรียนแพทย์ ใครอยากเป็นทหารก็จะได้ไปเข้าโรงเรียนทหาร ใครอยากเป็นช่างก็จะได้ไปเข้าโรงเรียนช่าง อยากเป็นเสมียนก็ไปเข้าโรงเรียนเสมียน โรงเรียนเช่นนี้จึงเตรียมนักเรียนสำหรับส่งไปเข้าโรงเรียนอื่นอีกต่อหนึ่ง การสอนหัตถกรรมเขาก็สอนอย่างสามัญศึกษาพอให้เกิดฝีมือเท่านั้น ถ้าจะถามว่าการช่างอย่างที่เราหัดกันอยู่ในโรงเรียนประถมของเราเดี๋ยวนี้เล่า เป็นสามัญหรือวิสามัญศึกษา ต้องตอบว่า ถ้าเป็นประถมปี 4 - 5 ซึ่งเรียนจบแล้วก็ออกจากโรงเรียนเลยทีเดียว นับเป็นวิสามัญศึกษา แต่ประถมปีที่ 1, 2, 3 ซึ่งสำหรับต่อขึ้นไปมัธยมอีกต้องนับว่าเป็นสามัญศึกษา

ข้าพเจ้าขอแนะนำตามอัตโนมัติว่า การหัตถกรรมที่สอนในโรงเรียนสามัญศึกษาของเรานั้น ถึงแม้จะไม่ปรารถนาให้นักเรียนออกไปเป็นช่าง หาเลี้ยงชีพในทางวิชาช่างจริง ๆ เพราะเหตุที่เรายังไม่สามารถจะทราบว่า ต่อไปเขาจะไปเรียนเป็นอะไรก็ตาม แต่เราจะไปเอาอย่างวิธีของชาวตะวันตกทีเดียวไม่ได้ วิธีของเขานั้น ถ้าหากสอนเป็นสามัญศึกษา เขาก็ให้ทำเป็นอย่างเล่น ๆ พอหัดให้เกิดฝีมือ จับถือเครื่องมือและใช้ได้ถนัดคล่องแคล่ว ของที่ทำขึ้นแล้วเขาไม่คิดเอาทุนคืน ถึงจะต้องลงทุน เช่น ซื้อไม้ ซื้อกระดาษ เขาก็ถือว่าได้ประโยชน์ทางอ้อม คือ เป็นการฝึกหัดฝีมือเป็นคุณพอแล้ว ในข้อนี้เราจะเอาอย่างเขาไม่ได้ เพราะเราไม่มั่งมีเหมือนเขา ถ้าหากว่าโรงเรียนของเราทำขึ้นและจำหน่ายเอาทุนคืนไม่ได้ โรงเรียนจะไม่มีทุนพอที่จะอุตหนุนเจือจานในการหัตถกรรมได้ตลอดไป เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าโรงเรียนสามัญศึกษา คือ โรงเรียนประถมเบื้องต้นและโรงเรียนมัธยม จะสอนการช่างอย่างสามัญศึกษา ไม่มุ่งหมายว่าจะหัดให้เป็นช่าง ก็ควรมุ่งหมายให้ทำของล้วนแต่ที่จะเป็นสินค้าจำหน่ายเอาทุนคืนได้ ยิ่งให้เป็นทางหากำไรได้ด้วยก็ยิ่งดี"

ธำรง บัวศรี 2502

ธำรง บัวศรี ได้เสนอบทความ "ศิลปะกับการสร้างบุคลิกภาพของเด็ก" ไว้ในหนังสือศิลปหัตถกรรมนักเรียน ปี พ.ศ. 2502 ดังนี้[182]

"การสร้างบุคลิกภาพอันดีงามแก่เด็กนับเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการศึกษา แต่ปัญหาเรื่องการสร้างบุคลิกภาพนี้โรงเรียนมักเพ่งเล็งไปในแง่ของการปกครอง และการปฏิบัติของครูในการอบรมเด็กเป็นข้อใหญ่ การสร้างพัฒนาการทางบุคลิกภาพ โดยใช้การเรียนการสอนเป็นเครื่องมือ ไม่ค่อยจะคำนึงถึงนัก ความจริงในวันหนึ่ง ๆ นั้นทั้งครูและเด็กใช้เวลาในเรื่องการเรียนการสอนมากกว่าอย่างอื่น เพราะฉะนั้นโอกาสที่จะสร้างบุคลิกภาพจึงควรอยู่ในระหว่างเวลาดังกล่าว มากกว่าเวลาอื่น

วิชาศิลปะ ถ้าว่ากันตามลักษณะของวิชาแล้ว ต้องนับว่าเป็นวิชาที่ครูสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างบุคลิกภาพของเด็กได้อย่างดีที่สุด แต่ในขณะเดียวกันครูก็อาจใช้เป็นเครื่องมือในการบั่นทอนบุคลิกภาพของเด็กได้ด้วย อย่างไรก็ตามก่อนที่จะพิจารณากันถึงเรื่องนี้ต่อไป ขอให้เรามาทำความเข้าใจกันในขั้นต้นว่า บุคลิกภาพคืออะไร สมมุติว่าเราถามใครสักคนหนึ่งว่าทำไมจึงคิดว่านาย ก. มีบุคลิกภาพดี เราก็จะได้รับคำตอบค่อนข้างยืดยาว ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสมบัติประจำตัวของนาย ก. เป็นต้นว่า รูปร่าง หน้าตา ท่าทาง การพูดจา การแต่งกาย ฯลฯ สมบัติเหล่านี้เป็นที่ถูกใจของผู้พูด นาย ก. จึงได้ชื่อว่า มีบุคลิกภาพดี ทำนองเดียวกัน เมื่อพูดว่า บุคลิกภาพไม่ดี ก็ย่อมหมายถึงสมบัติที่ผู้พูดไม่พึงปรารถนาหรือไม่สนใจ ดังนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า บุคลิกภาพหมายถึงสมบัติต่าง ๆ ของบุคคลรวมกัน ทำให้แต่ละบุคคลมีลักษณะประจำตัวของตัวโดยเฉพาะ และเป็นผลเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือผลอันเกิดจากประสบการณ์ของบุคคล การที่บุคคลจะมีบุคลิกภาพดีหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เป็นสำคัญ ทั้งนี้หมายความถึงร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม

ในการสอนวิชาศิลปะ ครูมีโอกาสมากที่จะสร้างความเจริญในด้านจิตใจ อารมณ์ และสังคมให้แก่เด็ก แต่ครูต้องทราบหลักเกณฑ์ จึงจะสามารถส่งเสริมความเจริญในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวได้เต็มที่ในลำดับต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงว่าครูควรสอนวิชาศิลปะอย่างไร จึงจะเป็นการเหมาะสมก่อนอื่นพึงเข้าใจว่า การแสดงออกทางศิลปะเป็นการระบายอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของเด็กอย่างหนึ่ง เราคงเคยเห็นเด็ก ๆ ชอบเขียนรูปภาพต่าง ๆ ในแผ่นกระดาษตามข้างฝาหรือในที่ต่าง ๆ ทั่วไป ภาพเหล่านั้น บางภาพเราทราบความหมาย แต่บางภาพเราก็ไม่ทราบว่าเป็นอะไร โดยเฉพาะภาพที่เขียนโดยเด็กเล็ก ๆ การที่เด็กระบายอารมณ์ของตน ด้วยการแสดงออกทางศิลปะเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าถ้าครูบังคับในการแสดงออกนั้นเป็นไปในลักษณะที่ครูต้องการแล้ว เด็กก็จะไม่ได้ระบายความรู้สึกนึกคิดของตนออกมา การบีบบังคับในลักษณะนี้ย่อมส่งผลสะท้อนถึงจิตใจและเป็นการบั่นทอนพัฒนาการทางอารมณ์อย่างหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ในการสอนครูจึงควรมุ่งไปในด้านส่งเสริม ด้วยการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกในทางที่เห็นสมควร ครูสอนศิลปะที่ไม่เข้าใจในเรื่องนี้ มักบังคับให้เด็กวาดภาพจากหุ่นที่เหมือนกัน หรือปฏิบัติงานในด้านศิลปะอย่างอื่นซ้ำ ๆ กัน โดยไม่ยอมให้ทำในสิ่งที่แตกต่างออกไป ที่ถูกควรผ่อนปรนให้เด็กทำในสิ่งที่สนใจจะดีกว่า เช่น เด็กคนหนึ่งอาจสนใจวาดภาพแจกัน แต่อีกคนหนึ่งต้องการวาดภาพทิวทัศน์ ทั้งสองคนควรได้รับการสนับสนุนให้ทำ ครูควรมีหน้าที่คอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือเพื่อให้เด็กทำงานของตนได้สำเร็จ และบังเกิดความภาคภูมิใจในผลงานนั้น การเปิดโอกาสของครูในลักษณะดังว่านี้ไม่แต่เพียงส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์และจิตใจของเด็กเท่านั้น ยังส่งเสริมความริเริ่มหรือความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย นับว่าสอดคล้องกับความมุ่งหมายอย่างหนึ่งของการสอนวิชาศิลปะ อันที่จริงการส่งเสริมความริเริ่มก็เท่ากับส่งเสริมให้เด็กได้ระบายอารมณ์ความรู้สึกของตนนั่นเอง ในการส่งเสริมความริเริ่มครูควรเข้าใจไว้ด้วยว่าตนเองมีหน้าที่ช่วยเหลือเด็กอยู่ไม่น้อยเลย ไม่ใช่ว่าอยู่เฉย ๆ ปล่อยให้เด็กนึกคิดเอาเองโดยปราศจากแนวทางสำหรับยึดเหนี่ยว ครูควรทราบว่าเด็กตั้งแต่ชั้นประถมขึ้นไปมีความรู้และความสนใจในสิ่งรอบ ๆ ตัวหลายสิ่งหลายอย่างแล้ว เช่น คน ธรรมชาติ สัตว์เลี้ยง เหตุการณ์ภายในบ้าน และรอบ ๆ บ้าน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ครูอาจช่วยเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางความคิดในการแสดงออกทางศิลปะของเด็กได้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการวาดภาพ

การระบายสี การสร้างหุ่น และการปั้น อนึ่ง นอกจากสิ่งรอบ ๆ ตัวภายนอกโรงเรียนแล้ว สิ่งต่าง ๆ ที่เด็กเรียนในโรงเรียน เช่น วิทยาศาสตร์ วรรณคดี สังคมศึกษา ก็อาจนำมาใช้เป็นแนวทาง ความคิดทางศิลปะได้เช่นเดียวกัน ความช่วยเหลือของครูนอกเหนือไปจากการเสนอแนะแนวความคิดต่าง ๆ ยังอาจทำได้ในด้านอื่น ๆ อีกหลายด้าน เช่น ให้คำแนะนำในการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ อันได้แก่ ดินสอ เครยอง สี พู่กัน ฯลฯ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับเทคนิคในการวาดสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นการผสมสี การระบายสี การแรเงา อย่างใดอย่างหนึ่ง ในด้านการปั้น นอกจากจะแนะนำเด็กในเรื่องหุ่นสำหรับปั้น เช่น สัตว์เลี้ยง จำพวก แมว สุนัข กระต่าย วัว หมู ฯลฯ หรือของใช้จำพวกแจกัน อ่างน้ำ ถาด ชาม ฯลฯ ครูยังช่วยได้ในด้านการหาของจริงมาให้ และแนะนำเทคนิคในการปั้นด้วย นอกจากการวาดภาพและการปั้น ยังมีกิจกรรมอีกหลายอย่างที่ครูควรส่งเสริม เช่น การตัดกระดาษปะเป็นรูปต่าง ๆ การทำที่เช็ดเท้าด้วยเศษผ้า การปั้นสัตว์และผลไม้โดยใช้กระดาษ การทำเสื้อผ้าสำหรับตุ๊กตา เป็นต้น กิจกรรมใดจะเหมาะสมหรือไม่ เพียงไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับวัยของเด็ก และความพร้อมเพรียงในด้านอุปกรณ์ สถานที่และความสนใจ ในบางโอกาสจุดสนใจของเด็กอาจเป็นเรื่องของเหตุการณ์ปัจจุบัน เช่น งานศิลปหัตถกรรม งานกาชาด งานวันปิยมหาราช กีฬาฟุตบอล มวย งานกรีฑา การไปเที่ยวตลาด ภาพยนตร์ ละคร งานเข้าปุริมพรรษา ฯลฯ การอภิปรายของเด็กในเรื่องดังกล่าวย่อมชักจูงมาสู่กิจกรรมในด้านศิลปะที่เห็นว่าควรทำได้เสมอ ครูเองก็ควรฉวยโอกาสนำเอาจุดสนใจของเด็กมาใช้ ในเมื่อเห็นสมควร

การส่งเสริมบุคลิกภาพของเด็กด้วยการสร้างพัฒนาการทางสังคม ครูมีโอกาสทำได้เท่า ๆ กับ การสร้างพัฒนาการทางอารมณ์และจิตใจ ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างให้เห็นว่า มีกิจกรรมอะไรบ้างที่ครูสอนวิชาศิลปะสามารถนำเอามาใช้ได้ โดยไม่ลำบากยากเย็นอะไรเลย ประการแรกที่สุด ในการเรียนการสอนศิลปะควรมีการวางแผนและทำงานร่วมกัน เด็กเมื่อได้รับการฝึกฝนให้มีความรับผิดชอบร่วมกันก็จะมีการสังคมดีขึ้น รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาแก่กันและกัน การวางแผนงานควรทำทุกโอกาสที่ให้เด็กทำงานในด้านศิลปะกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นกิจกรรมที่ต้องกระทำเป็นหมู่ ได้แก่ การเขียนภาพฝาผนัง การตกแต่งห้องเรียน การทำหุ่นแผนที่ การเขียนภาพการ์ตูน การออกแบบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย

ละครโรงเรียน การสร้างหุ่นเครื่องยนตร์กลไก การศึกษาศิลปะการค้า การตกแต่งอาคาร บริเวณโรงเรียน และการตบแต่งในงานต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น งานรื่นเริงประจำปี และงานฉลองวันเกิดของโรงเรียน เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ ดังได้ยกตัวอย่างมานี้ บางอย่างก็เป็นเรื่องของวิชาศิลปะโดยตรง แต่บางอย่างก็เกี่ยวพันกับวิชาอื่น ครูสอนวิชาศิลปะควรมีใจกว้างขวาง มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาอื่นกับวิชาของตน และพยายามสอดแทรกวิชาศิลปะเข้าไปในวิชาอื่น ๆ เหล่านั้นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ วิธีนี้นอกจากว่าเด็กจะได้ทำงานร่วมกันแล้ว เด็กยังจะมองเห็นความสัมพันธ์ของวิชาต่าง ๆ และเห็นว่าศิลปะมีประโยชน์ต่อสังคมอย่างไรอีกด้วย เท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ โดยมากการที่เด็กได้กระทำกิจกรรมร่วมกัน ในด้านศิลปะมักเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นเนื่องจากความจำเป็นหรือเหตุบังเอิญ หาใช่เป็นเพราะการวางแผนงานอย่างมีความมุ่งหมายของครูไม่ ถ้าจะให้การสร้างเสริมบุคลิกภาพบังเกิดผลดีจริง ๆ การกระทำต่าง ๆ ควรเป็นสิ่งที่ครูกำหนดความมุ่งหมายในการสอนของตนมาแล้วแต่ต้น อนึ่ง การให้เด็กร่วมทำงานเป็นหมู่คณะไม่ได้มีวัตถุประสงค์แต่เพียงเพื่อให้มารวมกันอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนเท่านั้น เนื้อแท้ของเรื่องอยู่ที่การฝึกฝนให้เด็กได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ได้มีส่วนรับผิดชอบในงานของหมู่คณะ ได้รู้จักวิธีการประสานงาน ได้มีโอกาสฝึกฝนการเป็นผู้นำและผู้ร่วมงานในโอกาสเดียวกัน ได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์เป็นส่วนตัวกับเพื่อนร่วมชั้น ได้มีความรู้สึกว่าตนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชั้นจริง ๆ ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้เด็กไม่ใช่ว่าจะทำได้ดีทุกคนไป เด็กบางคนไม่สามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนฝูงได้ บางคนมีปมด้อย และบางคนก็มีปัญหาส่วนตัวต่าง ๆ หน้าที่ของครูจึงอยู่ที่การให้ความช่วยเหลือให้เด็กแก้ปัญหาต่าง ๆ ของตนให้ลุล่วงไป

ผลพลอยได้นอกเหนือไปจากพัฒนาการทางสังคม ได้แก่ ความซาบซึ้งในศิลปะ การที่เด็กบังเกิดความซาบซึ้งในผลงานของตนก็ดี หรือในผลงานของผู้อื่นก็ดี ย่อมเป็นการสร้างทัศนคติอันดีงาม ให้เกิดขึ้นและเป็นส่วนหนึ่ง ที่ช่วยให้เด็กมีบุคลิกภาพอันดีงาม

ศิลปะกับบุคคลเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก เกือบจะกล่าวได้ว่าทุกคนต้องพัวพันอยู่กับศิลปะตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายทีเดียว ทุก ๆ การกระทำของเราไม่ว่าจะเป็นการกิน การอยู่ การ

แต่งกาย การทำงาน การเล่นกีฬา ฯลฯ ล้วนต้องอาศัยศิลปะทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นบุคลิกภาพของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับศิลปะเป็นอันมาก ครูที่เข้าใจและมองเห็นความสำคัญของศิลปะจึงควรฉวยโอกาสใช้ศิลปะให้เป็นประโยชน์แก่เด็ก ทุกครั้งที่มองเห็นช่องทาง"

<u>กุศล สุจรรยา 2503</u>

กุศล สุจรรยา เสนอบทความเรื่อง "ผู้ปกครองกับศิลปศึกษา" ในหนังสือ <u>ศิลปหัตถกรรมนักเรียน 2503</u> ดังนี้[183]

"การที่เด็กจะเจริญเติบโตในด้านต่าง ๆ เช่น ในด้านสังคม ด้านปัญญา ด้านอารมณ์ และในทางกายนั้น บ้านมีส่วนช่วยเหลือบุตรหลานของตน เท่ากับทางโรงเรียนเหมือนกัน ผู้ปกครองควรทราบว่าบทบาทของตนในด้านที่จะส่งเสริมพัฒนาการให้แก่เด็กนั้นมิไม่แพ้ทางโรงเรียนเลย การที่ผู้ปกครองบางคนคิดว่า เมื่อส่งเด็กเข้าโรงเรียนแล้วก็เป็นหน้าที่ของโรงเรียนตลอดไปนั้น เป็นการคิดผิดอย่างใหญ่หลวง เพราะเวลาที่เด็กอยู่ในโรงเรียนน้อยกว่าเวลาที่เด็กอยู่กับบ้านหรือกับบิดามารดามาก โดยเหตุนี้ผู้ปกครองที่รักบุตรหลานของตนควรจะสนใจบุตรหลานของตนในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะที่จะกล่าวในที่นี้ในด้านศิลปศึกษา

ถ้าท่านสังเกตดูเด็กเมื่ออยู่ที่บ้าน เมื่อเวลาเขาว่าง เขามักจะใช้ดินสอขีดเขียนบนเศษกระดาษหรือสมุดที่ใช้แล้ว แต่ยังมีหน้าว่างเปล่าเหลืออยู่บ้าง ถ้าเขามีดินสอเขียวแดง ดินสอสีหรือสีเทียน เขาก็จะใช้มันตามอารมณ์ ภาพเหล่านี้มักจะถูกมองข้ามไปหมด เด็กมักจะถูกว่ากล่าวว่าเขียนไม่เป็นเรื่องเป็นราว เขียนให้สิ้นเปลือง เพราะดินสอสีนั้นซื้อมาสำหรับใช้เรียนที่โรงเรียนก็เอามาระบายไม่ได้เรื่องได้ราว ผู้ปกครองบางคนก็รุนแรงจนถึงกับทุบตีเด็ก ว่ากล่าวเด็กหาว่าซุกซน และเล่นเสียของแท้จริง การที่เด็กทำเช่นนั้นหาใช่เด็กซุกซนไม่ ในทางวิชาการด้านพัฒนาการของเด็กนั้น การกระทำต่าง ๆ ของเด็กมิใช่เป็นการซุกซน แต่เป็นการเล่นการทำที่มีความหมายของเด็กเองทั้งนั้น

เมื่อลงมือเขียนเด็กจะต้องคิดอะไรสักอย่างหนึ่ง และอะไรสักอย่างหนึ่งนั้น เรามองไม่เห็น เราไม่เห็นมีความสำคัญหรือมีความหมายสำหรับตัวเราเลย แต่สำหรับเด็กนั้น

ย่อมมีความหมาย ซึ่งเขาเข้าใจของเขาเอง เพราะเด็กจะต้องประจญกับตัวเอง และใช้ประสบการณ์ของตนเอง เมื่อเด็กคิดนั้น ดวงความคิดของเขาจรดจ่ออยู่กับประสบการณ์ที่จะนำมาเขียน ดังนั้นภาพของเด็กเราจึงดูไม่ใคร่ออกในสายตาของผู้ใหญ่เพราะเด็กเขียนตามความคิดของเขาเอง หนูสมศรีอาจเขียนภาพที่เธอเล่นกับเพื่อนในสวน ส่วนประกอบต่าง ๆ ในภาพที่เขียนรวมไว้ในภาพนั้นจะเป็นสิ่งที่เธอสนใจ สิ่งที่เธอเห็นว่ามีความสำคัญและมันอาจไม่มีส่วนสัมพันธ์กันเลย หนูสมศรีอาจเขียนต้นชมพู่ซึ่งมีผลชมพู่ใหญ่โตมาก เพราะชมพู่เป็นสิ่งที่เธอเฝ้าดูอยู่ คอยดูอยู่ว่าเมื่อไหร่มันจะใหญ่โตพอจะเก็บได้ แต่ถ้าหนูทรงพลจะเขียนภาพในสวนเช่นเดียวกัน เขาอาจจะไม่สนใจในผลชมพู่เลย แต่จะสนใจลำต้นและกิ่งก้านของมัน เพราะเขาปีนป่ายอยู่เสมอ เขาอาจเขียนลำต้นใหญ่โต แต่อาจจะไม่เขียนผลชมพู่เลยก็ได้ หากจะมีเด็กอีกสักคนหนึ่งอยู่ในกลุ่มนั้นด้วย ซึ่งไม่สนใจไปมากกว่าเสื้อที่สมศรีสวมอยู่ ดังนั้นเขาเขียนภาพเดียวกัน เขาอาจเขียนลายละเอียดเกี่ยวกับเสื้อของสมศรีเด่นกว่าสิ่งอื่น ๆ ก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้เราอาจจะมองเห็นได้ชัดว่าในการเขียนภาพของเด็กนั้น มีปัจจัยสำคัญอยู่สองประการ คือ ความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น (Knowledge of things) และความสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสิ่งนั้น (Own individual relationship toward things) ทั้งนี้หมายความว่าในการเขียนภาพอันใดเราจะต้องรู้จักสิ่งนั้น และการรู้จักสิ่งนั้นจะรู้มากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ตัวมีอยู่กับสิ่งนั้น

การที่จะเข้าใจถึงปัจจัยสองข้อนี้ให้ได้ดีนั้นเราอาจจะต้องนึกถึงตัวเอง นึกถึงประสบการณ์ของตนเอง เราลองฟื้นความจำถึงสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับตัวเรา เช่น ลองนึกถึง ไฟจราจร ทุกคนก็จะนึกได้ว่า แสงไฟจราจรมีอยู่ ๓ สีด้วยกัน คือ เขียว ซึ่งแปลว่าไปได้ สีเหลืองหมายความว่าเตรียมตัว สีแดงเป็นสีที่เจ้าหน้าที่จราจรไม่ยอมให้เราขับรถข้ามเส้นแนวขาวไป ความรู้ในเรื่องแสงไฟนี้ได้บันทึกไว้ในสมองเพียงเท่านี้ แต่อาจจะไม่บันทึกว่าแสงเหล่านั้นจัดเรียงกันอย่างไร เพราะการเรียงลำดับสีไม่จำเป็น ความสำคัญอยู่ที่สีเท่านั้น เมื่อได้เห็นสีขึ้นมา เราก็ไม่คำนึงว่ามันอยู่ตรงไหน เราจะต้องหยุดรถ แต่พอเห็นสีเขียว เราก็ติดเครื่องรถออกไปได้โดยไม่นึกถึงเหมือนกันว่าสีเหลืองเรียงลำดับอย่างไร แต่ถ้าบังเอิญเราตาบอดสี เราจะต้องรู้ว่าสีที่ตั้งอยู่ตรงไหนหมายความว่าไปได้ สีตรงไหนหมายความว่าไปต่อไม่ได้ คนตาบอดสีจึงสนใจที่ตั้งของสี

ความจริงที่เกี่ยวกับแสงไฟจราจรของผู้ใหญ่ก็คงเหมือนกับการเขียนภาพต่าง ๆ ของเด็กนั่นเอง ท่านจะเห็นได้ว่าความรู้ในสิ่งของ และความสัมพันธ์ของตัวเรากับสิ่งของนี้จะปรากฏออกมาเป็นงานศิลปะ เด็กที่เขียนภาพอะไรต่อมิอะไรซึ่งเราดูไม่ออกนั้น แท้จริงก็เกิดจากปัจจัยทั้งสองข้อที่กล่าวมาแล้วนี้ โดยเหตุนี้ หากผู้ใหญ่จะเป็นผู้ปกครองหรือบิดามารดาของเด็กก็ดี เมื่อเห็นภาพที่แปลกผิดส่วนก็มิใช่เป็นเรื่องที่จะต้องตำหนิติเตียน หรือแก้ไปให้ผู้ใหญ่บางคนเมื่อเด็กเขียนผิดส่วนก็มักจะช่วยแก้ให้โดยหวังดี แต่การแก้นี้มิได้มีประโยชน์เลย เพราะภาพนั้นเป็นผลของการแสดงออกของเด็กเอง โดยที่เขามีอะไรอยู่เบื้องหลังแห่งจิตใจของเขาเอง ดังนั้น การที่เราได้พบภาพที่เขียนผิดสัดส่วนเราอาจเข้าใจปัญหาของเด็กได้ด้วย ถ้าเราเข้าใจล้วงหรือค้นหาเอาปัญหานั้นออกมา

สถานสงเคราะห์เด็ก (Child Clinic) โดยทั่ว ๆ ไปเขาถือเอางานศิลปะของเด็กนี้เป็นเครื่องมือซึ่งจะคลำไปสู่ปัญหาที่ฝังซ่อนอยู่ในส่วนลึกของใจของเด็กได้เป็นอย่างดีสถานที่ซึ่งว่านี้ ในเมืองไทยก็ได้มีขึ้นแล้ว แต่ยังน้อยเกินไป อาจเป็นเพราะเรายังหาบุคคลที่เข้าใจในเรื่องการตีความหมายของเด็กได้ยาก ในสถานสงเคราะห์เด็กนี้ผู้ปกครองจะพาลูกหลานของตนมาหาหรือหมอ ในเมื่อเขารู้สึกว่าเกิดมีปัญหาชีวิตขึ้น อันเป็นเหตุให้ ผลของการเรียนลดลงกว่าปกติ หรือทำให้เกิดมีกิริยาอาการผิดไปจากธรรมดา สิ่งที่หมอทำก็ชวนเข้าไปเล่นในห้องเล่น (Play therapy) ซึ่งมีของเล่นมากมาย แล้วปล่อยให้เด็กเล่นอะไรตามใจชอบ เขาอาจคุยอย่างกันเองกับเด็กในขณะที่ชวนเด็กเล่น ในขณะเดียวกันเขาก็สังเกตวิธีการเล่น ถ้าหากเด็กจะเขียนภาพเล่นเขาก็จะสังเกตอาการกิริยาหน้าตาท่าทางของเด็กในขณะที่เขียน การเขียนรูปแต่ละรูปเด็กแสดงอาการอย่างไร เมื่อเขียนแล้วมีการคุยกันโดยล้วงถามเอาความในใจออกมา วิธีนี้อาจทราบปัญหาของเด็กได้ความจริงครูหรือบิดามารดาที่สนใจก็อาจอ่านหรือตีความหมายภาพเหล่านี้ได้

ในกรณีหนูสมศรี ถ้าหากเธอจะเขียนภาพต่อไปอีก เราอาจพบว่าภาพของเธอที่เขียนใหม่ ๆ จะมีอะไรแปลกเพิ่มเติมมากขึ้น เพราะเธอได้ความรู้ในเรื่องใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเธอมากขึ้น ในตอนหลังเธออาจสนใจในชิงช้าที่นำมาผูกกับต้นชมพู่ใหม่ ๆ ภาพผลชมพู่อาจจะเล็กลง แต่เน้นภาพชิงช้า

ชัดเจนและมีขนาดใหญ่กว่าควรเป็น บังเอิญมีเด็กข้างบ้านคนหนึ่งข้ามรั้วมาเล่นด้วย สมมุติว่าเด็กคนนี้ชื่อว่าเด็กชายโต้ง สมศรีเกลียดโต้งมาก โต้งชอบล้อเลียนเธอ เธอจึงไม่ชอบไม่อยากเล่นด้วย แต่หาวิธีขจัดอย่างไรก็ไม่ได้ พ่อแม่ของโต้งชอบกับพ่อแม่ของเธอ จะชกต่อยกับโต้ง เธอก็คงสู้ไม่ได้เพราะเขาเป็นผู้ชาย ดังนั้นเธออาจเอาโต้งมาใส่ไว้ในภาพของเธอในลักษณะที่น่าเกลียด เธออาจเขียนภาพโต้งตกชิงช้าลงมาก็ได้เป็นการระบายความรู้สึกเกลียดชังออกมา เมื่อเขียนเสร็จเธอก็คงใจคอสบายขึ้นเพราะหาทางขจัดคนที่เธอเกลียดได้แล้ว

อาจมีเด็กอีกสักแบบหนึ่งซึ่งมีอารมณ์ตึงเครียด ไม่ใคร่พูดใคร่จากับใคร ไม่วาดรูปไม่เขียนรูปหรือแสดงออกด้วยวิธีหนึ่งวิธีใด เพราะทุกครั้งที่เธอวาดออกมาพ่อแม่ก็มักจะไม่ชอบและตำหนิติเตียนงานของเธอต่าง ๆ นานา เด็กคนนี้จะรู้สึกว้าเหว่เปล่าเปลี่ยวอึดอัดใจ แต่วันหนึ่งเมื่อครูผู้สามารถในทางการสอนศิลปะได้ส่งเสริมให้เธอเขียนภาพต่าง ๆ โดยไม่มีเขียนแล้วครูก็มิได้ตำหนิวิจารณ์ไปในทางที่จะทำให้เกิดหดห่อใจ ทำให้เด็กคนนี้สบายอกสบายใจขึ้น ภาพที่เธอเขียนนั้นเธอได้ระบายเอาความหนักออกมาในรูปต่าง ๆ นอกจากนี้เวลาคุยกับครูถึงภาพนั้นเธอก็มีโอกาสบรรยายปัญหาต่าง ๆ ออกมาอีกด้วย คนเราหากมีอะไรหนักอยู่ในอกแล้วไม่มีโอกาสระบายออกมาโดยมีคนยอมรับฟังแล้วมันก็จะยิ่งหนักถ่วงอยู่ในใจ แต่ถ้ามีโอกาสเล่าให้ใครฟังแล้วดูคล้ายกับว่ามันจะไล่งอกออกไป การเขียนภาพมีส่วนระบายอารมณ์อันเคร่งเครียดได้ดีวิธีหนึ่ง ดังนั้นการปล่อยให้เด็กชัดเขียนวาดหรือระบายภาพจึงนับว่ามีประโยชน์แก่บุตรหลานของท่านมาก เราควรจะทราบว่าสิ่งที่เด็กทำ และสิ่งที่ได้เปิดเผยให้แก่เด็กนั้น ย่อมมีอิทธิพลต่อเด็กมาก ถ้าหากว่าในการทำงานที่จะต้องใช้การสร้างสรรค์ โดยพยายามเอาประสบการณ์ต่าง ๆ การคิด การรู้สึก และการเข้าไปให้สัมพันธ์กันแล้ว สิ่งเหล่านี้จะได้ร่วมกันช่วยสร้างบุคลิกภาพให้แก่เด็กด้วย

เมื่อเป็นเช่นนี้การขัดขวางไม่ยอมให้เด็กสร้างสรรค์ จะเป็นด้วยการเขียนภาพระบายสีหรือจะปั้นดินก็ตาม จึงเป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้องด้วยหลักการ เป็นเรื่องที่พ่อแม่ควรจะได้ส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออกของเขาเองโดยจัดหาวัสดุให้ตามสมควรกับอัตภาพของตน เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การเขียนภาพของเด็กหรือการทำงานศิลปะของเด็กนั้น จุดใหญ่ของเด็ก

ก็คือ แสดงความรู้สึกของตนออกมาระบายความอัดอั้นในใจ ความไม่สบอารมณ์ออกมา การขัดขวางจะให้โทษแก่เด็กมาก ภาพเด็กจะเขียนดีไม่ดีเพียงไรก็ควรให้เขามีโอกาสเขียนเองตามใจชอบ

ท่านควรจะเกี่ยวข้องกับศิลปะของบุตรของท่านอย่างไร

ในตอนแรกเราได้พิจารณากันมาว่า จำเป็นอย่างไรที่เราควรจะปล่อยให้เด็กได้แสดงออกได้ขีดเขียนวาดภาพต่าง ๆ ตามอารมณ์ จากนี้เราควรจะมาพิจารณากันถึงปัญหาอีกข้อหนึ่งว่าเมื่อเราเห็นเด็กเขียนหรือทำงานเกี่ยวกับศิลปะแล้ว เราควรเข้าไปเกี่ยวข้องเพียงไร การเข้าเกี่ยวข้องของทางบ้านมากน้อยเพียงไรนี้มีความสำคัญมาก ความจริงถ้าหากการเข้าไปเกี่ยวข้องนั้นมิได้ทำให้เด็กต้องยับยั้ง หรือหยุดชะงักในการแสดงออกแล้ว การเข้าเกี่ยวข้องนั้นก็มิได้เป็นอันตรายใด ๆ เลย

เราอาจกล่าวได้ว่าการเข้าเกี่ยวข้องของผู้ใหญ่ในงานศิลปะของเด็กนั้น ผู้ใหญ่ทำไปโดยมิได้คิดอะไรมาก แต่ทำไปโดยเจตนาดีที่มีต่อเด็กเท่านั้นเอง การเข้าเกี่ยวข้องมักจะมีสาเหตุอยู่ตรงที่ขาดความเข้าใจในความต้องการอันแท้จริงของเด็ก (Real needs of the child) ความต้องการเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไป ถ้าเด็กเติบโตขึ้น การที่เราเอาตัวของเราเข้าไปแทนตัวเด็กนั้นมิใช่ของง่ายเลย ความจริงเป็นสิ่งที่ยากที่สุด เพราะว่าเราอาจถือเอาว่าเรารู้ความคิดความรู้และความเข้าใจของเด็กโดยถ่องแท้

เด็กอายุราว ๓ ขวบ เมื่อได้ดินสอสักแท่งหนึ่ง แกก็ขีดเขียนไปบนแผ่นกระดาษอย่างสนุกสนาน ผู้ใหญ่ไม่ทราบว่าเด็กต้องการจะซ้อมมือของตน ให้อยู่ในความสามารถบังคับของกล้ามเนื้อ เด็กต้องการฝึกขีดเขียนเท่านั้นเอง ผู้ใหญ่ที่ไม่ทราบก็เข้าไปเกี่ยวข้องทันทีโดยถามว่า ... หนูเขียนอะไรหรือจ๊ะ หนูน้อยอาจหันมายิ้มอย่างไม่เดียงสา แต่เธอก็มิได้เข้าใจว่าเขาถามเธอว่าอะไร แต่เธอก็ยังคงสนุกสนานกับการขีดเขียนต่อไป โดยมิได้หันมาต่อล้อต่อเถียงกับบิดาหรือคนที่เลี้ยงดูเธอ ด้วยความหวังดีผู้ใหญ่อดรนทนไม่ได้ โดยไม่เข้าใจถึงความหมายของการขีดเขียน เขาอาจถามเธออีกต่อไปว่า ... หนูวาดมะม่วงไม่ได้ดอกหรือ ผู้ใหญ่ไม่เข้าใจว่า

เด็กสามขวบนี้ แกไม่นึกว่า แกจะเขียนอะไรให้เป็นเรื่องเป็นราว แกต้องการจะซ้อมมือให้สามารถควบคุมกล้ามเนื้อได้ พอได้ยินผู้ใหญ่ถามแกอาจเงยหน้าขึ้นมาดู โดยไม่รู้เหมือนกันว่าพ่อแม่หรือบุคคลที่พูดกับแกนั้นพูดว่าอะไร เพราะเห็นแต่ปากงาบ ๆ มีเสียงต่าง ๆ ออกมา ฟังก์ไม่รู้เรื่อง อย่างดีเด็กอาจจะนึกว่า มะม่วงมันเป็นของกิน เป็นของตม ไม่ใช่ของสำหรับวาดการเขียนมะม่วงนั้นไม่ทำให้เด็กเข้าใจอะไรเลย แต่ด้วยความอยากรู้อยากเห็นเด็กส่งให้ผู้ใหญ่วาดให้ดู หรือบางผู้ใหญ่ก็แย่งเอาดินสอมาจากเด็ก แล้วลงมือเขียนให้ดูเสียเอง ทั้งนี้โดยเจตนาดีโดยแท้ เมื่อเด็กเห็นรูปที่ผู้ใหญ่วาด และต้องการจะเอาใจผู้ใหญ่ เด็กอาจพยายามเขียนตามที่ผู้ใหญ่ให้แบบเด็กจะเลิกขีดเขี่ยต่อไป แต่ในเมื่อเด็กยังไม่สามารถบังคับกล้ามเนื้อของตนเองได้ เด็กก็คงเขียนอะไรวง ๆ เป็นห่วง เด็กอาจเขียนวงหรือห่วงเต็มหน้ากระดาษ ครั้นพอผู้ใหญ่มาพบเข้าก็อาจสงสัยต่อไปเพราะดูไม่ออกก็อาจจะถามว่า ... นี่หนูวาดอะไรคะ เด็กก็อาจจะตอบอย่างภูมิใจว่า ... มะม่วง

ทั้ง ๆ ที่เรามีเจตนาอันดี เราก็ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับความต้องการของเด็กในการแสดงออก เราอาจเข้าใจถึงผลของการเกี่ยวข้องซึ่งเราจะมองเห็นความสำคัญ ซึ่งเด็กจะได้จากการสร้างสรรค์ ซึ่งในระยะนี้คือ การขีดเขี่ย เด็กเพิ่งเริ่มจะค้นพบว่า การเคลื่อนไหวของแขนและรอยขีดเขี่ยบนกระดาษนั้น มีส่วนสัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างการเคลื่อนไหวของแขน และผลอันเกิดจากการเคลื่อนไหวนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในพัฒนาการในอนาคตของเด็ก ความสัมพันธ์เหล่านี้จะมีส่วนเกี่ยวกับการดูของเด็กด้วย เพราะในการทำเช่นนี้เด็กจะใช้ลิ้นให้เคลื่อนไหวไปมา การที่ลิ้นเคลื่อนไหวได้นั้นเป็นทางที่เด็กจะพัฒนาการในด้านพูด เพราะถ้าเด็กสามารถคุมกล้ามเนื้อลิ้นได้เขาก็อาจพูดได้

นอกจากนี้เรายังได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้นพบ และความเชื่อใจของเด็กอันเกิดมาจากการกระทำโดยเสรีอีกด้วย ถ้าจะพูดให้ชัดเจนกว่านี้ก็คือ การที่เด็กจะทำอะไรโดยเสรีนี้จะทำให้เขาค้นพบอะไรต่ออะไรหลายอย่าง และทำให้เขาเกิดความเชื่อมั่นในตัวของเขา สิ่งเหล่านี้ถ้าผู้ใหญ่ไม่เข้าไปยุ่งนักมันก็จะเจริญ กลายเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของบุคลิกลักษณะของเขาเอง การไว้ใจตนเองของเด็กซึ่งเกิดมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า เขาสามารถควบคุมเส้นที่

ลากไปมาได้นี้ เป็นประสบการณ์ที่สำคัญยิ่ง เราไม่มีสิทธิ์อันใดที่จะมารอนเขาให้หลุดพ้นจากสิ่งนี้ไปเลย และซ้ำร้ายยิ่งกว่านั้นจะทำให้ความเชื่อมั่นในตนเองในการกระทำอื่น ๆ เสียลู่ทางไปด้วย

การที่เรายื่นมือเข้าไปเขียนรูปให้เด็กดูเสียเอง โดยเราไม่เข้าใจข้อเท้จจริงนี้เป็นภัยอย่างยิ่งแก่เด็ก เราได้ไปขัดขังหวะในการที่เด็กจะได้ทำการทดลองด้วยวิธียืดหยุ่นของเด็กโดยใช้วิธีขีดเขียน (Scribbling) เราได้นำเด็กไปสู่การวาดและลากเส้นซ้ำ ๆ แข็งแกร่ง และกีดกันเด็กในการที่เขาจะค้นหาด้วยตนเอง ซึ่งสถานการณ์ใหม่ ซึ่งแล้วเขาก็จะค่อย ๆ ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์นั้น ๆ ทีละเล็กละน้อย เด็กคนที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะไม่สามารถใช้กิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อแสดงออก เมื่อเขารู้สึกอึดอัดใจได้ หากเรามิได้เข้าไปยุ่งกับเขา เขาอาจยึดเยื้องของเขาต่อไป ซึ่งจะเป็นกิจกรรมอันหนึ่ง ตามธรรมชาติของเขา"

"<u>ท่านควรจะแก้ไขภาพผิดส่วนหรือไม่</u>

ถ้าท่านสังเกตดูภาพที่เด็กเขียน ท่านจะรู้สึกขัดนัยน์ตา เพราะสัดส่วนที่เด็กเขียนนั้นมักจะห่างไกลจากความเป็นจริง ส่วนสัดของภาพที่เด็กเขียนเอง มักจะเป็นสัดส่วนที่ผิด ทั้งนี้ก็เพราะเด็กเองนั้นไม่ทราบว่าอะไรผิดอะไรถูก เราอาจทราบว่าภาพที่อยู่ห่างไกลออกไปย่อมเล็กลง แต่เด็กขนาดหนูมาลี เธอจะไม่นึกถึงสิ่งนี้เลย หากบังเอิญหนูมาลีได้ตุ๊กตาสวย ๆ มาเมื่อวันเกิดที่แล้ว เธอชอบตุ๊กตาตัวนี้มาก เธอต้องเอามันนอนด้วยทุกคืน มันมีความสำคัญต่อเธอมาก ดังนั้นถ้าหากเธอต้องการเขียนตุ๊กตาลงไปในภาพของเธอแล้ว เธอจะต้องเขียนมาเป็นภาพที่ใหญ่กว่าสิ่งอื่น เพราะสิ่งนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดแก่เธอ เด็ก ๆ ส่วนมากมักจะมองไม่เห็นความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ของอารมณ์ และภาพที่มองเห็น สัดส่วนที่เธอเขียนแสดงให้เห็นความสำคัญที่มีต่อเธอมากกว่าความสัมพันธ์เกี่ยวกับขนาดตามที่มองเห็นด้วยตา การที่จะทำให้ภาพใดภาพหนึ่งเล็กลงเมื่ออยู่ห่างออกไป นี่ก็คือการลวงตาเหมือนกับการทำให้ภาพใหญ่ขึ้นเมื่ออยู่ใกล้

เมื่อเรามองเห็นว่าส่วนสัดเปลี่ยนแปลงไปทั้งหมดหรือบางส่วนแล้วแต่ความสำคัญของสิ่งนั้นที่มีต่อผู้เขียน ถ้าหากเราเข้าไปแก้ไข้ ก็ย่อมเป็นการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอารเวค ที่เธอมีต่อสิ่งที่เธอเขียนให้เกินความจริง ดังนั้น จึงมีปัญหาว่าเราไม่ควรจะแก้ไขภาพให้เลยทีเดียวหรือ

สำหรับการแก้ปัญหาข้อนี้น่าจะอยู่ตรงข้อที่ว่า ตราบใดที่เด็กยังพอใจในภาพของตนเองอยู่แล้ว เราไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพราะจะทำให้เขาชะงัก

ถ้าหากหนูมาลีจะวาดภาพตอนที่แกส่งแจกันให้แก่ท่านในวันเกิดของท่าน แกอาจจะตื่นเต้นที่ถือแจกันสวยใบนั้น แกอาจกลัวแจกันพลัดลงจากมือของแก แกอาจเขียนมือและแจกันผิดส่วนแต่เป็นความจริงตามความรู้สึกที่แกตื่นเต้น ถ้าเราพบภาพทำนองนี้ เราก็จะไม่แก้ไขอะไรเลย เราจะไม่แก้ไขความจริง เพราะสำหรับมาลีนั้น ความรู้สึกของเธอที่กำลังถือแจกันนั้นมีความสำคัญมากกว่าสิ่งอื่นแม้แต่ตัวเอง หากเราไม่คำนึงถึงความจริงข้อนี้แล้วเราแก้ไขภาพให้การทำเช่นนั้นอาจไม่กระทบกระเทือนความรู้สึกเธอมากนัก แต่เป็นการปั่นทอนการแสดงออกทางศิลปะของเธอไปหมด

บังเอิญหนูมาลีอาจเกิดความรู้สึกในด้านความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับขนาด และเกิดไม่แน่ใจว่าขนาดอย่างไรจึงจะเหมาะ เธออาจถามขึ้นว่า ... คุณแม่คะรูปเด็กคนที่หนูวาดนี้สูงมากไปไหมคะเมื่อเปรียบกับบ้าน ในการตอบก็ไม่ควรตอบโดยใช้มาตราเป็นเกณฑ์ แต่ควรจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกขึ้นมาเอง แม่อาจพูดว่า ... หนูดูซิเด็กของหนูที่หนูเขียนไว้นี่เขาจะเข้าประตูบ้านได้ไหม และถ้าเขาอยู่ข้างในบ้านเขาจะออกมาทางประตูได้ไหม ถ้อยคำเหล่านี้จะช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกของตนขึ้นมาเอง

เป็นอันว่าเราอาจกล่าวได้ว่าไม่จำเป็นจะต้องแก้สัดส่วนประการใดให้แก่ภาพของเด็กเลย เรามีความสนใจที่จะถนอมเสรีภาพและความสุขของเด็กมากกว่าที่จะได้ผลงานอันสมบูรณ์ของผู้ใหญ่ทั่ว ๆ ไป ยิ่งกว่านั้น เราอาจกล่าวได้ว่าขนาดของสัดส่วนที่เด็กใช้ในภาพของเขานั้นเป็นเงาสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์และประสบการณ์อันใกล้ชิดต่อวัตถุนั้น ๆ ของเด็ก แม้ว่าเราอาจไม่สามารถตรวจสอบสัมพันธภาพเหล่านั้นได้ก็ตาม แต่เราก็จะไม่เสี่ยงอันตรายในการที่จะเอามาตรฐานของผู้ใหญ่ ไปบังคับให้เด็กทำการแก้ไขภาพ ตามที่เราได้พิจารณากันมาแล้ว เป็นแต่เพียงแก้ไขภาพที่ปรากฏต่อสายตาเราเท่านั้น ถ้าเด็กเจริญเติบโตขึ้น เขาก็จะเกิดความรู้สึกในเรื่องขนาดและสัดส่วนขึ้นมาเอง

ท่านควรชมเชยภาพของเด็กเสมอหรือไม่

ถ้าหากใครจะคิดว่าภาพของเด็กทุกอย่างควรจะได้รับคำยกย่องชมเชยแล้วก็น่าจะเป็นเรื่องเข้าใจเขวมาก ในทางศิลปะนั้นจะไม่มีเหตุผลที่จะยกย่องเด็กเลย ถ้าเด็กนั้นไม่สมควรที่จะได้รับคำชมเชยนั้น ๆ การชมเชยยกย่องถ้าใช้ผิดที่เสียแห่งหนึ่งแล้วในโอกาสที่เราจะจำเป็นต้องใช้คำชมเชยจริง เราอาจจะใช้ไม่ได้ผลเลยจะหมดความขลังไป เมื่อหนูมาลีรู้ดีว่าภาพที่เธอเขียนนั้นเธอเขียนชุ่ย ๆ ไปอย่างนั้นเอง เธอมิได้มีสมาธิตั้งใจทำงานชิ้นนั้น และภาพนั้นไม่มีความหมายอันใดแก่เธอเลย คำยกย่องอาจทำลายความไว้ใจที่เธอมีอยู่ในตัวท่านจนสิ้นเชิง การชมเชยผิดจังหวะเช่นว่านี้จะมีอยู่เสมอทั้งในโรงเรียนและในบ้าน

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะทำอย่างไรจึงจะป้องกันตัวเองให้พ้นจากการให้คำชมเชยยกย่องผิด ๆ วิธีที่ง่ายที่สุดก็คือ อย่าชมเชยจนกว่าความสำเร็จในทางสร้างสรรค์ของเด็กปรากฏออกมาเป็นการเด่นชัด เรามีวิธีอยู่สองวิธี การที่เด็กร้องขึ้นมาเองอาจเป็นวิธีหนึ่งที่เห็นได้เด่นชัด ... คุณแม่ ดูสุนัขของหนูซิกำลังเห่าเสียว คำกล่าวเช่นนี้ ควรจะได้รับคำชมเชย แต่เด็กบางคนไม่ใคร่ชอบพูด ทำอะไรของตนเงียบ ๆ ในกรณีเช่นนี้เราจะต้องดูให้แน่ชัดว่าเด็กของเราทำอะไร เราอาจถามว่า ... หนูพร เล่าเรื่องเกี่ยวกับรูปของเธอให้แม่ฟังหน่อยได้ไหม บางทีหนูพรอาจนิ่งไม่ตอบว่ากระไร ถ้าเป็นเช่นนั้นเราอาจลองค้นหาในภาพนั้นโดยเฉพาะส่วนที่เห็นชัดเจนหน่อย โดยถามว่า ... นี่อะไรนะพร เด็กอาจจะตอบว่า ... คุณพ่อกำลังตัดต้นไม้ ถ้าหากภาพนั้นสอดคล้องกับคำเล่าของเขาและคำชมเชย ในเรื่องที่เกี่ยวกับความสามารถที่เขานึกถึงคุณพ่อเขาได้ดี คำชมเชยเหล่านี้อาจช่วยส่งเสริมให้เขายิ่งคิดเกี่ยวกับรายละเอียดของภาพนั้นมากขึ้น แต่ถ้าหากเราสังเกตเห็นว่า แกทอดทิ้งรายละเอียดมากมาย เราก็อาจจะช่วยเหลือให้แกรู้จักคิดถึงรายละเอียดมากขึ้น แต่คำถามควรเป็นคำถามที่ช่วยให้เด็กคิด เช่นถามว่า

คุณพ่อตัดหญ้าด้วยอะไร

คุณพ่อใช้อะไรตัด

รั้วบ้านอยู่ที่ไหน

แต่ก็ไม่ควรถามว่า ... ตะไกรอยู่ไหนล่ะ อันเป็นคำถามนำ ไม่ช่วยให้เด็กคิดอย่างไรก็ตาม เรื่องการชมเชยงานของเด็กนี้ก็ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวต้องแล้วแต่บุคคล เด็กที่ไม่ได้เขียนหรือวาดมาก่อน หรือเมื่อวาดในครั้งแรกอาจจะต้องใช้คำชมเชยมาก เพื่อให้เด็กสำนึกว่าตนเองก็สามารถทำได้เหมือนคนอื่นเหมือนกัน แต่เด็กที่เขียนอยู่เสมอและสนใจอยู่มากแล้ว เราอาจใช้คำชมเชยได้บ้างเล็กน้อย

<u>ท่านควรวิจารณ์ภาพศิลปะของเด็กเพียงไร</u>

ตามที่ได้กล่าวมาในหัวข้อการชมเชยนั้นอาจนำมาใช้ภายใต้หัวข้อ การวิจารณ์ได้เป็นส่วนมาก การวิจารณ์ที่ไม่เหมาะจะเป็นอันตรายมากกว่าการชมเชย โดยมากในการวิจารณ์นั้นเรามักจะใช้มาตรฐานของเรา คือ มาตรฐานของผู้ใหญ่จึงมักจะไม่เหมาะ แต่เราจะหลีกเลี่ยงการวิจารณ์เสียเลยนั้นไม่ได้ การวิจารณ์ให้ถูกจังหวะจะช่วยเด็กให้เด็กได้รู้จักตัวของเขาเองได้ดีขึ้นมากในด้านที่เกี่ยวกับศิลปะ ถ้าเราจะถามหนูพรว่า ... เธอวาดอะไรนี่ เราอาจได้รับคำตอบว่า ... ไม่ทราบครับ ผมไม่ทราบเหมือนกัน คำตอบเหล่านี้เป็นทางหนีเอาตัวรอด บางทีหนูพรอาจจะเล่าเรื่องให้ฟังเป็นวรรคเป็นเวร แต่ภาพนั้นมิได้มีส่วนใดส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นเป็นการแสดงออกของตนเลย เช่น เขาอาจเล่าให้ท่านฟังว่า เขากำลังเล่นชิงช้าอยู่ ท่านอาจถามเขาต่อไปว่า ... หนูพร เธอบอกว่าเธอเล่นชิงช้า ไหนล่ะชิงช้า ชี้ให้ฉันดูทีซิ แต่ทั้งนี้เราจะไม่กล่าวว่าเขาได้วาดดีเลวประการใด เด็กทุกคนควรมีเสรีภาพที่จะแสดงออกตามวิธีของตนเอง อย่างไรก็ตามบางทีผู้ปกครองอาจจะต้องการให้เด็กของตนรู้เกี่ยวกับชิงช้ามากขึ้นกว่าภาพที่เขาเขียนขึ้น ก็อาจถามต่อไปได้ว่า ... เธอจำได้ไหมว่าชิงช้าของเธอผูกไว้กับอะไร เวลาเธอขึ้นชิงช้านั้นเธอขึ้นลำบากไหม เท้าของเธอถูกพื้นดินหรือเปล่า คำถามเหล่านี้จะช่วยให้หนูพรเกิดความรู้สึก และมิเพียงแต่ช่วยงานศิลปะของเขาเท่านั้น ยังช่วยส่งเสริมความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของเขากับสิ่งแวดล้อม

สิ่งที่จะเป็นอันตรายอย่างยิ่งและเป็นการผิดอย่างสิ้นเชิงต่อความเชื่อมั่นในตนเองของหนูพร ก็คือการวิจารณ์วิธีการแสดงออกจากศิลปะของเขาด้วยประโยคทำนอง ... นี่หนูพร

ชิงช้าของเธอไม่เห็นเหมือนเลยนี่ รูปนี้ก็ดูไม่เห็นเหมือนตัวเธอเลย ตามธรรมดาเด็กย่อมแสดงออกตามระดับแห่งพัฒนาการของตนเอง ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขโดยการวิจารณ์ อย่างผิวเผินมิได้ พัฒนาการเป็นขบวนการที่จะดำเนินติดต่อกันไป และเราจะไปเร่งรัดให้พัฒนาการผิดไปจากธรรมชาตินั้นย่อมทำได้ยาก และเมื่อเด็กยังไม่พร้อมที่จะเอาภาพของตนไปสัมพันธ์กับของจริงได้แล้ว คำวิจารณ์ซึ่งจะบังคับให้เขาเปรียบเทียบมันกับความจริงนั้นย่อมจะทำให้เกิดท้อแท้ใจมากกว่าอื่น สำหรับเด็กเขาจะรู้สึกว่าการที่เขาสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของตนเองกับการแสดงออกทางสร้างสรรค์ได้ จะมีความสำคัญมากกว่า ในระยะนี้เด็กยังไม่สามารถมองเห็นความจริง และเมื่อเขายังไม่สามารถเอื้อมมือไปถึงได้ เขาจะเกิดอารมณ์ขัดข้องขึ้นมา ซึ่งจะเป็นอันตรายอย่างมากมาย

สิ่งที่ผู้ใหญ่ทางบ้านหรือแม้แต่ครูยังทำผิดกันอยู่ก็คือ การตั้งใจคาดหมายที่จะเห็นภาพวาดของเด็ก มีลักษณะคล้ายคลึงของจริง การที่เราจะกล่าวกับเด็กว่า ... ไม่เห็นเหมือนของจริง เป็นสิ่งที่เลวที่สุดที่ควรจะหลีกเลี่ยง เมื่องานของเด็กดูไม่เหมือนของจริงในสายตาของผู้ใหญ่ หรือหมายความว่ามันดูไม่เหมือนจริง ในสายตาของท่านเอง ก็แน่นอนที่ว่าของเหล่านี้อาจดูไม่เหมือนจริงต่อเด็กด้วยเหมือนกัน ที่เรียกว่าของจริงนั้น ย่อมมีส่วนแตกต่างกันความจริงที่ออกมาเป็นรูปร่างย่อมต่างจากความจริงที่เกิดจากความรู้สึก และจากอาเวค ภาพของหนูพรจะมีลักษณะเหมือนจริงต่อความรู้ และต่ออาเวคของหนูพรและต่อโลกแห่งประสบการณ์ของเขาเองมากกว่าจะมีลักษณะแห่งความจริง ซึ่งไร้ความหมายสำหรับเขา ถ้าเราบอกให้หนูพรแกแก้ไขรูปภาพ ความคิดของผู้ใหญ่ก็เหมือนกับเราได้บังคับเด็กให้ทำงานเพื่อสนองความต้องการของเราเองมากกว่า ผลที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดความตึงเครียดในด้านอารมณ์ของเด็ก อันจะทำให้เด็กไม่กล้าแสดงออกอีกต่อไป เพราะเกรงว่าจะไม่ศบอารมณ์ผู้ใหญ่

ยังมีปัจจัยสำคัญอีกข้อหนึ่งที่พึงสังวรไว้ก่อนที่เราจะวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะของเด็กก็คือ หลีกเลี่ยงการติหรือวิจารณ์ในเมื่อเด็กได้เขียนภาพนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว การวิจารณ์ที่จะได้ผลมากที่สุดก็คือ การช่วยเด็กในขณะที่เด็กกำลังทำงานอยู่ เมื่อเด็กผลิตอะไรสักอย่างหนึ่งนั้น

ตัวเด็กเองก็ได้เติบโตไปพร้อมกับงานนั้นด้วย เมื่อทำงานเสร็จแล้วความสนใจในงานนั้นจะสะดุดหยุดลงทันที ข้อที่ควรจำอย่างหนึ่งก็คือ ในขณะที่เด็กวาดภาพนั้น เด็กมิได้มีเจตนาจะสร้างงานศิลปะอันใดเลย นอกจากแกจะต้องการแสดงออกซึ่งตัวของตัวเอง เราก็จำเป็นจะต้องจำอีกด้วยเหมือนกันว่า งานศิลปะของเด็กนั้น มิได้มีเจตนาจำนงที่จะสร้างงานศิลปะอันใดเลย แต่หากจะเป็นช่องทางที่จะนำเด็กไปสู่พัฒนาการของตนเอง โดยมิได้คำนึงว่าภาพนั้นจะสวยหรือน่าเกลียด

<u>ภาพที่เด็กเขียนจะต้องน่าดูหรือไม่</u>

ถ้าเราจะนึกถึงคำว่า น่าดู นี้ก็ย่อมจะเห็นว่าคำว่า น่าดู นี้มีความหมายต่างกันสำหรับบุคคลต่างกันด้วย ดังนั้นการอภิปรายตามความหมายของคำนี้ จึงค่อนข้างจะยุ่งยาก เพราะแม้แต่ผู้ใหญ่เองก็อาจจะลงรอยกันไม่ได้ว่าอย่างไรจึงจะน่าดูและความเข้าใจของเรายิ่งจะแตกต่างไปจากความเข้าใจของเด็กอีกมากมายนัก

เด็กระบายออกซึ่งโลกของเขาเองด้วยวิธีการของเขา เด็กแต่ละคนย่อมจะมองสิ่งต่าง ๆ ไปคนละอย่าง และในการแสดงออกเขาก็ย่อมจะแสดงออกมาโดยไม่เหมือนกันเลยก็ได้ ถ้าเราไม่บอกให้เด็กเขียนภาพให้สวย เขาก็จะไม่นึกถึงคำ สวย น่าดูเลย เพราะในการวาดภาพของเด็กนั้น เด็กมิได้ตั้งใจในด้านความสวยงาม หรือความน่าดูอันใดทั้งสิ้น เขามีอะไรอยู่ในใจสิ่งนั้นจะออกมาทางด้านงานศิลปะของเขาทั้งนั้น

ถ้าเราพิจารณาดูงานศิลปะของเด็กสองคน สมมุติว่าเด็กคนหนึ่งสามารถจัดภาพของตนได้ดี เช่น การวางวัสดุต่าง ๆ ลงได้เหมาะเจาะ แต่เด็กอีกคนหนึ่งไม่สนใจในการวางวัสดุต่าง ๆ เพียงแต่นึกอะไรได้ก็เขียนลงไป ในกรณีเช่นนี้เราจะบอกชัดลงไปว่า เด็กคนไหนดีกว่ากัน โดยถือเอาความงามของภาพนั้น ก็ดูจะไม่เหมาะนัก เราจะบอกว่าเด็กที่เขียนโดยไม่คำนึงถึงภาพนั้นไม่ดี ก็ดูคล้ายกับจะประณามแกมากไป เพราะวิธีที่แกเขียนของแกนั้น เป็นวิธีที่แกแสดงออกมาด้วยตัวของแกเอง นักการศึกษาทางด้านศิลปศึกษา มองเห็นว่าภาพที่เด็กเขียนหรือวาดนั้น เราไม่ควรคำนึงถึงความงดงามตามมาตรฐานหรือสายตาของผู้ใหญ่ (184)

ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ 2505

ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ เสนอบทความ "ศิลปศึกษาในโรงเรียนในประเทศไทย" ในหนังสือศิลปหัตถกรรมนักเรียน 2505 ดังนี้[185]

"คำ ศิลปศึกษานี้ มีความหมายกว้างขวางมาก ในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับ พ.ศ. 2503 นั้น ใช้คำนี้ในความหมายว่า วิชาที่มีความมุ่งหมายสอนให้นักเรียนรู้จักคุณค่าของความงาม และใช้ฝีมือในการประดิษฐ์ของสวยงามเพื่อคุณค่าทางความงามนั้นเอง ส่วนวิชาที่ไม่อาศัยการฝีมือ แต่เป็นศิลปะเหมือนกัน เช่น วรรณคดีนั้นไม่รวมอยู่ในหมวดวิชานี้ ควบคู่กับหมวดวิชาศิลปศึกษาก็มีหมวดวิชาที่เรียกว่า ศิลปะปฏิบัติ คำนี้ในหลักสูตรหมายถึงวิชาที่มุ่งหมายให้นักเรียนทำการงานสำหรับใช้ประโยชน์ ในเรื่องความหมายของคำสองคำนี้เท่าที่ใช้ในหลักสูตร ก็ได้มีการอธิบายกันมากแล้วพอควร เพราะฉะนั้นในที่นี้จึงจะไม่กล่าวอีก

ที่จะกล่าวถึงในที่นี้ จะจับเอาเรื่องที่เกี่ยวกับประโยชน์ ของศิลปศึกษาในทางการศึกษา และจะกล่าวถึงสภาพของการศึกษาด้านนี้ในโรงเรียนในประเทศไทย และจะรวมไปถึงการศึกษาวรรณคดีด้วย ในแผนการศึกษาแห่งชาติมีกล่าวถึงการศึกษาด้านต่าง ๆ มี จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา แต่ในแผนการศึกษาแห่งชาติได้ใช้คำ เช่น นำหน้าคำที่ระบุมานี้ ทำให้เข้าใจว่ามีการศึกษาด้านอื่นอีก

การศึกษาด้านหนึ่งที่แผนการศึกษาแห่งชาติไม่ได้ระบุไว้นี้ ก็คือ ศิลปศึกษานั่นเอง ประเทศอื่นเรียกการศึกษาด้านนี้ว่า ด้านสุนทรียภาพ ในหลักสูตรของประเทศซีลอนกล่าวไว้แจ่มแจ้ง การศึกษาด้านนี้ นักการศึกษาในปัจจุบันถือว่าเป็นการศึกษาอันทำให้เกิดความเจริญเติบโตหรือวุฒิภาวะ ทั้งที่เกี่ยวกับกาย อารมณ์ และสังคม เพื่อจะสรุปความให้สั้น ๆ อาจกล่าวได้ว่า นักการศึกษาในประเทศที่เจริญทุกประเทศถือว่า ถ้าไม่ให้การศึกษาด้านนี้แล้ว ความเจริญในด้านอื่นเกือบจะมีไม่ได้เลย

ในโรงเรียนประถมทุกประเทศที่ข้าพเจ้าได้เห็น ศิลปศึกษาจะเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่ง ครูประถมในวิทยาลัยฝึกหัดครู จะได้รับการฝึกหัดอบรมในวิชาด้านนี้มากที่สุด และนักเรียนประถมจะได้ใช้เวลาไปในทางการเรียนในเรื่องนี้มากที่สุด มีการเขียนรูปด้วยสีชอล์ก สีน้ำ สีเทียน

สานกระบุงตะกร้า ทำรูปหุ่น ทำเครื่องแต่งตัวตุ๊กตา ร้องรำทำเพลงว่าไคลงว่ากลอน และครูประถม จะอาศัยกิจกรรมทางศิลปศึกษานี้เอง สอนวิชาอื่น ๆ ให้นักเรียนไปด้วยในตัว จะมีที่ไม่อาศัย ศิลปศึกษาก็เห็นจะมีวิชาคณิตศาสตร์วิชาเดียว

แต่เมื่อหันมาดูโรงเรียนในประเทศไทยแล้ว จะเห็นว่า นักเรียนประถมของเรา ถูกเกณฑ์ ให้ทำงานเหมือนผู้ใหญ่เสียโดยมาก และครูประถมของเราก็ได้รับการฝึกอบรมในด้านศิลปะน้อยมาก

ข้าพเจ้าไม่ได้เคยไปดูการศึกษาในประเทศตะวันออกที่มีวัฒนธรรมก้าวหน้าไปไกลกว่า ประเทศไทย เช่น ประเทศจีนหรือประเทศญี่ปุ่น เคยดูแต่ในประเทศที่ไม่มีศิลปกรรมเทียบเทียม กับไทยได้เลย แต่ในโรงเรียนของเขา ข้าพเจ้าได้เห็นเขานำเอาศิลปกรรมเท่าที่เขามีมาใช้ใน การศึกษาอย่างเต็มที่ เช่นที่ สิงคโปร์ เป็นที่รับกันทั่วไปว่า เป็นอาณานิคมอันไม่มีศิลปกรรมที่จะ อวดอ้างได้เลย แต่ในโรงเรียนประถมของเขา เด็กของเขาได้ใช้ความงดงามของศิลปกรรมมลายู ศิลปกรรมจีนเท่าที่จะหาได้ ศิลปกรรมฝรั่งเท่าที่จะหาได้ มาสอนให้นักเรียนเขาแลเห็นความวิจิตร ที่เขามี และให้มีกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับสิ่งเหล่านี้อย่างเต็มที่ที่จะทำได้

ประเทศไทยนั้น ชาวต่างประเทศคนใดได้เข้ามาเห็นความเจริญทางศิลปกรรมเข้าก็ต้อง ตื่นตาตื่นใจอย่างมากทั้งนั้น ชาวต่างประเทศจะได้รับเชิญไปในงานเลี้ยงอาหาร จะเห็นตอกไม้ ประดับโต๊ะอย่างงดงาม แล้วก็ได้เชิญให้ไปชมนาฏศิลปไทย ได้ฟังดนตรีไทย มีคนอธิบายให้เข้าใจ ตำนานและวรรณคดีไทย แต่ถ้าไปดูในโรงเรียน จะพบว่าเด็กคนไหนมาจากครอบครัวที่เจริญใน ด้านนี้ เด็กเหล่านั้นก็จะเจริญต่อไป แต่เด็กที่ไม่ได้มีโชคดีเช่นนั้น ความเจริญของเด็กก็จะหยุดยั้งอยู่ โรงเรียนมีส่วนในการทำให้เด็กเจริญในด้านนี้น้อยที่สุด ศิลปกรรมของไทยยังคงเป็นสมบัติของคน หมู่น้อย ยังไม่ใช่สมบัติของประชาชนดังที่เป็นไปแล้วในประเทศอื่น ๆ และก็เมื่อเป็นเช่นนี้ เหตุไฉน คนจึงคร่ำครวญปริเทวนาว่าเด็กสมัยนี้ไม่รักชาติ ไม่รักของไทย นิยมของเทศ สิ่งที่ไม่เคยได้เห็น ได้จับได้ทำ ใครจะรักได้เล่า ใครเป็นผู้นำเอาสิ่งที่งดงามต่าง ๆ ของไทยมาให้เด็กไทยที่กำลัง เติบโตเหล่านี้ ได้มีส่วนทำ ส่วนดูหรือชม

ศิลปกรรมใดนักเรียนมีส่วนได้ร่วมประกอบร่วมชม นักเรียนก็เข้าถึงศิลปกรรมนั้น และมี ความรักนิยมเป็นอันดี ตัวอย่างก็คือการร้อยมาลัย เพราะเหตุว่านักเรียนหญิงได้เรียนร้อยมาลัย

สวย ๆ หญิงไทยส่วนมากก็รักดอกไม้ที่ผจงจัดสวย ๆ แต่เด็กผู้ชายไทยไม่รู้จักและไม่สนใจ นี่ก็เพราะเราไม่เคยให้เขาได้มีโอกาสรู้จัก เขาจึงไม่สนใจ

ดนตรีไทย อนิจจา นักเรียนคิดเป็นกี่เปอร์เซ็นต์ที่ได้เคยได้ยินดนตรีไทยที่ดี โดยมีคนอธิบายช่วยให้วินิจฉัยให้วิจักษ์หรือวิจารณ์ จะน่าแปลกใจหรือที่คนไทยรุ่นใหม่ไม่ชอบดนตรีไทย ใครเป็นคนชักนำเขาในวัยที่เขาพร้อมจะรับการชักนำเล่า

ศิลปกรรมของไทยไม่อยู่ในความสนใจของชนหมู่ใหญ่ในประเทศไทย นี่ไม่ใช่เพราะคนหมู่ใหญ่เหล่านั้นไม่ยินดีที่จะรับหรือนิยมศิลปกรรมเหล่านั้น แต่เป็นเพราะเขาขาดโอกาสในโรงเรียนของเรา วิชาวรรณคดีไทย เราก็ไม่สามารถสอนให้นักเรียนรักได้ เพราะเราต้องห่วงเรื่องการสอบกันเสียมากสิ่งที่จะเอาลงในข้อสอบได้นั้นบังเอิญเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญในการศึกษาศิลปะเพื่อให้รักศิลปะ ความรักศิลปะเป็นสิ่งลึกซึ้ง ต้องอาศัยการอบรมบ่มกันมาตั้งแต่เล็ก ๆ ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมหลายอย่างช่วยบำรุงบำเรอ นอกจากนั้นครูของเราเท่าที่มี ก็ขาดผู้ช่วยเหลือแนะนำที่จะปรับปรุงการสอน คนที่สามารถแนะนำได้ก็น้อยตัวเหลือเกิน ที่จริงถ้าเราตั้งอกตั้งใจอุปถัมภ์ในเรื่องนี้ คนที่มีความสามารถซ่อนอยู่แต่ขาดผู้ชี้ทางนั้นมีไม่น้อย ถ้าตั้งอกตั้งใจจริง ๆ ย่อมจะเพิ่มปริมาณคนที่สามารถจะแนะนำครูได้ นี่พูดเฉพาะวิชาวรรณคดี

ในทางวาดเขียน ฐานะของครูวาดเขียนก็ขาดผู้อุปถัมภ์เช่นเดียวกัน คนทำเก่งพูดไม่เก่ง คนพูดเก่งทำไม่เก่ง แต่ก็ยังเรียกว่าค่อยยังชั่วกว่าแต่ก่อนมาก ส่วนวิชาปั้นสลักนั้น อาจารย์ใหญ่บางโรงเรียนก็ยังไม่รู้ว่ามันวิชาอะไรกันแน่ เรียนไปทำไมกัน ที่กล้าพูดเช่นนี้ก็เพราะตัวข้าพเจ้าเองผู้ซึ่งมีโอกาสเที่ยวซักเที่ยวถามเอาความรู้ได้จากแหล่งต่าง ๆ ก็เพิ่งทราบ คนที่ไม่มีโอกาสเช่นอยู่ในจังหวัดไกล ๆ จะซักถามเอาจากใคร ครั้งไหนบ้างที่มีการอบรมครูใหญ่หรืออาจารย์ใหญ่ที่เรื่องศิลปศึกษา ได้มีอยู่ในระเบียบวาระของการประชุมเป็นเวลานานพอที่ผู้เข้าร่วมประชุมจะเข้าใจได้ ในเมื่อพื้นฐานของตนเองก็อ่อนเต็มที่

ในด้านนาฏศิลป์ ด้านนี้น่าห่วงใยมาก เพราะการร้องรำหลอกตาคนง่ายมากกว่าเป็นศิลปะโดยแท้จริงไม่เป็น พอมีหญิงสาวหน้าตาดีออกมาร่ายรำ คนทั้งหลายก็นิยมชมชื่นว่าได้เห็นของสวย แท้จริงได้เห็นคนสวยหาใช่ศิลปะงามไม่ นาฏศิลป์ต้องอาศัยความรู้หลายอย่าง วรรณคดีกับนาฏศิลป์

จะเอาตัวออกห่างจากกันไม่ได้ แต่ควรสังวรไว้ว่า ครูนาฏศิลป์ของไทยที่เข้าถึงวรรณคดีไทยนั้น มีสักกี่คน ความเข้าใจยุ่งเหยิงในเรื่องการรำเองก็มากมาย เช่น การรำฉุยฉาย คนที่ยังรำไม่เป็นละคร ก็ออกรำฉุยฉาย เพราะหน้าตาสวย รำฉุยฉายก็ไม่เข้าใจกันว่ามีความหมายอะไร รำฉุยฉายออกมาให้พรก็มี และเรื่องแม่บทก็ยุ่งเหยิงไขว้เขวกันสนุกสนานมาก ข้าพเจ้ามีโอกาสได้ซักถามศิลปินชั้นเยี่ยมคนหนึ่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ ท่านบอกว่าท่านไม่เข้าใจว่าทำไมเขาเริ่มหัดละครด้วยแม่บทกัน ตัวท่านเป็นละครตัวเอกในราชสำนักมาตั้งแต่อายุ 13 ปี แต่ได้เคยรำแม่บทเมื่ออายุกว่า 20 ปี แสดงว่าเป็นการรำของผู้ชำนาญ เมื่อข้าพเจ้าเป็นเด็ก ๆ และเรียนนาฏศิลป์ก็เคยได้ทราบว่า การรำแม่บทนั้น คือ การรำขั้นสุดท้าย ในเมื่อถึงคราวที่ผู้เป็นละครจะได้เป็นครูฝึกหัดศิษย์ต่อไป และในสมัยเมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก ๆ นั้น เขาไม่เรียกใคร ๆ เป็นศิลปินกลาดเกลื่อนเหมือนสมัยนี้ ได้ชื่อว่า เป็นละคร ก็เรียกว่าเป็นเกียรติยศแล้ว ถ้ายังเป็นนักเรียนอยู่เขาก็ว่า รำยังไม่เป็นละคร

ข้าพเจ้าต้องการให้ศิลปะของไทยเป็นของประชาชน ไม่ใช่สมบัติของคนหมู่น้อย แต่ต้องไม่ลืมว่า คนหมู่น้อยเขาได้พักฟูมมาจนศิลปะไทยเจริญงดงามถึงเพียงนี้ เมื่อสมบัตินั้นจะตกไปอยู่แก่ประชาชน ก็ควรจะมีผู้ถอดถ่ายส่งทอดอย่าให้เป็นการถอยหลัง อย่าให้ศิลปะอันประณีตกลายเป็นศิลปะที่ขึ้นอยู่กับการเอาง่ายเข้าว่า ขึ้นอยู่กับความไม่เข้าใจ ขึ้นอยู่กับความหลงผิด ถ้ามีผู้ตั้งใจอุปถัมภ์กันจริง ๆ ก็ไม่ใช่สิ่งที่ยากเย็นจนเกินไป ขอให้มีคนสักหมู่หนึ่งได้มีเวลาเอาใจใส่ ได้ค้นคว้าศึกษา และมีเวลาและวิธีการที่จะเผยแพร่ความรู้นั้น ๆ ที่ญี่ปุ่นเจริญอย่างเหลือเกินในทางเอาศิลปะมาใช้ให้เป็นเงินเป็นทอง เป็นประโยชน์ทางพัตถกรรมและอุตสาหกรรม ก็เพราะเขาได้เล็งเห็นมาตั้งแต่แรกพัฒนาประเทศว่าจะต้องมีคนพวกนี้ เขาได้ปฏิบัติมาตามที่เขาได้เล็งเห็นเชื่อถือ ญี่ปุ่นจึงก้าวหน้าไปไกลในทางอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ชาติที่เจริญนั้นก็คือ ชาติที่มีคนชั้นนำดี คนไทยนั้นพระเจ้าแผ่นดินพม่าก็เคยรับสั่งว่า ที่เสียทีแก่พม่าก็เพราะได้นายไม่ดี ถ้ามีคนที่นำและแนะไปในทางที่ดีแล้ว คนไทยก็สามารถทำดีได้ ฉะนั้นที่กล่าวกันว่า คนไทยสมัยนี้ไม่นิยมไทยนั้น ถ้าจะตีความให้ตรงก็คือ คนไทยขาดคนชักนำให้นิยมไทยนั่นเอง การติชมกันด้วยปากนั้นดีกว่าไม่มีการติชมกันเลย แต่ทำด้วยปากอย่างเดียวจะปรับปรุงพัฒนาชาติบ้านเมืองหาได้ไม่ ต้อง

ลงมือชักนำโดยให้ได้เห็นได้ร่วมได้ทำ ถ้าได้มีผู้ชักนำเช่นนั้น คนไทยไม่ใช่คนดื้อกระด้าง ที่ไหนเลยจะไม่รีบตาม งานด้านศิลปะไทยจะเฟื่องฟูก็โดยอาศัยต้องมีคนพวกหนึ่งมีเวลาแนะนำชักจูง ทั้งในด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและการศึกษา เมื่อทั้งสามอย่างนี้ก้าวหน้าไปด้วยกัน ศิลปะจึงจะเจริญได้ ความงามต้องเที่ยวแทรกแซงอยู่ทั่วไป ที่จะให้อยู่ในบ้านกับในวัง หรืออยู่แต่ในโรงเรียนหรืออยู่แต่ในร้ายค้านั้น ไม่มีกำลังดึงดูดพอ"

<u>พินิจ ภวังคะรัต 2509</u>

พินิจ ภวังคะรัต ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมายในการสอนศิลปศึกษาไว้ใน หนังสือ<u>การสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา</u> ดังนี้(186)

"ในการจัดการศึกษาของเราในประเทศไทยนั้น ได้วางความมุ่งหมายทั่วไปไว้ในการที่จะอบรมเด็กให้มีผลในการเรียนเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ไว้หลายอย่าง และนอกจากนั้นยังวางความมุ่งหมายเฉพาะวิชาไว้ส่งเสริมความรู้และพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย เพื่อให้เด็กสามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีของชาติในระบอบประชาธิปไตยได้ในภายหน้า

การสอนศิลปศึกษาในแนวใหม่นี้ ตั้งอยู่บนรากฐานของจิตวิทยาที่ว่าด้วยการเรียนรู้ ปรัชญาของการศึกษาตามแบบประชาธิปไตย ซึ่ง Ragan เขียนไว้ว่า ... การเตรียมโครงการที่ยืดหยุ่นได้ เพื่อส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนเกิดความเจริญงอกงาม โอกาสที่จะให้เด็กแสดงออกทางสร้างสรรค์ ส่งเสริมพัฒนาการทางความรู้สึกต่อความงามของศิลปะที่ตนได้ประดิษฐ์ขึ้น เป็นการช่วยให้เกิดการสังเกต และช่วยให้การดำเนินชีวิตไปด้วยดี โดยการสร้างให้เกิดทักษะ ความเข้าใจ ดังนั้นในการสอนศิลปศึกษาตามวิธีใหม่ก็คือ ช่วยทำให้เด็กรู้จักหน้าที่และความหมายของศิลปะ โดยให้ศิลปะบูรณาการอยู่ในหลักสูตร ในความเป็นอยู่ทางบ้าน ในชุมนุมชน ตลอดจนประเทศชาติ เหตุนี้เราจึงสอนศิลปะในโรงเรียน

การสอนศิลปศึกษาจะได้ผลตามความมุ่งหมายก็ต่อเมื่อครูเน้นถึงสิ่งที่จะกล่าวต่อไป และส่งเสริมให้เกิดโดยกำหนดการฝึกฝนอบรมในหัวข้อต่อไปนี้

1. <u>เกี่ยวกับมีสัจการแห่งตนหรือความเจริญแห่งตน</u> ความมีรสนิยมในศิลปะ เป็นแนวทางที่นำไปสู่ความเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่น่าดู เพราะว่าคนที่ซาบซึ้งหรือรู้คุณค่าในศิลปะย่อมสามารถจะจัดหา

และ เลือกสรรแต่สิ่งที่สวยงาม ที่มีความ เป็นระ เบียบอยู่แล้วแต่ เดิมและที่จะหามาใหม่ได้โดยง่าย ปรกติคน เราทุกคนย่อมปรารถนาที่จะให้ตัว เอง เป็นผู้มีบุคลิกลักษณะที่ดี เช่น คน เรารู้จักการแต่งกายการรักษาร่างกายให้สมบูรณ์และสะอาดโดยการสวมใส่ เสื้อผ้าที่ เหมาะกับรูปร่าง ฉะนั้น การ เรียนศิลปะส่วนหนึ่งก็มุ่งโดยตรงที่จะให้ผู้ เรียน เกิดความรู้สึกในด้านดีงามทั้งจิตใจและความประพฤติโดยการปรับปรุงส่ง เสริมบุคลิกภาพของผู้ เรียนแต่ละคนให้ดีขึ้นด้วย

1.1 การแสดงออก ให้รู้จักการแสดงออกมา เป็นรูปร่างและความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยการรู้จักใช้วัสดุนานาชนิด

1.2 จินตนาการ กระตุ้นให้ เกิดการใช้จินตนาการของตนออกมาให้ เป็นรูปร่างโดยการสร้างสรรค์

1.3 การรู้คุณค่า ให้รู้จักดูให้ เกิดความ เข้าใจและชื่นชมในความงามอัน เป็นฝีมือของมนุษย์และธรรมชาติ

1.4 รสนิยม ส่ง เสริมให้ เข้าใจและมีมาตรการสำหรับประ เมินค่าในงานศิลปะของ เด็กและของผู้อื่น โดยการสอนให้รู้จักและตัดสินได้ว่าสิ่งใด เป็นศิลปะ

1.5 ความรู้ ให้รู้จักการสำรวจ ศึกษา เรื่องราวของศิลปะ เพื่อให้ เกิดความซาบซึ้งในผลงานที่ผ่านมาแล้ว ด้วยการศึกษาและรู้จักทดลอง เพื่อผลงานในอนาคต

1.6 การอภิปราย ให้รู้จักอภิปรายและให้ความ เห็น เกี่ยวกับงานศิลปะตามความรู้ ความ เข้าใจที่ เห็นว่าถูกต้อง โดยการแนะนำและควบคุมของครู

1.7 ประสบการณ์ โดยการสอนให้รู้จักและยอมรับว่าศิลปะ เป็นส่วนหนึ่งและจำ เป็นของการดำ เนินชีวิต

1.8 การออกแบบ ให้รู้จักหลัก เกณฑ์ของการออกแบบ และหน้าที่ของการออกแบบที่จำ เป็นแก่ชีวิตประจำวัน

1.9 สันทนาการ ให้รู้จักใช้เวลาว่างให้ เกิดประโยชน์โดยการใช้ศิลปะ เป็น เครื่องผ่อนคลายอารมณ์ ในการสร้างสรรค์หรือประดิษฐ์วัสดุต่าง ๆ และสร้างลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน

1.10 ลักษณะ เฉพาะ โดยช่วยให้มีการปรับปรุงบุคลิกภาพของบุคคลให้ดีและ เหมาะสมยิ่งขึ้น

2. <u>ความมีมนุษยสัมพันธ์</u> ในเชิงของศิลปะแล้วตามปรกติคนเราเมื่อไม่พอใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใดอาจจะเป็นเพราะสิ่งนั้น ๆ มิได้ดำเนินคล้อยตามสิ่งที่เราต้องการ ดังนั้น เพื่อให้ได้ในสิ่งที่เราพอใจ เราก็ปรับปรุงสถานการณ์นั้นเสียใหม่ เช่น ห้องเรียน โรงฝึกงานที่ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย โต๊ะนั่ง ม้าเรียน หนังสือที่เกะกะหรือวางกระจายอยู่ เราก็สามารถจัดเสียใหม่ให้เรียบร้อยหรือดูงามตา หรือว่าเราจะคิดว่าเราควรจะทำอย่างไร จึงจะดูสวยงาม ทำอย่างไรจึงจะสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้น่าอยู่ ควรจะจัดแขวนภาพ แขวนกระเช้าต้นไม้ หรือแจกันดอกไม้ ไว้มุมใดจึงจะดี ขณะที่เราได้จัดไปหรือคิดวางแผนการนั้นก็แสดงว่าได้เข้าไปสู่เรื่องของศิลปะแล้ว ผู้ใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมดังกล่าวแล้วก็ย่อมทำให้ผู้อื่นเป็นสุขด้วย ก็เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์แล้วในเชิงของศิลปะ

2.1 การสังคม การเข้ากับเพื่อนได้ การทำงานร่วมกัน จำเป็นจะต้องเป็นคนมีลักษณะนิสัยดี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ มีความรับผิดชอบในการงาน รู้จักปรึกษาหารือ ฯลฯ

2.2 ที่บ้าน รู้จักจัดบ้าน ตกแต่งบ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อยน่าอยู่ ทำให้บังเกิดความงามเท่าที่จะคิดและทำได้

2.3 ความสามารถ ในการเรียนรู้ย่อมทำให้นำประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญแล้วนำศิลปะไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง บ้าน โรงเรียน และชุมชน

2.4 สภาพความเป็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน เด็กทุกคนควรจะเรียนศิลปศึกษาในฐานะที่ศิลปะเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วยศิลปะสาขาต่าง ๆ ซึ่งต้องเกี่ยวข้องอยู่ในชีวิตประจำวัน

2.5 ความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคลและชาติ คือ การศึกษาทำให้เข้าใจถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ โดยการนำมาแสดงออกหรือเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์ศิลปะ

3. <u>ความสามารถในทางเศรษฐกิจเพื่อการครองชีพ</u> เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ภาวะของอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ทำให้คนมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ฉะนั้นความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสวยงามของบ้านเมือง ก็เป็นสิ่งที่ปรารถนาของรัฐและชุมนุมชน ด้วยเหตุนี้อาจจะต้องจัดการวางผังเมือง แยกแหล่งอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมออกเป็นสัดส่วน โดย

คำนึงถึงการจัดเรื่อง น้ำ แสงสว่าง ทางระบายอากาศ ถนน หากการวางผังเมืองได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้แล้ว ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจย่อมนำมาใช้ประโยชน์ต่อ

3.1 การอาชีพ สอนให้รู้จักประดิษฐ์ สร้างสรรค์ งานศิลปะ อุตสาหกรรม และงานต่าง ๆ และนำศิลปะเข้าไปใช้ในวงการค้าและธุรกิจ

3.2 การแนะแนว การสำรวจขอบเขตของศิลปะ โดยศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าทางเศรษฐกิจของศิลปะ

3.3 นิสัยในการทำงาน สร้างนิสัยที่ดีในการทำงานโดยให้มีประสบการณ์ ความรู้ ทักษะและวิธีการ ตลอดจนรู้จักใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ วัสดุต่าง ๆ และการประหยัด

3.4 การสนองตอบความต้องการ โดยการใช้ศิลปะเป็นแบบอย่างของการแสดงออกและแก้ปัญหาบางประการในชีวิตประจำวันซึ่งต้องประกอบด้วยความรู้ในการออกแบบ (Designing) การเลือก (Selecting) และการจัดสรรค์ (Arranging) ฯลฯ

3.5 ความสนใจในศิลปะ ส่งเสริมให้เกิดความสนใจในศิลปะในประสบการณ์ ความรู้ อารมณ์ และเศรษฐกิจ

3.6 การประเมินผล ให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในการซื้อหาหรือเป็นผู้บริโภค (Consumer) ที่ดี โดยรู้จักเลือกแบบที่เหมาะสม สวยงามของเสื้อผ้า เครื่องตกแต่งบ้านเรือน ภาชนะ เครื่องใช้สอย ตลอดจนการเลือกสิ่งของวัสดุเครื่องใช้ เครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกลมกลืน ฯลฯ

4. ความรับผิดชอบตามหน้าที่ของพลเมืองดี ศิลปะที่สอนอยู่ในโรงเรียนย่อมเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในบ้าน โรงเรียนชุมนุมชน เช่น การงาน ค้าขาย ธุรกิจ ฯลฯ เป็นการวางโครงการอย่างดีที่เรียกว่าการออกแบบ เช่น ในศิลปะของการแต่งกาย ศิลปะการค้า

ในระบอบประชาธิปไตย ควรจะได้ส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้ถึงการอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน เราจัดให้มีการสอนศิลปะในโรงเรียนก็เพราะศิลปะจะช่วยส่งเสริมให้เด็กเป็นพลเมืองดี

4.1 นำชีวิตของตนให้สมบูรณ์ รู้จักความต้องการทางศิลปะของชุมชนและนำความเจริญก้าวหน้า โดยการปรับปรุงให้แก่ท้องถิ่น

4.2 ความเป็นพลเมืองดี ให้รู้จักคุณค่าของการออกแบบ รู้จักช่วยกันรักษาความสะอาดของบ้านเมือง

4.3 รู้จักดูแลรักษาโบราณวัตถุ อาคารสถานที่หรือสถาปัตยวัตถุ ทั้งที่เป็นส่วนตน ราชการ ตลอดจนการบูรณะด้วย

✓ ส่วนความมุ่งหมายเฉพาะวิชาศิลปศึกษานั้น ในหลักสูตรได้กำหนดไว้ว่า ได้แก่ วิชาที่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกเกี่ยวกับการคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ เป็นความงามตามทัศนะของตน รวมทั้งพัฒนาการและช่วยสนองความเจริญงอกงามของเด็กทั้งทางกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ และทางสังคมพร้อมกันไป

การเรียนศิลปะจึงควรเรียนจากประสบการณ์ และการกระทำให้มากที่สุด ส่งเสริมความต้องการของเด็กตามธรรมชาติ เช่น ตามนิสัยของเด็กทั่วไปย่อมอยากรู้อยากเห็น ต้องการรู้ในสิ่งที่พบเห็นหรือได้ยินได้ฟัง หรือจากเหตุการณ์แวดล้อมในชีวิตประจำวัน ไม่ชอบอยู่นิ่ง ชอบเคลื่อนไหว กระโดดโลดเต้นอย่างเสรี ประสบการณ์เหล่านี้ถ้าได้จัดให้มีขึ้นในวิชาศิลปศึกษา ก็ย่อมจะช่วยส่งเสริมความเจริญงอกงามของเด็ก

ในด้านกาย กิจกรรมทางศิลปะจะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้มีการเคลื่อนไหวและการใช้เครื่องมือ ออกแรง ในการฉีกกระดาษ การตัดกระดาษ นวด คลึง ปั้นดิน การเลื่อย การตัดไม้ หรือการกระโดดเต้นไปตามจังหวะดนตรี จะช่วยให้ร่างกาย กล้ามเนื้อ ในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเด็กเจริญเติบโต

ในด้านอารมณ์ ศิลปะจะช่วยให้มีความซาบซึ้ง ชื่นชมและรู้คุณค่าในธรรมชาติ ในความงามของสิ่งของ สิ่งที่ดีงามรอบ ๆ ตัวของเด็ก ตลอดจนการสัมฤทธิผลในทำกิจกรรมและการงานต่าง ๆ ของเด็กเอง ย่อมจะช่วยความเจริญทางด้านอารมณ์

ในด้านสติปัญญา ศิลปะจะช่วยเสริมสร้างให้เกิดปัญญา ความรู้การแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตัวเอง และสามารถสร้างสรรค์ในสิ่งที่ต้องการประจำวันเสมอ ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน โรงเรียน และชุมนุมชน เพื่อการแต่งกาย จัดบ้าน จัดสวน จัดดอกไม้ และการซื้อหาอุปกรณ์ เครื่องใช้เครื่องตกแต่ง ตลอดจนการสร้างสรรค์ศิลปะในวิธีต่าง ๆ

ในด้านสังคม ศิลปะเป็นส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดี และการรู้จักทำงานร่วมกัน ร่วมมือกัน โดยการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบและรู้จักแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรู้จักการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนการวิจารณ์ติชม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์อันเป็นวิถีทางของประชาธิปไตย"

อารี สุทธิพันธุ์ 2515

อารี สุทธิพันธุ์ เสนอความคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมายของศิลปศึกษาไว้ในหนังสือ ศิลปศึกษา ดังนี้[187]

"ในการสอนวิชาใดก็ตาม ถ้าเราแยกตัวเองออกจากวิชาที่สอนอยู่ชั่วคราวและคิดพินิจพิจารณาเกี่ยวกับวิชาที่กำลังสอนนั้นอย่างละเอียด จะพบว่ามีปัญหาหรือส่วนประกอบที่สำคัญของวิชานั้นอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ นักเรียน เนื้อหาวิชา และครูผู้สอน (Student, Content, Teacher) ปัญหาทั้ง ๓ ประการนี้ เกี่ยวโยงกับวิธีสอน การใช้อุปกรณ์การสอน การจัดชั้น และการประเมินผลสิ่งที่สอนไปแล้วนั้นด้วย

การสอนวิชาต่าง ๆ ในหมวดวิชาศิลปศึกษาก็เหมือนกัน นอกจากส่วนประกอบทั้ง ๓ ประการดังกล่าวแล้ว ส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น วิธีสอนเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะโดยตรง อุปกรณ์การเรียนของนักเรียน และสภาพของห้องเรียน ก็มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดวิชาศิลปศึกษานั้น สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ก็คือ การให้ลงมือฝึกฝนปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะโดยตรง เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะ และสามารถแก้ปัญหานั้น ๆ ได้ และการฝึกฝนปฏิบัตินี้เองจึงทำให้วิชาศิลปศึกษาต่างกับวิชาสามัญอื่น ๆ ทั่วไป

ก่อนที่จะพิจารณาเกี่ยวกับส่วนประกอบอันสำคัญในการสอนใคร่จะสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับความคิดและความมุ่งหมายของวิชาศิลปศึกษาเสียก่อน

วิชาศิลปศึกษานั้น จริง ๆ แล้ว ก็คือการศึกษาที่เกี่ยวกับศิลปะนั่นเอง และความหมายของศิลปะนั้นกว้างขวางมาก ดังเช่น

ศิลปะ คือ การกระทำทุกอย่างที่มนุษย์ต้องการสร้างขึ้น เพื่อให้มีความงาม ความแปลก และมีประโยชน์เท่าที่ความสามารถและแรงดลใจของมนุษย์จะแสดงให้ปรากฏได้

ศิลปะ คือ ภาษาของเส้น รูปแบบ สี และส่วนประกอบต่าง ๆ ทางศิลปะ ซึ่งมนุษย์แสดงออกตามความรู้สึก ความคิด และจินตนาการ ศิลปะพบได้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ จากประตูบ้าน ตลาด จนถึงประตูวัด จากโต๊ะอาหารจนถึงหน้าปกหนังสือ ฯลฯ

ศิลปะ คือ พลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ในรูปแบบของสัญลักษณ์ หรือรูปของภาษาที่ไม่ต้องพูด

ศิลปะไม่ใช่การเลียนแบบ แต่เป็นการสร้างสรรค์รูปแบบขึ้นใหม่ ฯลฯ

ความหมายส่วนหนึ่งของศิลปะที่กล่าวนี้ ยังแบ่งลักษณะของศิลปะออกได้เป็นหมวดใหญ่ ๆ 2 หมวด คือ

1. ศิลปะประเภทที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางประสาทตา หรือเรียกว่า ทัศนศิลป์ (Visual Arts)

2. ศิลปะประเภทที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางประสาทหู และสมองหรือเรียกว่า โสตศิลป์ (Audio Arts)

ศิลปะทั้งสองหมวดนี้เกี่ยวข้องกับการใช้มือสร้างสรรค์ตามวัสดุและวิธีการอันเหมาะสม ให้เป็นรูปแบบตามความมุ่งหมายต่าง ๆ ของศิลปะดังกล่าวแล้ว

สำหรับความมุ่งหมายโดยเฉพาะในวิชาศิลปศึกษานั้น ยังแบ่งออกเป็นศิลปศึกษา ก. และศิลปศึกษา ข. อีก ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะศิลปศึกษา ก. เท่านั้น ศิลปศึกษา ก. คือ ศิลปศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสทางตาและทางมือ มีความหมายต่าง ๆ กัน คือ

1. การส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถเจตนคติและพฤติกรรม เพื่อสามารถถ่ายทอดสภาพของสังคมและวัฒนธรรม ให้เป็นรูปแบบที่ได้รับการสกัด คัด ดัดทอนให้มองเห็นได้ตามลักษณะวัสดุนั้น ๆ

2. การส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจสื่อกลางร่วมกันทางตาตามความรู้สึก ที่แสดงออกด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ทางศิลปะ เช่น เส้น รูปทรง สี ฯลฯ

3. การส่งเสริมการแสดงออกอย่างเสรี ตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างประสิทธิภาพทางวัฒนธรรม และค่านิยมของสังคม ตามปริมาณความสามารถของนักเรียนแต่ละคนในรูปแบบที่เหมาะสม

4. กระบวนการเร้าและกระตุ้นความสนใจของนักเรียนทางด้านอารมณ์ อุปนิสัย และบุคลิกภาพ ทั้งยังช่วยส่งเสริมความพากเพียรในการใช้มือและความคิดสร้างสรรค์ด้วย

5. การส่งเสริมให้นักเรียนเจริญงอกงามในทางความคิดริเริ่ม ประดิษฐ์คิดค้น ความคิดสร้างสรรค์ และความสามารถในการแสดงออกเป็นรูปแบบอย่างเสรี

6. การส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจธรรมชาติแวดล้อมและสามารถถ่ายทอดธรรมชาติแวดล้อมนั้น ๆ ด้วย รูปแบบ และวิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสม

7. การส่งเสริมให้นักเรียนเห็นคุณค่าของกิจกรรมที่กำลังทำอยู่ และที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อสามารถประเมินผลให้เหมาะสมกับเวลาที่ใช้ในกิจกรรมนั้น ๆ

8. การพัฒนาการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสต่าง ๆ และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับมิติที่ได้จากการรับรู้นั้น ๆ เป็นรูปแบบที่เหมาะสม ตามความรู้และความสามารถ

9. เป็นการลงทุนทางด้านความคิดสร้างสรรค์ ความคิดริเริ่มพัฒนาการเพื่อตนเองและสังคม

ความหมายของศิลปศึกษา ทั้ง 9 ประการดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่มุ่งอยู่ที่ตัวนักเรียนและวิธีการที่ถ่ายทอดสิ่งแวดล้อมในรูปแบบ และวัสดุที่เหมาะสม ซึ่งขยายความเข้าใจมาจากความหมายของศิลปะที่เกี่ยวกับการมองเห็นหรือทัศนศิลป์นั่นเอง

<u>วิรุฬ ตั้งเจริญ และ วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ 2515</u>

วิรุฬ ตั้งเจริญ และ วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ ได้เสนอความคิดในเรื่อง "ศิลปะเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต" ไว้ในหนังสือ <u>ศิลปะประถมศึกษา</u> ดังนี้(188)

"ถ้าเราเชื่อว่า ศิลปะเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการแสดงออกของมนุษย์ และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ก็เท่ากับเชื่อว่าทัศนศิลป์จะช่วยพัฒนาคนในแง่ความรู้สึกต่อสิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่า

อันสำคัญยิ่งในมรดกตกทอดของสังคมบรรพบุรุษ พร้อมที่จะกรุยทางไปสู่เอกลักษณ์สังคมของตนสืบไป การเริ่มต้นงานศิลปะของเด็กควรมองผลขั้นปลายที่เป็นคุณค่าสะท้อนจากการปฏิบัติกิจกรรม สร้างความคิดและความรู้สึกประทะกับสภาพแวดล้อมในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเด็ก

การเริ่มงานศิลปะในห้องเรียนจะเป็นส่วนช่วยเริ่มต้นการตอบสนองรับรู้ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม หรืออาจกล่าวให้ย่อลงไปอีกได้ว่า ช่วยสนองตอบต่อประสบการณ์และความรู้สึกในแง่ของอารมณ์ เป็นส่วนช่วยให้คนเอมอิ่มประทับใจคล้อยตามและขัดแย้งจากการได้เห็นได้ยิน รู้สึกมีความสุขต่อสิ่งจรรโลงใจในโลกนี้ การรับรู้ด้วยการสัมผัสทั้ง 5 ทางของมนุษย์จะมีคุณค่ามากขึ้นต่อประสบการณ์

ความประทับใจอาจขยายตัวได้กว้างขวางไม่เฉพาะธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ในแง่ความสุขจากสิ่งบันเทิงเริงใจก็เช่นกัน เช่น จากการอ่าน จากการแสดง วิทยุ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ สิ่งเหล่านี้จะเป็นสุนทรียภาพขั้นปลายที่สืบต่อมาจากการสะสมความรู้สึกประทะทางการเรียนศิลปะที่แผ่ตัวและขยายวงกว้างออกไป

<u>ความคิดสร้างสรรค์</u>

บรรยากาศความเป็นกันเองในห้องเรียน ความตั้งใจของเด็ก ความกระตือรือร้นของครูผู้สอน และความแปลกในบทเรียน เป็นส่วนประกอบอันสำคัญที่จะสร้างความสุขในการทำงานให้กับเด็ก

ความคิดสร้างสรรค์ (Creative) คือ ทางหนึ่งทางใดหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เกิดขึ้นใหม่ในการทำงาน อันเป็นส่วนของความรู้สึกความคิดและการปฏิบัติ ความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาลอย ๆ จากการแสดงออกและอารมณ์ของตนเอง แต่มันเป็นความคิดอิสระที่มีเชาวน์รวมอยู่ด้วย ประกอบกับจินตนาการและความรู้สึกที่จะแก้ปัญหา รวมทั้งการประดิษฐ์คิดสร้างและเกิดสิ่งใหม่ขึ้น ซึ่งความคิด (Ideas) การหยั่งรู้ (Intuition) ทักษะ (Skill) เป็นความจำเป็นต่อขบวนการทางความคิดสร้างสรรค์อย่างยิ่ง

ความสามารถทางสร้างสรรค์จะมีอยู่ในทุกตัวบุคคล ทุกคนจึงควรมีส่วนที่จะนำความสามารถอันนี้มาใช้เพื่อผลอันคุ้มค่าของตนเอง แม้จะเป็นการเริ่มต้นด้วยการวางแบบแผนหรือจัดสวนจัดบ้านก็ตามที นับเป็นการเริ่มต้นเข้าไปสู่ความเข้าใจทางศิลปะด้วยอีกทางหนึ่ง

การแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ มีโอกาสจะปรากฏอย่างฉับพลันในความคิดของวัยเด็กหรือหนุ่มสาวมากกว่า และเวลาเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งที่จะเปิดโอกาสให้ได้ใช้ความคิดตรึกตรอง ซึ่งเวลาอันจำกัดไม่สามารถจะนำมาใช้กับความคิดสร้างสรรค์ได้ดีนัก

การศึกษาหาความรู้ทางศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทั้งปัจจุบัน อดีตและคำนึงถึงอนาคตจะเป็นการช่วยพัฒนาการความซาบซึ้งแห่งสุนทรียภาพ และเป็นการกระตุ้นต่อการแสดงออกของตนเองอย่างสำคัญ พิธีการ ขนบธรรมเนียมประเพณีเหตุการณ์และสิ่งที่เกิดขึ้น อันเป็นประสบการณ์ตรง จะเป็นจุดกำเนิดที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออก และเป็นความพึงพอใจของเด็กอย่างยิ่ง ถ้าเขาได้ใช้ความคิดและทำงานอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ เด็กก็จะไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์ทันที เมื่อถูกเข้มงวดกวดขันอยู่กับระเบียบ กฎเกณฑ์ การลอกเลียนแบบไม่ใช่ความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ และการปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญต่อเอกัตภาพของบุคคล และต่อสังคมเป็นส่วนรวม ความคิดสร้างสรรค์ในตัวเด็กเป็นความจำเป็นต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยและต่อชีวิตที่ซับซ้อนยุ่งยากในโลกวันนี้และอนาคต เพราะฉะนั้นความสามารถในการคิดสร้างสรรค์จะพัฒนาเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับสังคม ทั้งวันนี้และพรุ่งนี้ของเด็กอย่างสมบูรณ์ สำหรับศิลปะทุกคนจะมีสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดการแสดงออก และมีความคิดสร้างสรรค์ประกอบกันวัสดุอันเป็นสื่อกลางของศิลปะ เป็นสิ่งท้าทายต่อมนุษย์

<u>ความซาบซึ้งศิลปะ</u>

การพัฒนาการทางสุนทรียภาพ (Aesthetic) และทางความซาบซึ้งต่อศิลปะ เช่น สิ่งจำเป็นสำหรับเด็กที่จะทำให้เขาพิสูจน์คุณค่าของตัวเขาเองในชีวิตที่กระทบกับสิ่งแวดล้อม เพราะเขาจะได้เข้าใจทั้งอดีต ปัจจุบัน และพร้อมที่จะยอมรับความเปลี่ยนแปลงของอนาคต อย่างใจกว้าง ความซาบซึ้งสามารถที่จะค้นหาได้ด้วยการที่มีความรู้สึกยอมรับบางสิ่งบางสิ่งบางอย่างด้วยทัศนคติที่ดี การรักที่จะทำงานศิลปะมันไม่ใช่สิ่งที่จะสอนกันได้โดยตรง แต่สามารถที่จะทำได้โดยพยายามจัดประสบการณ์ทางสุนทรียภาพให้มากพอ มันจะค่อยเพิ่มพูนสะสม และจะรวบรวมจากสิ่งที่เห็นว่าสวยงามลักษณะของการประสบการณ์ขยายตัวออกใช้กับชีวิตจริง เด็กเพียงแต่ต้องการเวลาที่จะดูดซับเองประสบการณ์

ออกแบบที่เห็นอย่างสมบูรณ์ทั้งจากธรรมชาติ และศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่รับรู้ไว้เหล่านี้จะสะสมต่อสุนทรียภาพในทางซาบซึ้งทั้งต่อธรรมชาติต่อศิลปะและสภาพแวดล้อม และจะเป็นส่วนเลยไปถึงพลังแห่งความคิดสร้างสรรค์อีกด้านหนึ่ง

ความซาบซึ้งจะมีผลจากประสบการณ์ที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน ประเมินผลและเข้าใจผลงานของผู้อื่น ทำงานศิลปะ เข้าใจลักษณะความคิดสร้างสรรค์ ดนตรี ฟ้อนรำ เลือกและจัดชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ ดูการแสดง ใกล้ชิดธรรมชาติ

<u>การตัดสินใจทางความงาม</u>

ศิลปะจะล้อมรอบตัวเราอยู่ รูปแบบของภาพเขียน ภาพปั้น อาคาร สิ่งก่อสร้าง เครื่องตกแต่งบ้านเรือน เสื้อผ้า กล่อง หีบห่อ ภาพยนตร์ หนังสือ งานโฆษณา งานช่าง เครื่องใช้ไม้สอยทั่ว ๆ ไป ในฐานะที่เด็กจะต้องเป็นผู้ร่วมรับรู้เลือกเข้าใจ จึงจำเป็นที่จะต้องรู้ว่าสิ่งใดดีไม่ดี สิ่งใดสวยหรือไม่สวยในผลิตผลสื่อกลางเหล่านี้ ฝึกรวบรวมสะสม เปรียบเทียบการออกแบบและความงาม ตัดสินใจเลือกเพื่อเป็นการเรียนรู้ ความรู้สึกตอบรับที่มีต่อการออกแบบและความงามเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ ตามปกติแล้วความซาบซึ้งต่อศิลปะมีผลดีในอนาคตต่อการรู้จักเลือกเฟ้นพิถีพิถันสิ่งของเครื่องใช้และการเป็นอยู่ อันเป็นผลมาจากการที่ได้เกี่ยวข้องกับการเขียนภาพ การปั้น การประดิษฐ์ทางฝีมือที่มีต่อวัสดุต่าง ๆ กันนั่นเอง การเรียนศิลปะของเด็กอาจมีด้วยกันหลายทาง อันอาจจะเกิดจากการที่ได้พบเห็น ได้ดูทั้งที่โรงเรียน ที่บ้าน สถานแสดงงานศิลปะ พิพิธภัณฑ์ หนังสือ ภาพยนตร์

การที่จะจัดงานศิลปะให้เด็กปฏิบัตินั้นจำเป็นจะต้องพิจารณาถึงวุฒิภาวะของเด็กเป็นสำคัญ แม้จะจัดอภิปรายหรือพูดคุยก็ควรอยู่ในความเหมาะสมทางวุฒิภาวะด้วย เด็กควรจะมีโอกาสที่จะดูและพิจารณางานศิลปะทั่ว ๆ ไป และเขาก็ควรจะรู้ด้วยว่า เขาเข้าใจและตัดสินใจที่จะชอบงานนั้นหรือไม่ เพราะอะไร เด็กจะมีความรู้สึกตอบสนองต่องานศิลปะอันเกิดจากอำนาจ อิทธิพลของสี

การจัดองค์ประกอบ ลีลา และส่วนประกอบอื่น ๆ ทางศิลปะ ซึ่งการมองเห็นข้อแตกต่างนั้นก็คง ไม่พ้นประสบการณ์สะสมทางศิลปะไปได้ แม้เด็กจะตอบสนองด้วยการหยั่งรู้ชื่นชอบและความรู้สึก ต่อศิลปะในแบบใดก็ตาม เราก็มีปัญหาว่าเด็กควรจะเรียนในแบบใดระหว่างการแสดงออกจาก ประสบการณ์กับวิธีการสร้างสรรค์องค์ประกอบศิลปะ เช่น การจัด สี เส้น รูปทรง ถ้าจะพิจารณา โดยสรุปก็ควรจะเป็นทั้งสองทาง เพราะเด็กควรจะมีโอกาสทั้งได้แสดงออก และหาความเข้าใจ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

<u>เสิศ อานันทนะ 2518</u>

เสิศ อานันทนะ ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาไว้ในเรื่อง "ครูกับการสอนศิลปะ" ในหนังสือ <u>ศิลปะกับเด็ก</u> ดังนี้(189)

"การสอนศิลปศึกษา มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ ความ สามารถและทัศนคติ พอเหมาะสมกับวัยดังต่อไปนี้

1. ให้เด็กแสดงความนึกคิด ความสนใจและความถนัดตามธรรมชาติออกโดยเสรี

2. ให้รู้จักใช้ศิลปะ เพื่อส่งเสริมความเจริญทางด้านจิตใจและอารมณ์

3. ให้มีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน ของบุคคลและชุมชน ให้มีความชื่นชมและรู้คุณค่าในศิลปะของชาติ

4. ให้รู้สึกชื่นชมและซาบซึ้งในความงามของธรรมชาติ ด้านต่าง ๆ คือ สี เสียง ฯลฯ และเป็นผู้มีความเจริญทางจินตนาการ

5. ให้รู้จักใช้ศิลปะ เพื่อความเพลิดเพลิน ร่าเริง และผ่อนคลายอารมณ์ในเวลาว่าง

6. ให้รู้จักหลักเบื้องต้นของศิลปะในการออกแบบ เลือกสี สะสมตกแต่ง และกลวิธี อื่น ๆ อันเป็นมูลฐานของการแสดงออกทางศิลปะและการตัดสินใจ

7. ให้รู้จักฟังเพลง ฟ้อนรำ ฟังและเล่นดนตรีพอสมควร

8. ให้รู้จักสำรวจหรือประเมินค่าของที่ทำขึ้นเองหรือที่ผู้อื่นสร้างขึ้น และหาทางทำให้ งานของตนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

9. ให้รู้จักใช้ความรู้ทางศิลปะเป็นเครื่องช่วยในการเรียนวิชาอื่น ๆ ตามหลักสูตร

10. ให้นักเรียนรู้และเข้าใจที่มาของศิลปะไทยและศิลปะที่เป็นของต่างประเทศ

เด็กเล็ก ๆ นั้น ย่อมพอใจที่จะแสดงความคิดของตนเองออกมาไม่มีการสกัดกั้น เมื่อโตขึ้นจึงค่อยศึกษาแบบแผนของศิลปะในภายหลัง ดังนั้น ครูจึงควรสอนศิลปศึกษาให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กดังกล่าวนี้ กล่าวคือ ตอนต้นครูจัดหาวัสดุต่าง ๆ เพื่อให้เด็กใช้สำหรับแสดงความคิดออกมาอย่างกว้างขวาง พร้อมทั้งแนะนำให้เด็กอธิบายงานทางศิลปะซึ่งตนแสดงออกมาด้วย เมื่อเด็กเติบโตพร้อมที่จะรับแบบแผนอันถูกต้องแล้ว ครูจึงสอนแบบแผนให้ในภายหลัง การที่เด็กรู้สึกซาบซึ้งในรสของศิลปะได้นั้น ครูจะต้องสอนให้เด็กรู้จักประเมินผลงานที่ผลิตขึ้นโดยการร่วมกันพิจารณาถึงความงาม ความหมายและความมุ่งหมายของผลงานนั้นอย่างตรงไปตรงมาด้วย

อนึ่ง เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีกิจนิสัยอันดี ครูควรส่งเสริมและปลูกฝังให้เด็กมีนิสัยในการประหยัด การเก็บ รักษาความสะอาด ตลอดจนการเป็นระเบียบและสวยงาม

<u>สถานที่</u>

ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่ต้องการฝึกหัดทางทักษะ และเรียนรู้คุณค่าสุนทรียศาสตร์ประกอบกัน การเรียนศิลปศึกษา เพื่อหวังผลให้เด็กเกิดความเจริญงอกงามในทุกด้าน จำเป็นต้องมีห้องปฏิบัติงานศิลปะ (Art Studio) เพื่อส่งเสริมให้เด็กได้มีการแสดงออกอย่างอิสระ (Free Expression) ทั้งสภาพร่างกายและจิตใจธรรมชาติของเด็กชอบการเคลื่อนไหวและต้องการพื้นที่มาก ห้องเรียนศิลปศึกษาจึงควรมีบริเวณกว้างขวางเพียงพอที่จะตอบสนองการแสดงออกของเด็ก มีบรรยากาศที่เร้าใจผู้เรียนให้อยากเรียน เช่น มีพื้นที่กว้างขวาง สะอาด แสงสว่างเพียงพอ เงียบสงบ อุณหภูมิพอเหมาะ อากาศถ่ายเทได้สะดวก อุปกรณ์ครบครัน สามารถปฏิบัติงานได้เป็นรายบุคคลและกลุ่ม

ในกรณีที่ไม่มีห้องเรียนศิลปะโดยเฉพาะ และจำต้องใช้ห้องเรียนประจำชั้นซึ่งมักเกิดปัญหาเรื่องความไม่สะอาดในการปฏิบัติงาน การรักษาทำความสะอาด เสียงดัง ฯลฯ ครูผู้สอนอาจแก้ปัญหาด้วยการใช้โรงอาหารบริเวณสนามหญ้าภายในโรงเรียนหรือใกล้เคียงหรือสถานที่เหมาะสมอื่น ๆ เป็นครั้งคราว

เวลาเรียนศิลปศึกษาที่ดีที่สุด คือ เรียนเมื่อผู้เรียนมีความสนใจ และชั่วโมงเรียนไม่ควรจำกัดตายตัวอย่างเคร่งครัดจนเกินไป แต่ในทางปฏิบัติจริงย่อมเป็นไปได้ยาก เพราะมีนักเรียนจำนวนมาก และจะต้องเคารพระเบียบในการรักษาเวลาเรียนวิชาอื่น ๆ ซึ่งอาจสูญเสียไป จึงน่าจะมีการประนีประนอมกันระหว่างผู้สอนวิชาต่าง ๆ เพื่อให้เวลาเรียนยืดหยุ่นได้พอควร

<u>วัสดุและอุปกรณ์การเรียน</u>

การแสดงออกทางศิลปะของเด็กจะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับวัสดุและอุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ ว่ามีความพร้อมมูลเพียงใด เด็กทุกคนจึงควรได้รับการส่งเสริมจากผู้ปกครองและครู เพื่อสนับสนุนให้มีการแสดงออกด้วยการเลือกสำรวจทดลอง และค้นคว้ากับวัสดุต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและผู้สอนจัดเตรียมอุปกรณ์การสอนไว้ครบครัน เช่น ตัวอย่างภาพเขียน ผลงานศิลปะที่น่าสนใจ สไลด์ ภาพยนต์ สีกระดาษ โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ

กรณีที่ขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน ควรแก้ปัญหาด้วยการปรับปรุง ดัดแปลง วัสดุและอุปกรณ์การเรียนที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ส่งเสริมให้เด็กมีการทดลองเลือกค้นคว้ากับเศษวัสดุเหลือใช้ที่มีอยู่ตามท้องถิ่น นำมาดัดแปลงเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะขึ้นใหม่ ไม่ควรใช้วัสดุต่างถิ่นที่หายาก ราคาแพง หรือไม่สะดวกในการใช้นอกจากจัดหาตามความต้องการเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

<u>การส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์</u>

เด็กทุกคนย่อมมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ตามแบบของตนเองโดยธรรมชาติ และสามารถแสดงออกได้ตามความพอใจอย่างอิสระ แต่การปล่อยให้เป็นไปเองโดยไม่มีผู้ใดแนะนำสั่งสอนอย่างถูกต้อง ย่อมมีโอกาสผิดพลาดได้ง่าย เด็กจึงควรได้รับการสนับสนุนร่วมกันทั้งทางบ้านและทางโรงเรียน ผู้ปกครอง ครู และผู้ใหญ่ที่รักเด็กทุกคนควรเอาใจใส่ติดตามผลการเรียน และช่วยกันส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกในวิถีทางที่ถูกต้อง

การส่งเสริมของผู้ใหญ่ควรเป็นไปในรูปของความชื่นชมยินดียกย่องชมเชย สนับสนุนให้กำลังใจและยอมรับนับถือในความสามารถของเด็ก

ผู้ใหญ่ไม่บังควรใช้เหตุผลส่วนตัวตัดสินหรือแก้ไขงานของเด็ก

แนวทางส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กควรคำนึงถึงหลักต่อไปนี้

1. เสรีภาพในการแสดงออก
2. ความสนใจของผู้เรียน
3. ความสัมฤทธิผลในการเรียน

<u>วิธีสอน</u>

ควรเลือกใช้หลาย ๆ วิธี เพราะยังไม่มีวิธีสอนใดที่ดีที่สุดตลอดกาล โดยไม่มีการแก้ไขปรับปรุง ผู้สอนจึงควรทดลองค้นคว้าวิธีการสอนใหม่ ๆ ให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันอยู่เสมอ

ไม่ว่าผู้สอนจะใช้วิธีสอนใด ๆ ก็ตาม ผู้เรียนควรจะได้มีโอกาสแสดงออกอย่างอิสระทางความคิดและการปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้มีพัฒนาการรอบตัว เช่น ทางสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม

วิธีสอนควรคำนึงถึงพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ที่แตกต่างกันระหว่างบุคคล เพศ วัย วุฒิภาวะ ความถนัดตามธรรมชาติ นอกจากนี้การสอนควรเน้นให้เรียนรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหาและสามารถนำความรู้ไปดัดแปลงใช้ได้กับชีวิตจริง

<u>การเลือกหัวข้อเรื่อง</u>

การส่งเสริมให้เด็กมีการแสดงออกอิสระ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการเรียนศิลปศึกษา แต่การปล่อยให้เด็กทำอะไรตามใจชอบทุกครั้งไปเป็นสิ่งที่ไม่บังควร เพราะบางครั้งอาจทำให้เด็กงุนงง ไม่รู้จะเริ่มต้นอย่างไรดี นานไปเด็กจะรู้สึกเบื่อหน่าย และจะทำงานซ้ำซากแต่สิ่งที่ตนเองสนใจและทำได้เท่านั้น ทำให้ความคิดอ่านอยู่ในวงแคบมีขอบเขตจำกัด

ผู้สอนจึงควรกำหนดแนวทางให้นักเรียนแสดงออกอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับความสนใจในบทเรียนและสภาพแวดล้อมทั่วไป โดยกำหนดเป็นหัวข้อเรื่อง และเรื่องเหล่านี้ควรจะเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิตประจำวัน หรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตเด็ก ควรเป็นเรื่องใกล้ ๆ ตัวหรือประสบการณ์ที่เด็กเคยรู้เห็นมาก่อนเช่น เรื่องราวในครอบครัว เหตุการณ์ที่โรงเรียน เกี่ยวกับสิ่งที่เด็กสนใจ ฯลฯ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นอกจากจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างวัยวุฒิภาวะและพื้นฐานประสบการณ์ของเด็กแล้ว จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงความสนใจของนักเรียนเป็นสำคัญด้วย กิจกรรมศิลปะที่จัดขึ้นโดยปราศจากความสนใจของนักเรียนแล้ว ย่อมมีโอกาสล้มเหลวได้ง่าย นอกจากนี้แล้วการจัดกิจกรรมใด ๆ ยังต้องคำนึงถึงความสนใจระหว่างเพศอีกด้วย

การจัดกิจกรรมศิลปศึกษา จึงน่าจะสร้างขึ้นมาโดยความร่วมมือระหว่างนักเรียนกับครู โดยมีนักเรียนเป็นผู้แสดงบทบาททางความคิดเห็น การทดลองค้นคว้าเพื่อเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ ตามความสามารถของแต่ละคน

เพื่อเป็นการเตรียมตัวให้ผู้เรียนเติบโตเป็นพลเมืองดีมีความรับผิดชอบในสังคมและเสริมบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยในหมู่เยาวชน นอกจากการปฏิบัติงานศิลปะเป็นรายบุคคลเพื่อแสดงลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ผู้สอนควรส่งเสริมให้เด็กทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ฝึกหัดให้รู้จักการปรึกษาหารือและยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่นในโอกาสเหมาะสม เช่น การเขียนภาพฝาผนัง (Mural) การทำโมบิล (Mobile) การสร้างสรรค์จากเศษวัสดุเหลือใช้ (Creative Work) งานประดับ (Mossaic) และคนอื่น ๆ

<u>การวิจารณ์</u>

การวิจารณ์โดยทั่วไปย่อมหมายถึง การเสนอข้อคิดเห็นตามความรู้และประสบการณ์ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะสำหรับการเรียนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถม การวิจารณ์เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงแนวคิดและวิธีการใหม่ ๆ ฝึกหัดให้มีความคิดอ่าน

ลึกซึ้ง สามารถแก้ปัญหาและแสดงความคิดเห็นในวิถีทางที่ถูกต้อง รู้จักเปรียบเทียบแยกแยะ และประเมินผลงานศิลปะที่แสดงออกมาในรูปของความคิดสร้างสรรค์

ในการวิจารณ์ผลงานของนักเรียน ควรจะกระทำขึ้นทันทีตอนท้าย ๆ ชั่วโมงที่เรียนนั้น ไม่ควรเว้นระยะเอาไว้เป็นเวลานาน ซึ่งนักเรียนอาจจะลืมไปแล้วก็ได้ว่าตนเคยทำงานครั้งสุดท้ายอย่างไรบ้าง ผู้สอนอาจจะแนะนำให้นักเรียนวิจารณ์ตนเอง โดยการเล่าอธิบายหรือให้ความหมายผลงานที่ตนสร้างขึ้น ในบางโอกาสอาจให้นักเรียนผลัดเปลี่ยนกันทำการวิจารณ์แนวความคิด วิธีการ ลักษณะการทำงานผลงาน ฯลฯ ของนักเรียนด้วยตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นการพูดหรือเขียนโดยมีครูผู้สอนเป็นผู้คอยให้คำแนะนำเพิ่มเติมให้

ลักษณะการวิจารณ์ควรจะเป็นไปในรูปของการให้ข้อเสนอแนะและทัศนคติใหม่ ๆ ที่ถูกต้อง ส่งเสริมให้กำลังใจเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ดีกว่า มีความยุติธรรม เสมอภาค เปิดเผยและซื่อสัตย์ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องให้ดีขึ้น หลีกเลี่ยงการว่ากล่าวติเตียนโดยตรง

<u>การวัดผล</u>

ศิลปศึกษามีลักษณะเนื้อหาและวิธีการแตกต่างกว่าวิชาอื่น ๆ ในหลักสูตร เมื่อเปรียบเทียบกับวิชาคณิตศาสตร์ ฯลฯ การวัดผลจึงไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวแน่นอนนัก จำเป็นที่ผู้สอนจะต้องใช้ความพยายามหลาย ๆ วิธี และติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ

นอกจากจะพิจารณาผลงานที่นักเรียนแสดงออก ผู้สอนควรจะใช้วิธีบันทึกสังเกตความเจริญก้าวหน้าทางการเรียนของเด็กแต่ละคน เช่น ผลงานครั้งที่ 1 นักเรียนแสดงออกอย่างไร ครั้งที่ 2, 3, 4, 5 ... นักเรียนแต่ละคนนั้นมีความก้าวหน้าเพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด เพื่อวัดดูว่านักเรียนมีพัฒนาการหรือไม่ การวัดใช้วิธีส่งเสริมให้ผู้เรียนแข่งขันกับตนเอง ผู้สอนไม่ควรให้คะแนนด้วยวิธีเปรียบเทียบผลงานกับเด็กคนอื่น ๆ ทั้งชั้น หรือใช้การสอบเพียงครั้งเดียวเป็นเครื่องตัดสินชี้ขาดได้-ตก

ทั้งนี้การวัดผลควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่าง เพศ วัย วุฒิภาวะ พื้นฐานความรู้ และประสบการณ์ของ เด็กแต่ละคน และจะต้องไม่นำมาตรฐานของผู้ใหญ่ไป เทียบกับการแสดงออกของ เด็กด้วย"

อำนาจ เย็นสบาย 2523

อำนาจ เย็นสบาย ได้เสนอบทความชื่อ "ครูคือผู้สร้างสรรค์" ในนิตยสาร โลกศิลปะ ฉบับตุลาคม-ธันวาคม 2523 ดังนี้(190)

"เด็กทุกคนไม่ว่าจะ เกิดมา ณ มุมไหนของโลก ต่างก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน และมีลักษณะที่ เหมือนกัน ในความแตกต่างกันนั้น เช่น ทางสรีรศาสตร์ ก็มีทั้งอ้วนมีทั้งผอม มีทั้งสูงมีทั้ง เตี้ย มีทั้งขาวมีทั้งดำ ฯลฯ หรือในทางสังคมก็มีทั้งที่ เกิดมาท่ามกลางการ เห่กล่อมของความยากจน และมีทั้งที่ เกิดมาท่ามกลางการประโลมรับขวัญด้วย เสียง เพลงแห่งทรัพย์ศฤงคาร

แต่โดยข้อ เท็จจริงอีกด้านหนึ่งแล้ว เด็ก เหล่านั้นทุกคนต่างก็มีความ เหมือนกันประการหนึ่ง ก็คือ ความคิดจิตใจยังใสสะอาดบริสุทธิ์และว่าง เปล่า ไม่มีความคิดที่ชั่ว ไม่มีความคิดที่ต้องการข่ม เหงรังแก ไม่มีความคิดที่ดูหมิ่น เหยียดหยามติดตัวออกมาตั้งแต่อยู่ในครรภ์อันอบอุ่นของมารดา แต่อย่างใด

ความ เติบโตทางร่างกายของ เด็กทุกคนต่างล้วนมีปัจจัยที่แตกต่างกัน ความรักของพ่อแม่ที่มีแต่ความปรารถนาดีแต่ว่าไม่ข้าวให้ลูกกินย่อมมีผลทำให้ เด็ก เติบโตแตกต่างไปจากความรักของพ่อแม่ที่มีทั้งความปรารถนาดีและมีทั้งปัจจัยสี่ครบครัน เช่น เดียวกันความ เติบโตทางความคิดจิตใจของ เด็กย่อมมีความแตกต่างกันไต้ด้วยลักษณะทางครอบครัว โรง เรียน และสิ่งแวดล้อม

ความคิดจิตใจของ เด็กที่แสดงออกมา เป็นพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น ความก้าวร้าว เห็นแก่ตัว ชอบเอารัดเอา เปรียบ ชอบรังแกคนที่อ่อนแอกว่า หรือ เป็น เด็กที่มีน้ำจิตน้ำใจ รู้จักรัก รู้จักสงสารผู้ตกทุกข์ไต้ยากต่างก็ต้องอาศัยพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมชนิดใดชนิดหนึ่งทั้งสิ้น

เทพยดาฟ้าดิน อำนาจลึกลับบุญบาปแต่ชาติปางก่อน จึงไม่มีส่วน เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของ เด็กแม้แต่น้อย

โรงเรียนเป็นสถานที่อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งมีส่วนสร้างพฤติกรรมของเด็กด้วยกิจกรรมการเรียนการสอนของทุกวิชา

อยากจะสอนให้เด็กขาดความเชื่อมั่นในพลังความสามารถของมนุษย์ก็จงสอนแต่เรื่องอิทธิพลฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สิ่งเร้นลับ

อยากจะสอนให้เด็กเติบโตขึ้นมาเป็นคนหัวอ่อน ไม่กล้าได้แย้ง ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ก็จงสอนให้เด็กท่องจำ ฝังความคิดที่ว่าครูเท่านั้นที่อาบน้ำร้อนมาก่อนย่อมถูก ย่อมรู้อะไรไปทั้งหมด มีคะแนนมีไม้เรียวมีกฎระเบียบเป็นอาญาสิทธิ์คอยกดคอยฟาด

อยากจะสอนให้เด็กมีทัศนคติที่ผิด ก็จงยกย่องเด็กโกงว่าเป็นเด็กฉลาดเหยียบย่ำเด็กซื่อ เป็นเด็กเชลาทั้ง ๆ ที่ฉลาดตรงข้ามกับโง่ ซื่อตรงข้ามกับคด

อยากจะสอนให้เด็กยึดมั่นถือมั่นแต่คะแนนโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรมก็จงยกย่องแต่เด็กเรียนเก่ง ให้รางวัลแต่คนเรียนเก่ง ส่วนเด็กที่มีน้ำใจ มีคุณธรรมก็จงเงียบเฉยไว้

อยากจะสอนให้เด็กเอาเปรียบผู้อื่น ก็จงสอนว่ากำไรเป็นสิ่งที่ดีขาดทุนเป็นสิ่งที่ไม่ดี การผสมน้ำลงไปในน้ำปลาแล้วนำไปขายได้กำไรสูงกว่าการขายน้ำปลาโดยไม่ผสมเป็นจำนวนมากกว่าเท่านั้นเท่านี้ ไม่ช้าก็จะได้เด็กอย่างที่คาดหวัง ฯลฯ

กิจกรรมการเรียนการสอนทุกอย่างทุกวิชาโดยครูที่มีแนวโน้มไปในทางใด ก็ย่อมสร้างพฤติกรรมของเด็กให้เอนเอียงไปในทางนั้น

วิชาศิลปะเป็นอีกวิชาหนึ่งที่มีส่วนในการสร้างพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่งได้เช่นเดียวกับวิชาอื่น ๆ และเจตนารมย์ก็ย่อมขึ้นอยู่กับครู หลักสูตร จนกระทั่งถึงนโยบายของรัฐนั้น อาจจะเลยไปถึงอิทธิพลเหนือจากรัฐนั้น เช่น มหาอำนาจที่มีอิทธิพลครอบงำ

อย่างไรก็ตาม กล่าวสำหรับการสอนศิลปะเด็กในสังคมไทยมีจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งว่าต้องการให้เด็กเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

แน่นอน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ย่อมมิอาจเกิดขึ้นได้ถ้าหากไม่มีเสรีภาพในการแสดงออก เราต้องการให้เด็กเติบโตและเป็นคนกล้าคิดค้นในสิ่งใหม่ เราก็ต้องกล้าให้เสรีภาพแก่เด็กควบคู่กันไป

แม้เสรีภาพจะเป็นสิ่งที่ดี มีผลทำให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะแบบแปลก ๆ ใหม่ ๆ มีผลต่อการปลูกฝังวิญญาณของเด็กให้เป็นคนรักและหวงแหนอิสระ ไม่ชอบที่จะให้ใครมาใช้อำนาจเผด็จการเมื่อเขาเติบโตขึ้น แต่เสรีภาพดังกล่าวก็สามารถสร้างข้อเสียให้เกิดขึ้นได้เช่นเดียวกัน

ชั่วโมงนี้นักเรียนอยากจะเขียน อยากจะวาด อยากจะปั้น อยากประดิษฐ์ อยากจะ ฯลฯ อะไรก็ได้

เสรีภาพแบบอะไรก็ได้นี่แหละที่จะเป็นตัวกำหนดให้เด็กกลายเป็นคนยึดถือแต่ตัวเอง เอาแต่ใจของตัวเอง เป็นคนอัตตาสูงและไม่มีนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ไร้ระเบียบในที่สุด

การมีเสรีภาพส่วนบุคคลแบบลอย ๆ ขาดเป้าหมายไร้ทิศทางเช่นนี้จึงมิใช่เป็นสิ่งดีสำหรับการเป็นมนุษย์ที่จะต้องเติบโตและมีชีวิตร่วมกับมนุษย์ในสังคม

เสรีภาพในการแสดงออกของเด็กจะต้องดำเนินไปพร้อมกับขอบเขตของความรับผิดชอบ นี่มิใช่เป็นเรื่องที่เกินเลยไปสำหรับเด็ก เช่นเดียวกับการสอนคณิตศาสตร์ให้กับเด็ก มันขึ้นอยู่กับวิธีการการจัดลำดับความยากง่าย ความเหมาะสมกับวัยของเด็ก ฯลฯ ซึ่งการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคมโดยอาศัยกิจกรรมศิลปะเป็นเครื่องหล่อหลอมได้

การให้กิจกรรมอย่างมีเป้าหมายมีขอบเขต และมีเสรีภาพนั้น จะให้อย่างไรก็คือการเรียนที่มีจุดมุ่งหมาย มีการกำหนดหัวข้อให้เด็กเขียนหรือเลือกเขียน เช่น

กำหนดให้เขียนภาพเรื่อง สิ่งที่ฉันชอบ งานบ้านของฉัน อาชีพพ่อแม่ของฉัน โรงเรียนของเรา ป่าไม้เมืองไทย ฯลฯ โดยให้เด็กมีอิสระในการใช้วัสดุ สี การจัดภาพ การกำหนดรูปทรง ฯลฯ

นี่คือตัวอย่างชนิดหนึ่งของการสอนศิลปะที่มีขอบเขต มีเป้าหมายและมีเสรีภาพ โดยไม่โน้มเอียงไปในทางใดทางหนึ่ง ถึงกระนั้นครูก็จะต้องเปิดโอกาสให้เด็กแต่ละคนได้เล่าหรืออธิบายงานตนให้เพื่อน ๆ ฟัง เพื่อฝึกความกล้าหาญ แสดงออกอีกทางหนึ่งด้วย อันมีผลทำให้ครูมีโอกาสรับทราบชีวิต ความคิดของเด็ก ซึ่งแน่นอนความคิดของเด็กย่อมมีทั้งถูกและมีทั้งผิด มีทั้งสิ่งที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม นั่นก็เป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องอธิบายสร้างความเข้าใจบนพื้นฐานของความรักและความปรารถนาดีประดุจนายแพทย์ทางปัญญาที่ต้องเยียวยารักษาคนไข้ทางวิญญาณตั้งแต่ยังเล็ก

เช่นกันหากครูเอาแต่ฝึกให้เด็กรับผิดชอบ กำหนดขอบเขตไปเสียทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวหรือรูปแบบ วิธีการแสดงออกราวประหนึ่งเด็กเป็นเครื่องจักรที่หายใจได้ ครูนั้น (แม้จะมีเจตนาดี) ก็ไม่ต่างไปจากคนที่กำลังทำลายความเป็นมนุษย์ให้สูญสลายไป

มีคนสงสัยว่า ครูควรปลูกฝังความคิดบางประการให้กับเด็กหรือไม่ การปลูกฝังความคิดเป็นการทำลายเด็กหรือไม่ คำตอบนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ปลูกฝังและวิธีการปลูกฝัง

ที่ว่าขึ้นอยู่กับสิ่งที่ปลูกฝังนั้นหมายความว่า ถ้าสิ่งที่ปลูกฝังเป็นเรื่องมอมเมาให้เด็กเป็นคนไร้เหตุผล ชอบรังแก เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ฯลฯ การปลูกฝังเช่นนี้ย่อมเป็นสิ่งไม่ดีและไม่เหมาะไม่ควร แต่ถ้าปลูกฝังในเรื่องคุณธรรม ความรักความเห็นอกเห็นใจ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฯลฯ นั้นย่อมเป็นสิ่งที่เหมาะที่ควร เป็นการสร้างความเติบโตทางความคิดจิตใจและเป็นประโยชน์สำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมภายภาคหน้า ไม่ถือว่าเป็นการทำลายความบริสุทธิ์ของเด็กแต่อย่างใด

ถึงกระนั้นการสอนเด็กนั้นก็มีวิธีการที่ซับซ้อนมากกว่าผู้ใหญ่ เด็ก ๆ มักสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในระยะเวลาอันสั้น การรับรู้ขึ้นเหตุผลก็ยังน้อยวิธีการจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการสอน เช่น เด็กมักจะโปรดการเล่านิทาน การเล่านิทานที่มีทั้งตื่นเต้น สนุกสนาน เพลิดเพลิน แฝงคุณธรรม จึงเป็นวิธีการวิธีหนึ่งที่ครูสามารถสอนและให้เด็กถ่ายทอดลงมาเป็นภาพตามความถนัดและตามความสามารถของเด็กได้ข้อสำคัญ ครูก็ควรเป็นนักคิดค้น รู้จักเปลี่ยนแปลงเรื่องราว วิธีการแสดงออก การใช้วัสดุ (ถ้าเงื่อนไขมี) เสมอ

วิชาศิลปะมักจะถูกนักวิชาการคับแคบมองว่าเป็นวิชาส่วนเกินไร้ความหมาย พลอยให้ครูศิลปะมีฐานะตกต่ำตามลงไปด้วย ข้อนี้เราจะต้องไม่ปฏิเสธโดยทันควัน ด้านหนึ่งเราจะศึกษาข้อกล่าวหาเหล่านั้น เพื่อพิจารณาตัวเอง และทำการปรับปรุงแก้ไข อีกด้านหนึ่ง ถ้าเรารับฟังและทำการแก้ไขด้วยการทำการสอนอย่างมีความรับผิดชอบ ทุ่มเทความสามารถเพื่อปลูกฝังสิ่งที่ดีงามลงในหัวใจของเด็กซึ่งเป็นทรัพยากรของชาติ เป็นความหวังของสังคมแล้วยังถูกมองเช่นนั้นอีก ก็จงภูมิใจเสียเถิดว่า ท่านกำลังเดินอยู่ในหนทางที่ถูกต้องจะมีคนคอยขัดขวางคัดค้านก็เฉพาะคนที่มีความคิดและพฤติกรรมตรงกันข้ามเท่านั้น

และมัน เป็นความน่าอับอาย เสียอีก ถ้าหากคำชมคำยกย่อง เหล่านั้นมาจากคนที่ต้องการทำลาย เด็กกลัวความเติบโตของ เด็ก หวั่นหวาดความฉลาดของ เด็ก ขวัญเสีย เมื่อพบกับคุณภาพของ เด็กที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ฯลฯ

เช่นนี้แล้ว เราจะหยุดยั้งการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีกว่าให้กับ เด็กได้ลงคอ เชียวหรือ"

ชลอ พงษ์สามารถ 2524

ชลอ พงษ์สามารถ ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับกิจกรรมที่ส่ง เสริมการ เรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาในหนังสือ ศิลปะสำหรับครูมัธยม ดังนี้[191]

"วิชาศิลปศึกษา เป็นวิชาทักษะ การที่นัก เรียนได้ปฏิบัติงานหรือทำกิจกรรมได้มากเท่าใดยิ่งทำให้ เกิดทักษะ เพิ่มมากขึ้น เท่านั้น ครูผู้สอนควรหาวิธีการส่ง เสริมกิจกรรม เพื่อช่วยให้บท เรียนมีความหมายและได้ประโยชน์แก่นัก เรียนมากขึ้น

กิจกรรมที่ส่ง เสริมวิชาศิลปะ คือ

1. กิจกรรมทางด้านการ เรียน เป็นกิจกรรมระหว่างการ เรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่ควรส่ง เสริมความรู้ ความสามารถ สติปัญญาทักษะและการสร้างสรรค์ของนัก เรียน ครูอาจจัดได้หลายอย่าง คือ

- การรายงาน ปัจจุบันการสอนบางวิชาครูอาจตั้งปัญหาแล้วให้นัก เรียนค้นคว้าหาข้อมูลโดยทำ เป็นรายงาน ซึ่ง เป็นกิจกรรมรายตัวหรือรวมกลุ่มก็ได้

- การอภิปราย เป็นการส่ง เสริมที่ช่วยให้ เด็กได้แสดงความคิด เห็นข้อคิดของตัว เอง อาจ เป็นการชี้แจง เหตุผลของตัว เอง หรือของกลุ่มตามที่ตกลงกัน หรืออาจแสดงความคิด เห็น เปรียบ เทียบความแตกต่างของงานแต่ละชนิด ซึ่งครูผู้สอนตั้งปัญหาของแต่ละกลุ่มไม่ เหมือนกัน เมื่อค้นคว้าหา เหตุผลได้ก็ร่วมกันจัดอภิปรายใน เนื้อหาของตน เปิดโอกาสให้กลุ่มอื่นซักถามแสดงความคิด เห็นหรือช่วย เพิ่ม เติมให้ความคิด เห็นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

- การบรรยายและอธิบาย งานปฏิบัติของเด็กแต่ละกิจกรรม จุดมุ่งของครู คือ ความคิดสร้างสรรค์ของตัวเด็กจะเป็นรายตัวหรือรายกลุ่มก็ตาม เมื่อทำกิจกรรมเสร็จแล้ว เด็กสามารถอธิบายหรือบรรยายให้เพื่อนร่วมชั้นฟังและเข้าใจในการดำเนินงานตั้งแต่ต้น จนเสร็จกิจกรรม อาจเป็นการบรรยายถึงหลักการที่นำมาใช้สร้างสรรค์ด้วย เด็กอาจยกตัวอย่างประกอบให้เพื่อนร่วมชั้นเข้าใจได้

- การซักถามและสัมภาษณ์ กิจกรรมที่ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มไปค้นคว้า ซึ่งครูผู้สอนใช้วิธีสอนแบบทดลอง สืบสวนและสอบสวน โดยการตั้งปัญหาขึ้นเพื่อให้เด็กค้นคว้าหาข้อมูล เด็กอาจจะต้องไปพบวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญเพื่อซักถาม สัมภาษณ์หรือเชิญวิทยากรมาอภิปรายตามหัวข้อสำคัญของปัญหาก็ได้

- การวิเคราะห์และวิจารณ์งานศิลปะ เพื่อให้เด็กสามารถนำความรู้หลักการทางศิลปะ ไปใช้วิเคราะห์ผลงานของศิลปินมีชื่อสามารถวิจารณ์งานศิลปะได้อย่างถูกต้องและมีหลักเกณฑ์ แต่ครูต้องสอนหลักเกณฑ์การวิจารณ์ให้เด็กทราบก่อน

- ปาฐกถาหรือโต้วาที ตามหัวข้อปัญหาที่ครูและนักเรียนร่วมกันตั้งขึ้นโดยใช้เวลาเรียนให้แบ่งกลุ่มรับปัญหาของแต่ละกลุ่มไปค้นคว้าหาหลักฐานมาบรรยายหรือโต้แย้งกัน

- การแสดงผลงาน เป็นแนวหนึ่งของการส่งเสริมทางด้านการเรียน จะทำให้เกิดผลดีแก่เด็กเป็นอย่างมาก ทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่น มีศรัทธาต่อครูผู้สอน มีความรักอยากก้าวหน้า ต้องการทำงานให้ดีขึ้น ต้องการแสดงให้คนอื่นเห็นความสามารถของตน ต้องการให้เป็นที่ยอมรับนับถือของคนอื่น เป็นคนรับผิดชอบสามารถทำงานร่วมกับคนอื่นได้ เป็นการก้าวหน้าที่ทำให้เด็กเข้าใจตัวเอง เข้าใจสังคม สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมที่ดีได้

2. <u>กิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และทักษะ</u> เป็นการช่วยในการแสดงออกของเด็กได้เป็นอย่างดี

- จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิด ที่สำคัญคือ เด็กใช้ความรู้ความสามารถแก้ปัญหานำประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ที่ได้รับใหม่มาเป็นแนวความคิด เด็กทุกคนมีความสามารถในการแสดงออกทั้งสิ้น และแนวความคิดสร้างสรรค์ก็แตกต่างกัน ฉะนั้น ผลงานที่เด็กทำจะเกิดจากสติปัญญาความพอใจของตนเอง

- จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความถนัดของแต่ละบุคคล กิจกรรมชนิดนี้จะเป็นกิจกรรมที่แสดงออกได้ดีที่สุดของเด็ก เป็นการส่งเสริมที่ตรงเป้าหมาย และเป็นกิจกรรมที่ถูกจุดประสงค์ของเด็กด้วย ครูควรช่วยหาแหล่งค้นคว้า แนะนำวิทยากรที่มีความรู้ ความถนัดตรงกับกิจกรรมที่เด็กกำลังคิดทำอยู่จะเป็นการช่วยให้บรรลุผลสำเร็จตรงกับจุดมุ่งหมายของครูผู้สอนด้วย

- ให้เด็กมีโอกาสเลือกกิจกรรมที่ตนชอบ เด็กจะเลือกตั้งปัญหาแก้ปัญหาเอง เด็กวัยรุ่นชอบงานที่ท้าทายความสามารถของตนเองไม่ชอบงานที่ง่ายเกินไป ฉะนั้นกิจกรรมนี้เด็กจะสนใจและตั้งใจเป็นอย่างมาก

- จัดกิจกรรมที่สามารถเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมเอง ครูอาจเสนอแนวทางให้หาแหล่งวัสดุ หรือให้เด็กรู้จักเก็บสะสมวัสดุเหลือใช้เพื่อการทำกิจกรรมครั้งต่อ ๆ ไป การให้เลือกวัสดุเองย่อมจะทำให้เด็กทำงานได้อย่างที่ตนตั้งใจ และมีอิสระในการคิดสร้างสรรค์ด้วย

- การให้เด็กมีอิสระในการทำงานส่วนตัวและทั้งการทำงานกลุ่ม เด็กมีเสรีในการทำงาน ในการคิดแก้ปัญหา ย่อมทำให้ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กกว้างขวาง ถ้าเป็นการทำงานกลุ่ม เด็กจะช่วยกันออกความคิด ช่วยกันทำงานด้วยความพอใจ ครูให้คำปรึกษาแนะนำไม่ควบคุมเพียงแต่ดูห่าง ๆ ไม่มีคำสั่งให้ปฏิบัติซึ่งมีลักษณะเป็นเผด็จการ

- การให้ความใกล้ชิดสนิทสนมและเข้าใจในเด็ก ดูแลให้ทั่วถึง ถามทุกข์สุข ถามการทำงาน เป็นที่ปรึกษาโดยเท่าเทียมกันทุกคน จะทำให้เด็กศรัทธา เกิดความเชื่อมั่นและเต็มใจ ทำงานตามความพอใจ จะทำให้ก้าวหน้าและเกิดทัศนคติที่ดีมีความสุขใจ

- ความยุติธรรมเที่ยงตรงเป็นสิ่งที่เด็กวัยรุ่นต้องการ ครูจะต้องให้ความเสมอภาคแก่เด็กทุกคน และให้เด็กเห็นความใกล้ชิดสนิทสนมของครูกับเด็กทุกคนเท่าเทียมกัน การทำกิจกรรมและผลงานที่เด็กได้ทำด้วยตนเองครูต้องไม่ทำให้

3. <u>กิจกรรมที่สร้างแรงจูงใจและเสริมกำลังใจ</u> เป็นการช่วยให้วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาที่น่าสนใจและสร้างความกระตือรือร้นแก่เด็ก และให้เด็กเกิดความต้องการจะทำ ขยันหมั่นเพียร ซึ่งจะทำให้การเรียนการสอนของครูและนักเรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

- การพาไปศึกษานอกสถานที่ เป็นการนำเด็กไปสู่ที่แปลกใหม่ ไม่จำเจซ้ำซาก เฉพาะในห้องเรียน จะทำให้เด็กรู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหว เด็กจะไม่เบื่อหน่าย และจะสนใจตื่นเต้นกับประสบการณ์ใหม่เป็นอย่างมาก

- การเชิญวิทยากรมาพูดหรือสาธิต เป็นการเร้าให้เด็กตื่นเต้นกับกิจกรรมใหม่ ๆ ครูควรถือเป็นส่วนหนึ่งของบทเรียนให้เด็กเก็บข้อมูลทำรายงานส่ง [illegible]ความคิดรายวิจารณ์ในเวลาเรียนครั้งต่อไปก็ได้

- การติชม เด็กวัยรุ่นนี้เป็นวัยที่ต้องการเหตุผล ชอบความตรงยุติธรรม และวัยนี้เป็นวัยที่เชื่อมั่นในตนเองอย่างมาก การติชมจึงเป็นการกระทำที่ครูต้องระวังไม่ให้เสียความยุติธรรม ต้องตรงไปตรงมาชนิดดีต่อว่าดี เสียต้องว่าเสีย และต้องมีเหตุผลมีหลักการมายืนยัน จึงจะได้ผลดี เด็กจะพยายามแก้ไขปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการทำงานของตนให้ดีขึ้น การติควรติเป็นส่วนตัว และไม่ใช้คำพูดที่จะทำให้เด็กหมดกำลังใจ

- การให้รางวัล ควรมีกิจกรรมการประกวด แข่งขัน การยกย่องให้รางวัลแก่เด็กเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กสนใจและพยายามทำงานให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีขึ้น เด็กจะไม่เบื่อการเรียนและการปฏิบัติงาน การตัดสินควรเชิญวิทยากร ผู้มีความรู้ และการจัดการประกวดแข่งขันควรเป็นไปในทางส่งเสริมความคิด ความก้าวหน้าของสังคม ความรู้สึกเป็นพลเมืองดี ความก้าวหน้าทางวิชาศิลปศึกษา และส่งเสริมสัจธรรม หลักธรรมและศีลธรรม ส่งเสริมการอนุรักษ์ปรับปรุงและพัฒนาศิลปะของชาติด้วย"

<u>ผดุง พรมมูล 2524</u>

ผดุง พรมมูล ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาในเรื่อง "ศิลปะช่วยเด็กเรียนรู้ได้อย่างไร" ในนิตยสาร<u>โลกศิลปะ</u> ฉบับกรกฎาคม - กันยายน 2524 ดังนี้[192]

"ถ้าใครเคยดูภาพเขียนของเด็ก จะเห็นว่าภาพที่เด็กเขียนขึ้นนั้น บอกสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไม่น่าเชื่อ บางเรื่องสะท้อนสิ่งรอบ ๆ ตัวที่เขาพบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ พ่อ แม่ พี่ น้อง เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ หรือเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ ไกลไปกว่านั้น อาจเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความคิดฝันทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สมัยใหม่ เช่น เรื่องอวกาศ มนุษย์ต่างดาว ซึ่งเด็กอาจมีประสบการณ์จากหนังสือ โทรทัศน์ หรือภาพยนตร์

การถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ของเด็กออกมาเป็นภาพนี้ สังเกตได้ว่าเด็กมีความสุขและสนุกสนาน เมื่อเขาได้เขียนภาพสิ่งต่าง ๆ ตามที่อยากเขียน หลายต่อหลายครั้งมักจะพบว่าขณะที่เด็ก ๆ เขียนภาพอยู่นั้น เขามักจะพูดคุย หรือเรียกร้องให้ผู้อื่นสนใจภาพที่เขากำลังเขียนด้วย โดยบอกให้รู้ว่ากำลังเขียนภาพอะไร

กระบวนการเหล่านี้กล่าวได้ว่า ศิลปะช่วยการเรียนรู้ของเด็กได้เป็นอย่างดี แม้ว่าเด็ก ๆ เหล่านั้นจะยังอ่านเขียนหนังสือไม่ได้ หรือการพัฒนาทางภาษาพูดยังสื่อสารไม่ได้ดีก็ตาม แต่เขาสามารถบอกเล่าถึงความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ของเขา ให้เรารับรู้ได้อย่างละเอียด โดยผ่านวิธีการเขียนภาพ เพราะในภาพเขียนของเด็กนั้น มักจะสะท้อนถึงเรื่องราวที่เขาสนใจ หรือสิ่งที่เก็บกดอยู่ภายในจิตใจของเขา ดังที่ครูสอนศิลปะแห่งหนึ่งเล่าว่า จากการเฝ้าสังเกตการเขียนภาพของเด็กนักเรียน เขาสามารถรับรู้ถึงความสนใจของเด็กได้จากเรื่องราวในภาพเขียน และมีหลายกรณีที่ภาพเขียนสะท้อนถึงปัญหาที่มีอยู่ในใจของเด็กเหล่านั้น เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเกี่ยวกับตัวเด็กเอง เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ เมื่อเด็ก ๆ เขียนภาพ จึงควรที่ผู้ปกครอง ครูหรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ควรให้ความสนใจ และให้การสนับสนุนตามสมควร อย่างน้อยการพูดคุยซักถามเกี่ยวกับเรื่องราวในภาพก็ช่วยให้เด็กมีความสุขหรือการกล่าวชมเพียงเล็กน้อย ก็จะเพิ่มความมั่นใจและกระตุ้นใจให้กับเด็กอย่างมากมาย

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ผู้ปกครองหรือครูมากต่อมากไม่เข้าใจและละเลยสิ่งเล็กน้อยเหล่านี้ บางคนกลับคิดว่า การเขียนภาพเป็นเรื่องไร้สาระสิ้นเปลือง สกปรก พร้อมกับห้ามปรามการกระทำเช่นนี้ หารู้ไม่ว่าเป็นการทำลาย สกัดกั้นความรู้สึกนึกคิดอันงดงามของเด็กอย่างน่าเสียดายยิ่ง และผลที่ตามมาก็คือ เขากลายเป็นเด็กที่ขาดต่อการแสดงออกหรือเป็นเด็กที่ด้อยความคิดสร้างสรรค์ในที่สุด

ดังนั้น ถ้าหากผู้ปกครองหรือครูมีความเข้าใจว่าการเรียนรู้ของเด็กนั้น สามารถเรียนรู้ได้หลาย ๆ วิธี และการเขียนภาพก็เป็นการเรียนรู้ที่ดีวิธีหนึ่ง เพราะการที่เด็กเขียนภาพสิ่งต่าง ๆ ได้ อย่างน้อยเขาก็ต้องมีความสังเกตและทำความเข้าใจ จึงสะท้อนออกมาเป็นภาพเขียนได้ แม้ว่าภาพที่ถ่ายทอดออกมานั้นยังบิดเบี้ยว สลับตำแหน่ง หรือไม่ถูกสัดส่วนที่เป็นจริงก็ตาม นั่นเป็นข้อจำกัดของระดับวุฒิภาวะของเด็ก ไม่ใช่เป็นเรื่องน่าเป็นห่วง หรือรีบตำหนิติเตียนเสียก่อน โดยนำความรู้สึกนึกคิดของตนเองเป็นเครื่องวัด ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง เพราะรูปแบบนั้น เด็กยังมีโอกาสพัฒนาได้อีกไกล สิ่งที่ควรให้ความสนใจ คือ ในภาพเขียนของเด็ก เขากำลังคิดถึงเรื่องอะไรบ้าง และเราจะส่งเสริมเขาได้อย่างไร"

<u>วิรุฬ ตั้งเจริญ 2527</u>

วิรุฬ ตั้งเจริญ ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา ในหนังสือ <u>ศิลปศึกษา</u> ดังนี้(193)

"ขณะที่เด็กเติบโตขึ้นนั้น ในช่วงแรกเกิด เมื่อเด็กเริ่มสามารถมองเห็นได้ไกลและชัดเจนขึ้น เขาจะเริ่มอยากรู้อยากเห็น และปรารถนาความรักความอบอุ่นไปพร้อมกัน เด็กต้องการให้ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดอุ้มเขาแนบไว้กับอก และพาไปพบสิ่งใหม่สิ่งนี้รอบ ๆ บ้าน เด็กจะเริ่มจดจำเสียงและใบหน้าของผู้ที่ใกล้ชิดกับเขา ไม่จำจะเป็นพ่อแม่หรือใครอื่น และพร้อมกันนั้นเด็กจะเริ่มมีปฏิกิริยาตอบสนองจะด้วยการยิ้ม หัวเราะ หรืองอแงเร่งเร้าให้อุ้ม นั่นเป็นจุดเริ่มต้นการแสดงออกลักษณะหนึ่งของเด็ก

เมื่อเด็กเริ่มส่งเสียงอ้อแอ้ก่อนที่จะพูดได้ นับเป็นการเริ่มต้นพัฒนาภาษาพูด การออกเสียงหรือพูดของเด็ก เป็นการแสดงออกทางธรรมชาติที่เริ่มจากเสียงที่พังไม่ได้สรรพเสียงที่ยังไม่เป็นคำพูดและไม่สามารถสื่อสารใด ๆ ได้ พัฒนาไปสู่คำพูดที่ง่าย ๆ จากคำเดียว สองและสามคำจนพูดเป็นประโยค แม้จะพูดเป็นประโยคได้แล้ว บางคำก็อาจจะยังพูดไม่ถูกต้องชัดเจน ซึ่งก็จะต้องมีการพัฒนาความถูกต้องชัดเจนไปพร้อมกันด้วย

นอกจากจะแสดงออกทางภาษาพูดแล้ว เด็กยังแสดงออกทางด้านอื่น ๆ ไปพร้อมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่น จนบางคนถึงกับกล่าวว่า การเล่นคือชีวิตของเด็ก การแสดงออกทางด้านต่างๆ จะสัมพันธ์ไปกับการรับรู้และการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมรอบตัว การรับรู้และเรียนรู้จะมีผลไปสู่การแสดงออกโดยตรง เช่น เด็กที่ได้ดูภาพยนตร์บู๊ล้างผลาญในโทรทัศน์ ก็ชอบที่จะพูดคุย เล่น หรือแสดงท่าทางตามแบบฉบับจากภาพยนตร์ เป็นต้น เมื่อเด็กได้แสดงออกแล้ว ผลจากการแสดงออกก็จะมีผลกระทบมาสู่พฤติกรรมครั้งต่อไป และเกิดการพัฒนาการต่อไปอีก เป็นลูกโซ่ พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กก็คือ พัฒนาการทางด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม

การแสดงออกอีกด้านหนึ่งของเด็ก ซึ่งมักจะถูกละเลยในสายตาของผู้ใหญ่ทั่ว ๆ ไป คือ การแสดงออกทางศิลปะ ซึ่งการแสดงออกทางศิลปะนี้มีคุณค่าต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กไม่น้อยไปกว่าการแสดงออกทางด้านอื่น ๆ เลย การแสดงออกทางศิลปะเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของเด็ก ในอันที่จะช่วยสร้างเสริมประสิทธิภาพหรือพลังในตัวเด็ก ซึ่งพลังนั้นจะเป็นผลไปสู่การรับรู้ การเรียนรู้ และการประพฤติปฏิบัติในทุก ๆ ด้าน มีคุณค่าต่อการพัฒนาของเด็กไม่ด้อยไปกว่าการพูดหรือการเล่น เพราะการแสดงออกทางศิลปะจะเริ่มด้วยการรับรู้สภาพแวดล้อม เกิดความคิดคำนึง และแสดงออกมาด้วยความสามารถ ทั้งการใช้ความรู้สึกนึกคิดและความสามารถในการปฏิบัติงานด้วยมือ

เมื่อศิลปะเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งในการแสดงออก และมีคุณค่าไปสู่พัฒนาการในทุกด้าน การแสดงออกทางศิลปะในวัยเด็กจึงเป็นการแสดงออกที่ควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นไปตามธรรมชาติ การขัดขวางหรือขาดการสนับสนุนต่อพฤติกรรมทางด้านนี้ จึงเท่ากับเป็นการขัดขวางพัฒนาการตามธรรมชาติด้วยนั่นเอง การยับยั้งการแสดงออกทางศิลปะจะมีค่าไม่ต่างไปจากการยับยั้งการแสดงออกทางการเล่นของเด็ก ซึ่งอาจจะเป็นผลเสียไปสู่พัฒนาการทางสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคมของเด็กด้วย

เมื่อเด็กจะเขียนภาพสักหนึ่งภาพนั้น เขาจะเริ่มสำรวจตรวจสอบสิ่งต่าง ๆ รอบตัว รู้จักตัดสินใจเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามความพึงพอใจของเขาเอง และคิดสร้างสรรค์ออกมาเป็นภาพตามความคิดคำนึงหรือจินตนาการ สร้างเป็นภาพแทนสิ่งแวดล้อมและความต้องการส่วนตัว

ขณะที่เขียนภาพอยู่นั้น เด็กจะมีความสุขกับการที่สร้างจินตนาการให้ปรากฏเป็นรูป เป็นร่างขึ้นมา มีความสนุกสนาน เพลิด เพลินกับโลกส่วนตัวที่ชื่นชอบ และได้ลงมือลงแรงทำงาน เพื่อสร้าง เสริม ลักษณะนิสัยที่ดี พร้อมทั้งพัฒนาการทางสายตาที่สัมพันธ์กับมือ ความคิด อารมณ์ และสติปัญญาของเด็กไปพร้อมกัน

ศิลปะเด็กคืออะไร

ศิลปะเด็ก คือ ศิลปะที่เด็กแสดงออกตามสภาพความสนใจ การรับรู้ และความพร้อมของเด็กแต่ละคน โดยที่การแสดงออกนั้นจะแสดงออกด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ผ่านวัสดุที่เหมาะสม และปรากฏเป็นผลงานศิลปะที่รับรู้ได้ด้วยประสาทตา หรือที่เรียกว่า ทัศนศิลป์ เช่น ภาพเขียน รูปปั้นแกะสลัก ภาพพิมพ์ กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นต้น เมื่อศิลปะเด็กเกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาในโรงเรียน ศิลปะเด็กจึงสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนการสอนและจิตวิทยาในการเรียนการสอนไปพร้อมกัน ซึ่งในหลักสูตรการศึกษาจะเรียกว่า ศิลปศึกษา

ศิลปศึกษาวัยเด็ก

ศิลปะสำหรับเด็กหรือศิลปศึกษาในวัยเด็ก เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ศิลปะของเด็ก เริ่มแต่การแสดงออกอย่างอิสระ การสร้างรูปภาพ การเลียนแบบวัตถุสิ่งแวดล้อม จนถึงพัฒนาการไปสู่แนวโน้มของงานวิจิตรศิลป์ในวัยที่เติบโตขึ้น ตามปกติแล้ว การจัดกระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษาสำหรับวัยเด็ก จะขึ้นอยู่กับการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสม การเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกตามลักษณะเฉพาะตัว การสร้างเสริมประสบการณ์ที่กว้างขวาง การกระตุ้นบุคลิกภาพด้วยกลวิธีต่าง ๆ รวมทั้งการโยงใยความคิดไปสู่ประสบการณ์ สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมอันดีงามอีกด้วย

การโยงความคิดไปสู่ประสบการณ์ สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมอันดีงาม นับเป็นผลพลอยได้จากการฝึกปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะของเด็ก ซึ่งการโยงความคิดจะเป็นไปได้ทั้งสองแง่ คือ การที่เด็กโยงความคิดด้วยตัวเขาเองในลักษณะการรับรู้ การคิด การแสดงออก และการ

ชื่นชมผลงาน ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เด็กได้โยงใยความคิดไปสู่ประสบการณ์ สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมโดยตรง และอีกแง่หนึ่ง การโยงความคิดจะเกิดจากการเสนอแนะ การพูดคุย และการวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งจากครูผู้สอน เพื่อนนักเรียนและตัวเด็กเอง สำหรับศิลปะแล้ว เด็กสามารถที่จะตรวจสอบโลกภายนอกได้อย่างกว้างขวาง และสามารถพบเห็นข้อแตกต่างและข้อตีงามด้วยตัวของเขาเอง โดยวิธีการทางธรรมชาติ ไม่ใช่การยัดเยียด นอกจากนั้น เป้าหมายทางการศึกษาที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการตอบสนองหรือตอบรับต่อบุคคล ความคิด และการชาบซึ้งนั้น ยังเป็นคุณค่าและรสนิยมอีกด้านหนึ่ง ซึ่งการเรียนการสอนทางด้านศิลปศึกษาพึงได้ตระหนักและสร้างเสริมให้เกิดขึ้นกับเด็กด้วย

การปฏิบัติงานศิลปะของเด็กก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางศิลปะหลายด้าน คือ

1. เป็นการทดลองสร้างสรรค์ศิลปะผ่านวัสดุหลายชนิด
2. เป็นการแสดงออกซึ่งความคิดด้วยการจัดวัสดุขึ้นใหม่
3. เป็นการฝึกปฏิบัติเพื่อชื่นชมกับกระบวนการทำงาน
4. เป็นการหวังผลเพื่อชื่นชมกับผลงานขั้นสำเร็จ
5. เป็นการเรียนรู้เพื่อชาบซึ้งกับงานศิลปะ
6. เป็นการสร้างความเข้าใจว่าผลงานศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม
7. เป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึกส่วนบุคคลให้สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้

ตามความจริงแล้ว ลักษณะการเรียนรู้ทางศิลปะตามที่นักศิลปศึกษากล่าวถึงข้างต้นนั้น อาจจะเกิดขึ้นกับเด็กเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง หลายอย่าง หรือทั้งหมดก็ได้ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับระดับอายุของเด็ก ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรม

การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยการเปิดโอกาสให้เด็กได้สร้างสรรค์งานศิลปะ ตามความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวของเขา ซึ่งจะมีค่ากว่าวิธีการสอนและการสั่งงานในเชิงเผด็จการ เช่น การกำหนดความคิด กำหนดรูปแบบของกิจกรรม หรือกำหนดวิธีการปฏิบัติงานโดยเฉพาะ ซึ่งกิจกรรมที่ผูกมัดทางความคิดเช่นนี้ ย่อมได้งานเพื่อตรวจสอบข้อกำหนดและตรวจสอบทักษะมากกว่าคุณค่าของศิลปะสร้างสรรค์ตามที่เราต้องการ

ทางด้านการแสดงออกของเด็ก เราต้องไม่หวังผลเลิศว่า เด็กจะสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ได้ตลอดเวลา เพราะถ้าเราหวังผลรูปแบบ เนื้อหาและเทคนิคที่เปลี่ยนแปลงก้าวหน้าอย่างมากเช่นนั้น อาจจะทำให้การตีค่างานของเด็กพลาดไปก็ได้ เพราะการสร้างสรรค์นั้น บางครั้งจะต้องผ่านการฝึกปฏิบัติระดับหนึ่ง สร้างรูปแบบ เนื้อหา และเทคนิคด้วยวัสดุอุปกรณ์อย่างใดอย่างหนึ่งผ่านไปถึงจุดยิ่มตัวตามสมรรถภาพของเด็กแต่ละคน การสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่จึงจะปรากฏขึ้นด้วยเหตุนี้ ช่วงเวลาการฝึกปฏิบัติและขีดการสร้างสรรค์ของเด็กแต่ละคนจึงแตกต่างกันออกไป

นอกจากนั้น การเรียนการสอนศิลปะยังควรจะต้องส่งเสริมการประเมินคุณค่าให้เกิดขึ้นกับเด็กยิ่งด้วย ทั้งการประเมินผลงานของตนเอง และการประเมินผลงานของผู้อื่น ซึ่งอาจจะเกิดจากการเปรียบเทียบผลงาน และเกิดจากการซักถามพูดคุยอย่างกว้าง ๆ ซึ่งการส่งเสริมการประเมินคุณค่าเช่นนี้ ควรเป็นไปอย่างเรียบง่ายค่อยเป็นค่อยไป ค่อยเสนอแนะไปสู่สิ่งที่ดีกว่า เพราะความคิดในการประเมินคุณค่าเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบจากความคิดมีคุณค่าไปสู่การปฏิบัติงานและคุณค่าจากผลงานมีผลไปสู่ความคิด ซึ่งจะเป็นวัฏจักรเช่นนี้ตลอดไปสำหรับการเรียนรู้ศิลปะ"

เชิงอรรถ

1. จิตรกร ตั้งเกษมสุข ความเป็นมาของการศึกษาไทย สำนักพิมพ์เคล็ดไทย กท. 2525 หน้า 19 - 20

2. เอกสารของกรมวิชาการ ชุดพัฒนาการทางการศึกษา ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ มงคลการพิมพ์ กท. 2504 หน้า 1

3. สมบูรณ์ บรรณาภพ ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย สำนักพิมพ์ไอเดียนสโตร์ กท. 2524 หน้า 72 - 73

4. อ้างใน ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์ "จินดามณีตำราเล่มแรกจริงหรือ" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 พฤษภาคม 2524 หน้า 68

5. จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ และคณะ "วัดในกรุงเทพฯ การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี" (บทคัดย่องานวิจัย) ครุปริทัศน์ฉบับการศึกษา 200 ปี หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2525

6. วารุณี โอสถารมย์ "การศึกษาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์" (บทปรับปรุงวิทยานิพนธ์) ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 พฤษภาคม 2524 หน้า 13

7. ส. พลายน้อย "จากโรงทานถึงโรงเรียน" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 พฤษภาคม 2524 หน้า 81

8. วิลาสวงศ์ พงศะบุตร "มองอดีต 200 ปี" อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 22 ฉบับที่ 9 เมษายน 2525 หน้า 14

9. เล่มเดียวกัน หน้า 15

10. อัมพร มีศุข "การศึกษาตามขนบประเพณีโบราณ" สารพัฒนาหลักสูตร รุ่งศิลป์การพิมพ์ กท. 2526 หน้า 14

11. กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "ประวัติสังเขปแห่งการจัดการศึกษาปัจจุบันแห่งประเทศสยาม" เอกสารนิเทศการศึกษาฉบับสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กท. 2525 หน้า 195 - 196

12. วุฒิชัย มูลศิลป์ "สองศตวรรษของการศึกษาไทย" เอกสารนิเทศการศึกษาฉบับสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กท. 2525 หน้า 213

13. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ 2495 หน้า 1 - 2

14. สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 1 คณะกรรมการฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ 8 รอบ และ 100 ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2524 หน้า 214 - 215

15. ไพโรจน์ โตเทศ "200 ปีรัตนโกสินทร์กับท้องถิ่นไทย" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 กุมภาพันธ์ 2525 หน้า 15

16. อ่าน บันทึกการสัมมนาวิชาการ 50 ปีบนเส้นทางประชาธิปไตยไทย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กท. 2526

17. อ้างใน ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 82

18. เล่มเดียวกัน หน้า 83

19. อ้างใน ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ (อ้างแล้ว) หน้า 127 - 128

20. "สองศตวรรษของการศึกษาไทย" เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (อ้างแล้ว) หน้า 216

21. อ่าน บุปผนาฏ สุวรรณมาศ "การสร้างบ้านแปลงเมืองรัตนโกสินทร์ วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 11 เล่มที่ 1 มีนาคม 2525 หน้า 19 - 37

22. อ่าน เล่มเดียวกัน หน้า 29 - 37

23. เสฐียรโกเศศ ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน ราชบัณฑิตยสถาน 2510 หน้า 135 - 136

24. วารุณี โอสถารมย์ "การศึกษาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์" ศิลปวัฒนธรรม (อ้างแล้ว) หน้า 13 - 14

25. อ่าน "ประกาศเรื่องโรงเรียน" ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ (อ้างแล้ว) หน้า 13

26. อ่าน ความเป็นมาของการศึกษาไทย (อ้างแล้ว) หน้า 116 - 119

27. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 6

28. อ่าน วิพุธ โสภวงศ์ "แบบเรียนหนังสือไทยเบื้องต้นในรอบร้อยปีที่ผ่านมา" ครุปริทัศน์ ฉบับการศึกษา 200 ปี (อ้างแล้ว) หน้า 124 - 127

29. พระราชวรมุนี ปรัชญาการศึกษาไทย สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง กท. 2525 หน้า 311

30. เอกสารของกรมวิชาการ ชุดพัฒนาการทางการศึกษา ความเป็นมาของหลักสูตรสามัญศึกษา รพ.ส่งเสริมอาชีพ กท. 2504 หน้า 8

31. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 10

32. เล่มเดียวกัน หน้า 12

33. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435 - 2507 คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2507 หน้า 107

34. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 13

35. เล่มเดียวกัน หน้า 15 และ 21

36. เล่มเดียวกัน หน้า 17

37. สุพรรณี บัวกันต์ และคณะ หลักสูตรการศึกษาของไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 - 7 (2438 - 2475) พิมพ์สำนักงาน 2525 หน้า 13 - 18

38. อ้างใน ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 23

39. เล่มเดียวกัน หน้า 27

40. เล่มเดียวกัน หน้า 25 - 26

41. อ้างใน เล่มเดียวกัน หน้า 28 - 30

42. เล่มเดียวกัน หน้า 35

43. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ (อ้างแล้ว) หน้า 71

44. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 38

45. เล่มเดียวกัน หน้า 39

46. เล่มเดียวกัน หน้า 38

47. อ่าน ความเป็นมาของหลักสูตรสามัญศึกษา (อ้างแล้ว) หน้า 11 - 13

48. อ่าน หลักสูตรการศึกษาของไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 - 7 (2438 - 2475) (อ้างแล้ว) หน้า 38 - 39

49. รายงานการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียน ครั้งที่ 1 2455 หน้า 9

50. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 50

51. อ่าน สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 2 คณะกรรมการฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ 8 รอบ และ 100 ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2524 หน้า 590 - 597

52. อ่าน ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 55 - 63

53. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ (อ้างแล้ว) หน้า 110 - 111

54. อ่าน สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 1 (อ้างแล้ว) หน้า 68 - 76

55. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 75

56. เล่มเดียวกัน หน้า 73 - 77

57. อ้างใน เล่มเดียวกัน หน้า 107 - 108

58. อ้างใน เล่มเดียวกัน หน้า 108

59. เล่มเดียวกัน หน้า 93

60. เล่มเดียวกัน หน้า 87

61. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ (อ้างแล้ว) หน้า 129

62. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 115 - 116

63. เล่มเดียวกัน หน้า 119

64. เล่มเดียวกัน หน้า 116 - 117

65. ความเป็นมาของหลักสูตรสามัญศึกษา (อ้างแล้ว) หน้า 46

66. เล่มเดียวกัน หน้า 49

67. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 144 - 145

68. เล่มเดียวกัน หน้า 151

69. เล่มเดียวกัน หน้า 146 - 147

70. ความเป็นมาของหลักสูตรสามัญศึกษา (อ้างแล้ว) หน้า 48 - 49

71. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 156 - 161

72. เล่มเดียวกัน หน้า 167

73. เล่มเดียวกัน หน้า 163 - 165

74. วรวิทย์ วศินสรากร การศึกษาของไทย โรงพิมพ์มิตรสยาม กท. 2516 หน้า 53 และ 115

75. รายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา แนวทางปฏิรูปการศึกษาสำหรับรัฐบาลในอนาคต โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชัน 2518 หน้า (6) - (7)

76. เล่มเดียวกัน หน้า 1 - 2

77. เล่มเดียวกัน หน้า 16 - 17

78. เล่มเดียวกัน หน้า 18 - 19

79. เล่มเดียวกัน หน้า 20 - 21

80. เล่มเดียวกัน หน้า 22 - 24

81. เล่มเดียวกัน หน้า 30 - 34

82. กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 2521

83. กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 2521

84. กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 2524

85. อ้างใน ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ (อ้างแล้ว) หน้า 28 - 30

86. ประยูร ศรีประสาธน์ และ นิรมล กิตติวิบูลย์ "นโยบายการศึกษาของไทยในยุครัตนโกสินทร์" เอกสารนิเทศการศึกษาฉบับสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (อ้างแล้ว) หน้า 219

87. สมุดที่ระลึก งานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2492 หน้า 46 - 47

88. อารี สุทธิพันธุ์ และคณะ ศิลปศึกษา สารศึกษาการพิมพ์ กท. 2515 หน้า 12 - 16

89. เอกสารของกรมวิชาการ ชุดพัฒนาการทางการศึกษา หลักสูตรศิลปศึกษา พลานามัย และอื่น ๆ โรงพิมพ์การศาสนา กท. 2504 หน้า 169 - 170

90. หลักสูตรการศึกษาของไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 - 7 (อ้างแล้ว) หน้า 7 - 9

91. หลักสูตรศิลปศึกษา พลานามัย และอื่น ๆ (อ้างแล้ว) หน้า 170

92. หลักสูตรกรมศึกษาธิการสำหรับสามัญศึกษาชั้นประถมและมัธยม รศ. 124 โรงพิมพ์อักษรนิติ์ กท. 2448

93. อำนาจ เย็นสบาย อิทธิพลของศิลปกรรมตะวันตกที่มีต่อศิลปกรรมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 - 2522 (พิมพ์สำนักงาน) 2522 หน้า 51 - 55

94. หลักสูตรศิลปศึกษา พลานามัย และอื่น ๆ (อ้างแล้ว) หน้า 170

95. หลักสูตรกรมศึกษาธิการ หลักสูตรมูลศึกษา ร.ศ. 128 โรงพิมพ์อักษรนิติ์ กท.

96. หลักสูตรสามัญศึกษา หลักสูตรมูล ประถม มัธยม มัธยมสูง กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 130 โรงพิมพ์อักษรนิติ์ กท.

97. อารี สุทธิพันธุ์ ศิลปนิยม วัฒนาพานิช กท. 2516 หน้า 22

98. รายงานการแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียน ครั้งที่ 1 2455 หน้า 8 - 9

99. เล่มเดียวกัน หน้า 3

100. รายงานการแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียน ครั้งที่ 2 2456 หน้า 3 - 4

101. หลักสูตรหลวงกระทรวงธรรมการ หลักสูตรสามัญศึกษา 2456

102. หลักสูตรการศึกษาของไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 - 7 (อ้างแล้ว) หน้า 46 - 47

103. เล่มเดียวกัน หน้า 82

104. หลักสูตรศิลปศึกษา พลานามัย และอื่น ๆ (อ้างแล้ว) หน้า 177 - 179

105. เล่มเดียวกัน หน้า 179 - 180

106. Course of Instruction for Primary and Secondary Schools of Siam, Ministry of Education, B.E. 2464, 2464.

107. หลักสูตรประถมศึกษาสามัญ ชายและหญิง 2467

108. Course of Instruction for Primary and Secondary Schools of Siam, Ministry of Education, B.E. 2464. (อ้างแล้ว) หน้า 20

109. เล่มเดียวกัน หน้า 20

110. เล่มเดียวกัน หน้า 39

111. เล่มเดียวกัน หน้า 50

112. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายของกระทรวงธรรมการ 2471

113. ความเป็นมาของหลักสูตรสามัญศึกษา (อ้างแล้ว) หน้า 44 - 45

114. เล่มเดียวกัน หน้า 47

115. หลักสูตรศิลปศึกษา พลานามัย และอื่น ๆ (อ้างแล้ว) หน้า 180 - 181

116. ประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตรชั้นมัธยมต้นและปลาย 2480 โรงพิมพ์โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช กท. 2480

117. วิรุฬ ตั้งเจริญ "ศิลปกรรม 2475 ถึงปัจจุบัน" เอกสารนิเทศการศึกษาฉบับสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (อ้างแล้ว) หน้า 535 - 536

118. หลักสูตรศิลปศึกษา พลานามัย และอื่น ๆ (อ้างแล้ว) หน้า 183 - 184

119. หลักสูตรประถมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2491 โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2491

120. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2493 โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2493

121. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2493 โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2493

122. หลักสูตรประถมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2496 โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2496

123. หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2498 โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2498

124. หลักสูตรศิลปศึกษา พลานามัย และอื่น ๆ (อ้างแล้ว) หน้า 188 - 190

125. หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2503 กรุงเทพการพิมพ์ กท. 2503

126. หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2503 กรุงเทพการพิมพ์ กท. 2503

127. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2503 กรุงเทพการพิมพ์ 2503

128. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2503 กรุงเทพการพิมพ์ กท. 2503

129. หลักสูตรศิลปศึกษา พลานามัย และอื่น ๆ (อ้างแล้ว) หน้า 197 - 210

130. กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

131. กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2520

132. กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 อมรินทร์การพิมพ์ กท. 2523

133. วิรุฬ ตั้งเจริญ ศิลปศึกษา พายัพ ออฟเซท พริ้นท์ กท. 2526 หน้า 42

134. เล่มเดียวกัน หน้า 108 - 109

135. อ่าน ทรงวิทย์ ตลประสิทธิ์ "จินดามณี ตำราเล่มแรกจริงหรือ" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 พฤษภาคม 2524 หน้า 66 - 79

136. อ้างใน เล่มเดียวกัน หน้า 68

137. คุรุปริทัศน์ฉบับการศึกษา 200 ปี (อ้างแล้ว) หน้า 124 - 125

138. พระยาวรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) แบบฝึกหัดวาดเขียน โรงพิมพ์อักษรนิติ กท. 2472

139. ช่วง สเลสานนท์ สมุดวาดเขียน โรงพิมพ์สาธรธรรมกิจ กท. 2475

140. พระยาวรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) สมุดฝึกหัดวาดเขียน (ป. 1 - 3) โรงพิมพ์เดลิเมล์ กท. 2477

141. พระยาวรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) สมุดฝึกหัดลวดลาย โรงพิมพ์ประเสริฐสมุด กท. 2477

142. กองวิชาการกระทรวงธรรมการ หนังสืออ่านวาดเขียน โรงพิมพ์ช่างพิมพ์วัดสังเวช กท. 2478

143. เล่มเดียวกัน หน้า ก - ต

144. เล่มเดียวกัน หน้า 18 - 19

145. เล่มเดียวกัน หน้า 31

146. เล่มเดียวกัน หน้า 31 - 32

147. เล่มเดียวกัน หน้า 82

148. สง่า รัศมิทัต ตำราวาดเขียน โรงพิมพ์ตงซัน กท. 2478

149. สง่า รัศมิทัต แบบวาดเขียน โรงพิมพ์ปอทง กท. 2478

150. สง่า รัศมิทัต ตำราแบบวาดเขียน โรงพิมพ์ตงซัน กท. 2478

151. กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ สมุดวาดเขียน เล่ม 1 โรงพิมพ์น่ำเชียง กท. 2478

152. หลวงวิศาลศิลปกรรม แบบเรียนวาดเขียน โรงพิมพ์ศรีหงส์ กท. 2479

153. สิริเดช อินทุประภา แบบฝึกหัดวาดเขียน โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2490

154. ชวลิต ดาบแก้ว การวาดและการระบายสี โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2503

155. ชวลิต ดาบแก้ว ศิลปศึกษา สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2506

156. ชวลิต ดาบแก้ว ศิลปศึกษา ชั้นมัธยมปีที่ 1 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2513

157. อารี สุทธิพันธุ์ ศิลปศึกษา สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2514

158. เสิศ อานันทนะ ศิลปศึกษา สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช กท. 2522

159. วิรุณ ตั้งเจริญ และคณะ กิจกรรมศิลปศึกษา สำนักพิมพ์อุดมศึกษา กท. 2523

160. เฉลิม นาคีรักษ์ และคณะ ศิลปศึกษา สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ กท. 2525

161. ชวลิต ดาบแก้ว ศิลปศึกษา สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2526

162. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ หนังสือเรียนวิชาศิลปศึกษา ทัศนศิลปศึกษา ม.1 โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2521

163. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ หนังสือเรียนวิชาศิลปศึกษา ทัศนศิลปศึกษา ม.2 โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2521

164. Daniels, Harvey, Printmaking, The Hamlyn Publishing Group Limited, N.Y. 1971.

165. เล่มเดียวกัน หน้า 78

166. อารี สุทธิพันธุ์ และ วิรุณ ตั้งเจริญ ทัศนศิลปศึกษา สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2523

167. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ศิลปะการแต่งกาย โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2523

168. วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ ศิลปะกับการแต่งกาย สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2523

169. วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ โลหะรูปพรรณ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2523

170. วิรุณ ตั้งเจริญ การออกแบบเบื้องต้น สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2523

171. วิรุณ ตั้งเจริญ องค์ประกอบศิลปะ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2523

172. วิรุณ ตั้งเจริญ วาดภาพเขียนภาพ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2523

173. วินัย ไสมดี งานสร้างประติษฐ์ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2523

174. วินัย ไสมดี การพิมพ์ภาพ 1 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2523

175. อารี สุทธิพันธุ์ ศิลปนิยม 1 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2525

176. อารี สุทธิพันธุ์ การเขียนภาพ 1 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2524

177. วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ ศิลปะประดิษฐ์ 1 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2524

178. วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ ศิลปะกับการแต่งกาย 1 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2524

179. วิรุฒ ตั้งเจริญ การพิมพ์ภาพ 1 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2524

180. วิรุฒ ตั้งเจริญ การพิมพ์ภาพ 2 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช กท. 2524

181. พระยาธรรมศักดิ์มนตรี รายงานการแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียน 2457

182. ธำรง บัวศรี, ดร. "ศิลปะกับการสร้างบุคลิกภาพของเด็ก" ศิลปหัตถกรรมนักเรียน 2502 หน้า 88 - 93

183. กุศล สุจรรยา "ผู้ปกครองกับศิลปศึกษา" ศิลปหัตถกรรมนักเรียน 2503 หน้า 161 - 167

184. เล่มเดียวกัน หน้า 170 - 176

185. บุญเหลือ เทพสุวรรณ, ม.ล. "ศิลปศึกษาในโรงเรียนในประเทศไทย" ศิลปหัตถกรรมนักเรียน โรงพิมพ์พฤกษ์ศิริ กท. 2505 หน้า 79 - 83

186. พินิจ ภวังคะรัต การสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา โรงพิมพ์คุรุสภา กท. 2509 หน้า 4 - 11

187. อารี สุทธิพันธุ์ และคณะ ศิลปศึกษา สารศึกษาการพิมพ์ กท. 2515 หน้า 1 - 3

188. วิรุฒ ตั้งเจริญ และ วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ ศิลปะประถมศึกษา สารศึกษาการพิมพ์ 2515 หน้า 3 - 7

189. เลิศ อานันทนะ ศิลปกับเด็ก สำนักพิมพ์กราฟิคอาร์ต กท. 2518 หน้า 57 - 66

190. อำนาจ เย็นสบาย โลกศิลปะ ฉบับตุลาคม - ธันวาคม 2523 โรงพิมพ์บิสิเนส โฟกัส อินเตอร์เนชันแนล กท. 2522 หน้า 6 - 8

191. ชลอ พงษ์สามารถ ศิลปะสำหรับครูมัธยม เจริญวิทย์การพิมพ์ กท. 2524 หน้า 70 - 73

192. ผดุง พรมมูล "ศิลปะช่วยเด็กเรียนรู้ได้อย่างไร" โลกศิลปะ ฉบับกรกฎาคม - กันยายน 2524 โรงพิมพ์บิสิเนส โฟกัส อินเตอร์แนชันแนล กท. 2524 หน้า 95 - 96

193. วิรุฒ ตั้งเจริญ ศิลปศึกษา โรงพิมพ์พาณิช ออฟเซทพรินท์ กท. 2527 หน้า 39 - 41

บรรณานุกรม

_____ บนเส้นทางการแสวงหา โฉมหน้าใหม่ของการศึกษาไทย โรงพิมพ์พิฆเณศ กท. 2517

_____ 50 ปี บนเส้นทางประชาธิปไตยไทย (บันทึกการสัมมนา) โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์ กท. 2526

จิตรกร ตั้งเกษมสุข ความเป็นมาของการศึกษาไทย สำนักพิมพ์เคล็ดไทย กท. 2525

ชลอ พงษ์สามารถ ศิลปะสำหรับครูมัธยม โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์ กท. 2524

นิพนธ์ ศศิธร, ดร. การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศไทย โรงพิมพ์พิฆเณศ กท. 2524

นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร ศิลปศึกษากับครูประถม โรงพิมพ์ตีรณสาร กท. 2525

พระราชวรมุนี ปรัชญาการศึกษาไทย สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง กท. 2525

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กท. 2524

เลิศ อานันทนะ ศิลปกับเด็ก สำนักพิมพ์กราฟิคอาร์ต กท. 2518

วรวิทย์ วศินสรากร การศึกษาของไทย โรงพิมพ์มิตรสยาม กท. 2516

วิทยากร เชียงกูล แนวความคิดใหม่ทางการศึกษา โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์ กท. 2521

วิทย์ วิศทเวทย์ ปรัชญาการศึกษาไทย 2411 - 2475 โรงพิมพ์พันนี พับบลิชชิง กท. 2526

วิรุฒ ตั้งเจริญ ศิลปศึกษา โรงพิมพ์พายัพ ออฟเซท พรินท์ กท. 2527

วิรุฒ ตั้งเจริญ (บรรณาธิการ) แนวการสอนศิลปะระดับมัธยมศึกษา (พิมพ์สำนักงาน) 2514

วิรุฒ ตั้งเจริญ และ วรรณรัตน์ อินทร์อ่ำ ศิลปะประถมศึกษา สารศึกษาการพิมพ์ กท. 2515

วุฒิชัย มูลศิลป์ แนวความคิดทางการศึกษาไทย 2411 - 2575 โรงพิมพ์พันนี พับบลิชชิง กท. 2526

สมบูรณ์ บรรณาภพ ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ กท. 2524

เสน่ห์ จามริก การเมืองกับการศึกษาของไทย โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร กท. 2526

อารี สุทธิพันธุ์ ศิลปะที่มองเห็น โรงพิมพ์โรงเรียนสตรีเนติศึกษา กท. 2516

อารี สุทธิพันธุ์ ศิลปนิยม สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช กท. 2516

อารี สุทธิพันธุ์ และคณะ ศิลปศึกษา สารศึกษาการพิมพ์ กท. 2516

อำนาจ เย็นสบาย อิทธิพลของศิลปกรรมตะวันตกที่มีต่อศิลปกรรมไทยฯ (พิมพ์สำนักงาน) 2522

Cohen, Elaine Pear, and Gainer, Ruth Straus. Art Another Language for Learning. New York : Citation Press, 1976.

D'Amico, Victor, and Buchman, Arlette. Assemblage. New York : Meseum of Modern Art, 1972.

Harris, Dale. Children's Drawings as Measures of Intellectual Maturity. New York : Harcourt, Brace, and World, 1963.

Laliberte, Norman, and Kehl, Richey. 100 & 100 Involving Art Projects. New York : Art Education Inc., 1969.

Lansing, Kenneth M. Art, Artist, and Art Education. New York : McGraw-Hill Book Co., 1969.

Linderman, Earl W. and Herberholz, Donald W. Developing Artistic and Perceptual Awareness : Art Practice in the Elementary Classroom. Iowa : Brown, William C., Co. Publishers, 1974.

Lowenfeld, Viktor, Creative and Mental Growth. New York : The Macmillan Co., 1967.

McBride, Angela Barron. The Growth and Development of Mothers. New York : Harper & Row, Publishers, 1974.

McFee, June King. Preparation for Art. San Francisco : Wadsworth Publishers Co., Inc., 1961.